

Tijdschrift voor veeartsenijkunde en veeteelt

<https://hdl.handle.net/1874/255133>

Ts. no. 1829
WVC 953

TIJDSCHRIFT

VOOR

VEEARTSENJKUNDE EN VEETBEELT,

UITGEGEVEN DOOR DE

Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

ONDER REDACTIE VAN :

F. C. HEKMEIJER, G. J. HENGEVELD en A. W. H. WIRTZ,

GEERAREN AAN 'SRIJKS VEEARTSENISCHOOLOO IN UTRECHT.

DERDE DEEL.

UTRECHT,

W. F. DANNENFELSER,

1869.

RECHTSPRAAK

1800

RECHTSPRAAK VAN DE RECHTEREN DER EERSTE INSTANTIE

1800

RECHTSPRAAK VAN DE RECHTEREN DER TWEEDE INSTANTIE

1800

RECHTSPRAAK VAN DE RECHTEREN DER DERDE INSTANTIE

1800

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0031 6749

INHOUD VAN HET DERDE DEEL.

Vecartsenijkunde.

Pathologische anatomie.

	Blz.
Het behaard dermoïd van het oog (Trichosis of Trichiasis bulbi) en het voorkomen van haren op slijmvliezen in het algemeen. Door A. W. H. WIRTZ	1
Bijvoegsel	289
Een merkwaardig geval van chronischen katarrh en ulceratie der luchtzakken — met aneurysmatische verwijding en ulcerouse perforatie der Arteriae maxillares internae, en doodelijke verbloeding — bij een paard. Door A. W. H. WIRTZ.	32
Iets over de pathologische histologie der aandoeningen van het darmkanaal bij de zoogenaamde veepest. Door A. W. H. WIRTZ.	38

Pathologie en Therapie.

Bijdrage tot de jongste runderpest-invasie in Friesland. Door H. J. PRAKKE	41
Sporadische rundveetyphus. Door J. C. KEGELAER	48
Goedaardige droes onder de paarden in de omstreken van Eindhoven. Door L. VAN DRIEL	52
Dampigheid, genezen door tracheotomie. Door H. STEMPEL	53
Maagbersting bij een paard. Door W. C. SCHIMMEL	55
Verscheuring van het omentum, insnoering van het duodenum, maagbersting en braking bij een paard. Door A. W. H. WIRTZ.	57
Volkomene asdraaijing van het ileum om het mesenterium bij een paard. Door W. C. SCHIMMEL	62

Pharmacologie en Toxicologie.

De afkomst en bereiding van Podophyllum; zijn therapeutisch gebruik bij den mensch en zijne werking op de huisdieren, vooral den hond. Door A. W. H. WIRTZ	67
Proeven aangaande de werking van kryolith op den hond. Eene bijdrage tot — met een overzicht van — de zoogenaamde kryolith- of rijstmeel-quaestie. Door A. W. H. WIRTZ	84
Taxis-vergiftiging van een kalf. Door A. W. H. WIRTZ	95

Gerechtelijke veeartsenijkunde.

Actio rodhibitoria. Interlocutoir vonnis; expertise; bericht van deskundigen. Medegedeeld door A. W. H. WIRTZ.	100
Actio aestimatoria.	107

Handelingen der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde
in Nederland.

Algemeene Vergaderingen.

<i>Derde Algemeene Vergadering</i> , gehouden 5 September 1865	110
Bijlage A. Costuumwetten. Onderkenning der pokziekte. Tijd van inenten der longziekte. Door D. VAN HULST.	112
Bijl. B. Taaije melk en het slecht boteren er van bij de koeijen. Door J. C. KEGELAER	113
Bijl. C. Taaije melk en het niet boteren derzelve. Door DEIJERMANS	115
Bijl. D. Verslag van de afdeeling Zuid-Holland over 1865	116
<i>Vierde Algemeene Vergadering</i> , gehouden 24 September 1866.	119
Programma	»
Verslag. Door F. TH. WEITZEL	121
Bijlage A. Adres aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal.	128
Bijl. B. Verslag van de afdeeling Zuid-Holland over 1866. Door J. A. ALERS	131
Bijl. C. Welke middelen zijn er aangewezen tegen het insle- pen van besmettelijke veeziekten door middel van spoorwe- gen; en ter voorbehoeding tegen besmetting van gezonde dieren die in de wagens vervoerd worden. Door M. LUTJEN MAZURE.	134
<i>Vijfde (Buitengewone) Algemeene Vergadering</i> , gehouden 27 Augustus 1868	141
Programma	»
Verslag. Door F. TH. WEITZEL	»
Bijlage. Verslag van de afdeeling Zuid-Holland over 1867—68. Door J. A. ALERS	146
<i>Zesde (Buitengewone) Algem. Vergadering</i> , gehoud. 10 Maart 1869.	148
Programma	»
Openingsrede. Mededeelingen. Door den Voorz. A. W. H. WIRTZ.	149
<i>Zevende Algemeene Vergadering</i> , gehouden 9 September 1869.	159
Programma	»
Openingsrede. Verslag van den toestand der Maatschappij en van hare geldmiddelen. Door den voorzitter A. W. H. WIRTZ.	161

Bijlage. Verslag van de afdeling Zuid-Holland over 1869.

Door J. A. ALERS 169

Naamlijst van de leden der Maatschappij 170

Veeartsenijkundige instellingen, wetten en verordeningen.

Rijks Veeartsenijschool.

Vereischen tot toelating als kweekeling. Onderwijs. Examens. 174

Verslagen van den staat der Rijks Veeartsenijschool, over de jaren 1862/63, '63/64, '64/65, '65/66, '66/67 en '67/68, voorkomende in de Regeeringsverslagen van den staat der hooge, middelbare en lagere scholen 182

De Veeartsenijschool op de Staatsbegrotingen voor de jaren 1866, '67, '68, '69 en '70 196

Personeel aan de Rijks Veeartsenijschool 209

Naamlijsten van de kweekelingen der Rijks Veeartsenijschool in de schooljaren 1866/67, '67/68, '68/69 en '69/70 210

Eindexamens aan de Rijks Veeartsenijschool in 1867, '68 en '69. 216

Opleiding van kweekelingen voor de Militaire Veterinaire Dienst aan de Rijks Veeartsenijschool 217

De Veeartsenijkundige Dienst in Nederlandsch Oost-Indië. Door WIRTZ 224

A. Veeartsen bij de burgerlijke dienst. »

B. Veeartsenijkundig onderwijs te Soerabaja 228

C. De burgerlijke veeartsenijkundige dienst op de begrotingen van Nederlandsch Indië voor 1869 en '70. 229

D. Militaire Veterinaire Dienst 231

Provinciale Veeartsenijkundige Dienst. Drenthe. Overijssel. Friesland. Utrecht. Gelderland. Medegedeeld door WIRTZ 232

Politiemaatregelen tegen kwaden droes. Medegedeeld door WIRTZ 239

I. De afmaking van militaire paarden, lijdende aan verdachten en kwaden droes »

II. De onteigening van kwaaddroezige paarden en het bedrag der schadeloosstelling 240

Eene opmerking ad II. 241

De Veeartsenijkundige Wetsontwerpen beoordeeld door W. H. MONTENS 243

Adres over de Veeartsenijkundige Wetsontwerpen, door het Hoofdbestuur der Maatschappij 249

Eene stem in de Tweede Kamer, vóór eene wet op de koopvernietigende gebreken van huisdieren. Medegedeeld d. WIRTZ. 256

Gemengde mededeelingen en personalia. Door WIRTZ.

Buitenland. Onder anderen:

Oprichting van een bestuur voor veeartsenijkundige zaken, en wettelijke regeling van het politie-toezicht en van eene belasting op het drijfvee in <i>Rusland</i>	258
Vergadering van <i>Noordduitsche Veeartsen</i> te Berlijn	260
De uitoefening der veeartsenijkunst in den <i>Noordduitschen Bond</i> . De bevoegdheid daartoe wettelijk geregeld	262
Veeartsenijkundig examen in den <i>Noordduitschen Bond</i>	264
Vijftigjarig ambts-jubilé van GURLT	266
Organisatie van den veeartsenijkundigen dienst in <i>Saksen-Weimar</i>	267
Het veeartsenijkundig instituut te <i>Giessen</i>	»
Dood van G. W. SCHRADER te Hamburg	268
Bijeenkomsten van <i>Zuidduitsche Veeartsen</i>	268
Reorganisatie van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in <i>Beieren</i>	269
Reorganisatie der veeartsenijschool te <i>Stuttgart</i> . HERING als directeur opgevolgd door RCEFF	270
Statistiek der veeartsen, kosteloos openbaar onderwijs in zoötechnie, kosteloos onderwijs in het hoefbeslag, onderwijs en personeel aan de veeartsenijschool in <i>België</i>	271
Benoeming van BOULEY tot lid van het Fransche Instituut	273
Zoötechnisch onderwijs en school voor schaapherders in <i>Frankrijk</i>	274
Bekroonde prijsverhandelingen in Frankrijk.	»
Dood van MORTON, BROWN en GOODWIN te <i>Londen</i>	275
Veeartsenijscholen in <i>Spanje</i>	276
Veeartsenijkundig onderwijs in <i>Italië</i> . Organisatie, scholen, onderwijzend personeel.	»
Nederland.	
Eereblijken	278
Vertegenwoordiging op het 3 ^{de} Internationaal Congres van Veeartsen te <i>Zurich</i>	»
Veeartsen, corresponderende leden van Geneeskundige Raden. <i>Veeartsenijschool</i> . Dood van VAN DER KLUGT. Examen voor onderwijzer in het practisch hoefbeslag. Benoeming van PLEINAAR.	279
Commissiën voor de eindexamens in 1867—69	280
Benoemd. Bevorderd. Overgeplaatst. Op pensioen gesteld. Gevestigd. Overleden. Vacante plaats.	»
Naamlijst v. d. in Nederland <i>praktizeerende Veeartsen</i> (1 Jan. 1870)	282
Naam- en ranglijst der <i>Militaire Paardenartsen</i>	287

VEEARTSENJKUNDE.

Pathologische anatomie.

Het behaard dermoïd van het oog,
(Trichosis of Trichiasis bulbi)
en het voorkomen van haren op slijmvliezen in het algemeen.

Door A. W. H. WIRTZ,
Leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool.

Het woord *trichiasis* zoude naar zijne afkomst¹⁾ in het algemeen „haarziekte” beteekenen, of liever eene „ziekte door haren veroorzaakt”. Evenzoo spreekt men b.v. van „lithiasis”, steenziekte; „helminthiasis”, wormziekte; „trichiniasis”, trichinenziekte; „acariasis”, mijtziekte; „scolechiasis” (Kirby en Spence) of „myiasis” (Hope), vlieglarvenziekte; enz.

In zulk een algemeenen zin wordt het echter niet gebezigd.²⁾ Integendeel, het heeft alleen zijne toepassing

¹⁾ Van het grieksch „thrix”, haar; genit. „trichos”; van waar het werkwoord „trichiao”, aan de haren lijden.

²⁾ Bij BURKARD EBLE (Die Lehre von den Haaren in der gesamtten organischen Natur. Wien, 1831; 2 deelen, 8°.) vond ik wel is waar vermeld (2ter Band. Die Haare des Menschen. Blz. 406), dat reeds HIPPOCRATES haren in de nieren had waargenomen en die ziekte „trichiasis” noemde (Aphorismen; 4e afd., n°. 76); maar bij LITRÉ en DAREMBERG is mij gebleken, dat deze meening geheel onjuist is. Wel kende HIPPOCRATES de gewone trichiasis (der

gevonden in de ophthalmologische terminologie en aldus uitdrukkelijk betrekking op die haren, welke tot het ontstaan van oogziekten kunnen aanleiding geven, de oogharen of wimpers, cilia.

Trichiasis duidt bepaaldelijk die abnormiteit der oogharen aan, welke bestaat in hare binnenwaartsche richting of binnenwaartskeering, zonder dat daarbij de ooglidrand denzelfden verkeerden stand bezit, bij gevolg zonder entropion. Het gevolg van dien verkeerden stand, een gebrek, dat, althans zelfstandig, bij dieren (de *hond* welligt uitgezonderd) hoogst zeldzaam mag heeten, is eene voortdurende prikkeling der cornea, waardoor keratitis, enz. veroorzaakt en onderhouden worden.

De wimpers zijn echter niet de eenige haren, die een nadeeligen invloed op den oogbol kunnen uitoefenen. Ongewone, in normalen toestand niet aanwezige haren kunnen dit ook doen.

Zien wij thans eerst, hoe en waar zulke overtallige haren in het ligchaam zijn aangetroffen, om vervolgens tot ons bijzonder onderwerp, het oog terug te keeren.

Het is bekend, dat niet zelden haarfollikels en haren op ongewone, d. i. normaal onbehaarde plaatsen voorkomen. Deze ziekelijke haargroei doet zich in twee vormen voor:

oogleden), maar in het opgegeven aphorisme zegt hij volgens LITRE (Oeuvres d'Hippocrate. T. IV; blz. 53), dat, „als de dikke urine kleine vleezige draadjes „gelijk haren” bevat, deze excretie uit de nieren afkomstig is”. Bij den anderen commentator (DAREMBERG, Oeuvres choisies d'Hippocrate, etc. 2e Edit. Paris, 1855) luidt de vertaling: „bij hen, die met dikke urine kleine, vleezige stukjes gelijk haren ontlasten, zijn deze stoffen uit de nieren afkomstig.” In de noot op aphor. 76 (blz. 592) vond ik vermeld, dat volgens GALENUS de tekst moet luiden: „kleine vleeschstukjes óf haarvormige lichamen” en de artsen de ontlasting der laatste *trichiasis* noemden. Hoe het zijn moge, zeker is het, dat hier van geene eigenlijke haren sprake is, maar waarschijnlijk van fibrinense stolsels.

1. in beursgezwellen en wel *huidbeursgezwellen, dermoidkysten*, die wanneer zij haren bevatten, (wat niet altijd het geval is) en deze een groot deel van den inhoud uitmaken, *haarbeursgezwellen* genoemd worden; 2. op vrije vlakten, namelijk *slijmvliezen*. (En bij den mensch op de *huid*, b.v. als behaarde naevi, moedervlekken.)

De haarkysten behooren zeker niet tot de groote zeldzaamheden. Wel geldt dit echter van de aanwezigheid van haren op slijmvliezen. En wanneer men spreekt van „haren op slijmvliezen”, dan, het behoeft wel geen betoog meer tegenover oudere meeningen en beschrijvingen van oppervlakkig waargenomen gevallen, verstaat men daaronder niet, haren welke uit slijmvliesweefsel zouden ontstaan zijn, maar haren, welke zich ontwikkeld hebben uit haarfollikels, die meer of minder duidelijk in den vorm van dermoïde weefsel daar ter plaatse in het slijmvlies zijn gelegen.

Haren op het slijmvlies der digestieorganen.

BURKARD EBLE geeft op ¹⁾, dat BOURGELAT haren op de *tong* van een *paard* heeft waargenomen en verwijst daarbij naar: „Tome II, P. 2 blz. 322”. Ik heb de aldus aangehaalde plaats niet kunnen opsporen. Zeker is het, dat deze opgave even geïsoleerd staat op veeartsenkundig gebied, als elders het verhaal, dat AMATUS LUSITANUS ²⁾ haren op de *tong* van een mensch zou gezien hebben, die weder uitgroeiden als zij werden uitgetrokken.

¹⁾ Die Lehre von den Haaren, II. Blz. 406.

²⁾ Het enig bekende geval van dien aard en — drie eeuwen geleden; want AMATUS LUSITANUS (de in zijn tijd beroemde portugeesche geneesheer JUAN RODRIGUEZ DE CASTEL BLANCO, die eerstgenoemden naam eerst later aannam, nadat hij joodsch was geworden) leefde in 1511—1568. Deze zoo dikwijls geciteerde waarneming moet zich bevinden in zijne „Curationum medicinalium centuriae septem”. In een overzicht van dit werk door HALLER (Bibliotheca chirurgica. I; p. 204) heb ik er niets van vermeld gevonden.

Het komt mij echter niet onwaarschijnlijk voor, dat het hier hypertrophische papillae filiformes geldt, indien namelijk BOURGELAT zoo iets heeft geschreven. Zoo niet, dan berust waarschijnlijk dit citaat (welligt bij overname uit de derde hand) op eene mislukte vertaling van eene, ook voor BOURGELAT'S tijd, dwaze meening of liever van den naam eener zaak waarop die meening betrekking heeft. De geleerde grondvester onzer wetenschap had echter zooveel onzin te bestrijden, dat het begrijpelijk is, hoe ook bij hem menig onjuist volksdenkbeeld aan een grondig onderzoek is ontsnapt; toch is het moeilijk verklaarbaar, hoe hij de *carunculae sublinguales*, de platte verlengselen van het mondslijmvlies, die (de naam zij hier als tegenhanger vermeld) nóg honger- of smaaktepels heeten, onder den naam van *barbes* of *barbillons* kon beschrijven in hoofdzaak als volgt: „uitgroeiingen van het mondslijmvlies, die ter weerszijde van de tong ontstaan, vrij wel op vischvinnen gelijken en het paard bij het drinken hinderen”.¹⁾ Zou een onhandige vertaler uit deze „barbes of barbillons” geene „haren” hebben voortgebracht?²⁾

Om al hetgeen over „haren op de tong” geschreven is, te vermelden, blijft mij nog slechts over het belangrijk artikel, dat kort geleden door den „Kreisveearts” H. ANACKER te Morbach is geleverd: „over haar- en zweervorming op de

¹⁾ *Elements d'hippiatrique ou nouveaux principes sur la connaissance et sur la médecine des chevaux.* Lyon. Tome I, 1750; II, 1751. — Zie T. I. Blz. 104.

In zijne „*Elements de l'art vétérinaire; 4me Edit., Paris 1797*”, door HUZARD uitgegeven, wordt (blz. 57) deze meening over den aard en de gevolgen dier tepels als eene onjuiste vermeld. Maar reeds LAFOSSE hekelde BOURGELAT en VITET om hun geloof aan dit oude denkbeeld en noemde het de grootste proeve der domheid voor de moderne veeartsenijkundige schrijvers van zijn tijd. (LAFOSSE. *Dictionnaire raisonné d'hippiatrique, cavalerie, manège et maréchalierie.* T. I. Paris, 1776. Art. barbillon. Blz. 93).

²⁾ Bij GEISWEIT VAN DER NETTEN (*Handboek der paardenkennis; I, 1817.* Blz. 107) figureren zij nog als soms aanwezige kleine uitwassen, die het paard in het drinken hinderlijk zijn.

tong van het varken en het rund". ¹⁾ De haren die hij meermalen bij het *rund* gevonden heeft, en die op het gevoel met de dekharren der huid overeenkwamen, en altijd alleen op eene bepaalde plaats, namelijk op eene ronde groeve of verdieping onmiddelijk vóór den aanvang van de meer gezwollen basis der tong waren gezeten, zijn echter volgens hem slechts pseudo-haren, namelijk haarvormige verlengselen van de dikke epitheliumlaag der op die plaats aanwezige kleine papillae conicae. Hij beschouwt deze hypertrophie van het epithelium der kegelvormige tepels en de aan dezelfde plek eigene zweervorming als gevolgen van de prikkeling door ruw voeder, waaraan dit gedeelte der tong, wegens zijn dunner epithelium en zijne bijzondere ligging, bij voorkeur zou blootstaan.

Zeer opmerkelijk is hetgeen hij mededeelt over het voorkomen van werkelijke haren op de tong van het *varken*, en dat hier ter plaatse vermelding verdient; ofschoon het evenmin onmiddelijk tot mijn onderwerp behoort als hetgeen ten opzichte van het *rund* werd opgegeven. Was het dáár eene vorming van „schijnharen op de tong”, hier is het eene vorming van haren „schijnbaar op de tong”; zoodat dus ANACKER'S mededeeling niet beantwoordt aan haar opschrift en het artikel te meer iets anders doet verwachten, omdat het begint met de beide volgende zinnen: „Het voorkomen van haren op de tong wordt veel betwijfeld, intusschen ten onregte. Bij varkens en runderen zijn mij ten minste, niet zoo geheel zelden, dergelijke gevallen voorgekomen”. Zien wij verder wat er van de zaak is.

Op dezelfde plaats als bij het *rund*, midden op den rug der tong, op het punt van overgang van het grondstuk in het ligchaam, en in denzelfden omvang, namelijk van een „groschen-” of „zweigroschenstück” komen bij dit dier dicht

¹⁾ Magazin für die gesammte Thierheilkunde, von GURLT und HERTWIG, 34ter Jahrg., 1868, 4tes Heft. Blz. 418—425.

opeen staande borstels voor, die men gemakkelijk ziet en voelt, als men de tong uit den mond trekt. De boeren aldaar noemen deze kwaal „die Borste” of „Bürste auf der Zunge”, waarop zij door langdurig slechten eetlust bij overigens gezonde varkens opmerkzaam worden; zij trachten alsdan door krabben en schaven met een stomp mes of met een stuk zilvergeld (het volksgeloof hecht aan een edel metaal, omdat daardoor geene ontsteking en ettering zou ontstaan) de borstels te verwijderen. Het duurt echter niet lang of deze groeijen weder aan. ANACKER heeft gevonden, dat deze borstels slechts schijnbaar uit de tong voortkomen, dat zij in werkelijkheid uit de gewone huid groeijen en dus slechts op eene ware hypertrichosis, eene in lengte en dikte overmatige haarvorming berusten. Het zonderlingste van alles is echter de wijze, hoe zij aan de oppervlakte der tong te voorschijn komen. Hij heeft hun loop met het mes nagespoord, en gevonden: dat er tusschen de beide takken der onderkaak, juist in de middellijn of iets ter zijde, eene wratvormige plek in de huid bestond, waar de borstels als een haarwervel omheen lagen; dat in het middelpunt van deze wrat een bundel borstels zich naar binnen gekeerd had en door de vleezige deelen tot aan de tong was voortgegroeid; dat deze bundel zich vervolgens een weg door de tong had gebaan en eindelijk aan hare oppervlakte te voorschijn was gekomen. ¹⁾

In 1837 maakte L. MAILLET, „Chef de service” aan de veeartsenijschool te Alfort, bekend zijne: *Recherches sur les productions pileuses de la muqueuse digestive des herbivores domestiques, et notamment du cheval.* ²⁾

¹⁾ HERTWIG zegt in eene noot, onder zijn hoofdstuk: „Huid- en haargezwel- len aan de oogen” (Praktisches Handbuch der Chirurgie für Thierärzte, Berlin 1850. Blz. 706) dat hij ook abnorme huidvorming heeft gezien in den mond en aan den ingang der *neusholte*; maar vermeldt niet of zij beschaard was. — Vreemd genoeg, ontbreekt dit hoofdstuk geheel in de 2de editie (1859).

²⁾ Recueil de médecine vétérinaire pratique. Paris, 1837. Blz. 309—322.—

Het mag zeer bevreemdend heeten, dat de onderzoekingen van MAILLET (die kort daarna overleden is) geheel in vergetelheid zijn geraakt. Voor zoo ver mij bekend, zijn zij nooit bevestigd, noch weersproken en wordt er noch in tijdschriften, noch in anatomische werken van later tijd melding van gemaakt. Alleen LAFOSSE zegt in zijn *Traité de Pathologie vétérinaire* (Tome I, p. 385), ten bewijze dat haren op slijmvliezen kunnen groeijen: „un bon nombre d'observations prouvent, que la muqueuse digestive des herbivores est normalement pourvue de poils”. Dit doelt blijkbaar op de onderzoekingen van MAILLET, ofschoon de laatste nooit zóóveel bewoord heeft, als men uit het gezegde van LAFOSSE zou mogen opmaken. Iets verder (blz. 406) wordt echter, bij het bespreken der (nieuwvorming van) haren, ter loops vermeld: „Maillet en a signalé sur la muqueuse intestinale du cheval et sur la muqueuse du feuillet d'une vache”. Zonder meer! — en dan nog is, zoo als nader zal blijken, dit citaat slechts ten deele juist.

Dewijl nu aan de waarheid van MAILLET'S grondig onderzoek niet met reden valt te twifelen, zijne collega's aan de school te Alfort zich destijds ook van de juistheid der feiten overtuigd hebben en o. a. prof. LASSAIGNE hem in het mikroskopisch en chemisch onderzoek der gevonden haren zelfs behulpzaam is geweest, komt het mij belangrijk genoeg voor hier de aandacht op deze vergeten zaak te vestigen. Een kort uittreksel zijner memorie moge daartoe voldoende zijn.

Toen hij voor het eerst bij een paard, dat aan darmbloeding gestorven was, eene groote hoeveelheid kleine witte haren op het slijmvlies der dikke darmen, en vooral in de bekkensbogt van het colon aantrof, dacht hij met eene toe-

De verhandeling is ook afzonderlijk uitgegeven onder den titel: *Recherches sur les productions pileuses de la muqueuse digestive des chevaux*. Paris (1837), Baudouin. (8°, 24 blzz.).

vallige haarvorming te doen te hebben. Eene tweede dergelijke waarneming gaf aanleiding tot een voortgezet onderzoek gedurende een jaar, op meer dan 200 paarden. De resultaten daarvan waren, dat hij haren aantrof: 1°. *bij bijna alle paarden* aan den pylorus in de maag en in het begin van het duodenum (soms bij duizendtallen), en in het colon, vooral de bekken- en de maagbogt, (soms zeer talrijk); 2°. *bij vele paarden* in het geheele colon (in gering aantal), in het coecum, hoofdzakelijk in zijn grondstuk en vooral aan het punt van inplanting van den kronkeldarm, en in het duodenum achter de inmondingsplaats der ontlastbuizen van de lever en de buikspeekselklier; 3°. *bij één paard* in het voorste gedeelte van het rectum (colon flottant).

Om de haren te vinden is het noodig, dat vooraf het slijmvlies door afwasschen geheel van slijm gezuiverd is.

Gewoonlijk waren zij niet langer dan 2.25—4.50 mm., soms zoo klein, dat zij bijna onzichtbaar zijn; maar ook vond hij er in het duodenum, nabij den pylorus van de maag van 13.5 mm. Zij zijn in verschillende lengte naast elkander gezeten; maar de langste trof hij op groepen van slijmfollikels aan. Meestal waren zij zeer fijn, doch aan den pylorus kwamen er ook voor, die minstens de dikte van een „crin” hadden, zoodat de mucosa ruw op het aanvoelen was. Mikroskopisch onderzocht, bleken zij den gewonen bouw der haren, met haarbol, enz. te bezitten.

Zij waren te langer en te duidelijker zichtbaar, naarmate het slijmvlies ten gevolge van chronischen katarrh was verdikt.

Bij het *rund* vond hij ze drie malen van de vier op het slijmvlies der lebmaag (2 malen, grooter en talrijker dan in de maag van het paard) vooral op de slijmvliesplooijen en nabij den pylorus.

Bij het *schaap* en den *hond* heeft hij ze nooit, bij de *geit* eenmaal op het slijmvlies der lebmaag aangetroffen.

Bij het *paard*, het *rund*, het *schaap* en den *hond* heeft hij altijd te vergeefs gezocht naar het voorkomen van haren op het slijmvlies van den slokdarm, den zwelgkeel, den mond, het strottenhoofd, de neusholten, de luchtpijp, de oogen en de pis- en geslachtswerktuigen.

Ook op het darmslijmvlies van den *mensch* wil men haren hebben waargenomen. Zoo b. v. BICHAT, die ook bepaald opgeeft, ¹⁾ dat hij een dozijn 27 mm. lange haren op het slijmvlies der *galblaas* heeft aangetroffen. Van de ontlasting van haren uit het darmkanaal staan eenige waarnemingen opgeteekend; evenzoo van de aanwezigheid van haren op het slijmvlies der pisblaas. De laatste veronderstelde men echter te eenvoudig uit de ontlasting van haren met de urine; want voor geen enkel geval is het nog bewezen geworden, dat zij in het blaasslijmvlies waren ontstaan; integendeel is in enkele gevallen gebleken, dat zij afkomstig waren uit haren bevattende dermoïdkysten der ovarien, ten gevolge van perforatie in de pisblaas. Zeer waarschijnlijk waren de langs het darmkanaal ontlaste haren ook uit haar-kysten afkomstig.

Haren op het neusslijmvlies.

Bij een vrouwelijken spoorhond, die aan duizeligheid had geleden, werden bij de lijkopening op het slijmvlies van het regter neusschelpje één lang en dik, en daar naast nog een klein haar aangetroffen ²⁾.

Mij is geene tweede waarneming van dien aard bekend geworden. Te oordeelen naar hetgeen RÖLL over het voorkomen van haren op het neusslijmvlies zegt, schijnt zij echter niet de eenige te zijn. Immers, wij vinden bij hem

¹⁾ Anatomie générale. Nouvelle Edit. 1830. Vol. IV. Blz. 534.

²⁾ Procès-verbal etc. à l'école vétérinaire d'Alfort. 1818. Blz. 37.

vermeld ¹⁾, dat zij op het slijmvlies der „neusschelpjes” bij „honden” zijn waargenomen, en verder — dat deze „dieren” door den ongewonen prikkel in voortdurende onrust verkeerden, ongewone bewegingen met den kop en de voorpooten maken, en dat zelfs vermagering en uitputting de gevolgen kunnen zijn. ²⁾

Haren op het oogstijmvlies en den traanheuwel.

Het voorkomen van haren op den oogbol is, zoowel bij de huisdieren als den mensch, reeds sedert geruimen tijd, maar slechts uit zeldzame gevallen bekend. In onderscheiding van de eenvoudige *trichiasis*, den binnenwaartschen stand der oogharen, heeft men deze abnormiteit, wegens hare dikwijls overeenkomstige gevolgen, *trichiasis bulbi* (trichiasis van den oogbol) genoemd.

Later heeft C. F. GRÄFE ³⁾ het woord *trichosis*, dat vroeger ook wel als synoniem met trichiasis werd gebezigd, bepaaldelijk aangegeven om het voorkomen van haren op ongewone plaatsen aan te duiden, en wel in het bijzonder op den oogbol als *trichosis bulbi*. Deze benaming is zeker in zoo verre juister gekozen, als dit woord (van het gr. „trichoo”, van haren voorzien, met haren bedekken) over het geheel — en hier speciaal eene pathologische — haarvorming beteekent. Aangezien het woord trichosis echter in dezen zin iedere abnorme haarvorming aanduidt, ⁴⁾ zoowel wat be-

¹⁾ RÖLL, Lehrbuch der Pathologie und Therapie der Hausthiere. Dritte Aufl. Wien, 1867. I, blz. 264; II, blz. 96.

²⁾ Zie nog het hiervoren opgegevene, blz. 6, noot 1.

³⁾ Journal der Chirurgie und Augenheilkunde, herausgegeben von C. F. GRÄFE und P. VON WALTHER. Band IV. Berlin, 1822. Blz. 134. (waar hij eene waarneming van dezen aard, het eerst onder het opschrift „trichosis bulbi” mededeelt).

⁴⁾ Even als men b. v. de woorden „keratosis”, „lipomatosis”, enz. bezigt om de abnorme vorming van hooruweefsel en vetweefsel aan te duiden, zoowel wat de zitplaats (b. v. huidhoornen) als de hoeveelheid betreft.

treft de plaats van voorkomen als de lengte en het aantal, vindt men de laatgenoemde anomalien dikwijls als *hypertrichosis* (b. v. van manen en staartharen bij het paard) d. i. overmatige haarvorming opgegeven; zoodat alsdan het woord *trichosis* zeer juist alléén de haarvorming op normaal onbehaarde plaatsen aanwijst.

Voor den oogbol zijn tegenwoordig de namen *trichiasis bulbi* en *trichosis bulbi* beide in gebruik, en ziet men ook wel het woord *trichosis*, zonder meer, gebezigd.

Niet iedere abnormiteit der haren die aan het oog voorkomt, niet iedere *trichiasis* gaat uit van de ooglidranden of van den oogbol. Het komt namelijk zeer zeldzaam voor, dat (gewoonlijk enkele van) de fijne haartjes, die zich bij de groote huisdieren en den mensch op den *traanheuvel* bevinden, eene ongewone lengte verkrijgen; waarvan reeds MORGAGNI een geval bij den mensch heeft beschreven en afgebeeld ¹⁾.

Er bestaat dan eene *hypertrichosis*, die men eenvoudig *trichosis carunculae lacrymalis* heeft genoemd; en die, wanneer de stand der haren zoodanig is, dat deze de cornea prikkelen, enz., eene ware *trichiasis carunculae lacrymalis* uitmaakt.

Bij het *paard* zag ik wel enkele malen deze haartjes veel sterker dan gewoonlijk ontwikkeld; maar van zoodanigen graad dat zij nadeelig voor het oog werden, van eene zelfstandige *trichiasis* van den traanheuvel is mij bij onze huisdieren geene waarneming bekend. Wel is zij te gelijk met *trichiasis bulbi* bij een *os* voorgekomen, (zie later geval VII) en heeft LEBLANC bij eene *koe* een zeer gezwollen traanheuvel (dus een *Encanthis*) geëxstirpeerd, die met lange haren bedekt was. ²⁾

¹⁾ MORGAGNI. *Adversaria anatomica*. Venetiis 1752. *Animadversio* 47. Blz. 217. Met eene duidelijke afbeelding op plaat II fig. 1. (De haren zijn naar den neus gericht).

²⁾ U. LEBLANC. *Traité des Maladies des Yeux, observées sur les principaux Animaux domestiques, principalement le Cheval, etc.* Paris, 1824. 8°. (Duitsche bewerking van RADIUS. Leipzig, 1825. Blz. 74).

De oudste waarneming bij den mensch van oogziekte, door deze haren ontstaan, is die van ALBINUS, welke in een hoofdstuk ¹⁾ met het opschrift „trichiasis carunculae lacrymalis” een geval beschrijft van eene hevige en langdurige oogontsteking, die veroorzaakt werd door één onnatuurlijk lang en dik, naar den oogbol omgebogen haar, dat „als eene soort van trichiasis, onder de reeds aan MORGAGNI bekende haren van den traanheuvcl” voorkwam.

Men vindt nog enkele andere gevallen van den mensch (door K. Himly, Weber, Demours, E. Himly, Desmarres) beschreven, waarin de kleine, zachte haartjes geen of zeer weinig nadeel te weeg bragten; en Weller (Krankheiten des menschlichen Auges. 4te Aufl., blz. 197) deelt nog eene waarneming mede van twee sterk ontwikkelde haren, die na uitgetrokken te zijn, nog tweemaal terugkwamen.

Trichosis of trichiasis bulbi.

Een paar opmerkingen van algemeenen aard, met betrekking tot deze abnorme haarproductie en hare zitplaats, wensch ik aan hare kasuïstiek te laten voorafgaan.

Wanneer melding gemaakt wordt van *haren*, die uit de cornea, uit de conjunctiva groeiden, dan zijn zulke uitdrukkingen, gelijk reeds werd opgemerkt, in zooverre onjuist, dat het weefsel van beiden niet in staat is haren voort te brengen en dat daartoe natuurlijk haarzakjes, een morphologisch bestanddeel van normaal en gewoonlijk ook van nieuw gevormd huidweefsel, aanwezig moeten zijn. En niet alleen vindt men bij nader onderzoek haarzakjes en huidsmeklieren, maar ook eene bindweefselnieuwvorming van meer of minder omvang, waarin zij gelegen zijn.

Zoodanige, hetzij *behaarde* of *onbehaarde*, gezwelletjes werden om hunne gewoonlijk (bij den mensch) bleeke of

¹⁾ ALBINUS, Academicarum annotationum liber tertius, Leidac, 1756. Caput VIII. Blz. 32.

bleekgeele kleur, door vroegere ophthalmologen, en worden zelfs nog wel voor vetgezwelletjes gehouden, ten minste *pinguecula* ¹⁾ genoemd; maar meestal ten onregte, omdat in den regel vetweefsel er zeer weinig of zelfs in het geheel niet in voorkomt. „Dat de volkomen vetvrije, gewone *pinguecula*” zegt daarom von GRAEFE (Archiv für Ophthalmologie, von ARLT, DONDERS und v. GRAEFE, I. 2. 1855, blz. 289) „nog altijd haren ouden naam draagt, moeten wij werkelijk als eene groote pieteit beschouwen van de overigens zoo reformatorische terminologie” ²⁾.

Zij bestaan namelijk uit enkele lagen bindweefsel, die in bouw analoog zijn aan die der huid, benevens elastische vezelen en aan hare oppervlakte uit eene laag epidermis. ³⁾ Wanneer zij, zooals niet steeds het geval is, (smeerklieren en haarfollikels bevatten kunnen zij haren, en daarmede den toestand voortbrengen, dien men *trichosis bulbi* noemt. Bijna altijd doet zich (althans bij de noodige oplettendheid) het moederweefsel voor dezen haargroei als een kleiner of grooter, meer of minder duidelijk omschreven gezwelletje voor; zoodat dan de abnormiteit niet alleen in de aanwezigheid van haren bestaat, maar van een „behaard gezwel”.

Zij worden echter ook onder andere namen in de literatuur vermeld. Zoo vindt men b. v. bij HIMLY ⁴⁾, in overeenstemming met zijne meening ⁵⁾ dat haren steeds uit eene „vetlaag” groeijen, zulke gezwollen aangeduid met den naam *lipoma*

¹⁾ In allen gevalle beter „pinguicula” van pinguiculus, het diminutivum van „pinguis”, vet.

²⁾ Aangeboren *lipomen* op en onder de *conj. sclerot.*, waarvan de laatste later soms veel grooter werden, zijn bij den mensch werkelijk gezien.

³⁾ HEISFELDER vond er zelfs eenmaal *zweetklieren* in. Het verdient opmerking, dat, zooals de onderzoekingen van MANZ geleerd hebben, het bindvlies van den oogbol bij *herkauwers*, in het gedeelte dat de cornea omringt, zweetklieren bevat, welke volmaakt overeenkomen met die der huid.

⁴⁾ K. HIMLY. Die Krankheiten und Missbildungen des menschlichen Auges und deren Heilung. Berlin, 1848. I. Blz. 266.

⁵⁾ Ibid. II. Blz. 20.

crinosum conjunctivae (behaard vetgezwel van het bindvlies). HIMLY maakt echter tevens de opmerking, dat zoodanig gezwel wel eens kraakbeenachtig hard is, hetgeen op zich reeds iets anders dan vetweefsel zou doen veronderstellen. ¹⁾ Anderen hebben ze wel eens *verrucae conjunctivae*, bindvlieswratten genoemd; doch ten onregte, omdat hier geene woekering der huidpapillen en epidermis bestaat.

Wij hebben hier echter te doen met eene behaarde nieuwvorming, die in meer of mindere mate den bouw van het huidweefsel bezit; en die reeds vóór vele jaren door WARDROP (later ook door PRINZ) ²⁾ teregt met de moedervlekken van den mensch vergeleken, maar het eerst door Dr. RYBA (Ammon's Monatschrift für Medicin, Augenheilkunde und Chirurgie, Band I, 1838; blz. 657) voor huidweefsel gehouden werd.

Zulke nieuwvormingen heeten *dermoïde* ³⁾ (huidachtige); zoo onderscheidt men de dermoïd- of huidkysten en het eenvoudige *dermoïdgezwel* of in het algemeen het *dermoïd*.

Trichosis bulbi heet bij gevolg met den meest juist en naam: *behaard dermoïd van het oog*; omdat het niet te ontkennen valt, dat eensdeels het karakter van „gezwel” soms weinig of niet bestaat, en het ten andere ook wel eens is voorgekomen, dat de dermoïde nieuwvorming slechts een bekleedsel uitmaakt van eene andere, b. v. eene vetnieuwvorming, zooals later uit eene waarneming van MÜLLER (geval XI) zal blijken.

Wat de zitplaats der haren betreft, onderscheidde men reeds vroeger *trichiasis corneae* en *trichiasis conjunctivae*,

¹⁾ Ook RUETE (Lehrbuch der Ophthalmologie, bewerkt met aantekeningen door DONDERS, Utrecht, 1848, Blz. 766) geeft aan deze gezwellen den naam van *lipoma crinosum*. Hij beschrijft bovendien nog een *chondroma corneae congenitum* (aangehoren kraakbeengezwel van het hoornvlies) als rond, hard, vaatloos (!) en met fijne, korte, witte en enkele lange, donkere haren bezet. Dat beide benamingen thans verouderd mogen heeten, behoeft geen nader betoog. De naam „kraakbeengezwel” was trouwens alleen van de hard- en vastheid afkomstig.

²⁾ Zie later, bij de gevallen IV en VIII.

³⁾ Van de grieksche woorden „derma”, huid en „eidos”, aard, gesteldheid.

naarmate de haren (het dermoïd) op het eene of het andere gedeelte van den bulbus waren gezeten, op de cornea óf op de sclerotica en in de conjunctiva die de laatste bedekt. Ofschoon dit verschil van zitplaats van groot gewigt is, zoowel uit een prognostisch oogpunt als om den dadelijken invloed op het gezichtsvermogen, is echter deze onderscheiding, zooals nader blijken zal, daarom van minder belang, omdat zij meestal geene toepassing kan vinden; het dermoïd zit namelijk gewoonlijk op de grens der beide hoornvliesen, en zoowel op de cornea als op de sclerotica.

*Gevalen van behaard dermoïd van het oog,
bij de huisdieren. ¹⁾*

Bij het Paard.

Geval I. Opgegeven door den veearts U. LEBLANC te Parijs, als volgt:

„De heer DE L'ARCHENAUT, oud officier der gendarmerie te Bressuire heeft mij herhaalde malen verzekerd een paard te hebben gezien, dat *in het centrum van het doorschijnend hoornvlies één enkel haar bezat van eene aanzienlijke lengte*”. ²⁾

Geval la. De veearts PUISSESSEAU zag evenzoo een

¹⁾ Bij den *mensch* zitten deze dermoïden meestal in het bindvlies van de cornea én de sclerotica, nabij den uitwendigen rand van de eerste, iets naar beneden; zelden komen zij alleen óf op de cornea, óf op de sclerotica voor; hoogst zeldzaam worden zij nabij den inwendigen ooghoek aangetroffen. Zij zitten of in de conjunctiva zelve en zijn dan soms door los bindweefsel (vooral aan de sclera) bevestigd, of ónder de conjunctiva en dan meestal innig met het onderliggend deel verbonden. Bijna altijd zijn zij wit of geelwit, enkele malen (de verder van de cornea verwijderde) meer of minder rood gekleurd.

Nog nooit heeft men deze nieuwvorming aan het *bindvlies der oogleden* aangetroffen.

Al behooren zij juist niet tot de groote zeldzaamheden, toch komen zij weinig genoeg voor, om nog altijd afzonderlijk vermeld en dikwijls afgebeeld te worden. Te oordeelen naar sommige opgaven, schijnt het aantal bekende gevallen bij den mensch omstreeks het dubbel van dat der huisdieren te zijn.

²⁾ Recueil de Médecine Vétérinaire, 1re année, Paris, 1824, Blz. 230.

hussaren-paard, waarbij *één haar midden op de cornea* stond. ¹⁾

Deze gevallen hebben hun tegenhanger in de veel aangehaalde waarneming van MAZER DE CAZELLES ²⁾ van een man, op wiens hoornvlies zich een haar bevond, dat telkens weder uitgroeide wanneer het uitgetrokken werd.

Zijn de waarnemingen juist, dan zijn dit zeker voorbeelden van dermoïden in minimo. Aan de juistheid van de waarneming van CAZELLES is wel is waar meerimalen getwijfeld; maar zij moet alleen in zooverre méér dan betwijfeld worden, als men er een bewijs voor het mogelijk ontstaan van haren onmiddellijk uit het hoornvlies in heeft willen zien.

Bij den Ezel.

Geval II. Een belangrijk en in zijn vorm welligt eenig geval is waargenomen door U. LEBLANC ³⁾. Bij een acht maanden ouden ezel was *de geheele cornea* van het linker oog met een *huidachtig vormsel* bedekt, dat zich van den eenen hoek tot den anderen uitstreckte en van de oogleden geheel afgescheiden was. De *haren* die het bedekten, hadden dezelfde kleur als de gewone dekharen, maar waren korter, fijner en minder dicht geplaatst. Zij liepen van binnen naar buiten en van onder naar boven. Bij de geboorte had dit oog denzelfden omvang gehad als het andere; maar het werd, volgens opgave van den eigenaar, duidelijk kleiner, terwijl het dermoïde gedeelte voortdurend in omvang toenam.

Geval IIa. Aan U. LEBLANC werd door een hoefsmid het verhaal gedaan van een dergelijk kleiner oog bij een ezel.

Bij het Rund.

Geval III. WARDROP deelt in zijn bekend werk over de pathologische anatomie van het oog, in een hoofdstuk over

¹⁾ Recueil de Médecine vétérinaire, 2me année, Paris, 1825. Blz. 272.

²⁾ Journal de Médecine (van Roux) Tome 24. Blz. 332.

³⁾ Recueil, 1824. Blz. 229.

„vleezige uitgroeiingen der cornea” (*carunculae corneae*), behalve twee waarnemingen bij den mensch, ook eene van een ossenoog mede ¹⁾, dat hij zelf in bezit had, en waarvan een derde gedeelte der cornea met een dikken bundel zwarte haren was begroeid, terwijl nog eenige haren op het wenkvlies waren gezeten. Hij voegt er bij, dat eene dergelijke uitgroeiing ook op het andere oog van dit dier had bestaan. Zulke gezwellen, meent hij, komen zeer veel overeen met behaarde moedervlekken.

Geval IV. PUISSESSEAU beschrijft ²⁾ een rond, ong. 18 mm. in diam. groot gezwel van de linker cornea van een 5jarigen os. Het strekte zich van den rand der sclerotica, tegenover den uitw. hoek tot vóór het midden der pupil uit, was bruin, in den omtrek gemarmerd en droeg in 't midden een bundel haren, die donkerder waren dan die der huid. Het oog was even groot als het normale en het dier had er geen hinder van; maar het traande, nadat de haren waren afgesneden.

Geval V. GURLT heeft het linker oog van een vijf dagen oud kalf beschreven en afgebeeld ³⁾. Op de cornea bevond zich nabij den binnenooghoek een stuk *huid* (dat volgens de afbeelding de grootste helft der cornea beneden- en binnenwaarts bedekt) met een bundel lange, witte haren (die volgens de afbeelding gemiddeld omstreeks 20 mm. lang zijn, en grootendeels in een bundel naar boven gericht, ten deele beneden- en buitenwaarts gekeerd zijn.) De huid hing niet zamen met de uitwendige huid der oogleden, maar was door een klein gedeelte van het bindvlies van den ooghoek gescheiden. Het dier kon door het vrije en doorzichtige gedeelte der cornea zien; maar de haren veroorzaakten door hunne prikkeling eene verhoogde traanafschiding.

¹⁾ J. WARDROP. The morbid anatomy of the human eye. Vol. I. 1808. Blz. 33. Second Edition. 1834. Vol. I. Blz. 34.

²⁾ Recueil, 1825. Blz. 271.

³⁾ Magazin für die gesammte Thierheilkunde, von GURLT und HERTWIG Jahrg. I. Berlin, 1835. Blz. 18; plaat I, fig. 2.

Geval VI. Waarneming van Dr. RYBA te Praag aan het linker oog van een poolschen os.¹⁾ De uitgroeiing was aangeboren. Zij zat ten deele op de *cornea* en strekte zich, voor bijna de helft van haar geheel omvang, over het midden van den binnenrand der *cornea* op de *sclerotica* (naar den binnenooghoek) uit. Het laatste gedeelte was overtrokken met de witachtige, geheel onveranderde *conjunctiva scleroticae*. Het iets grootere, op de *cornea* gelegen gedeelte was bruinachtig zwart en bijna geheel bezet met *dichte, lange, grijze haren*; het was blijkbaar eene voortzetting van het bindvliedsblaadje van de *sclerotica*, en wel meer bepaald van den smallen, zwarten zoom, die aan het ossenoog den geheelen hoornvliedsrand insluit en hier den zichtbaren organischen overgang aanduidt van de *conjunctiva scleroticae* in de *conjunctiva corneae*. Deze zoom omgaf ook op de *cornea* den rand van de uitgroeiing en was daar zelfs veel breeder dan op de gewone plaats.

RYBA bedoelt dus, dat de nieuwvorming niet eenvoudig onder, maar, althans wat hare behaarde helft betreft, ook in eene voortzetting der *conjunctiva* van het ondoorschijnend hoornvlies was gezeten, zoodat de eindrand der laatste, de z.g. *annulus conjunctivae*, de grens dier voortzetting, op het doorschijnend hoornvlies vormde.

Geval VII. Waarneming van Dr. RYBA aan een (linker?) ossenoog.²⁾ Het gezwel was aangeboren en voor zoover het op de *cornea* zat, bijna gelijk aan het vorige. Het zwarte, behaarde bekleedsel strekte zich echter over den hoornvliedsrand op de *sclerotica* uit en vormde op deze eene smalle, behaarde verhevenheid, die onafgebroken, in regte lijn *in den zwarten insgelijks dicht en lang behaarden traanheuvel overging*.

¹⁾ Monatschrift für Medicin, Augenheilkunde und Chirurgie; herausgegeben von VON AMMON. Band II. Leipzig, 1839. Blz. 95.

²⁾ Ibid. Blz. 96.

Bij het Schaap.

Geval VIII. Prof. PRINZ, Directeur der veeartsenijschool te Dresden, heeft aan het linker oog een los gezwel waargenomen, dat in den uitwendigen ooghoek op de *sclerotica* en deels op de *cornea* was gezeten en waaruit een *bundel wol* te voorschijn kwam, die naar beneden was gericht. ¹⁾ (Volgens de afbeelding is de vrij groote bundel voornamelijk op de grens van de sclera en de cornea, bijna in het midden van het bovengedeelte ingeplant.)

Na de mededeeling van dit geval en van een ander bij den hond (XIII), geeft PRINZ als zijne meening te kennen, dat deze „haargezwellen van het bindvlies” wel te vergelijken zijn met de *moedervlekken* der menschen, en bepaaldelijk met de „*naevus maternus lipomatodes*” van VON WALTHER, omdat zij bij jonge dieren voorkomen en zich onmerkbaar ontwikkelen. Het is echter onnoodig en tevens onjuist, deze nieuwvorming bepaaldelijk te vergelijken met de dicht behaarde aangeboren vetgezwellen, die v. WALTHER in groot aantal éénmaal heeft waargenomen (WALTHER. Die angeborenen Fetthautgeschwülste. Landshut, 1814.) Met de gewone behaarde moedervlek *naevus spilus* of (als gezwelletje) met de levervlek, *naevus lenticularis*, hebben zij in bouw inderdaad veel overeenkomst.

Geval IX. „Oog van een schaap met *haren* op het *hoornvlies*”. Praeparaat n°. 5629 van het zoötomisch museum der veeartsenijschool te Berlijn. Opgegeven door GURLT in zijn Kataloog, 4e vervolg. (Mag. für Thierheilk. XXVIII, 1862; blz. 285.)

Bij het Varken.

Geval X. Prof. BENDZ heeft een oog beschreven en afgebeeld, dat zich in de verzameling der Veeartsenijschool te

¹⁾ Zeitschrift für die Ophthalmologie, herausgegeben von von AMMON. Band II. Dresden, 1832. Blz. 114. — Afbeelding op plaat I, fig. 4.

Kopenhagen bevindt. Hij heeft tevens eene vergroote doorsnede gegeven van het behaarde gedeelte van het bindvlies, waaraan de inplanting der haren te zien is. ¹⁾

Geval XI. Prof. MÜLLER heeft eene „wratvormige woekering op de voorvlakte van den linker oogbol” van een driejarig, mannelijk vasken van poolsch ras, onderzocht en beschreven. ²⁾

Een ruim 17 mm. hoog en even breed, duidelijk begrensde, rond, tamelijk hard gezwel, met een eenigzins ingesnoerden hals, was beneden en buiten op de sclerotica en tot over het midden der cornea gelegen. Het was met zwart epithelium bekleed en de oppervlakte bezet met een vrij groot aantal, meer dan 5 cm. lange, sterke, borstelachtige haren, die als 't ware een bundel of baard vormden, welke van de voorvlakte van den oogbol uitstak.

MÜLLER meende eerst een hypertrophischen en verplaatsten traanheuvel voor zich te hebben, maar na het onderzoek en vooral nadat Prof. ARLT hem op het voorkomen van dergelijke woekeringen bij menschen en runderen opmerkzaam had gemaakt, meende hij, dat het gezwel zeer waarschijnlijk eene soort *wrat* of eene *moederlek* van het bindvlies was, die zich zeer sterk had ontwikkeld.

De benaming *wrat*, *verruca* voor deze misvorming (hier in navolging van ARLT gebezigd) is echter histologisch onjuist, zoo als reeds vroeger werd opgemerkt en ook weder in dit geval is gebleken. MÜLLER geeft namelijk op, dat het gezwel bestond van buiten uit eene *epitheliumlaag*, waaronder

¹⁾ Tidsskrift for Veterinairer, af H. BENDZ og H. BAGGE. IX Bind. Kiøbenhavn, 1861. Blz. 126. Aangehaald door HERING in „Canstatt's Jahresbericht über die Leistungen in der Thierheilkunde im Jahre 1861”. Blz. 29.

BENDZ beschrijft aldaar tevens een dergelijk oog van een HERT.

Hij geeft volgens HERING ook vroegere waarnemingen op. Een bruikbaar referaat van dit artikel is mij niet bekend.

²⁾ Oesterreichische Vierteljahresschrift für wissenschaftliche Veterinärkunde, 1862. XVII Band. Originalien. Blz. 94.

eene dichte, vaste *huid* als omhulsel en uit zeer veel *vet*. In het huidachtig bekleedsel van het gezwel vond hij groote haarzakjes en verscheidene smeerklieren, die zich met korte ontlastbuizen in de haarzakjes openden.

De oogbol was geheel normaal en het gezwel liet zich gemakkelijk van de sclera en cornea losspellen en als een gesteeld lipoma verwijderen, waarna de volkomen zuivere cornea zichtbaar werd.

MÜLLER ziet in de geheel onafhankelijke vorming en ontwikkeling van dit gezwel op de voorvlakte tot in het midden der cornea een bewijs, dat het bindvlies als zoodanig, namelijk in zijn geheel en niet alleen zijn epithelium, de voorvlakte der cornea bekleedt. (Een besluit, waartoe reeds LÉCOQ door het volgende geval XII en GIRARD FILS door de vermelde gevallen I, II en IIa waren gekomen!)

Bij den Hond.

Geval XII. LÉCOQ heeft eene aangeboren, omschreven en afgeronde „*excroissance dermoïde*” beschreven, die in den slaaphoek van het regter oog deels op de *sclerotica*, deels op de *cornea* was gezeten, maar zich niet vóór de pupil uitstrekke. Het gezwel bedroeg ruim 11 mm. in doormeter en was ruim 2—3 mm. dik. Zijne ligt gewelfde oppervlakte was voorzien van *haren*, die dezelfde kleur hadden als die van den kop. Zij waren in den omtrek minder in aantal en korter dan in het midden, waar zij even dicht stonden als op het voorhoofd. Hunne lengte bedroeg ongeveer 4,5 mm. Zij waren naar den neushoek van het oog gericht en het dier scheen geen hinder er van te hebben. ¹⁾

LÉCOQ meende, dat zulk geval nog nooit was bekend gemaakt. Wat de onderhavige diersoort betreft, schijnt zulks werkelijk het geval te zijn; maar WARDROP's beschrijving

¹⁾ Recueil de Médecine vétérinaire. I, 1824. Blz. 84.

van een ossenoog (IV) is van veel onder dagteekening (1808) en, voor zoo ver mij bekend, de eerste beschrijving dezer anomalie bij de huisdiereu.

Geval XIII. Prof. PRINZ nam een geval waar in de kliniek der veeartsenijschool te Dresden. Een driejarige hond, met korte, geele haren, werd ter behandeling aangeboden wegens traanvloed en verdonkering van het linker oog. Bij nader onderzoek bleek de oorzaak te bestaan in een bundel natte haren, die in het *bindvlies van den oogbol*, in den uitwendigen ooghoek, op ongeveer 2 mm. afstand van de cornea waren gezeten. Zij waren geelachtig, eenigzins langer dan de dekharen van den kop en naar den uitwendigen ooghoek gekeerd. Aan de plaats hunner inplanting was het bindvlies eenigzins verdikt en verslapt, zoodat het door trekken aan de haren gemakkelijk in eene plooi, van den oogbol kon opgeligt worden. Hij verwijderde de zoo gevormde plooi met de schaar, waarna de bindvlieswond spoedig genas en de oogziekte verdween. ¹⁾

Geval XIV. GURLT heeft eene huidnieuwvorming waargenomen en afgebeeld, ²⁾ welke in een gedeelte der linker cornea, nabij den uitwendigen ooghoek gezeten en met zwarte haren bedekt was. Zij was afgescheiden van de huid der oogleden en veroorzaakte vermeerderde traanafscheiding en veelvuldig niezen.

(Volgens de afbeelding is het een langwerpige rond, plat gewel, 11 mm. lang, 7 mm. breed, dat op de buitenhelft der cornea, met zijne lange as van boven naar beneden is gelegen en bedekt is met een bundel gemiddeld 25 mm. lange haren, die uit het midden ontspringen en naar boven voorbij het bovenooglid uitsteken.) ³⁾

¹⁾ v. AMMON's Zeitschrift. (Zie VIII). Plaat I, fig. 3.

²⁾ Magazin für die gesammte Thierheilkunde. I. Blz. 18. Plaat I, fig. 1.

³⁾ In het zoötomisch museum der veeartsenijschool te Berlijn bevindt zich (n°. 3171) een oog van een HAAS met nieuwgevormde huid en haren op het

Geval XV. Eene waarneming van Prof. BOULEY te Alfort, medegedeeld door DESMARRÈS ¹⁾. Een bundel van een groot aantal dikke *haren* verhief zich uit het *centrum der cornea*. De haren waren zoo lang, dat zij zich, als een vrij dik penseel, ver voorbij den vrijen rand der oogleden uitstrekten. Het dier hield, om te kunnen zien, den kop op eene eigenaardige manier naar onder gebogen. Op eene andere plaats (blz. 352) zegt DESMARRÈS, dat bij dezen hond hetzelfde gebrek aan *beide oogen* bestond.

Geval XVI. „Linker oogbol met *haren* op het *ondoorschijnend hoornvlies* aan den uitwendigen ooghoek”. Praeparaat n°. 4292 van het zoötomisch museum der veeartsenijschool te Berlijn. Opgegeven door GURLT, in zijn kataloog, 2e vervolg, (Mag. für Thierheilk., XVII, 1851; blz. 444) met de bemerking, dat *het dier ten gevolge van hondenziekte zweren had aan den uitwendigen ooghoek en zich eenigen tijd later de nieuwe huid met de haren had gevormd*.

Geval XVII—XX. Prof. LAFOSSE geeft op ²⁾, dat hij bij den hond viermaal eene *roode „vegetatie”* van onbekenden, maar als 't ware „fibro-vasculairen” aard heeft waargenomen, die 1—2 mm. uitsteekt en gewoonlijk den vorm heeft van een driehoek, waarvan de basis zeer innig met de *sclerotica* en de *cornea* is verbonden, terwijl een der hoeken zich over de *cornea* uitstrekt. Op de oppervlakte bevinden zich *haren*, die op verschillende wijze gebogen, soms zamengepakt en als 't ware vervilt zijn. Daarmede gaat gepaard

hoornvlies. GURLT (Fortsetzung des Katalogs etc. Mag. für Thierheilk. XII, 1846. Blz. 42) maakt er alleen de aanmerking bij: „gelijk in Mag. I. 18 is beschreven”. Het geval komt dus overeen met zijne hier vermelde gevallen van een kalf en een hond (V, XIV), waarin echter de zitplaats van het gewel niet dezelfde was.

¹⁾ DESMARRÈS. *Traité théorique et pratique des maladies des yeux*. Paris, 1847. Blz. 94.

²⁾ L. LAFOSSE. *Traité de pathologie vétérinaire*. Toulouse. Tome II, 1861. Blz. 342.

eene chronische conjunctivitis en gewoonlijk eene toenemende verduistering der cornea en een volledig albugo; terwijl de uitgroeiing na excisie ook recidiveert.

Het eenige wat uit die opgave zéker blijkt, is, dat LAFOSSE 4 malen een *niet gepigmenteerd, behaard dermoïd* (in den vorm van een pterygium crassum s. vasculosum) heeft waargenomen; en — dat dit zeer waarschijnlijk nabij den buitenooghoek gezeten was. (Omdat hij zegt, dat „GRAEFFE het bij den mensch heeft aangetroffen”). Al het overige schijnt mij toe te veel gemodelleerd te zijn op eene enkele beschrijving van dit gebrek aan het menschenoog. In ieder geval beantwoordt het niet aan de gewone wijze van voorkomen van dit gezwel bij de huisdieren.

Geval XXI. Den 12 October 1868 onderzocht ik het linkeroog van een roodbonten jagthond van den heer de J. van R., omdat het dier afwisselend aan tranenvloed leed, ten gevolge van haren, die, zooals de eigenaar reeds vroeger had bemerkt, op het oog zaten. Vroeger had de hond er echter weinig of geen hinder van gehad.

In den buitenooghoek bevond zich op de *sclerotica*, en wel voornamelijk op hare onderhelft, een vast, plat, roodbruin gepigmenteerd, 1—2 mm. dik gezwel, dat zich ongeveer 2 mm. over den rand der *cornea* uitstreekte en waaruit een twintigtal, gemiddeld 1 cm. lange *haren* groeiden. De haren lagen grootendeels vlak over de cornea verspreid en daaraan als 't ware geplakt; slechts enkele stonden tusschen de ooglidranden omhoog. Het gezwel zette zich niet in de conjunctiva palpebrarum voort en was ook niet op eenige wijze met de huid der oogleden verbonden; maar, wat opmerkelijk is en mij dadelijk in het oog viel, er bestond ongeveer boven de zitplaats van het gezwel eene duidelijke inkeuring of litteekenvormige intrekking van den rand van het bovenooglid, waarvan de huid echter geheel glád en normaal gepigmenteerd en behaard was. (Voor zoover bekend, was trouwens ook nooit eenige belediging aan het oog waargenomen).

Er bestond dus daar ter plaatse een zeer ligte graad van *Coloboma palpebrae congenitum* (*Blepharocoloboma congenitum*, aangeboren spleijing van het ooglid).

Bovendien bevond zich beneden den binnen ooghoek eene *plooi der conjunctiva*, die zich tusschen de onderhelft van den oogbol en het onderooglid buitenwaarts voortzette en aldaar met de beschreven nieuwworming in verband stond. Deze plooi pulde boven den onderooglidrand uit en lag van uit den binnen ooghoek, in eene schuins beneden-buitenwaartsche rigting, als 't ware als een tweede wenkvlies over een gedeelte van den oogbol heen. Een en ander was buiten twijfel aangeboren.

De eigenaar, op eene doorreis zijnde tot bijwoning eener jagt, wenschte de behandeling van het gebrek uit te stellen; tot heden heb ik den hond nog niet terug gezien.

Geval XXII. In het museum der veeartsenijschool te Berlijn bevindt zich, onder n°. 1875, (Kataloog van GURLT. Mag. für Thierheilk. IV. 1838. Blz. 197.) een stukje *huid met haren*, weggenomen van het *hoornvlies* van een levenden hond.

Eene vergelijkende beschouwing van deze 24 gevallen van behaard dermoïd van het oog bij onze huisdieren leidt tot het volgend overzicht:

1°. Naar de *diersoort* kwamen er voor:

bij den hond	11
„ het rund	5
„ het paard, den ezel, het schaap en het varken, ieder.	2

2°. Aan *beide oogen* 2 maal, eens bij het rund (III) en eens bij den hond (XV).

3°. Aan het *linker oog* 10 (of 11, VII) maal; aan het *regter* 1 maal (hond, XII); terwijl van 11 gevallen de zijde niet is opgegeven.

4°. Op de *cornea en sclerotica* te gelijk 10 (of 11, XIV) maal; op de *cornea* alleen 8 (of 7) maal, waartoe de onder 1°. vermelde dubbele gevallen behooren en de gevallen I en Ia zijn gerekend; op de *sclerotica* alleen 2 maal; terwijl in de gevallen (II en IIa) bij den ezel de „geheele cornea” als zitplaats is opgegeven.

5°. Nabij den *buiten-ooghoek* 12 maal (de 4 gevallen van LAFOSSE medegerekend), en wel 9 bij den hond, 1 bij het varken en 1 bij het schaap; nabij den *binnen-ooghoek* 3 maal of vermoedelijk (dubbel geval III, waar ook *eenige haren op het wenkvlies* zaten, medegerekend) 4 maal, en wel in al deze gevallen bij het *rund*; terwijl in de gevallen I, Ia, II, IIa, IX, X, XV en XXII daaromtrent niets te bepalen is.

6°. Als *huidachtig* en geheel of grootendeels behaard opgegeven, in de gevallen II, IIa (ezel), V (rund), XI (varken), XIV, XVI, XXI en XXII (hond); terwijl: eenmaal (rund VI) het op de sclerotica gelegen gedeelte bleek en onbehaard, het op de cornea gelegen bruinachtig zwart en dicht behaard was, — alléén LAFOSSE (hond, XVII—XX) van roode gezwellen spreekt, en tweemaal *één haar* op de cornea groeide.

7°. Als *losliggend* opgegeven 2 maal (schaap, VIII en hond, XIII), terwijl het bij den hond alleen in de conj. sclerot. gelegen gezwel met goed gevolg door excisie werd verwijderd; als vastliggend maar afgescheiden van het weefsel van den oogbol geval XI (varken).

8°. Met den *dicht en lang behaarden traanheuvel* in verband staande 1 maal (rund, VII); terwijl van geen enkel ander geval enig verband met de omringende deelen wordt vermeld, maar wel meer malen gewezen wordt op begrenzing door de conjunctiva.

9°. Gepaard met een geringen graad van *coloboma congenitum* van het boven-ooglid 1 maal (opgegeven) bij een *hond* (XVIII).

10°. Als *aangeboren* vermeld, de gevallen II, IIa (ezel), III en V (rund), XII en XXI (hond). Als *verkrepen*, het geval XVI (hond).

11°. Als gevolgen worden opgegeven: 9 maal tranenvloed, met (bindvliesontsteking, LAFOSSE) verduistering der cornea 1 maal (hond XIII) en veelvuldig niezen 1 maal (hond XIV); terwijl het zien in de gevallen II, IIa (ezel) onmogelijk, in XV (hond) zeer belemmerd was.

Ten slotte een woord over de *oorzaken* van het ontstaan dezer abnormiteit.

Ten opzichte van den mensch (waarbij de statistiek ten deze natuurlijk vollediger zijn kan, en ook werkelijk is, dan bij de huisdieren) is men het, geloof ik, vrij algemeen eens, dat zij steeds als *aangeboren* gebrek voorkomt. Zooals wij gezien hebben, is dit slechts van een klein aantal der gevallen bij onze huisdieren als zéker bekend geworden. Het is echter meer dan waarschijnlijk, dat ook bij de laatste, zoo niet altijd dan toch met zeldzame uitzonderingen, dit dermoïdweefsel aan den oogbol reeds bij de geboorte bestaat, maar dan soms, welligt zeer weinig ontwikkeld is.

Prof. GURLT heeft wel is waar beweerd, dat deze huid- en haarvorming niet alleen als aangeboren gebrek voorkomt, maar ook na de geboorte ontstaat. Een bewijs voor deze meening, in 1835 uitgesproken ¹⁾, is echter, voor zoo ver ik weet, niet geleverd; immers geen enkel voorbeeld van dien aard door den beroemden anatoom tot staving zijner uitspraak bijgebracht geworden. Eerst in 1851 ontving het Berlijnsch museum het praeparaat (geval XVI) waarvan Prof. GURLT in het 2de vervolg van zijn kataloog heeft opgegeven, dat het na zweervorming in de conjunctiva was ontstaan.

Ten andere meent Prof. LAFOSSE, ²⁾ dat *haren* kunnen groeijen uit slijmvliezen „qui subissent la transformation

¹⁾ Magazin für Thierheilk. I. 1835 Blz. 18.

²⁾ Traité de pathologie vétérinaire. I. 1858. Blz. 385.

cutanée", die de (zoogenaamde ¹⁾ dermoïde omvorming ondergaan. Hij komt namelijk op tegen de meening van CRUVEILHIER, dat zich bij zoodanige verandering van het slijmvliesweefsel nooit smerklieren en haarzakjes vormen. Om die (allezins juiste) meening te wederleggen verzekert hij gezien te hebben, dat zich haren vormden op eene „*production muqueuse accidentelle*" van de cornea van een hond, en beroept hij zich verder op een groot aantal waarnemingen, welke bewezen zouden hebben, dat het slijmvlies van de digestieorganen der planteneters normaal van haren is voorzien. Hij komt daarna tot het besluit, dat men bij gevolg te ver gaat met te beweren, dat de vorming van haren in slijmvliezen, die de dermoïde omvorming ondergaan, onmogelijk is.

Met terzijdestelling van de vroeger besproken en hier bedoelde waarnemingen van Maillet, omdat zij in allen gevalle op normaal slijmvliesweefsel en bovendien geen enkel maal op de conjunctiva betrekking hadden, kan ik niet nalaten de opmerking te maken, dat deze tegenspraak van LAFOSSE geheel zonder waarde is, om de eenvoudige reden, dat hier ten eenemale ontbreekt het vóór alles noodig be-

¹⁾ De benamingen *dermoïde nieuwvorming* (of dermoïdvorming) en — *dermoïde omvorming* (of — metamorphose) duiden inderdaad een veel grooter verschil aan, dan men oppervlakkig zou vermoeden. Niet alleen duidt de eerste op eene vorming van een nieuw, de tweede op eene verandering van een reeds bestaand weefsel; maar bovendien beteekent *dermoïde* in den eersten zin, het in *aard*, d. i. in *weefsel*, in textuur overeenkomen met huid, — in den tweeden zin, het in *uitwendig voorkomen*, in *vorm* of gedaante overeenkomen met huid. Men zegt van een slijmvlies, dat het de *dermoïde metamorphose* heeft ondergaan, wanneer het, b. v. ten gevolge van het langdurig blootstaan aan de lucht, verdikt, vaster wordt en in de plaats van zijn gewoon epithelium, eene dikke epidermis, eene hoornlaag verkrijgt, daarbij tevens, ook ten gevolge van de atrophic van slijmklieren, droog wordt, enz.; maar hier is geen sprake van het ontstaan van huidweefsel, van smerklieren, haarzakjes en haren. (Het grieksche woord „*eidos*” beteekent zoowel de overeenkomst in vorm, uitwendig voorkomen, als die in aard, inwendig maaksel). Hetzelfde is van toepassing op de fransche benamingen: *production cutanée* en *transformation cutanée*.

wijs, dat hij inderdaad met eene dermoïde metamorphose had te doen. Immers, aangezien in de aanwezigheid van eene nieuwvorming in een slijmvlies niet tevens het bewijs ligt, dat ook zij uit slijmvliesweefsel bestaat, — zelfs wanneer zij er door gemis aan pigment, enz. in meer of mindere mate op mogt gelijken, — hebben wij alle regt om te gelooven, dat de genoemde „*production muqueuse*” inderdaad reeds eene „*production cutanée*,” een huidgezwel was, dat wij om het verschil, dat het gewoonlijk in een of ander opzicht met normaal huidweefsel aanbiedt, *dermoïdgezwel* noemen. Niets noopt ons echter om aan te nemen, dat die haarvorming een gevolg was van de „huidachtige omvorming,” de dermoïde metamorphose van een slijmvliesgezwel; daargelaten nog, dat de benaming „*production muqueuse*” hier zeer onbepaald wordt gebezigd; zooals trouwens reeds voldoende wordt bewezen door de omstandigheid, dat LAFOSSE onder dienzelfden naam nog behandelt en als zeer eenvoudige slijmvliesen beschouwt, die schijnbare vliezen in abscessen, cavernen en fistels, welke vroeger als *membrana pyogenetica* bekend waren.

Het kan dus slechts alléén de vraag zijn, of het door LAFOSSE waargenomen gezwel werkelijk eerst na de geboorte was ontstaan. De mogelijkheid daarvan gaarne erkennende, meen ik echter, dat de korte mededeeling, zoo ter loops gedaan, nog rechtmatigen twijfel toelaat; te meer, omdat dezelfde schrijver elders, waar hij van de door hem waargenomen 4 gevallen (XXVII—XX) spreekt, van dit feit geen gewag maakt.

Het verdient nogmaals opgemerkt te worden, dat bij nog zeer jeugdige dieren zoodanige misvormingen soms welligt niet in het oog vallen, wanneer zij namelijk bij de geboorte nog in het begin van hunne ontwikkeling zijn; zoodat zij zich later schijnbaar als verkregen zouden voordoen. Dit wordt te waarschijnlijker, door dat meermalen bij den mensch is waargenomen, dat de abnormiteit (het

dermoïde weefsel) in den beginne geheel vlak en tot de conjunctiva beperkt was en zich eerst later in den vorm van een gezwel begon te verheffen, ten gevolge van de vorming van bindweefsel, zeldzaam vetweefsel onder de conjunctiva daar ter plaatse. Van daar ook, dat men het gebrek, met het oog op dien eersten vorm, bepaaldelijk *dermoïd van het bindvlies*, of wel, om zijne groote overeenkomst met de vlakke moedervlek (*naevus spilus*), *behaarde moedervlek van het bindvlies* of wel *trichiasis conjunctivae congenita* heeft genoemd.

Het is bovendien niet onmogelijk, dat de haargroei op zulk abnorm huidweefsel zich eerst later openbaart, soms welligt door bijzondere omstandigheden wordt bevorderd. WARDROP, aan wien wij de oudste beschrijving van dit gebrek bij onze huisdieren verschuldigd zijn (1808) en die het ook reeds met de moedervlek vergeleek, beschrijft een geval van een man, waarbij het *gezwel aangeboren* was, maar het groot aantal lange, dikke *haren* eerst op 16 jarigen leeftijd (te gelijk met den baard) waren uitgekomen.

De aetiologie van dit aangeboren vormingsgebrek bestaat nog niet; omdat zijne oorzaken, even als die van bijna alle andere, volmaakt onbekend zijn. De gestelde vraag naar de oorzaken van zijn ontstaan kunnen wij dus slechts vervangen door de vraag naar de wijze waarop het ontstaat, naar zijne *genese*.

Bij de waarneming van het geval XXI, dat het uitgangspunt voor deze beschouwing is geworden, trok het *coloboma* van het bovenooglid dadelijk in hooge mate mijne aandacht, en drong zich het denkbeeld bij mij op, dat er welligt eenig genetisch verband tusschen beide anomalien kon bestaan. Bij mijne literarische nasporingen bleek het mij echter spoedig, dat die veronderstelling reeds voor vele jaren uitgesproken en tot een niet geringen graad van waarschijnlijkheid was gebragt.

Vroeger, bij de behandeling van den histologischen bouw

van deze soort van gezwellen, heb ik reeds vermeld, dat Dr. RYBA de eerste was, die haar weefsel kortweg met huidweefsel vergeleek. Maar in den brief aan VON AMMON, waarin hij dit deed, (1838) en die door den laatste bij uittreksel medegedeeld werd onder het opschrift: „Znr Lehre der angeborenen behaarten Auswüchsen der Cornea” ¹⁾ zegt RYBA veel meer. Hij vergelijkt namelijk zulk „huidachtig overtreksel met haren dat onmiddelijk in de conjunctiva overgaat” met de ooglidranden; spreekt van een aan den tarsus analoog vezelkraakbeen, dat er in bevat is; en is geneigd het te beschouwen als een „middelste, eilandvormig op den oogbol gelegen ooglidrudiment” en in dezen zin tevens als een voorbeeld van aangeboren symblepharon als gebrek der eerste vorming.

Van de genese kon RYBA zich echter geene voldoende voorstelling vormen, of liever, zijne voorstelling, die later gebleken is niet onaannemelijk te zijn, voldeed hem zelf niet. Wel achtte hij het „denkbaar”, dat eene onvolkomen sluiting der ooglidspleet, na de vorming der oogleden bij de vrucht, eene vorming van huidweefsel op het onbedekt gedeelte van den oogbol ten gevolge kon hebben; maar hij liet er op volgen: „Doch ist einem so zufälligen aussern Umstande gewiss kein so groszer Einfluss auf die organische Entwicklung des Auges zuzuschreiben, da wir Fällen von angeborenen Lagophthalmus, Coloboma palpebrarum, etc. kennen, wo die entblössten Stellen des Augapfels zwar auch meistens abnorm verändert, doch nicht zu solchen Geschwülsten entwickelt waren.” Wat hij dus „denkbaar” achtte, vond in hem reeds eene krachtige tegenspraak.

In 1843 deelde VON AMMON zelf een geval mede, waarbij een hoogste graad van *coloboma congenitum palpebrae superioris*

¹⁾ Monatschrift für Medicin, Augenheilkunde und Chirurgie, von VON AMMON, I, 1838. Blz. 657.

gepaard ging met een *gezwel* op den oogbol, dat wel is waar glad, rood en onbehaard was; maar dat hij op het voetspoor van RYBA ook als een ooglidrudiment en in dezen zin als een aangeboren symblepharon beschouwde. ¹⁾

Het vraagstuk van de genese der aangeboren gezwellen op den oogbol en van het aangeboren blepharacoloboma werd later nog door enkele dergelijke waarnemingen zijne oplossing meer nabij gebracht. Het ontstaan van het dermoïdgezwel in het bijzonder is echter nog niet voldoende verklaard.

In verband met deze toelichting, kwam het mij niet onnut voor, nader de aandacht te vestigen op het door mij waargenomen geval, als eene kleine bijdrage tot de pathogenie van dit betrekkelijk zeer zeldzaam vormingsgebrek.

Een merkwaardig geval van chronischen katarrh en ulceratie der luchtzakken — met aneurysmatische verwijding en ulcereuse perforatie der Arteriae maxillares internae, en doodelijke verbloeding — bij een paard.

Door A. W. H. WIRTZ.

Den 25 September 1868 werd in de kliniek der school ter behandeling aangeboden eene vierjarige merrie, toebehoorende aan den landbouwer A. IJ. nabij Utrecht.

Het paard was matig gevoed, maar traag en weinig opwekbaar; in ademhaling, bloedsomloop, ligchaamswarmte, enz. waren geene ziekelijke veranderingen te bespeuren. De eenige bijzondere symptomen, die dadelijk in het oog vielen, hadden betrekking op de slijmvliezen van den neus en de oogen. Het neusslijmvlies was gelijkmatig zeer hijperaemisch

¹⁾ Journal der Chirurgie und Augenheilkunde, von von WALTHER und von AMMON. 31ter Band. 1843. „Zur Lehre von den angeborenen Geschwülsten der Sclerotica und des Coloboma palpebrae congenitum“. Blz. 96. Met afb. pl. I, fig. 6, 7, 8.

en gezwollen, en hier en daar met purulent slijm bedekt, dat in groote hoeveelheid aan de randen der neusgaten was opgehoopt. De conjunctiva was hyperaemisch; de binnen-ooghoeken waren met dik slijm gevuld. De keelstreek was gezwollen noch pijnlijk. Hoest was gemakkelijk op te wekken; hij was vrij en vochtig. De keelgangswatervaatsklieren waren niet gezwollen.

Het anamnetisch onderzoek had bovendien niets anders geleerd, dan dat het paard reeds gedurende den geheelen zomer in de weide had geloopt, daar weinig vrolijk geweest en in voedingstoestand ecnigzins achterlijk gebleven was, en nu en dan gehoest had. Bijzondere zorgen had men nooit er voor genomen; of zich reeds vroeger neusuitvloeiing, hoest, enz. bij het dier hadden voorgedaan, — daarvan was den knecht niets bekend.

Deze veronderstelde zelfstandige neus-keelkatarrh werd op gewone wijze diaethetisch en pharmaceutisch behandeld, waarna den 29 Sept., toen patient weder vertoond werd, de toestand in zoo verre opvallend was verbeterd, dat het dier meer opgewekt, de eetlust goed, hoest niet meer gehoord, de bloedrijkheid en zwellling der slijmvliezen veel geringer en hunne afscheiding onbeduidend waren. Dezelfde behandeling werd voortgezet en van af den 4 October had de eigenaar niets ongewoons meer kunnen ontdekken en daarom zijn paard voor volkomen hersteld gehouden en het weder in de weide gebragt.

Nadat hij het in den vroegen morgen van den 8 Oct. op eenigen afstand, rustig en schijnbaar volmaakt gezond had zien grazen, werd hem een half uur later bericht, dat het paard zeer erg uit den neus bloedde. Hij vond het toen heen en weder loopend en met den kop schuddend; terwijl voortdurend bloed in groote hoeveelheid uit den neus liep (zooals ook uit de vele met bloed bedekte plaatsen in de weide kon blijken). Niet lang daarna was het op de rechterzijde nedergevallen en gestorven.

Ik deed de lijkopening 5 uren na den dood.

Het strottenhoofd, de luchtpijp en de groote bronchien waren met bloedig schuim gevuld, dat zich in de regter long tot in de fijnste bronchiaalvertakkingen uitstreckte; de longen waren bleek, met uitzondering van enkele plekken in het voorste uiteinde der regter, waar de fijne bronchien en longblaasjes door ingezogen bloed rood gekleurd waren.

Het slijmvlies van den pharynx was hypertrophisch en zijne vergroote klieren puilden boven de oppervlakte uit. In het midden van de voorvlakte der strotklep bevond zich in het submukeuse bindweefsel een hazelnootgroo gezwel, dat bij opening eene kolloïd-kyste bleek te zijn (zoöals die op die plaats reeds meer is aangetroffen).

Het slijmvlies van den neus en de boezems was bloedrijk; in de laatste gestold bloed aanwezig.

De zitplaats van het grondlijden waren de *luchtzakken*.¹⁾ In beide luchtzakken bevonden zich eene groote hoeveelheid kleine en groote, meestal vrij vaste, schilferige of plaatvormige, vuil groen- of roodachtig gekleurde, zeer onregelmatige stukken. Deze waren blijkbaar als *korsten* op het slijmvlies ontstaan en later door verzwearing afgestooten. Zij waren vermengd met weinig ichoreus vocht en veel gestold bloed.

Het gedeelte der luchtzakken, dat gelezen is op de buigspieren van het hoofd, die zich aan het wiggebeensuitsteeksel van het achterhoofdsbeen vasthechten, (MM. recti capitis antici major en minor) en in de naaste omgeving van die plaats, (dus een deel van hetgeen men den bovenwand van iederen luchtzak zou kunnen noemen) deed zich voor als eene zeer vaste, bleekgeele laag, met eene gelijkmatig gladde oppervlakte en zonder verlies van zelfstandigheid. Op doorsnede bleek, dat de zakken (de m. mucosa en vooral

¹⁾ Het praeparaat bevindt zich in de verzameling van pathologische voorwerpen der school.

de submucosa) daar ter plaatse zeer verdikt waren door *bindweefsel-hypertrophie*, en dat dit proces zich insgelijks tusschen de spierbundels van de uiteinden der genoemde buigers had voortgezet; zoodat deze spiereinden tot op eenige mm. diepte, tengevolge van hypertrophie van het interstitieele bindweefsel en secundaire atrophie en gedeeltelijke fettige degeneratie der spiervezelen, in eene vaste, bleekgeele massa waren veranderd.

Deze door bindweefselwoekering verdikte gedeelten van iederen luchtzak puilden sterk uit, ieder in den vorm van een langwerpig rond, plat *gezwel* met breede basis en afgeronde randen, dat, ter lengte van ruim 8 en ter breedte van 5 cm., zich uitstrekte van den inwendigen ondersten rand der buis (beter sleuf) van EUSTACHIUS benedenwaarts tot voorbij de lijn, waar de beide binnenwanden der luchtzakken zich tegen elkander aanleggen. Naar voren eindigde het in de zakvormige afdeeling, die zich tusschen den binnenwand van den luchtzak en den kraakbeenigen vleugel aan de keelopening der Eustachiaansche buis bevindt; naar achter liep het voort tot tegenover den voorrand van het griffelvormig uitsteeksel van het achterhoofdsbeen. Aan de linker zijde ging van dit gezwel nog een kwabvormig aanhangsel uit, dat zich buiten- en bovenwaarts uitstrekte in die afdeeling van den luchtzak, welke achter het griffeluitsteeksel, ter zijde van het achterhoofdsbeen is gelegen.

Het gedeelte van den luchtzak, dat gelegen is buitenwaarts van den uitwendigen ondersten rand der tuba Eustachii (aan de bovenzijde) en van den voorrand van den grooten tongbeenstak (aan de onderzijde) — en dat zich in gevulden toestand als eene bijzondere afdeeling van den zak voordoet — was ongelijkmatig verdikt; maar bezat, onmiddelijk naast den genoemden rand der tuba een geheel bijzonder voorkomen, ter breedte van 3—4 cm. Dáár was het namelijk niet alleen aanzienlijk verdikt, maar vertoonde bovendien: in den *regter luchtzak* eene zeer onregelmatige

massa, bestaande uit weeke, papillaire bindweefselnieuwvorming, in den vorm van *vlokkige excrementen*, die ten deele met kleine korsten bedekt, door ulcerouse verwekking verstoord en over het geheel zeer ligt verscheurbaar waren; in den *linker luehtzak* eene diepe *ulceratie*, die bedekt was met dikke, vuilbruine korsten, welke ten deele vrij vast aan de zwerende plaatsen verbonden, maar grootendeels geheel of aan hare randen afgestooten waren.

Deze verzwering is het meest uitgebreid in den *linker luehtzak*. Grootte stukken en dikke korsten, blijkbaar uit slijm, etter en afgestooten weefselfragmenten door indikking ontstaan, bedekken hier de zwerende en woekerende plaats. Zij strekt zich aan deze zijde bovendien verder naar achter en boven voorbij het griffelvormig uitsteeksel van het achterhoofdsbeen uit, en staat aldaar in verband met het hierovoren beschreven kwabvormig verlengsel der knobbelvormige bindweefselwoekering.

Het *achterste derde gedeelte der tuba* is aan beide zijden geheel met korsten bedekt; nabij hare plaats van aanhechting aan het rotsbeen is het weefsel zoodanig verstoord, dat, na het afspoelen met water, de doornvormige uitsteeksel der *bulla ossea* ter zijde van het tongbeenuitsteeksel geheel bloot lagen, terwijl het beenweefsel daar ter plaatse zeer hyperaemisch was.

Aan hun *voorste uiteinde* zijn deze zwerende en woekerende plaatsen, het duidelijkst in den rechter luehtzak, begrensd door een harden, verdikten zoom, waarin vele plooijen en likteekenvormige zamentrekkingen van het omringende slijmvlies uitloopen.

Het meest opmerkelijk was buiten twijfel de verhouding der bloedvaten. De verbloeding deed hierop natuurlijk in het bijzonder de aandacht vestigen.

Eene buigzame sonde in de *linker arteria carotis interna* naar boven gevoerd, kwam in de hersenholte uit en deed geene vaatopening ontdekken, ofschoon dit bloedvat vóór

zijne intrede in het gescheurde gat onmiddelijk over de beschreven ulceratie heenliep.

De sonde in de *regter arteria carotis interna* ingevoerd kwam te voorschijn in een zeer week plekje, onmiddelijk onder het gescheurde gat. Hier bestond wel is waar geene ruptuur tijdens het leven, maar was deze door de sonde veroorzaakt. Het bleek echter stellig, dat dit bloedvat, insgelijks op eene zwerende en deels verstoorde plaats van den luchtzak gelegen, zeer ligt verscheurbaar was.

De *linker arteria maxillaris interna* was op een afstand van 4 cm. achter de plaats, waar zij in het vleugelgat van het wiggebeen treedt, over eene uitgestrektheid van ruim 1 cm. verdikt en naar de zijde van den luchtzak verwijd. Het verwijde gedeelte was week, in het midden zelfs murw, maar met dikke korsten bedekt. Eene ingevoerde sonde drong, terwijl de korsten werden losgemaakt en weggenomen om haren loop te kunnen volgen, op deze plaats in den luchtzak. Het is niet onmogelijk, komt mij zelfs waarschijnlijk voor, dat de opening door het onderzoek is ontstaan. De vaatwand was echter ter plaatse dezer opening zeer murw en op zijne inwendige vlakke met vlokkige vezelstofstolsels beslagen. (In verband met het volgende zou het zeker uiterst toevallig moeten heeten, dat óók ook hier eene spontane ruptuur was ontstaan.)

De *regter arteria maxillaris interna* was het bloedvat, waarvan de spontane bersting de oorzaak der verbloeding was geweest. Reeds op het eerste gezicht, was mijne aandacht getrokken door een rond knobbeltje, dat op den regter luchtzak, onmiddelijk naast den uitwendigen, ondersten rand der tuba, te midden der beschreven vlokkige excrescentien gezeten was. Bij nader onderzoek bleek weldra, dat het was eene ten gevolge van ontaarding en verweking ontstane eenzijdige uitzetting der art. maxill. int., een *zakvormig aneurysms*, bijna 1½ cm. lang, 1 cm. breed en 1 cm. hoog, en (wat zeker opmerkelijk is) eveneens gezeten op

4 cm. afstand van het vleugelgat, vóór de plaats waar de art. meningea media ontspringt. De wand van het aneurysma is 1 mm. dik; ter plaatse van de sterkste uitzetting bevindt zich eene scheur met een murwen, vlokkigen rand, die van buiten door bloedstolsels bedekt was. Het staat door middel van eene ruime opening met het lumen van het vat in verbinding en zijne inwendige vlakke, en vooral de omtrek van de vaatopening, was bedekt met eene dunne laag vlokkige fibrineuse stolsels, die echter zeer los aan de intima verbonden waren.

**Iets over de pathologische histologie der
aandoeningen van het darmkanaal bij de zogenaamde veepest.**

Door A. W. H. WIRTZ.

Reeds in het vorige jaar verzocht de hoogleeraar KOSTER mij om inlichtingen omtrent sommige punten betreffende de pathologische anatomie van de toen heerschende veepest en om voorwerpen voor eigen onderzoek, voornamelijk deelen van het darmkanaal.

Het voornemen bestond, een meer uitgebreid histologisch onderzoek te doen plaats hebben. Door allerlei omstandigheden, vooral in ambtsbezigheden gelegen, werd ons voornemen slechts voor een zeer klein gedeelte ten uitvoer gebracht. De literarische en historische feiten, welke ik reeds bijeenverzameld had, zijn voor eene mededeeling in dit tijdschrift minder geschikt; maar ik meende, dat het eenig belang kon hebben, een enkel punt: de histogenesis der processen in de Peijersche en solitaire follikels, naar aanleiding der resultaten van het onderzoek, dat op het anatomisch kabinet alhier heeft plaats gehad, met een enkel woord toe te lichten. Twee redenen mochten daartoe leiden: 1°. de omstandigheid, dat twee autoriteiten op het gebied

der veterinaire pathologie, BRAUPELL¹⁾ en RAVITSCH²⁾ omtrent dat punt geheel van meening verschillen; 2°. de vraag, of de aard der darmaandoening bij den typhus van den mensch al of niet met dien bij de veepest overeenkomt.

BRAUPELL meent, dat het lokale proces in het darmslijmvlies hoofdzakelijk bestaat, behalve in vetontaarding en afstooting van het epithelium, in eene nieuwvorming, woekering van de cellenlaag der slijmklieren, waarvan het produkt evenzoo meer of minder spoedig in vetmetamorphose overgaat. Intusschen wordt het echter ook uit de klieropeningen ontlast en vormt dan op de oppervlakte der mucosa, de naarmate van den voortgang van het ontardingsproces der nieuw gevormde cellen meer en meer weeke stof, die zoo dikwijls ten onregte als exsudaat is beschreven geworden.

RAVITSCH daarentegen neemt op grond van uitgebreide nasporingen aan, dat de slijmklieren niet de hoofdzitplaats der stoornissen zijn. Hij wijst bovenal op het bind- (follikulair en adenoïd) weefsel der mucosa als het uitgangspunt der veranderingen. Deze bestaan in eene proliferatie der bindweefselligchaampjes en meer of minder rijkelijke productie van kleine ronde lympoïde cellen in de follikels van den darmwand, het slijmvlies dat die follikels omgeeft, en grootendeels ook in het onderslijmvlies-bindweefsel. De nieuw gevormde elementen vergaan meer of minder spoedig tot molekulair detritus, waarmede eene verstoring van het slijmvliesweefsel gepaard gaat. Deze ontarding, zoowel van de weefselementen als van de cellen treedt te eer en te uitgebreider op, naarmate de laatste in grooter hoeveelheid zijn opgehoopt, zoodat men deze ook buitengemeen

¹⁾ Neue Untersuchungen, betreffend die pathologische Anatomie der Rinderpest. Dorpat, 1862.

²⁾ Magazin für die gesammte Thierheilkunde von GURLT und HERTWIG. Berlin, 1864, 30ter Band, 3tes Heft. Blz. 313—56.

rijkelijk aanwezig vindt op die plaatsen, waar reeds verlies van zelfstandigheid te bespeuren is.

De Peijersche en solitaire klieren zijn in het begin der ziekte altijd gezwollen en overvuld met lymphecellen, waarmede ook het interfollikulairweefsel in dier mate geïnfiltréerd is, dat het slechts aan zijne vezelbundels kan herkend worden. Bovendien bestaat overal eene zeer intensieve proliferatie der bindweefselligchaampjes, vooral duidelijk in de submucosa en tusschen de Lieberkühnsche klieren. In een later tijdperk der ziekte zijn de follikels grootendeels, vooral in hun midden, gevuld met geele molekulairmassa en aan hun gewelfd gedeelte gebarsten. De deels uitgetreden inhoud vormt dan grootere of kleinere, vaste of ten deele reeds verweekte, geelachtig witte platen van verschillende dikte. Sommige follikels zijn ook zeer rood gekleurd en met extravasaten of zwart roode korsten belegd. De ont-aarding van het follikulair weefsel breidt zich bovendien naar den omtrek uit, zoodat na verwijdering der platen of korsten, de geareoleerde klier achterblijft met ruwe, gecorodeerde follikelwanden, of, meer zeldzaam, met groot verlies van zelfstandigheid in den vorm van ulcera. De aandoening der buisvormige klieren is secundair en evenredig aan de intensiteit van het beschreven proces; zij zijn of nog aanwezig, of, ten gevolge van de veranderingen in hunne omgeving, meer of minder, ten laatste geheel verwoest en in molekulairmassa veranderd.

Het mikroskopisch onderzoek, op het ontleedkundig kabinet alhier, van solitaire en Peijersche klieren, waar het proces pas begon, bevestigde geheel de juistheid der meeningen van RAVITSCH. Er werden gezwollen plaatsen gevonden, waar het slijmvlies nog geheel over de oppervlakte doorliep en de nog onveranderde Lieberkühnsche klieren duidelijk vertoonde; terwijl zich daaronder en tusschen de basis der klieren eene gezwollen en met lijmphoïde cellen geïnfiltréerde bindweefselmassa (adenoid weefsel) bevond. Is het proces iets

verder gevorderd, zoodat in het centrum der gewoekerde massa de eerste sporen van afsterven en detritusvorming reeds beginnen, dan is ook het slijmvlies abnormaal, ver- toont de klierlaag nauwelijks meer en wordt weldra in het infiltratie- en verwoestingsproces opgenomen, zoodat er of eene opening ontstaat, waardoor de detritusmassa uit de diepte zich ontlast of grootere stukjes van het slijmvlies als eene afgestorvene massa met de onderliggende laag worden afgestooten.

Pathologisch-histologisch zou men dus de darmaandoeningen bij de zoogenaamde veepest en den typhus van den mensch op ééne lijn mogen stellen. Het zou echter zeker minstens zeer gewaagd zijn, wanneer men alleen op grond dezer analogie, ten deze eene stellige uitspraak wilde doen.

UTRECHT, 12 September 1867.

(Overgenomen uit: *Nederlandsch Archief voor Genees- en Natuurkunde*, uitgegeven door F. C. DONDERS en W. KOSTER. 3e Jaargang. Utrecht, 1868. blz. 357).

Pathologie en Therapie.

Bijdrage tot de jongste runderpest-invasie in Friesland.

Door H. J. PRAKKE,

Provinciale Vecarts van Friesland.

Nooit deed zich de behoefte aan geëxamineerde veeartsen in deze provincie zoozeer gevoelen, als tijdens het heerschen der runderpest hier te lande. Geene ziekte was als deze geschikt om het gebrek aan elementair studie der patent-veeartsen zoozeer te doen uitkomen. Hier liet zich gebrek aan kennis door geen vloed van woorden aanvullen en op een beroep op de ervaring werd geen antwoord ontvangen.

Tegenover slechts 7 geëxamineerde worden in deze veerijke

provincie 74 patentveeartsen gevonden. — De meeste gemeentebesturen waren, bij de reglementair voorgeschreven aanstelling van deskundigen in zake den veetyphus, dus wel genoodzaakt hunne toevlugt te nemen tot de empiristen; en was dit voor velen dezer een geldelijk gewin, het vertrouwen dat zij genoten moet daardoor toch dikwijls gevoelige slagen hebben geleden. Immers het gewigt der verantwoordelijkheid scheen menigeen hunner de oogen te hebben verblind, in de onderkenning van zelfs de meest gewone ziekten, welke soms door hun als runderpest werden beschouwd. Gezwegen nog van de longziekte, was het toch menigmaal eene eenvoudige catharr, verouderde indigestie en dergelijke; eens zelfs middelrijskramp, veroorzaakt door een sinds twee dagen in den slokdarm vastzittend stuk lijnkoek, welke kramp — dit zij in het voorbijgaan gezegd — na de aanwending van een geïmproviseerden sponsbalein aanstonds verdween, die op hunne aangifte bij den burgemeester, een nader onderzoek, op soms uren verren afstand noodig maakte.

Onder de door hun als verdacht aangegeven gevallen, kwamen er nogthans twee voor, die met volle regt als zoodanig verdienen te worden gekwalificeerd en die, bij de waarschijnlijkheid dat er niet ligt weer eene halve eeuw zal voorbijgaan zonder dat wij door de runderpest worden bezocht, mijns inziens wel eene nadere vermelding waardig zijn.

Zij zijn de volgende:

I. Den 17 December 1866 ontving de heer Commissaris des Konings een telegrafisch berigt, van den heer burgemeester van Hemelumer Oldephaert en Noordwolde, dat vier koeijen van den vechouder W. F. VAN DER WAL te *Nijega*, werden verdacht van aangetast te zijn door de veepest. — Ik kreeg in last mij onmiddellijk daarheen te begeven, tot instelling van een onderzoek. Bij mijne aankomst op den volgenden morgen, gelijktijdig met den heer burgemeester deelde ons de eigenaar mede dat er nu reeds zes koeijen waren aangetast en dat de aanval der ziekte zich bij alle had gekenmerkt

door plotseling volkomen melkverlies, diarrhae, gestoorde pisloozing, zoo, dat deze telkens bij kleine tusschenpoozen werd ontlast en verminderde eetlust en herkaauwing.

Bij onderzoek bleek de kling van enkele der aangetaste dieren eenigzins gezwollen en het slijmvlies derzelve bij alle donker rood geïnfiltreerd en bezet met eene menigte waterheldere blaasjes, phlyctaeenen, zonder in het oog loopende vermeerderde slijmafscheiding.

Deze verschijnselen, in verband met de korte afstand van nog geen uur gaans der in Oct. en Nov. jl. door den veetyphus besmette hoeven te Hemelum en Harich, maakten de patienten hoogst verdacht van mede door die ziekte te zijn aangetast. Het onderzoek evenwel der oogen en mondholte was meer geruststellend, doordien de slijmvliezen normaal waren gekleurd, zonder zwelling, tranenvloed, of wegzinking van den binnensten ooghoek en geene de minste afschilfering van het epithelium was waar te nemen. Ook waren de pensbewegingen volkomen ongestoord en de pols normaal: alles in onderscheiding van de door mij waargenomen gevallen van veetyphus in Zuidholland, Hemelum en Harich. De omstandigheid nogthans dat gedurende mijne ruim negentienjarige praktijk, mij nog nimmer eene ziekte onder het rundvee was voorgekomen welke onder de hier waargenomen verschijnselen optrad, gepaard met de in menig opzigt groote overeenkomst met die welke den veetyphus kenmerken maakte mij nog steeds ongerust, waarom ik den heer burgemeester voorstelde, tot verkrijging van zekerheid, een der patienten te onteigenen en te doen afmaken, daarbij mijne hoop te kennen gevende, dat alsdan mogt blijken dat wij hier hadden te doen met de in vroeger jaren (1831—1841) nu en dan in Zuidholland en Noordbrabant geheerscht hebbende ziekte, destijds genoemd pestbrand, pestvuur of klingziekte; beschreven in het Veeartsenijkundig Magazijn, deel V, en aldaar door den hoogleeraar NUMAN gekwalificeerd als *Aphthae epizooticae genitalium*.

De burgemeester was hiertoe onmiddellijk besloten en terwijl men met de afslagting bezig was werden ook de overige 23 melkkoeijen door mij onderzocht en bij allen de kling in meerdere of mindere mate aangedaan bevonden, waarop de eigenaar ook verklaarde, dat hij bij alle reeds eenige ongesteldheid had waargenomen.

Het meest naauwkeurig onderzoek der ingewanden leverde niets dan negatieve verschijnselen. Het slijmvlies van het geheele verteringskanaal was overal normaal gekleurd en nergens had eenige afstooting van het epithelium plaats. De donker roode infiltratie bepaalde zich enkel tot de kling en nagenoeg een palm lengte van de vagina.

Ik was nu overtuigd dat de onderwerpelijke ziekte geene andere was dan de zoogenoemde pestbrand of klingziekte, waarom het afgemaakte dier tegen de volle waarde werd vergoed en het vleesch in consumtie gebracht.

Blijkens den vroeger door deze ziekte genomen loop, is hare smetstof van zeer vlugtigen aard, zoodat het te verwachten was dat zich in den omtrek nog meerdere gevallen zouden voordoen, ten ware de opstalling ten deze gunstig mogt werken. De meeste voorzigtigheid werd daarom door den heer burgemeester aan de nabijwonende veehouders aanbevolen en den eigenaar der aangetaste dieren gelast niemand in zijnen stal toe te laten. Op mijn door den heer Commissaris des Konings goedgekeurd voorstel, begaf ik mij 4 dagen later, vergezeld van mijn ambtgenoot VAN STAA te Sneek, andermaal naar den besmetten stal, ten einde den verderen loop der ziekte gade te slaan.

Behalve de vijf van mijn vorig bezoek overgeblevene, waarbij de verschijnselen reeds afnemende waren en de melkgeving weer tot de helft van de gewone hoeveelheid was teruggekeerd, hadden de bovengenoemde ziekteverschijnselen nu bij nog vier andere melkkoeijen hare volle hoogte bereikt. Bij twee dezer laatste was de kling bijzonder mis kleurig en flets, zonder dat de slijmafscheiding in het oog-

lopend was vermeerderd. Bij ééne waren den vorigen dag koortsbrillingen opgemerkt.

Ook was de ziekte nu doorgedrongen tot den volgenden door muur en deur afgescheiden stal, waar de kalveren gehuisvest waren. Twee derzelve werden door den eigenaar als aangetast opgegeven en kenmerkten zich door de aandoening der kling, verminderde eetlust en herkaauwing, diarrhae en pijnlijke storing in de pisloozing. En zoo werden achtereenvolgend alle dertig runderen van dezen stal in meerdere of mindere mate door de ziekte aangetast.

De behandeling was zoo eenvoudig mogelijk en bestond in geplet lijnzaad inwendig en het aftreksel daarvan tot bading der klingen. Bij alle heeft de diarrhoe slechts twee of drie dagen aangehouden en tegen het einde der maand waren allen genezen, zonder dat de ziekte zich over meerdere stallen heeft verbreid.

Ik wil gaarne erkennen dat, wanneer deze ziektegevallen mij waren voorgekomen te midden van overhoopte bezigheden en in eene streek waarin de runderpest meer algemeen heerschende was, ik, misleid door de omstandigheden, wellicht gevaar zou hebben geloopt ze voor runderpest te verklaren, waarvan al aanstonds de afmaking van den geheelen stal het gevolg zou zijn geweest.

Nog meer gevaar voor eene valsche diagnose en nog meer punten van overeenkomst met de runderpest bood een ander geval aan.

II. Op last van den heer Commissaris des Konings begaf ik mij den 14 September jl. naar *Hallum*, tot onderzoek der ziekte eener melkkoe van A. HOEKSTRA.

Met den heer burgemeester daar aangekomen, was een der meest ervaren empiristen uit den omtrek daar aanwezig, die mij verhaalde, dat hij patient sedert het begin der ziekte, nu vier dagen geleden, had waargenomen, en zich nu overtuigd hield, dat zij bepaald aan runderpest leed. Hij wees mij op het hevig ontstoken slijmvlies der kling,

bij de aanraking waarvan het dier hevige pijn toonde, en verhaalde daarbij dat dit geheel was afgeschilferd, wat mij evenwel niet duidelijk bleek, daar de geheele oppervlakte met eene laag dikke slijm was bedekt; op de sterke tranenvloed, de roodheid en afschilfering van het slijmvlies in den mond en op de onwerkzaamheid van de pensmaag. — En in der daad bij dit gezigt sloeg mij den schrik om 't harte. Van het geheele slijmvlies van het tandvlesch, wangen en bovenzijde der tong liet zich het epithelium gemakkelijk afschuiven en vertoonde de daaronder gelegene oppervlakte eene donker kersroode kleur. De huid, vooral langs den boeg, rug en in de flanken, was met eene menigte eruptiën bezet; de spenen geheel van epidermis ontbloot. Er waren evenwel eenige punten die mij de zaak minder zwaar deden inzien.

De oogen waren niet ingevallen, de cornea blaauw be-
loopen; de neusranden gezwollen met sterke taaije slijmaf-
scheiding die deze omkorstte; de neusgaten inwendig ge-
zwollen, de ademhaling blazende, niet steenende. De hoor-
nen hadden eene verhoogde temperatuur, zonder daarom
brandig heet te zijn. De afschilferingen waren niet klein
van omvang en naauw omschreven; het scheen meer eene
gelijkmatige gangraeneuze afsterving te zijn, en eindelijk
was er geen diarrhee aanwezig.

Bovendien waren de overige 6 koeijen, waarmede patient
had gegraasd, op den vijfden dag der ziekte nog gezond,
en er kon geen aanleidende oorzaak tot besmetting worden
opgespoord.

Dit alles leidde tot de conclusie: geen runderpest, maar
kwaadaardige catharrale koorts, kopziekte, in den hevigsten
graad.

Met den heer burgemeester werd de bepaling gemaakt,
dat de toegang tot de hofstede zou worden verboden, en
door mij aan den heer Commissaris des Konings zou wor-
den voorgesteld, mij te magtigen om voorzigtigheidshalve

twee dagen later een vernieuwd onderzoek in te stellen. Doch nadat wij ons reeds hadden verwijderd, kwam de eigenaar met de mededeeling, dat hij besloten had, om bij de weigering van den heer burgemeester tot onteigening, het dier voor eigen rekening te doen slagten. Hiertoe werd dan ook onmiddellijk overgegaan, met dat gevolg, dat ik door de lijkopening in de gestelde diagnose werd bevestigd.

Behalve de reeds opgenoemde destructien, bleek ook het epithelium aan den wortel der tong en van het zachte gehemelte te zijn losgelaten. Het harde gehemelte was niet afgeschilferd, maar tusschen de lagen opgevuld met afgestooten epithelium van elders. De sponsbeenderen waren aan de punten gangraeneus ontstoken, doch naar boven gezond. De hersenen waren bij het afslaan der hoornen vernietigd.

Bij de opening der buikholte vielen na de verwijdering der magen aanstonds een paar groote darmplaquen in het oog, die even als de solitair follikels wel gezwollen, doch zonder het aan runderpest eigenaardig geel exudraat werden bevonden. De plooijen der lebbe waren niet ontstoken, maar van normale rozenroode kleur, en zonder afschilfering; zoo ook waren de overlangsche plooijen van het rectum volkomen vrij van infiltratie.

De overige ingewanden waren gezond, en tot heden is aldaar geen nieuw ziektegeval voorgekomen.

Het eerste geval van catharrus simuum frontaliu, evenwel in minder gevorderden trap, is mij voorgekomen in den herfst van 1863, bij eene melkkoe onder Leeuwarden, die nog denzelfden avond in doodsnoed werd geslagt. Doch volgens mededeeling van mijn' ambtgenoot VAN STAA, hebben zich in het vorige jaar in diens omtrek 7 gevallen voorgedaan, 4 onder denzelfden stoppel, waarvan er 6 in den dood eindigden.

Zoozeer als iemand wensch ik dat wij voortaan van cene

runderpest-epizoötie verschoond mogen blijven, doch bij het mogelijk onvervuld blijven van dien wensch, kunnen de medegedeelde ziektegeschiedenissen haar nut hebben, want: wie zich aan een ander spiegelt, spiegel zich zacht.

Leeuwarden, den 9 October 1867.

Sporadische Rundvec-typhus.

Door J. C. KEGELAER.

De ziekte die ik met dezen naam bestempel kwam voor:

24. Nov. 1865, bij eene koe van W. STAAL te Stoppeldijk.
 2. Dec. 1865, „ „ „ „ de Wed. J. VERHAGE te Houtenisse.
 11. Jan. 1866, „ „ „ „ C. F. MORRES te Houtenisse.
 27. Jan. 1866, „ 2 koeijen van de weezen J. v. CAMPEN te Stoppeldijk.
 5. Maart 1866, „ een hokkeling van J. DE SCHEPPER te Stoppeldijk.
 10. Junij 1866, „ eene koe van L. BONTE te Sint Janssteen.

De voornaamste verschijnselen bij dezelve op te merken, waren: Afwisselende koorts, groote terneêrgeslagenheid, slingerende gang, roodgele kleur der slijmvliezen van de oogen, neus, mond, en kling, versnelde steunende ademhaling, nu en dan hoesten, menigvuldige weeke naauwelijks voelbare pols (80—120 per minuut) sterk voelbare soms bonzende hartslag, waarvan het getal aan de polslagen gelijk was — drooge muilspiegel, veel verminderde of geheel opgehoudene eet- en drinklust, zeer vertraagde mestlozing of totale verstopping — de ontlaste mest vooreerst taai, zwart, en als met gedroogde slijm gemengd; na dien ontlasting van dunne zeer stinkende zwarte messtoffen, die soms met nog onopgeloste mestbrokken en exsudaat vermengd waren, sterk te zamen vallen der flanken, gevoeligheid in den rug bij het overstrijken met de hand, spaarzame en moeilijke pislozing, de pis soms als met bloed gemengd — de temperatuur van de huid en der hoornen zeer afwisselend, en soms ongelijk verdceld. De herkaauwing en melkafscheiding geheel of gedeeltelijk opgehouden.

Na een of twee dagen begonnen de oogen te tranen, en uit neus, mond, en kling vloeide eene dunne slijm, die soms als broessem op den mond stond, en de dieren het aanzien gaf, als of zij door den tongblaar waren aangedaan.

Het slijmvlies van den mond en het tandvleesch liet hier en daar roode plekjes en linzengroote verhevenheden waarnemen.

Van lieverlede werd de uitgevlocide slijm meer consistent en in grootere hoeveelheid uit oogen, neus, mond en kling afgescheiden, de slijmvliezen werden slap als gezwollen, en meer donker van kleur, soms en vooral dat der scheede, als die van mahonihout.

Op den 5en, 6en of 7en dag gingen de roode plekjes in blaasjes over, die openbarstten en ontvellingen (erosionen) daarstelden.

De dunne ontlastingen van ondragelijk stinkende meststoffen, hielden gewonelijk 3 à 4 dagen aan, waarna dezelve, en ook de algemeene toestand, bij diegene welke genazen, verbeterde, en de ziekte eindigde binnen 10 à 14 dagen.

Alle deze verschijnselen hadden, bij de eene in meer, bij de andere in mindere mate plaats.

Het hokkeling onder N°. 5 is na 3, en de koe onder N°. 6 na 6 dagen behandeld te zijn, gestorven.

Van N°. 6 die al de genoemde verschijnselen in hooge mate bezat, gaf de sectio cadaveris, 3 uren na den dood gemaakt, het volgende:

Het dier lag bij een reeds gemaakten put, op de rechterzijde en was zeer vermagerd. Het haar zag er smodsig uit en lag door elkander, hier en daar met slijm en uitwerpselen bezoedeld. De oogleden waren gezwollen, slap, het slijmvlies derzelve met vuilgeel graauw exsudaat belegd, de oogranden gedeeltelijk te zamen gelijmd — het wit der oogen flets, de cornea troebel, de oogbol diep teruggetrokken. Een straat van slijm liep van de binnenooghoeken naar den neus. De neusholten waren rood gevlekt, met

erosionen en plastisch croupeus exsudaat hier en daar belegd, en bevatten eene stinkende taaije etterachtige slijmige met bloedstrepen gemengde massa. Het strottenhoofd en de luchtwegen hier en daar croupeus belegd en van opperhuid ontdaan — de longen zelve uitwendig niet zichtbaar aangedaan.

Op het slijmvlies der mondholte, het tandvlies, de tongwortel, en vooral der lippen, werden vele verhevenheden aangetroffen, die of ontveld en raauw, of met een geelachtig graauw croupeus exsudaat bedekt waren — eenige er van schenen, na verwijdering van het exsudaat als ingevreten, en hadden een gangreenachtige ongelijke bodem — het exsudaat liet zich bij eenige, in den omtrek los, en zat in het midden vast als ingeworteld.

De zwelgkeel en vooral de pharynx, was hier en daar met ontvellingen en exsudative plekken voorzien. Bij verwijdering des exsudaats, deed zich het slijmvlies, even als bij de erosionen, rood, als ontstoken voor.

De pens en de netmaag waren op eenige plekken, vooral in de nabijheid van de cardia, hyperaemisch gevlekt. De bockmaag bevatte drooge meststoffen, die in het midden week waren — het epithelium liet zich van de bladen gemakkelijk los, en het slijmvlies daaronder deed zich rood paarsachtig voor.

De lebmaag deed zich hier en daar sterk rood gekleurd voor, en was op sommige plaatsen, vooral aan den pylorus met exsudaatplekken en strepen bezet.

De 12vingerdarm, vooral aan den pylorus, deed zich als ontstoken en met plekken van exsudaat belegd, voor.

Eenige verspreide (solitair) klieren deden zich hoogpaarsch, bijna zwartgekleurd voor, en bevatteden in hun midden een geelachtige plastische prop, die, wanneer men dezelve verwijderde, eene als verstorvene, donkere, ruwe, week verdieping naliet. Donkere plekken van Lieberkühnsche en Brunnersche klieren, kwamen veelvuldig voor, en waren hier en daar met exsudaat overtrokken.

De nuchteren- en kronkeldarm deed zich hier en daar hyperaemisch voor, en de Pcyersche klieren waren hier ook zeer aangedaan en nu en dan met plastisch exsudaat overdekt.

Evenzoo was de geheele lengte van den dikken darm hier en daar hyperaemisch aangedaan, en deden zich de solitair-klieren, benevens die van Lieberkühn voor. Vooral de endeldarm was op zijne plooiën met donkerpaarsche als uit fijne korrels tot strepen gevormde plekken, voorzien — croupeus exsudaat ontbrak ook hier niet, zoodat het geheele vliezen vormde.

De lever was niet veel veranderd, iets bleeker, leemklenrig.

De galblaas was zeer groot, en bevatte ongeveer twee Ned. kannen dunne troebele groenachtiggele gal.

De darmscheilsklieren waren vergroot en zultachtig omgeven.

De nieren schenen normaal — het slijmvlies der pisblaas iets gezwollen — de pis slijmig roodachtig troebel. De kling en scheede waren gezwollen, barstig, met croupeuse, slijmige, etterachtige stof, als hot ware gevuld.

De aangewende geneeswijze bestond vooreerst in ontlasting der darmen door sulph. sodae of aloes, naar omstandigheden.

Vervolgens werden poeders van cort. chinae, gentianae sem. anisi, bacc. juniperi, en camphora, om de 3 à 4 uren met decoct. sem. lini toegediend, terwijl tusschen iedere gift van de poeders, een lepel vol tinct. acid. aromat. met een flesch decoct. sem. lini werd ingegeven.

Zoodra eenige lust tot opname van voeder werd bespeurd, werd vooreerst verdunde karnemelk en een stuk brood gegeven, waarna gekookte gort, gele penen, haver en hooi werden toegediend.

Het overige rundvee op de stallen dat van 15 tot 20 stuks bedroeg is niet afgezonderd geworden, en heeft van het met kwijl bezoedelde voeder dat vóór de zieke koeijen lag, medegegeten, zonder dat eenige besmetting is gevolgd.

Daar de verschijnselen dezer ziekte, met uitzondering der

besmettelijkheid, naar het mij voorkomt, zoo wel gedurende het leven als na den dood bij de sectie, zeer veel overeenkomst met die der runderpest opleverden, zoo komt het mij niet ongepast voor, hiervan dit kort relaas op te maken, en indien het zulks waard wordt gekeurd, ter plaatsing in het tijdschrift over te zenden.

Hulst, 19 Febr. 1867.

**Goedaardige droes onder de paarden in de omstreken van
Eindhoven.**

Door L. VAN DRIEL.

In November 1864 na een ingevallen kortstondige vorst deden zich de eerste gevallen van de ziekte voor, en duurde voort tot einde Maart 1865. Het gezamentlijk getal beliep tot ongeveer 200.

De eerste verschijnselen, die van eene eenvoudige catarrh, waren gewoonlijk voorbij eene behandeling aanving, vervolgens had uitvloeijing van eene witte stof uit de neus plaats, opzetting der klieren of liever opvulling van den geheelen keelgang en dien ten gevolge onvermogen om te kunnen slikken, ademhaling bezwaard, weinig koorts, enz.

Als oorzaak was de plotselijke afwisseling van het weder aan te merken. De best verzorgde paarden waren meest daaraan onderhevig, terwijl diligence- en paarden van voerlieden, die aan alle weder en wind zijn blootgesteld, daarvan meer vrij bleven. Bij paarden van elke leeftijd kwam de ziekte voor; wanneer een paard op een stal ziek werd, werden de overigen allen aangetast, zoodat dezelve als besmettelijk was te beschouwen.

De diaethetische behandeling bestond in warm houden, laauw slobber toedienen. Voorts de klieren door pappen tot abscesvorming te bevorderen. Met in het begin verkoelende en later slijmige en aromatische geneesmiddelen

toe te dienen, eindigde de ziekte bijna altijd gemiddeld binnen de 3 weken.

Dampigheid, genezen door Tracheotomie.

Door H. STEMPEL.

In Maart 1866 werd mijne hulp gevraagd bij een 6 jarig schimmelpaard van den Heer F. H. te B. welk paard gedurende eenigen tijd aan hoest lijdende was. Bij het onderzoek zag ik alleen eene meer merkbare flankbeweging bij de ademhaling en had het paard een drooge kugehende hoest; verders was er niets ziekelijks waar te nemen. De diagnose werd vermoedelijk op beginnende dampigheid gesteld waarom de prognose door mij niet gunstig kon worden opgegeven.

De behandeling bestond in gemakkelijk te verteren en weinig volumineus voedsel, terwijl ik op aandrang van de eigenaar wat expectorerende middelen gaf; terwijl door mij als palliatiefkuur werd aangeraden het paard te laten dekken.

In het laatst van Mei werd het paard in de weide gebragt en spoedig deed het jonge gras zijn heilzamen invloed gelden; de belemmerde ademhaling en het hoesten verdwenen langzamerhand geheel, zoodat het weder voor het rijtuig gebruikt kon worden.

Gedurende den staltijd die daarop volgde, bleef het paard ook goed en bleek het dat het dragtig was; de ademhaling bleef geregeld. Den 26 April 1867 werd het paard door mijne hulp verlost van een dood veulen. Langzamerhand herstelde zich het paard van de uitputting van de dragt en verlossing, werd toen in de weide gebragt, en op nieuw gedekt, (maar is toen gust gebleven), deed wederom goede dienst gedurende den zomer en kwam in het najaar weder op stal en kreeg daar hetzelfde voeder als den vorigen winter. Toen de invloed van het gras verdwenen was kwamen de

dampigheidsverschijnselen terug met stikkingsaanvallen, terwijl een groenachtig geel slijm uit de neus vloeide.

Den 3^e December kreeg ik bericht om, aangezien het paard zeer slecht werd en dreigde te zullen stikken, de vroeger door mij aangeradene luchtpijpsnede te doen. Den 4 December werd de tracheotomie verrigt en de eenvoudige tubus aangewend. Hoewel de ademhaling direkt door de tubus plaats vond, verdween na 4 dagen de krampachtige beweging der neusvleugels en der flanken eerst geheel. Hooi werd nu evengoed genuttigd zonder bezwaar voor de ademhaling die zoo geregeld ging dat men bij het paard staande niet denken kon, dat het eenige dagen vroeger zoo doods benaauwd was geweest.

De wond stond zeer goed; alleen de uitvloeijing van etterachtig slijm maakte het noodzakelijk dat de tubus eens, somwijlen tweemaal daags moest worden uitgenomen om te worden schoongemaakt.

Den 13, dus 9 dagen na de operatie, kreeg ik 's morgens bericht dat het paard des nachts de tubus had uitgeschuurd en de oppasser ze niet meer kon inbrengen; ook mijne pogingen waren vruchteloos, daar eene vernauwing van de opening had plaats gevonden, zoo zelfs dat er geen ruimte genoeg meer was om een vinger in te brengen.

Ik besloot om de wond te laten genezen om later de luchtpijpsnede wederom op nieuw te doen en een zich zelf bevestigende tubus in te brengen. De wond werd met koud water nat gehouden en verder er niets aangedaan daar er geene mogelijkheid was om de huidranden naar elkander toe te halen.

Nu dacht ik, dat bij 't genezen van de wond de dampigheid in al hare hevigheid weder zou te voorschijn komen, maar neen, zulks was het geval niet; tot mijne groote verwondering bleef zij niet alleen weg maar was het paard als volkomen hersteld te beschouwen en heeft later weder even als vroeger zijn dienst kunnen verrigten. Geene rede-

nen voor het genezen bepaald op kunnende geven, geloof ik toch dat de suppuratie, die zeer hevig was, den gunstigen afloop heeft helpen bevorderen.

Maagbersting bij een paard.

Door W. C. SCHIMMEL,

Kweekeling aan 's Rijks-veeartsenijsschool. ¹⁾

Een 8 jarig donkerbruin ruinpaard van inlandsch ras, toebehoorende aan de wed. S. te S., had vóór ongeveer twee jaren, aan koliek geleden, evenwel van geen ernstigen aard. Overigens had het zich in alle opzigten zeer deugdelijk betoond en werd steeds tot trekdienst gebruikt. Het dier werd echter (vooral nu in den hooibouw) bovenmatig gevoederd met haksel, waaronder eenig koorn gemengd was en dit met water bevochtigd. Dit was ook wederom geschied in den vroegen morgen van den 23sten Julij jl. waarna men met het dier op reis was gegaan. Eene herhaalde, eenigzins weeke mestontlasting had spoedig daarna plaats, doch hield ongeveer te 9 ure des voormiddags volkomen op, waarna een hevige koliek intrad, welke nog voortduurde, toen het paard des avonds te 11 ure door den heer WEITZEL in behandeling werd genomen.

Het paard was in de hoogste mate onrustig, zag telkens naar den buik om, krabde met de voorbeenen, ging liggen en wentelde zich hevig; daarna sprong het dan weder op of plaatste zich op het achterstel met de voorbeenen zoodanig gestrekt, dat het dreigde achterover te vallen. De oogen werden daarbij naar buiten gedraaid met vurigen blik, terwijl algemeen zweet uitbrak. De ademhaling was versneld, evenals de pols, welke laatste daarbij vol en hard was.

¹⁾ Thans Paardenarts 3e Klasse.

De genoemde verschijnselen, deden, in verband met de anamnesis, een *overvoederingskoliek* vermoeden.

Beloop en behandeling. Onmiddellijk werd voor eene zoo goed mogelijke ligplaats gezorgd, welke tot nog toe slecht was geweest; involventia, antispasmodica en laxantia werden toegediend. Het rectum bevatte geene faeces, doch het achterlijf was door gassen uitgezet. Prikkelende clismata en buikwrijvingen werden herhaaldelijk aangewend, doch bleven, evenals de bovengenoemde middelen, zonder uitwerking. Gemelde koliekverschijnselen duurden in hooge mate voort, verminderden ook niet na eene aderlating van 4 Ned. α . Mest- en urineontlasting hadden volstrekt niet plaats. Ongeveer te 12 ure van den volgenden dag trad eene hevige benaauwdheid in. Het paard plaatste de beenen onder het lijf, ademde krampachtig, de blik werd vurig, de oogen draaiden naar buiten, onder verschijnselen van groote angst brak algemeen zweet uit, de buikspieren trokken zich zamen en uit neus en mond werd, onder hevig hoesten, eene groote hoeveelheid bruin gekleurd, zuur riekend vocht naar buiten geworpen. Dit vocht *bleef voortdurend uitvloeijen*, zonder eenige merkbare inspanning van het dier; het paard was geheel uitgeput, wankelde heen en weêr, tot 's namiddags 2 ure, toen het nederviel en stierf.

Lijkbevinding. Bij de opening der buikholte, die even als het darmkanaal enorm door gassen was uitgezet, vertoonde zich eene *verscheuring der maag* en eene geringe uitstorting van voedsel tusschen de platen van het groote net; ontsteking daarvan was echter niet merkbaar; slechts eene geringe hoeveelheid bloed was uitgestort. De maag uit de buikholte genomen, was zeer sterk met voedsel opgevuld. Aan de onder (voor-) vlakte, was het *weivlies* ter lengte van 30 centimeters langs de groote bogt gescheurd, terwijl daar ter plaatse eene scheur van het *spier- en slijmvlies* ter lengte van 23 centimeters aanwezig was. De randen dier scheur waren onregelmatig gekarteld en met ingedrongen voedsel

beslagen. Aan de boven (achter-) vlakke der maag was evenzoo langs de groote bogt, eene ruptuur van het *weivlies* aanwezig ter grootte van 33 centimeters, terwijl het spieren slijmvlies nog in hun geheel waren. Twee centimeters hierboven, vertoonde zich nog eene inscheuring van het *weivlies* van nagenoeg 2 centimeters. Het slijmvlies der maag vertoonde geene verschijnselen van ontsteking. De milt was buitengewoon bloedrijk, evenals de lever. Het slijmvlies der luchtpijp ontstoken; een dergelijk vocht, als bij het leven uit neus en mond vloeide, was tot in de fijnere bronchien doorgedrongen. De longen waren hyperaemisch.

Epicrisis. De diagnose, dat hier eene overvoederingskoliek aanwezig was, werd door de autopsie bevestigd. De maagbersting was een gevolg der overvulling, zooals uit het ontbreken van ontstekingsverschijnselen ten duidelijkste bleek. Althans werd haar ontstaan door die overvulling begunstigd; terwijl de onmiddellijke oorzaak welligt in het hevige nederwerpen gelegen was.

Amersfoort, 30 Julij 1866.

Verscheuring van het omentum, insnoering van het duodenum, maagbersting en braking bij een paard.

Door A. W. H. WIRTZ.

Te middernacht van 12 op 13 Januarij 1860 werd mijne hulp ingeroepen bij het paard Corinthe, n°. 202 van het regiment rijdende artillerie, ruin, oud 14 jaar.

Bij dit paard, waaraan daags te voren niets ongewoons was bespeurd geworden, hadden zich sedert een half uur ligte verschijnselen van koliek vertoond. Terwijl men bezig geweest was den buik met stroowisschen te wrijven, was echter de toestand voortdurend verergerd, zoodat ik bij mijne komst het dier aantrof lijdende aan een allerhevigst koliek.

Het verkeerde naauwelijks een oogenblik in rust. De verschijnselen van heen en weder loopen, krabben met de voorbeenen, optrekken der beenen tegen den buik, enz. werden na verloop van hoogstens een paar minuten weder afgewisseld met neervallen (dat door geene middelen te beletten was), veel omzien naar den buik, geweldig slaan met de beenen, sterk krommen van het ligchaam, wentelen, enz. Daarbij: wilde, angstige blik; sterk algemeen zweet; kleine, samengetrokken, weinig frequente, om den 3^{den} en 4^{den} slag intermitterende pols; geene ontlasting van mest, terwijl het rectum, voor zoover te onderzoeken, geheel ledig was.

Gedurende het liggen bleef het paard somwijlen 3—4 min. met tegen den buik ingetrokken ledematen onbeweeglijk op den rug liggen en begon daarna plotseling weder te wentelen, te slaan, enz. In de rugligging nam het nu en dan zeer zonderlinge houdingen aan, zooals: het recht omhoog uitstrekken van één voorbeen, terwijl de andere beenen ingetrokken waren; het recht achteruit strekken van beide achterbeenen; het zeer sterk zijwaarts krommen van hoofd en hals; het krachtig opwaarts krommen van het geheele lijf, zoodat het ligchaam (als in een opistetanischen kramp) alléén met den opgebogen nek en het achterstel den grond raakte. In de zijdeligging werden de beenen afwisselend krampachtig ingetrokken en rechtuit gestrekt.

Behalve de gewone diaethetische en de noodige voorzorgsmaatregelen tegen schielijk neervallen en te hevig wentelen, het veelvuldig aanwenden van krampstillende clismata en eene voortgezette krachtige epispastische behandeling met scherpe smeersels op den buikwand en de ledematen, werd inwendig bij herhaling oleum raparum met extractum hyocyami en aether sulphuricus alcoholicus toegediend; hetgeen echter, onder vele vergeefsche pogingen, niet dan met de grootste moeite kon plaats hebben, alléén wanneer het dier liggende, eenigen tijd in rust verkeerde. Eene aderlating

werd niet gedaan, uit vrees van, na de opening van het vat, het dier welligt in langen tijd niet meer onder zijn bereik te hebben.

Van af 3 ure traden nu en dan tijdperken van rust in, die 5—15 min. aanhielden; waarin het paard steeds bleef liggen onder herhaald omzien naar den buik, en die dan plotseling weder met hevige onrust afwisselden. De bovengenoemde reeks van verschijnselen trad dan weder te voorschijn; maar de pols was langzamerhand vol, minder hard, maar meer frequent geworden. Zoo duurde het lijden voort tot des morgens half negen ure; de tijdperken van rust werden echter allengs van langer duur, van $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ uur, terwijl de onrust zich door minder geweldige bewegingen kenmerkte. Mest was in 't geheel niet ontlast; urine twee malen, met de grootste inspanning van het dier om staande te blijven; de ledematen werden zeer koud; de pols veranderde intusschen in hooge mate, werd namelijk ledig, zeer klein en week.

Te half negen ure stond het paard op en bleef staande tot des middags half drie ure, voortdurend weder in groote onrust verkeerende. Het in den beginne aanwezige heen en weder loopen, krabben, enz. werden allengs vervangen door een toestand van zwakte, waarbij het ten laatste stond te wankelen en dreigde neder te storten. Het zweet liep straalsgewijs van het ligchaam; de ademhaling was uiterst frequent en had met de grootste inspanning plaats, zoodat borst en flanken z. g. pompend bewogen werden met vorming van eene diepe groeve onder de valsche ribben.

Ten half drie ure zakte het dier met het achterstel ineen, hing een oogenblik in den halster en viel, door het breken der halsterketting, plotseling achterover. Onmiddelijk na dien val volgde braking van eene groote hoeveelheid vuilgroen, zuur vocht en voedseldeeltjes uit de neusgaten.

Het kon daarna niet meer opstaan, maar kreeg nu en dan kramptrekkingen in de ledematen en sloeg om zich

heen; terwijl de ademhaling uiterst benaauwd was en bij auscultatie op de laatste ribben of den buikwand, gelijktijdig met de ademhalingsbewegingen, een cigenaardig borrelend en klotsend, door vochtbeweging veroorzaakt, zeer sterk geluid hoorbaar was.

Ruim een half uur na de braking volgde de dood.

Lijkbevinding. De buikholte werd geopend in rugligging, door eene kruissnede, overlans door de witte lijn en dwars door de flanken. Zij bevatte eene groote hoeveelheid stinkend troebel vocht, terwijl op de buitenvlakte der darmen voedseldeeltjes verspreid lagen. Overigens leverden de aldus blootgelegde darmen niets bijzonders op; maar nadat het ileum en de dikke darmen verwijderd waren, werden de volgende ziekelijke veranderingen zichtbaar.

1°. Het geheele *duodenum* was van ligging veranderd, lusvormig om zichzelf gedraaid, en tevens omslingerd door het in verschillende richtingen verscheurde en in elkander gesnoerde, met vocht en voedselstoffen doortrokken en daardoor nagenoeg onkenbaar geworden *grootte net*. Eene duidelijke scheur van het net, met doorzakking en insnoering van het lusvormig gedraaide duodenum, was niet te herkennen; daar het geheel, en wel vooral het *maag-karteldarm-gedeelte*, niets dan verscheurde en hoopsgewijs zamengesnoerde gedeelten vormde, die het boven beschreven voorkomen hadden. Het *duodenum* was sterk met voedsel gevuld; de darmwand was aanzienlijk verdikt, ten gevolge van hyperaemie, sereuse infiltratie en ontstekingszwelling, en vertoonde, behalve eene algemeen hoogroode kleur, vele groote, ineenvloeiende zwartroode plekken, die het gevolg waren van extravasatie en suffusie van bloed tusschen de darmrokken.

2°. In de *maag* was eene *scheur* aanwezig, die nabij den pylorus begon en zich van daar over het midden der groote bogt uitstreekte ter lengte van 18 centimeters. Als voortzetting van deze *doorgaande scheur* liep in dezelfde richting,

over de groote bogt, eene *scheur van het weivlies en den spierrok*, terwijl het *slijmvlies* aldaar geheel was gebleven. De lengte van dit *niet doorgaand gedeelte* bedroeg 23 centimeters. Waar het *slijmvlies* nog in zijn geheel was, puidde het tusschen de teruggetrokken randen van den spierrok uit; waar het verscheurd was, lagen zijne ruwe, vezelige, als 't ware uitgerafelde randen eenigzins buiten de randen van den spierrok uitgestulpt.

De maag was overigens sterk met voedsel opgevuld, waardoor vooral de linker helft of blinde zak aanzienlijk uitgezet en de maagwand, in weerwil van de verscheuring, nog strak gespannen was. De oorzaak hiervan lag daarin, dat het grootste gedeelte van den inhoud zamengeperst was geworden tot ééne massa, die ten deele in de ontstane opening was gelegen.

Bij het medegedeelde geval deden zich twee bijzonderheden voor, waardoor het mij belangrijk genoeg toescheen om hier eene plaats te mogen vinden.

Vooreerst behooren wel is waar verscheuring van het net en insnoering van een gedeelte van het darmkanaal niet tot de groote zeldzaamheden. Het opmerkelijke van het geval ligt echter daarin, dat de omslingering had plaats gevonden om het lusvormig gedraaide *duodenum*, bijgevolg om dát gedeelte der dunne darmen, hetwelk om zijne betrekkelijk vaste ligging het meest tegen zulke verplaatsing en strangulatie gevrijwaard is, en zeker wel niet anders dan ten gevolge van sterke schudding en rekking der ingewanden, vooral van de maag en de lever, in zulken toestand kan gebracht worden.

Ten andere zijn ook reeds vele waarnemingen bekend gemaakt van maagbersting gepaard met braking. De bovenstaande biedt evenwel in zooverre een bijzonder belang aan, dat bij dit paard, dat te voren geen enkel verschijnsel van

neiging of poging tot braken had geopenbaard, het laatste onmiddellijk na het achterover vallen, en meer dan waarschijnlijk te gelijk met de maagbersting optrad.

Deze coincidentie van braking en maagbersting geeft aanleiding tot nadere beschouwingen, waarin ik echter thans nog niet wensch te treden; omdat het mijn voornemen is, in het volgend deel van het tijdschrift het ontstaan van braking en van maagbersting en hun onderling verband bij het paard in het bijzonder ter sprake te brengen, en de meeningen, die zich daaromtrent hebben doen gelden, aan de gedane proeven en waarnemingen te toetsen. Ik heb echter thans reeds het door mij waargenomen geval op dat van den heer SCHIMMEL laten volgen; eensdeels, omdat beiden alsdan mede eene plaats onder de te appreciëren feiten zullen innemen; anderdeels, omdat zulks welligt aanleiding kon geven tot nieuwe mededeelingen, die op dit onderwerp betrekking hebben.

**Volkomene asdraaijing van het ileum om het mesenterium
bij een paard.**

Door W. C. SCHIMMEL,

Paardenarts 3e klasse bij het 1e Regiment Hussaren.

Signalement. Merrie, bruin, oud 7 jaar, hoog 1,5 el, genaamd Ulysse.

Anamnese. Dit paard was in hooge mate kribbenbijter en windzuiger, waarvan dan ook de gevolgen, n.l. storingen in de spijsverteringsorganen, niet waren achterwege gebleven. Wegens den gebrekkigen voedingstoestand was het dit jaar ook naar de weide gezonden. Des morgens was het paard mede geweest exerceren.

Verschijselen. Den 1sten October j.l., ongeveer 3 uren na het exerceren, werd mijne hulp ingeroepen bij dit paard, waarbij zich, reeds bij den eersten aanblik, koliekverschijn-

selen in hooge mate vertoonden. Eetlust en dorst waren volkomen verdwenen, het mondslijmvlies was rood, warm en met eene dunne laag slijm overtoegen; de mest was los gebald en met slijm omhuld, de urineafscheiding normaal. Pols en hartslag waren in hooge mate versneld, de eerste daarbij hard; ooren en extremiteiten koud. Het dier stond treurig, gedrukt, met onder den buik dicht bij elkander geplaatste ledematen, of werd onrustig, zag om naar het achterlijf, sloeg met de achterbeenen tegen den buik, krabde met de voorbeenen, wentelde zich hevig en sprong weder op, waarna zich dan dezelfde reeks van verschijnselen telkens herhaalde. Daarbij was het achterlijf zeer gevoelig bij aangebragte drukking.

Oorzaken. Onbekend; mogelijk in verband te brengen met de door het windzuigen gewoonlijk veroorzaakte digestie-storingen.

Diagnose. De voortdurende koortsverschijnselen, de groote gevoeligheid van het achterlijf, en het bijna permanente aanhouden der koliekverschijnselen, deden na eenige uren observatie van het paard, eene *acute darmontsteking* diagnostiseren.

Prognose. De hevige graad der ziekte en het onverminderd aanhouden der verschijnselen deden de prognose *ongunstig* stellen.

Beloop en behandeling. Het paard werd dadelijk ruimschoots van ligstroo voorzien en zooveel mogelijk verhinderd zich ruw neêr te werpen. De buik en de ledematen werden met stroowisschen gewreven na voorafgegane besprenkeling met ol. terebinth. 3 deelen en spirit. vini camphor. 1 deel; doch het groote effect, dat men hiervan ziet in andere gevallen, bleef hier geheel weg; het dier was zelfs voor inwrijvingen met zuivere ol. terebinth. volkomen gevoelloos. Inwendig werden slijmige en pijnstillende middelen gegeven, als decoct. sem. lini met extract. hyosc., waarbij nog ol. olivar. gevoegd werd. Daarbij werden laauwarme slijmige

clysmata geapliceerd. Doch dit alles vermogt geene verbetering in den toestand te weeg te brengen.

De koortsverschijnselen namen, even als de afgemathheid in hooge mate toe; het dier stond soms geruimen tijd geheel soporeus, met doffe oogen op één punt starende, waarna het zich weder neder wierp, steunde, lang uitgestrekt ging liggen, en zoo eenigen tijd bleef, of wel zich op de voorbeenen verhief en als een hond op het achterstel ging zitten, waarbij dan de voorbeenen steeds meer en meer gestrekt werden, tot het dreigde achterover te vallen. Voorgehoudene laauwwarne meeldrank werd hardnekkig geweigerd, ondanks de steeds toenemende warmte, roodheid en droogheid van het mondslijmvlies. Daarbij werd, op den 3^{den} dag, de uitgeademde lucht in de mondholte ondragelijk stinkend, hetgeen duidelijk op een gangraeneuzen toestand van het darmkanaal wees. De mest werd spaarzaam, doch behoorlijk afgezet, terwijl de urineafscheiding normaal bleef. Het was dus toen reeds duidelijk, dat, op eenige plaats van het dunne darmkanaal, gangraena was ingetreden, zoodat of eene inwendige darmbeklemming, of eene darminschiuving vermoed werd. Evenwel werd dezelfde palliatieve behandeling voortgezet, zoowel uit- als inwendig, doch bracht, zooals men toen ook verwachten kon, geene verbetering te weeg. Alle verschijnselen namen in hevigheid toe, de uitgeademde lucht werd walgend stinkend, tot eindelijk het paard in den nacht van 4 op 5 October, na de uiting der hevigste pijnen, stierf.

Autopsie. Bij de opening der buikholte, langs de linea alba, vloeide daaruit eene groote hoeveelheid bloederig, sercus exsudaat, waarin vele gecoaguloerde vlokjes met weeke, veel serum bevattende stollingen en tevens ook voedseldeelen aanwezig waren. Deze zelfde vloeistof was in groote hoeveelheid in de buikholte voorhanden. Het buikvlies was op enkele plaatsen zeer hyperaemisch, de boomtakvormig zich verspreidende vaten sterk geïnjecteerd,

of wel meer diffuus rood, met kleine bloedextravasaten, terwijl het daarbij troebel en gemakkelijk verscheurbaar was; op andere plaatsen was het meer sereus geïnfilteerd en troebel, of met eene dunne laag gestold, graauwrood exsudaat overtogen.

Opvallend was het uitwendig aanzien der dunne darmen. Terwijl de serosae van de maag en den twaalfvingerdarm normaal waren, was het weivlies van den nuchterendarm hyperaemisch, met sterk geïnjecteerde vaten, en nam deze hyperaemie in hooge mate toe, hoe meer men de dikke darmen naderde, zoodat het weivlies eindelijk op nagenoeg $1\frac{1}{2}$ Ned. el afstand van het coecum, geheel diffuus rood, met extravasaten doortrokken, week en gemakkelijk verscheurbaar was. Op ongeveer $\frac{3}{4}$ Ned. el van het coecum verwijderd, bevond zich eene volkomene asdraaijing van het ileum om het mesenterium, in de uitgebreid van nagenoeg 20 centimeters. Onmiddelijk daarvoor was de darm sterk door voedsel uitgezet, donker violet gekleurd en op verschillende plaatsen gescheurd, zoodat de inhoud naar buiten uitpuilde. De vliezen waren hier volkomen gangraeneus en zoo murw, dat zij bij de minste aanraking scheurden en hunnen inhoud uitstortten. Het darmscheil was daar ter plaatse evenzoo bloederig gekleurd, met vezelstofstollingen beslagen en zeer murw. Kort achter deze ingeklemde plaats ging de hyperaemie van het weivlies langzamerhand verloren en nam men alleen eene ligte sereuze doorwekking en infiltratie daarvan waar, veroorzaakt door het exsudaat in de buikholte. Het bekkengedeelte van het rectum was volkomen normaal.

De maag en alle darmen tot aan de ingeklemde plaats waren met contenta gevuld, en terwijl de mucosae van de maag en den twaalfvingerdarm geheel normaal waren, vertoonde het slijmvlies van het jejunum de verschijnselen van acuten darmcatarrh, als hyperaemie, die of meer diffuus was, of zich tot de villi en de omgeving der darmfollikels beperkte,

en dan als kleine roode puntjes zichtbaar was. Hoe meer men echter de ingeklemde plaats naderde, hoe heviger en gelijkmatiger de hyperaemie van het slijmvlies werd, terwijl het submuceus bindweefsel oedemateus, met extravasaten doortrokken was. In de nabijheid der inklemming was het slijmvlies aanzienlijk verdikt, met een bloederig serum gedrenkt, donkerrood gekleurd, met gestold bloed beslagen en zeer murw, terwijl het onmiddellijk vóór en op de ingeklemde plaats geheel was afgestorven en met dezelfde vloeistof doortrokken.

De doortogt van de contenta werd hier volkomen opgeheven. Achter de inklemming ging het slijmvlies langzamerhand in den normalen toestand over, terwijl de dikke darmen bijna geen voedsel meer inhielden.

Het net was geheel verscheurd, donkerrood, met vezelstofstollingen beslagen en zeer week.

De milt was verweekt, hyperaemisch en met een bloederig, sereus exsudaat geïnfiltréerd.

Het weivlies van de lever was sereus geïnfiltréerd en gemakkelijker verscheurbaar, terwijl de leverzelfstandigheid normaal was.

De darmscheilsklieren waren gezwollen.

Nieren en pisblaas waren normaal.

Eenzoo was in [de borstholte niets abnormaals waar te nemen.

Deventer, 8 October 1868.

Pharmacologie en Toxicologie.

De afkomst en bereiding van

PODOPHYLLINUM;

zijn therapeutisch gebruik bij den mensch en zijne werking op de huisdieren, vooral den hond.

Door A. W. H. WIRTZ,

Leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool.

Podophyllum, ook *Resina Podophylli* (podophyllumhars) genoemd, is een harsachtige stof, die verkregen wordt uit den wortelstok van *Podophyllum peltatum*, Linn.

Deze plant, behoorende tot de *Polyandria Monogynia* L., werd vroeger tot de familie der *Ranunculaceae*, later tot de *Podophylleae* (Decandolle) gerekend, en ten laatste door ENDLICHER tot de *Berberideae* gebracht.

Zij groeit veelvuldig op donkere en vochtige plaatsen, in bosschen en aan waterkanten, in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en is aldaar bekend onder de namen van *Mai-apple* (Mei-appel), *Wild-lemon* (wilde limoen), *Mandrake* *Wild Mandrake*, *American Mandrake* (wilde of Amerikaansche alruin of mandragora), *Raccoon-berry* (Rakoen- of Rakoon-bes; zeker wel, omdat zij een gewoon voedsel van dit dier, den waschbeer, *Procyon lotor* uitmaakt) enz., welke namen alle betrekking hebben op hare vrucht. Zij is overblijvend en heeft een kruipenden, knobbelig geleden, vezeligen, uitwendig donkerbruinen, inwendig geelachtigen, vingerdikken wortelstok, van eenige voeten lengte en een enkel-

voudigen, rechten, 3—4 decim. langen stengel, die aan den top eene eindstandige, groote, witte, aangenaam riekende bloem draagt tusschen de twee langgesteelde, groote bladen. Hare vruchten zijn eetbaar; in rijpen toestand zijn zij ongeveer civormig en eigroot, bezitten de kleur van limoenen en bevatten een slijmig vleesch of merg, dat iets zuurachtig en aangenaam van smaak is. Aan het kruid worden echter door vele botanici verdoovende eigenschappen toegeschreven; zoo b. v. komt het ook bij MIQUEL en ENDLICHER onder de narcotische planten voor.

De geneeskrachtige eigenschappen dezer plant zijn gezeten in den wortelstok en de wortelvezels. De wortelstok was in Noord-Amerika reeds sedert langen tijd als volks-purgeermiddel in gebruik en ook bij de Indianen als zoodanig en tevens als wormmiddel zeer goed bekend. Als „*Radix Podophylli*” komt hij echter reeds voor in de Pharmacopee der Vereenigde Staten van het jaar 1820; hij werd door de artsen aldaar gebruikt als een zeker en krachtig catharticum, het meest overeenkomende met Jalappa, maar van langzamer en langduriger werking. Dezelfde Pharmacopee bevatte ook reeds een „*Extractum Podophylli*” (alcoholicum); dit was echter niet het preparaat, dat wij thans als Podophylline kennen.

LEWIS heeft den wortel scheikundig onderzocht en er in gevonden een in alcohol en aether oplosbare hars, een in alcohol maar niet in aether oplosbare hars, voorts gom, zetmeel, eiwit, galluszuur, potasch- en kalkzouten, enz. De beide harsen werken purgeerend en vormen waarschijnlijk te zamen de Podophylline.

Prof. JOHN KING te Cincinnati had zich van af 1835 bezig gehouden met de afscheiding der harsachtige bestanddeelen van deze en andere planten en hunne werking in verschillende ziekten beproefd. In 1844 vestigde hij voor het eerst de aandacht der artsen op de harsen, o. a. van Podophyllum tegen leverziekten, waterzuchten enz., enz.;

maar eerst na het jaar 1847, toen de chemist en droogist MERRILL aldaar dit geneesmiddel in het groot bereid en in den handel gebracht had, begon het algemeen in gebruik (en de wortel als zoodanig geheel in onbruik) te komen. Voortdurend meer en dringender aanbevolen door zoo vele artsen, en daaronder mannen van gezach op therapeutisch gebied, kreeg KING's praeparaat allengs dien grooten naam, waardoor het ongeveer 10 jaren later, na op de eerste wereldtentoonstelling te Londen bekend te zijn geworden, de aandacht van het geneeskundig Engeland trok en verder van daaruit door geheel Europa verbreid en beproefd werd. Hier te lande werd er, naar ik meen voor het eerst, eene korte melding van gemaakt als „een nieuw en vooral door Engelsche en Amerikaansche geneesheeren geroemd geneesmiddel” in het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, 6^e jaarg., 1862, blz. 697, (getrokken uit *The American Journal of Medical Sciences*, May 1862, blz. 516—24.)

De bereidingswijze der Podophylline is de volgende. Het poeder van den wortelstok wordt met alcohol uitgetrokken, de verzadigde tinctuur tot stroopdikte uitgedampt en daarna warm in drie deelen koud water, onder voortdurend omroeren, langzaam uitgegoten. Na 24 uur is bijna alle Podophylline bezonken, en door bijvoeging van eene voldoende hoeveelheid zoutzuur kan men ook de nog opgeloste neerslaan. (Volgens andere voorschriften geschiedt het uitgieten dadelijk in met $\frac{1}{2}$ deel zoutzuur aangezuurd water.) De gepraecipiteerde, witachtig geele stof wordt op een filtreerdoek herhaalde malen met water uitgewasschen om ze van teruggebleven zuur, gom, enz. te zuiveren en in dunne lagen op papier, bij 18—32° C., of des zomers bij de gewone temperatuur gedroogd.

Het aldus gedroogde praecipitaat, de ter hoeveelheid van 3—4% uit den Podophyllum-wortel verkregen Podophylline heeft het voorkomen van een zeer fijnkorrelig poeder, dat door wrijven gemakkelijk tot een fijn poeder is te brengen.

Naarmate het bij de gewone temperatuur en langzamer of bij kunstwarmte en spoediger gedroogd is, heeft het eene lichtgeele, okerkleurige, donkergeele tot donkerbruine kleur. Het gebruik van zoutzuur bij de bereiding brengt ook eene lichtbruingele kleur te weeg. Er komt bovendien in den handel ook olijfgroene Podophylline voor, welke ontstaat door het vermengen der tinctuur met aluinoplossing, waarbij geene warmte noodig is, maar ook niet alle hars wordt verkregen. Het smaakt bitter; het waterig mengsel en de alcoholische oplossing rieken onaangenaam. Het is onoplosbaar in water en verdunde alkaliën, maar lost geheel op in alcohol; doch spoedig na de bereiding blijkt de Podophylline, naar het schijnt door oxydatie van hars, voor een gedeelte niet meer in alcohol oplosbaar te zijn. Podophylline reageert noch alkalisch, noch zuur, maar vormt met alkaliën eene zeepachtige massa en bestaat waarschijnlijk alléén uit de beide boven opgegeven purgeerend werkende harsen, die LEWIS bij eene chemische analyse der wortel had ontdekt. Volgens onderzoekingen van F. MAIJER zou *Berberine*, de kristalliseerbare stof, die door extractie met alcohol, enz. uit den wortelbast van *Berberis vulgaris* verkregen wordt, ook een bestanddeel van den Podophyllum-wortel uitmaken. Genoemde wortelbast is in een gedeelte der Vereenigde Staten zeer veel in gebruik als tonicum en laxans en aan de *Berberine* schrijft men dezelfde werking toe. Wanneer, zooals MAIJER meent, dezelfde stof in beide wortels voorkomt, dan bestaat waarschijnlijk Podophylline gedeeltelijk uit *Berberine*.

In de menschelijke geneeskunde werd het aanbevolen als *zacht purgans* ter dosis van $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ tot 1 grein. Ter hoeveelheid van $\frac{1}{2}$ grein dagelijks, zou het langen tijd achtereen kunnen gebruikt worden, en aldus vooral tegen habitueele constipatie aangewezen, volgens sommigen het beste middel zijn; terwijl $1\frac{1}{2}$ —2 grein sterk purgeeren en buikpijn veroorzaken en grootere giften (men vindt opgegeven tot 8 en

zelfs 10 grein!) eene hevige catharsis met walging of braken, buikpijn, zwakte, enz. teweegbrengen.

Het werkt ook specifiek op de *lever*, op de vorming en uitscheiding der gal, wordt ($\frac{1}{3}$ —1 gr. pro dosi) algemeen als een uitmuntend, volgens sommigen het beste, cholagogum aangeprezen en heeft, vooral om deze werking, in Amerika den sprekenden naam van „*plantaardig Calomel*” verkregen.

Eenige geven nog op, dat het bij langdurig gebruik, in kleine giften ($\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ gr.) de speekselaafscheiding zeer doet toenemen, even als kwik, doch zonder dat het mondslijm vlies daarbij lijdt.

Bovendien heeft men nog veel meer nut van dit middel in uiterst verschillende ziekten gezien of althans gemeend te zien. Hoewel het zeker meer dan waarschijnlijk is, dat het middel tegen ziekten van zeer verschillenden aard nuttig kan zijn, zij 't om de bekende werking op darmkanaal en lever, zij 't om andere nog minder bekende en wellicht eerst in een ziek organisme optredende specifieke werkingen; toch wil ik over de bonte staalkaart van kwalen, die het zoo ietwat als een brevet van arcanum, hier en daar ter aanbeveling heeft meêgekregen, liever niet verder uitwijden. Alle nieuwelingen ondergaan immers bij hunne intrede in den artsenuwinkelen zoo tamelijk hetzelfde lot. Zij worden tegen de halve, zoo niet de heele pathologie aan 't werk gezet, en maken dan dikwijls op rekening van het toeval, van de machtige vrouwe natuur of van op effekt jagende artsen een goeden sier, totdat vroeger of later de tijd der ontgroening gekomen is.

Bepalen wij ons dus slechts tot de werking op het *darmkanaal* en de *lever*. Blijkt eene dergelijke werking als bij den mensch, bij onze huisdieren eveneens te bestaan, dan zouden wij welligt in dit middel een purgans en vooral een „geschikt” catharticum bezitten, waarvan de aanwinst, met het oog op sommige onzer huisdieren, waarlijk niet overtollig kan genoemd worden. Tegen zelfstandige darmaan-

doeningen, of om eene derivatie op het darmkanaal te bewerken, of wel om elders de resorptie te verhoogen; ten andere tegen leverziekten, vooral stoornissen in de gal-vorming en uitscheiding en hunne velerlei gevolgen, zou dit middel ons van zeer veel nut kunnen zijn.

In ieder geval dient het bij onze huisdieren meer beproefd te worden dan tot heden heeft plaats gehad. Omdat hun aantal nog zoo gering is, wil ik de proeven op gezonde dieren er mede genomen uitvoerig mededeelen, in de hoop, dat anderen er door opgewekt mogen worden om mede te werken tot het verkrijgen van een stellig oordeel over de waarde van de Podophylline voor de veterinaire praktijk.

De eenige mij bekende proeven, elders met dit middel op huisdieren genomen, zijn die van den engelschen vee-arts HOWELL ¹⁾.

Aan een *paard*, dat sedert den vorigen avond geen water en als voedsel alleen hooi gehad had, (dus niet tot eene purgatie was voorbereid) gaf HOWELL den volgenden middag 1 drachme ²⁾ (3,9 gramme) Podophylline met de dubbele hoeveelheid rad. Zingiberis tot eene pil gemaakt; waarna het dier zooveel koud water te drinken kreeg als het verlangde. Na 6 uren was de mest week, hetgeen tot den volgenden morgen voortduurde; maar geen enkel maal was de ontlasting vloeibaar.

Aan een tweede *paard*, dat door middel van „mash” (onze met kookend water bereide z. g. slobber van tarwezemelen) was voorbereid, werd eene pil van 1½ dr. Podophylline met 1 dr. Hyoscyamus en 2 dr. rad. Zingiberis ingegeven. Met het voederen van slobber werd voortgegaan en koud water te drinken gegeven. Na 5½ uur begon

¹⁾ The Veterinarian, 1865, Augustus-af., blz. 501.

²⁾ Het engelsch medicinaal gewicht verschilt zeer weinig van het onze. Een engelsch gr. — scr. — dr. — unc. — zijn respectievelijk 0,005 — 0,1 — 0,3 — 2,4 *grein* lichter dan de overeenkomstige nederl. gewichten.

de purgatie; de ontlastingen waren rijkelijk en vloeibaar.

Eene *koe* kreeg 1 dr. Podophylline met 1 unc. solutio Aloës en $\frac{1}{2}$ dr. liq. Ammon. fort. in 30 unc. warm water. De werking begon na 9 uur en „was geheel zooals men ze kon verlangen.” (sic!)

In een tweede proef bij eene *koe* werd de Aloë wegge-
laten, maar de dosis Podoph. met $\frac{1}{4}$ vermeerderd. Het
purgeeren begon na $8\frac{1}{4}$ uur en was zeer rijkelijk. In beide
gevallen kon de *koe* naar verlangen koud water drinken.

Bovendien heeft HOWELL eenmaal het middel met vol-
komen goed gevolg gegeven aan een rund, waarbij „de
lever was aangedaan.” (Jammer dat dit geval zoo karig
wordt medegedeeld en daardoor zoo tamelijk zijne waarde
verliest.)

„Aan een *hond* gaf ik 2 grein in een pil en na 4 uur
ontstond werking” zegt HOWELL (zonder meer!)

Vervolgens wijdt hij uit over de groote voordeelen, die,
naar zijne meening, dit middel tegen leverziekten oplevert,
vooral, omdat daarbij ons enkel geneesmiddel de calomel
is, (altijd volgens HOWELL) en dit middel gevaarlijk wordt
bij eene zorgeloze verpleging der dieren, b. v. door het
geven van een emmer koud water, en salivatie veroorzaakt
na voortgezet gebruik; terwijl de Podophylline de voor-
deelen zonder de nadeelen der calomel zou bezitten. Die
meening zal zeker vooreerst gegrond zijn op hetgeen de
Podophylline onder de menschenhuid uitwerkt; immers,
uit de opgave der proeven door hem met het middel ge-
nomen, kan men ze wel niet behoorlijk afleiden.

Wij zien overigens uit deze proeven, dat, met en zonder
voorbereiding, het *paard* en de *koe* door 1— $1\frac{1}{2}$ dr. pur-
geeren, zonder symptomen van koliek (zooals HOWELL nog
uitdrukkelijk vermeldt) en waarbij het drinken van koud
water geen nadeel deed. De groote vrees voor koud water
(tegenover de calomel-werking) die na eene flinke purgeer-
dosis zeker gegrond is, speelt hier trouwens eene wel wat

groote rol. Na eene groote dosis, voegt HOWELL er nog bij (zeker met het oog op $1\frac{1}{2}$ dr.?) is het dier terneêr-geslagen, hetgeen echter bijna of geheel ophoudt tegelijk met de purgatie.

Hoe eindelijk HOWELL er toe gekomen is, om de dosis voor den hond op 2—5 grein te bepalen, weet ik niet; immers uit zijne ééne proef is het niet af te leiden.

De door mij gebezigde Podophylline was geelachtig groen en bij het wrijven tusschen de vingers iets zanderig op het gevoel; terwijl zich op die wijze enkele vrij vaste korreltjes van de overige massa lieten afscheiden. Zij was onoplosbaar in water. Het *waterig mengsel* had eene groen-geele kleur en een onaangename reuk; het scheidde zich spoedig in een dik bezinksel van onopgeloste Podophylline en een troebel licht geel vocht, dat echter na verloop van 24 uren langzamerhand van af de oppervlakte geheel helder werd.

Zij was in alcohol slechts gedeeltelijk oplosbaar. De geconcentreerde *alcoholische oplossing* was bruin; zij liet bij verdamping een geel poeder achter; met 4 deelen water vermengd, vormde zij een geel emulsieachtig vocht, dat na verloop van vele dagen nog onveranderd, namelijk zonder eenige scheiding of bezinksel bleef; door verdunning met 20 en 40 deelen water ontstond een dergelijk, maar naar verhouding lichter gekleurd vocht. Het *niet in alcohol oplosbaar* gedeelte, dat zich als een donker vuilgroen poeder afzette, vormde, wanneer het met water geschud werd, een lichtgeel vocht en een bruin vlokkelig bezinksel.

Proef I. Aan twee honden: A, een grooten windhond, reu, van gemiddelden ouderdom en B, een sterken dog, reu, 12 jaren oud, — die beiden volmaakt gezond waren,

en wier onderzoek vóór de proef opleverde: omstreeks 140 hartslagen en 28 ademtochten p. m., resp. 39,6 en 39° C. temp^r in het rectum, en geregelde ontlasting van faeces, welke van A geel, van B bruin gekleurd waren — werden 's namiddags ten 4½ ure ingegeven, aan ieder 2 pillen van de volgende samenstelling:

Podophyllini gr. X.

Pulv. rad. Althaeae.

„ succi Liquir. ana scr. ii.

Aq. comm. q. s.

ut. f. pill. n° X

Zoodat ieder hond 2 grein Podophylline ontving.

De honden kregen verder geen voedsel vóór 's avonds 9 uur, en toen slechts een weinig gekookte aardappelen.

Den volgenden morgen, 16 uren na het ingeven, verkeerden zij in den volgenden toestand: hartswerking niet merkbaar veranderd; ademhaling bijna 20 p. m.; temp^r 39,4 en 37,8; huidwarmte verminderd, vooral aan den rug en de ledematen; mondslijmvlies vuil geelrood; geen eetlust, maar eenigzins vermeerderde dorst; faeces van A vloeibaar, zwartbruin, rijkelijk, vermengd met bloed, veel gal en slijm en stukken van *Taenia cucumerina*; faeces van B deels vloeibaar en donkergroen, deels week en zwartbruin met veel gal en zeer veel slijm vermengd.

Na verloop van 28 uren hadden beide honden nog weinig oetlust, en A weder vaste faeces ontlast, B nog geene ontlasting gehad.

Proef II. Aan dezelfde honden, werden — 5½ dag na de eerste proef, toen hun toestand weder geheel normaal was (temp^r 38,8 en 38,4) en nadat zij daags te voren ten 5 ure n. m. voor het laatst waren gevoederd — 's morgens ten 8½ ure, 3 derzelfde pillen, dus 3 grein Podophylline ingegeven.

De faeces (van B twee uren later nog gewoon) waren 6 uren na het ingeven: van A geheel vloeibaar, bloederig, met veel slijm vermengd; van B ten deele breiachtig, ten deele vloeibaar, niet bloederig maar eveneens met veel slijm vermengd.

8 Uren na het ingeven: beide honden zeer lusteloos, neerslachtig en nauwelijks tot opstaan te bewegen; huidwarmte verminderd, temp^r in het rectum 39,6° en 38,8°; slijmvliezen van den kop hyperaemisch; geen eetlust en vermeerderde dorst; pols van A weinig versneld, van B vertraagd en intermitterend; ademhaling van A niet merkbaar veranderd, van B zeer vertraagd (12 p. m.) met sterke beweging der ribben.

12 Uren n. h. ing.: beide honden nog mat en treurig; A een weinig eetlust, veel dorst, geene ontlasting; B niet tot opstaan te bewegen, at noch dronk, had gebraakt en vloeibare, bloederige faeces ontlast.

24 Uren n. h. ing.: beide honden vroolijker; A meer eetlust en rijkelijke, weeke ontlasting; B weinig eetlust en geene ontlasting.

Proef III. Deze en de volgende proef werden genomen met pillen, die op dezelfde wijze bereid waren, maar ieder slechts $\frac{1}{4}$ grein P. bevatten.

Hond C, reu, $1\frac{1}{2}$ jaar oud, zwak, zeer prikkelbaar, lijdende (na hondenziekte) aan trekkingen van het linker achterbeen, overigens gezond. Pols 96 p. m.; temp^r 38,8°. Ingegeven 's morgens ten $11\frac{1}{2}$ ure één pil. = $\frac{1}{4}$ grein P.

Na $3\frac{1}{2}$ uur: braking van voedsel en slijm; temp^r 39,2°; ademb. versneld; later onrust en benaauwdheid.

Na 5 uur: braking van slijm; lusteloosheid; geen eetlust.

Na 8 uur: ontlasting van eene groote hoeveelheid dunne, licht-geele faeces; temp^r 40°; pols 72 p. m..

Na $11\frac{1}{2}$ uur: weder eetlust en opgeruimdheid, temp^r 39,5°; pols 96 p. m..

Na $13\frac{1}{2}$ uur: looze brakingen en groote benaauwdheid gedurende een uur, waarop weder ontlasting van eene groote hoeveelheid dunne, donkerbruine faeces volgde. Hiermede hield de werking op.

Den volgenden dag was de hond vroolijk; groote eetlust; temp^r 39—39,5°; ademhaling en hartswerking normaal; 's avonds gewone ontlasting.

Proef IV. Aan denzelfden hond werd den tweeden morgen na de eerste proef weder $\frac{1}{4}$ grein P. ingegeven.

Na 4 uur : verschijnselen van onrust en benaauwdheid.

Na $4\frac{3}{4}$ uur : braking van voedsel en slijm.

Na $5\frac{1}{4}$ uur : ontlasting van eene groote hoeveelheid vaste, donkerbruine faeces.

Na $5\frac{3}{4}$ uur : braking van slijm.

Na 6 uur : ontlasting van eene kleine hoeveelheid dunne faeces, vermengd met veel bloed, dat ook droppelsgewijze onder hevig tenesme werd uitgeperst. Pols onvoelbaar; ademhaling versneld; temp^r 39,6° (0,1° meer dan vóór de proef). De hond was in den loop van den dag treurig, slaperig, afgemat en had weinig of geen eetlust.

Den volgenden morgen (na 20 uur): puls onregelmatig, 64 p. m.; ademhaling vertraagd; temp^r 39,2°. In den loop van den dag werden de puls regelmatig, 72 p. m., de ademhaling en de ontlasting normaal en herkreeg de hond zijne gewone vroolijkheid en veel eetlust.¹⁾

Proef V. Hond *D.* Gezond smoushondje; reu.

Pillen van $\frac{1}{3}$ grein P. 's Morgens ingegeven 2 pillen = $\frac{2}{3}$ grein P.

Puls 100 p. m.; ademb. 22 p. m.; temp^r 38,8° C.

Na 2 uur : normale ontlasting.

Na 3 uur : braking.

Na $4\frac{1}{2}$ uur : groote onrust en ontlasting van weinige, donkere faeces; een uur later was de hond weder rustiger.

Na $11\frac{1}{4}$ uur : normale ontlasting, maar weinig eetlust.

Proef VI. Hond *D.* Den volgenden morgen 3 pillen = 1 grein P.

De eenige werking was, dat 2 uur na het ingeven groote angst en versnelling van puls en ademhaling optraden en na 6 en 11 uur normale ontlastingen plaats hadden.

¹⁾ De proeven III en IV werden door den heer HENGVELD jun., kweekeling van het 4de studiejaar, op zijn eigen hond genomen; de waarnemingen heb ik aan zijn ijver te danken. Ook bij proef X mocht ik over zijne goede zorgen en naauwgezetheid voor de observatiën beschikken.

Proef VII. Hond *D.* 51 Uren na de vorige proef, 6 pillen = 2 grein P.

Na 2 uur: pols en hartslag bijna onvoelbaar; normale ontlasting.

Na 3 $\frac{1}{2}$ uur: groote afgestomptheid; braking van een weinig zuiver slijm; normale ontlasting.

Na 6 uur: Dunne faeces met een weinig bloed vermengd; pols onvoelbaar; eetlust gering.

Na 8 uur: vloeibare faeces; pols onvoelbaar.

Na 19 uur: zeer vele en zeer vloeibare faeces; geen eetlust.

Na 23 uur: twee malen ontlasting met geringe hoeveelheden bloed.

Na 26 uur: de tot hiertoe bestaan hebbende groote afgestomptheid is verminderd.

Na 32 uur: drie malen bloedige en zeer vloeibare ontlasting.

Na 43 uur: ontlasting van dunne faeces van gewone kleur.

Na 47 uur: de hond herkrijgt zijne gewone vroolijkheid.

(De veranderingen der hartswerking, adembaling en lichaams-warmte waren zoo onbepaald en tevens, vooral de laatste, zoo weinig beduidend, dat, ter bekorting, hunne vermelding gevoegelijk kan wegblijven.)

Proef VIII. Hond *D.* Zeven dagen na de vorige proef, en nadat gedurende 2 dagen de ontlasting weder geheel normaal was geweest, 's morgens 3 pillen van 1 gr. = 3 grein P.

Na 2 $\frac{1}{2}$ uur: normale ontlasting; braking; 2 pillen worden uitgebraakt; vertraagde pols.

Na 6 uur: bloedige ontlasting; braking; onvoelbare pols.

Na 24 uur: normale ontlasting.

Proef IX. Hond *D.* Acht dagen na de vorige proef, 's morgens weder 3 pillen van 1 = 3 grein P.

Na 3 uur: normale ontlasting; braking.

Na 5 uur: hevig braken van slijm met gedeelten van pillen.

Na 7 $\frac{1}{2}$ uur: onvoelbare pols.

Na 9 uur: onvoelbare pols; normale ontlasting.

Den volgenden morgen was de hond geheel normaal.

Proef X. Hond *E.* Een sterke, matig gevoede jachthond, teef, oud 3 jaren, ter grootte van een pas geboren kalf. Pols = 104; ademh. = 24; temp^r = 39,4° C.

Vijf pillen, ieder met 2 gr. = 10 grein P. werden in eens ingegeven.

Na 1½ uur: na voorafgegane onrust, braking van dun lichtgeel slijm; later ontlasting van eene groote hoeveelheid lichtgeele faeces onder sterke persingen. In het uitbraaksel bevond zich ééne pil, die oppervlakkig tamelijk week geworden was, maar haar vorm had behouden en slechts bij eenige drukking kon verbroken worden.

Hieruit volgt, dat de werking slechts aan *ruim* 8 grein moet toegeschreven worden.

Na 2 uur: temp. 39,8° C.; minder rustige, iets bezwaarlijke ademhaling, 20 in getal.

Na 4 uur: na voorafgegane onrust, parese van het achterstel, zoodat het dier zich slechts met zeer veel moeite kan staande houden.

Na 4½ uur: weder braking van geelgekleurd slijm.

Na 6½ uur: lusteloosheid en neiging om te blijven liggen, ofschoon de zwakte van het achterstel verdwenen is; pols zeer klein en frequent; ademh. bezwaarlijker; temp^r 39,6° C.; eetlust verdwenen.

Na 8 uur: groote lusteloosheid en torpiditeit; de hond luisterde niet meer naar zijn naam en was slechts met moeite tot opstaan en voortgaan te bewegen, ofschoon hij zeer goed kon loopen; pols zeer frequent en zoo klein, dat hij meestal onvoelbaar was; ademhaling bezwaarlijk en met sterk steunen gepaard; de huidwarmte algemeen verminderd. Na de vorige observatie had ('s nachts) ontlasting plaats gehad van slijm en bloed.

Na 20 uur: pols en ademh. als voren; huidwarmte nog meer afgenomen aan de achterbeenen; temp^r (rectum) 38,4° C.; openstaande anus, waaruit nu en dan enkele bloeddroppels ontlast werden.

Na 23 uur: de hond werd naar eene andere ligplaats gebracht. Hij liep een kort eind wegs, begon te wankelen, zakte met het achterstel in een en was onvermogen om weder op te staan; kort daarna gelukte dit echter, maar hij liep waggelend en zeer onzeker; hij was zeer torpide, bleef eenigen tijd beweegloos liggen in de positie die men hem gaf en kromde zich dan weder in een, om zijne gewone houding aan te nemen; pols en ademh. als voren;

huidwarmte nog meer afgenomen; temp^r (rectum) 37,5° C.; de oogen ingetrokken en verdraaid, zoodat de pupil soms onzichtbaar was of ook wel het wenkvlies over den oogbol geschoven werd.

Na 26 uur: lag de hond uitgestrekt en kon hij opgericht zijnde, geen oogenblik staande blijven; pols zeer zwak, minder frequent; ademh. zeer bezwaarlijk (steeds p. m. 20); huidwarmte nog meer gedaald; temp^r (rectum) 36,6° C.; de oogbollen nog dieper teruggetrokken en verdraaid; de sensibiliteit over het geheele ligchaam zeer gering.

Na 29 uur: de zwakte en ongevoeligheid waren nog toegenomen; de slijmvliesen allen zeer bleek; de anus verlamd en wijd geopend. In dezen toestand van agonie teekende de thermometer 34° C.; bij het inbrengen ontstond soms sterke persing en ontlasting van een weinig bloed, waarbij tevens de temp^r daar ter plaatse tijdelijk tot 34,8° C. klom. — Bovendien was een stuk bloedig gestold exsudaat ontlast.

Na 29 $\frac{1}{2}$ uur: de dood.

Den volgenden morgen was rigor mortis als gewoonlijk aanwezig.

Lijkbevinding.

Maag en darmkanaal. De bloedvaten van den maagwand en het darmscheil waren zeer sterk gevuld met donker dun bloed.

In de maag was eene groote hoeveelheid gal aanwezig. Veranderingen, welke aan de inwerking der Podophylline konden toegeschreven worden, werden niet gevonden. Wel was het maagslijmvlies ongelijkmatig hypertrophisch en vertoonde het zweren, waarvan sommige dikrandig waren en de geheele mucosa doorboord hadden, andere in genezing verkeerden; maar die aandoeningen hadden blijkbaar reeds langen tijd bestaan.

Bij het betasten der darmen was hunne vastheid een opvallend verschijnsel. Vooral aan de dunne darmen was deze ongewoon, namelijk veel grooter dan men zelfs bij den bestaanden rigor mortis kon verwachten. Het slijmvlies van het geheele darmkanaal was hyperaemisch, maar in verschillende mate. De mucosa van het duodenum bevatte, behalve eenige omschreven capillaire injectiën en ecchymosen, verscheidene zeer bloedrijke plekken. Het sterkst ontwikkeld was die hyperaemie echter in het jejunum en, maar iets minder, in het ileum; waar zich vele donker- tot zwartroode, deels van epithelium ontdane, 2—4 cm. in diam. groote plekken bevonden, die voornamelijk aan den hollen rand der darmen lagen en grootendeels het gevolg waren van extravasatie. In de dikke

darmen kwamen zij niet voor, met uitzondering van het uiteinde van het rectum, dat vrij gelijkmatig een dergelijk donkerrood voorkomen had.

Het duodenum en het voorste gedeelte van het jejunum waren gevuld met tamelijk dik, bloedig, slijmig vocht; deze inhoud bedekte ook het overig gedeelte der dunne darmen als eene dikke, samenhangende, naar het scheen deels door exsudatie ontstane laag. In de dikke darmen bevond zich slechts eene geringe hoeveelheid van deze stof, en het achtereinde van het rectum bevatte slechts eenige bloedstolsels.

Het regter *hart* was met dun, zwart bloed gevuld; het linker bevatte spaarzame stolsels tusschen de klapvliczen.

In de *longen* bevond zich, deels onder de pleura, deels in het parenchym, eene groote hoeveelheid sijne, harde, op het aanvoelen scherpe lichaampjes, die innig met het omringende bindweefsel verbonden waren, en omschreven verbeeningen daarvan schenen te zijn; conc verandering, die mij bij oude honden reeds meermalen is voorgekomen.

De regter *nier* verkeerde in het laatste tijdperk van korrelige nierontaarding (*morbus Brightii*), welk proces in de linker in het begin van zijn ontstaan was. Het slijmvlies der pisblaas was hypertrophisch, hier en daar zeer hyperaemisch en met talrijke vlokgezwelletjes bezet.

Deze hond had vroeger geleden aan chronischen catarrh der uitwendige gehoorwegen (*otorrhoe*), gepaard met chronische conjunctivitis, die beide even hardnekkig waren. Hij was echter nagenoeg volkomen hersteld, toen ik hem voor deze proef bestemde. Het dier was sterk en vroolijk en had goeden eetlust. Het maag- en vooral het nierlijden had ik volstrekt niet verwacht; en ofschoon zij natuurlijk met de werking der P. in geen verband staan, heb ik ze toch in hoofdzaak vermeld, omdat hunne aanwezigheid niet onverschillig is bij de beoordeeling, in hoeverre de bovengenoemde hoeveelheid voor een hond van die grootte, als *dosis toxica* is te beschouwen.

Eenmaal heb ik de P. beproefd bij twee paarden, een jong en een oud. Zij ontvingen ieder ééne pil, welke 20 grein P. bevatte. Bij geen van beiden heb ik eenig verschijnsel van werking waargenomen.

Uit de medegedeelde proefnemingen bij honden volgt:

1°. Bij *kleine honden* kan reeds door eene gift van $\frac{1}{4}$ grein na 3—5 uur braking ontstaan, die zich 1—2 uur later herhaalt, en kunnen na 6—8 uur één- of tweemaal ruime, dunne ontlastingen plaats hebben, die zelfs bloederig en met persingen gepaard kunnen zijn.

Na grootere giften ($\frac{2}{3}$ en 1 grein) volgde tweemaal alléén braken. De oorzaken van het niet optreden der purgatie was hier buiten twijfel te zoeken in het uitbraken der toegediende pillen.

Na 2 grein verkeerde een kleine hond bovendien in een hoogen graad van torpor en ontstond, in weerwil der braking (na $3\frac{1}{2}$ uur), ook na 6, 8 en 19 uur purgeeren, terwijl zelfs nog na 32 uur de faeces dun en bloederig waren.

2°. Bij *grote honden* brachten 2 grein (na of zonder voorafgegane braking) binnen 16 uren bloedig purgeeren teweeg, waarna gedurende vele uren geene ontlasting meer plaats had; terwijl door 3 grein, (behalve braking) na 6 uren purgeeren ontstond, gepaard met groote mate van torpor en zwakte, en zelfs na 24 uren nog weeke faeces ontlast werden.

3°. Van 10 grein ontstond bij een grooten jachthond na $1\frac{1}{2}$ en $4\frac{1}{2}$ uur braking, waarbij minstens 2 grein werden ontlast, zoodat (hoogstens) 8 grein, na 8 uren: purgatie met onderdrukking der zenuwwerkzaamheid, gevoels- en bewegingsverlamming, darmontsteking en binnen 30 uren den dood teweeg brachten.

4°. Bij alle proeven bevond zich in de uitgebraakte stoffen eene groote hoeveelheid *gal*, en bestonden de faeces, die

spoedig dun vloeibaar werden, voor een zeer groot deel uit gal en darmslijm. Bij den gestorven hond werd bovendien nog zeer veel gal in de maag en de darmen gevonden.

5°. De Podophylline is een krachtig *cholagogum*.

Zij is voor den hond een zeer prikkelend *emetico-catharticum*. De opgewekte braking kan echter oorzaak worden van het onvolkomen of niet ontstaan der purgeerende werking.

Zij werkt bovendien *afstompend* op het zenuwstelsel.

Ten slotte kan ik niet nalaten nogmaals den wensch te kennen te geven, dat men het middel, naar aanleiding van de opgegeven werkingen, bij voorkomende gelegenheden beproeve¹⁾, hetzij als cholagogum, als derivans op het darmkanaal of als purgans. Uit de medegedeelde waarnemingen zal dan weldra kunnen blijken, welke waarde het bezit voor de veterinaire praktijk.

Eenigen tijd geleden deelde een collega mij, in een gesprek over nieuwe geneesmiddelen, mede, dat hij dit middel (waarop ik hem gewezen had) reeds bij ondervinding kende. Op mijne vraag, in welke dosis hij het (bij honden) aanwendde, luidde het antwoord: 10 en 15 grein. Dat dit mij verbaasde, spreekt van zelf; toch verzekerde hij mij, dat hier geen lapsus van het geheugen in het spel was, zooals ik eerst meende te durven aannemen, dewijl hij het „met goed gevolg” had gebruikt. Naar het scheen, om mij de zaak recht duidelijk te maken, (wat echter niet gelukte) liet hij er op volgen, dat hij steeds van flinke doses purgeermiddelen gebruik maakte, en b. v. aan paarden „2 en 3 unc. aloë” gaf, wel te verstaan! „met 2 en 3 dr. calomel.”

¹⁾ De prijs is (naar ik meen, in de laatste jaren vrij standvastig) f 3,00 de 3 ned. looden en f 0,50 het drachma.

Inderdaad; de verstoppingen, die zulke giften noodzakelijk maken, zijn geene gewone; maar nog minder gewoon zijn buiten twijfel de paarden, die ze steeds verdragen kunnen. Doch hoe het zijn moge, — ten opzichte der Podophylline moet ik hier aan eene vergissing blijven denken; tenzij het gebruikte praeparaat slecht bereid of vervalscht geweest is. Met het oog daarop, heb ik het niet ondienstig geacht van deze mededeeling melding te maken, te meer omdat mij onlangs bekend is geworden, dat er Podophylline in den handel komt, die, hetzij door de wijze van bereiding (wat het meest waarschijnlijk is), hetzij door bijmenging van andere stoffen, veel minder werkzaam is.

Proeven aangaande de werking van kryolith op den hond.

EENE BIJDRAGE TOT — MET EEN OVERZICHT VAN — DE ZOOGENAAMDE
KRYOLITH- OF RIJSTMEEL-QUAESTIE.

Door A. W. H. WIRTZ.

De kryolith.

In 1795 werd in Groenland een mineraal ontdekt, dat naar zijn voorkomen en vooral wegens zijne lichte smelbaarheid den naam *kryolith* of *ijssteen* ¹⁾ heeft ontvangen. De zuiverste soort is namelijk half doorzichtig, sneeuw wit en op de breuk glanzig als glas; het smelt reeds in de gewone lichtvlam. Het laat zich gemakkelijk tot een zeer fijn poeder brengen, is watervrij, trekt geen water uit de lucht aan en heeft een spec. gewicht van 2,953.

De kryolith kwam gedurende de eerste helft dezer eeuw slechts als zeldzaam mineraal naar Europa, en tot vóór eenige jaren bleef de kennis van zijn bestaan als 't ware beperkt tot het domein der mineralogie. BERZELIUS heeft in

¹⁾ Van de grieksche woorden „kruos”, ijs en „lithon”, steen.

1823 de samenstelling van dit mineraal het eerst nauwkeurig onderzocht. Zijne opgave verschilt zeer weinig van die van RAMMELSBURG ¹⁾, eene der jongste autoriteiten op het gebied der mineraalchemie. Volgens den laatste bestaat het uit:

aluminium	13,00	pet.
natrium	32,81	„
fluorium	54,19	„

welke drie grondstoffen onderling zoodanig vereenigd zijn, dat het geheel eene verbinding uitmaakt van *fluornatrium* en *aluminiumfluorid* ($3 \text{ Na F} + \text{Al}^2 \text{ F}^3$), welke *natrium-aluminiumfluorid* wordt genoemd.

Het eerstgenoemde bestanddeel, het door WÖHLER in 1827 afgescheiden *aluminium*, kon gedurende langen tijd slechts als poedervormig metaal verkregen worden. Eerst nadat het een kwart eeuw bekend was geweest, leerde DÉVILLE het in zamenhangende massa's afscheiden uit chlooraluminiumnatrium; maar die bereiding was moeilijk en kostbaar, zoodat men vooral in Frankrijk voortdurend zocht naar eene goedkoope bereidingswijze van een metaal, welks uitnemende eigenschappen eene uitgebreide toepassing beloofden.

Reeds in 1854 had Prof. H. ROSE te Berlijn aluminium bereid uit kryolith; de zeldzaamheid van dit mineraal was echter oorzaak, dat die proeven niet waren voortgezet. In 1855 deelde hij echter aan de Berlijnsche Akademie van Wetenschappen mede ²⁾, dat er groote hoeveelheden kryolith uit Groenland over Kopenhagen te Stettin aangevoerd werden, en dat dit mineraal onder den naam van *mineraal-soda* zeer goedkoop (f 5,30 de 50 kilo) in Duitschland in den handel was gebracht, om (zooals ten behoeve der zeepbereiding) door middel van koken met gebrande kalk, natronloog er uit te maken.

¹⁾ Handbuch der Mineralchemie. Leipzig, 1860. Blz. 201.

²⁾ Berichte über die verhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Berlin 1855, Blz. 512 (Zitting van 26 Julij).

Het bleek toen weldra, dat in Groenland de kryolith niets minder dan zeldzaam was; immers, reeds in 1856 werd medegedeeld ¹⁾, dat de kryolithlaag te Evigtok in West-Groenland eene dikte had van 80 Pr. voet (ruim 24 meters), en dat de heer TAYLOR uit Londen, die deze laag deed uitgraven, eene schacht had gemaakt, welke 40 voet (12 meters) diep in zuivere kryolith stond. In zoodanige laag is het mineraal alleen nabij de oppervlakte wit; naarmate de diepte toeneemt wordt het donkerder en ten laatste zwart; maar reeds door zwakke verhitting wordt het weder wit.

Sedert de ontginning dier mijnen is de kryolith naar Europa gevoerd, deels ter afscheiding van aluminium (vooral in Frankrijk), deels ter bereiding van natronloog. Dr. N. MOUTHAN beweerde ten minste verleden jaar ²⁾, dat toen in Europa nergens meer kryolith aangevoerd werd, dan (volgens contract met de ontginners der mijnen) eenmaal 'sjaars eene bepaalde hoeveelheid te Amsterdam, en wel ten behoeve van zijne soda- en aluinfabrieken te Uithoorn, en evenzoo te Rotterdam voor eene dergelijke fabriek te Mannheim. Volgens M. wordt in Frankrijk het aluminium thans uit het daar aanwezige mineraal Bauxit afgescheiden, en zou dus de kryolith slechts nog voor de soda- en aluinbereiding gebezigd worden.

De kryolith-quaestie en de rijstmeel-quaestie.

Overdreven philantropie, of ten minste iets dat den schijn daarvan had, gesteund door een tweeledig beweerden, dat deels bij vergissing, deels geheel voorbarig zich als wetenschap opdrong, maakte het in het laatst van 1868 mogelijk, dat de weinig bekende stof, die hiervoren besproken werd, aanleiding gaf tot de algemeen bekende opschudding, die zich van uit de stad Amersfoort onmiddellijk door geheel

¹⁾ *Poggendorff's Annalen der Physik und Chemie*. Band 98. 1856. Blz. 511.

²⁾ *Utrechtsch Dagblad* van 3 December 1868. (Ingezonden stuk.)

Nederland verbreidde. Zeer natuurlijk; omdat de gezondheid van mensch en dieren gezegd werd op het spel te staan, ten gevolge van de (*vermeende*) ontdekking eener vervalsching van rijstmeel met den *abs vergiftig beschouwd*en kryolith.

Zooals weldra bleek, mocht deze zaak echter terecht eene quaestie genoemd worden; en zoo kreeg zij dan den naam van „kryolith- of rijstmeel-quaestie”. Toen men wist, dat de ontdekking op eene vergissing berustte, is de eigenlijke kryolith-quaestie op den achtergrond geraakt, althans, voor zoover bekend is geworden, niet voldoende uitgemaakt; ten andere werd zij verdrongen door hetgeen men meer in het bijzonder de rijstmeel-quaestie zou kunnen noemen, die zich reeds spoedig naast de eerste had ontwikkeld.

Uit een overzicht van de geschiedenis dezer zaak zal een en ander kunnen blijken; het moge daarom hier eene plaats vinden.

In November 1868 werd in de *Amersfoortsche Courant* door den heer VAN BEEK bekend gemaakt, dat rijstmeel, door hem bij den heer VAN GINKEL gekocht, vervalscht was met 5 pct. kryolith, zooals blijken moest uit een schrijven van den heer GEERTS, militair apotheker aan 's Rijks Hospitaal te Utrecht, die dat meel scheikundig had onderzocht.

De heer GEERTS plaatste een artikel in het *Utrechtsch Dagblad* van 24 November, houdende onder anderen: 1°, dat hij in twee monsters rijstmeel, hem door den heer POST, Officier van gezondheid te Amersfoort ter onderzoeking gezonden, resp. 3,01 en 5,505 pct. kryolith had gevonden; 2°, dat de heer POST hem tevens bericht had, dat door dit meel eenige varkens onder verschijnselen van diarrhoe gestorven waren; 3°, dat kryolith een stof is, die bij menschen en dieren en voornamelijk bij kinderen zeer schadelijk is voor de gezondheid en ontsteking van het slijmvlies der maag of van het darmkanaal kan teweegbrengen; dat bijgevolg zulk rijstmeel voor de bereiding van eetwaren en als beestenvoeder gevaarlijk is.

Onmiddelijk nam de regering de zaak ernstig ter harte. De Commissarissen des Konings wezen de Gemeentebesturen op het veronderstelde gevaar, dat de volksgezondheid bedreigde, enz. De politie te Amersfoort had intusschen dadelijk het door den heer v. G. geleverde en het overige bij hem nog aanwezige rijstmeel in beslag genomen. Van het eerste werd een zak aan een landbouwer te Leusden gegeven tot het voederen van varkens; terwijl een monster daarvan, tegelijk met een ander monster van het tweede aan Prof. GUNNING te Amsterdam werden gezonden tot scheikundig onderzoek.

Het duurde niet lang of de genoemde ontdekking begon veel van haar schijnbaar gewicht te verliezen.

In de vergadering van den Geneeskundigen Raad van Gelderland en Utrecht, den 24 November 1868 te Utrecht gehouden, kwam de zaak natuurlijk ter sprake, maar werd tevens de overdreven vrees getemperd. De Adjunct-inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, Dr. VAN OVERBEEK DE MEIJER, deelde namelijk mede, dat hij — in antwoord op de vraag van den Commissaris des Konings in de provincie Utrecht, of en in hoeverre het vleesch van varkens, die met zulk rijstmeel gemest waren, schadelijk voor den mensch kon zijn — geadviseerd had, dat rijstmeel met cc. 5 pct. kryolith vervalscht, niet zoo zeer als varkensvoeder te vreezen is, maar dat veeleer tegen het gebruik van zulk meel als voedsel voor den mensch moet gewaarschuwd worden.

In het *Utrechtsch Dagblad* van 3 December kwam Dr. N. MOUTHAAAN op tegen het denkbeeld van zoodanige vervalsching van rijstmeel. Na uitdrukkelijk gewezen te hebben op het verschil tusschen „meel van rijst”, nam. gemalen rijst, en het varkensvoeder, dat den naam „rijstmeel” draagt, bestreed hij dat denkbeeld als onaannemelijk; en wel omdat de kryolith: 1°, duurder is dan rijstmeel, 2°, thans zeer moeilijk te verkrijgen is, (zie voren blz. 86) 3°, zich wegens

zijne zwaarte niet best met de andere veel lichtere stof laat vermengen, 4°, in te geringe hoeveelheid is gevonden om het geloof aan vervalsching te wettigen.

Dr. MOUTHAAN ging echter verder. Het *rijstmeel*, dat als mest — bepaaldelijk varkensvoeder vrij gunstig bekend stond, werd bovendien door hem „naar de mestvaalt” verwezen, als zijnde niets anders dan de gemalen „binnenbast” der rijst. (Onder den naam „binnenbast” wordt in het gewone leven, van deze even als van andere graansoorten, de vereenigde „zaad-” en „vruchthuid” verstaan.)

Hij verzekerde tevens, dat dit voeder veel vervalscht wordt met „turfesch”, zelfs ten bedrage van 50 pct., en dat nabij Amsterdam eene inrichting bestaat, waar dit vervalschingsmiddel door ziften en sorteeren tot een op rijstmeel veel gelijkend poeder verwerkt en à 5 cts. per mud in den handel gebracht wordt. Inderdaad, eene merkwaardige industrie!

Deze ontdekking van Dr. M. werd echter in *de Nederlandsche Industrieel* van 20 December in twijfel getrokken door R.; die overigens, om de door M. aangevoerde redenen, de opzettelijke vervalsching met kryolith ondenkbaar achtte, maar tevens het rijstmeel als voedingsmiddel (voor dieren) in bescherming nam. R., die, zoo als hij zeide, 7 jaren in de eerste stoompelderijen van ons land werkzaam geweest was, beweerde namelijk, dat het rijstmeel niet is de gemalen binnenbast, dewijl de meeste rijstsoorten (uit Java) ontbolsterd en van den binnenbast ontdaan ingevoerd worden, maar een bijproduct van het zoogenaamde pellen, en bijgevolg onzuiver meel, afkomstig van de oppervlakte der korrels en met zand der steenen vermengd. Slechts dan alleen zou het volgens hem den gemalen binnenbast bevatten, als het afkomstig is van die weinige rijstsoorten, welke ingevoerd worden zonder van den binnenbast ontdaan te zijn. Zoodanig rijstmeel is volgens hem bruin en komt in den handel onder den naam van *Aracanmeel*.

Intusschen had Prof. GUNNING de beide monsters rijstmeel, waarvan boven sprake was, onderzocht; bovendien had hij een onderzoek ingesteld naar den aard van het rijstmeel zelf. Zijn om meer dan eene reden zeer belangrijk verslag van deze onderzoekingen is, naar het schijnt, niet in den handel gekomen. Een uittreksel van hetzelfde hebben wij te danken aan den heer M. H. HARTOG te Barneveld en komt voor in de *Landbouw-Courant* van 15 Juli 1869, n°. 28.

Daaruit blijkt vooreerst, dat het onderzochte rijstmeel geen spoor van kryolith bevatte, dewijl door middel van de etsproef geen fluorium en op andere wijze geen fluor-silicium te ontdekken was; welke beide reactiën zeer kenmerkend optraden na vermenging van het rijstmeel met 1 pct. kryolith.

Voorts heeft hij in een rijstpelmolen te Amsterdam de bereiding van het rijstmeel nagegaan, waartoe hij vooral aanleiding vond uit de engewoon groote hoeveelheid, namelijk 6,8 pct. aschbestanddeelen, die hij in de onderzochte stof had aangetroffen.

Volgens het uittreksel van den heer HARTOG spreekt Prof. GUNNING alleen over de bewerking van rijst, die in de bolsters of doppen (dat wil zeggen, in de kafblaadjes) alhier is aangevoerd.

Het z.g. rijstmeel.

Gelijk wij gezien hebben, was men het over de bereiding en samenstelling dezer stof niet eens. Prof. GUNNING's waarnemingen leerden hem dicnaangaande het volgende.

De rijst (in bolsters of z.g. doppen, namelijk de „kafblaadjes” aangevoerd) wordt in de eerste plaats gezeit, waardoor men haar zuivert van eene bruinachtige stof (ten bedrage van 7—27 pct., verschillend naar de monsters), die 24 pct. mineralen bevatte en uit kleiachtige stoffen bestond en waarmede de rijst verontreinigd is.

Na deze zuivering wordt zij ontbolsterd en gepeld door schuren tusschen maalsteenen. Bij het ontbolsteren worden de doppen losgemaakt en ontstaat tevens een stof of afval,

dat men *relmeel* noemt. Dit relmeel wordt afgezift; het bestaat deels uit gemalen doppen, deels uit dergelijk stof als door de eerste zifting wordt afgescheiden en bevat 15 pct. aschbestanddeelen, voornamelijk silicaten met weinig phosphaten. De doppen worden door een wadmolen afgeblazen en nogmaals gezift, waarbij eene tweede soort meelachtige stof wordt verkregen.

Daarna wordt de rijst *gepeld*, dus van den z.g. binnenbast of de vereenigde vrucht- en zaadhuid ontdaan. De afgepelde bast wordt gemalen en gezift, waardoor men eene meelsoort verkrijgt, die het hoofdbestanddeel van het rijstmeel uitmaakt en daarom door GUNNING *hoofdmeel* wordt genoemd. Het bevat 4—5 pct. aschbestanddeelen, hoofdzakelijk phosphaten.

Rijstmeel van ontbolsterde rijst, dus alleen door het pellen verkregen (bijgevolg het *hoofdmeel*), is natuurlijk beter dan rijstmeel van rijst in doppen afkomstig, dus door ontbolsteren én pellen verkregen (bijgevolg het *rel-* en *hoofdmeel*). Het rijstmeel uit den handel is volgens G. een mengsel van *hoofdmeel*, *relmeel* en *anderen afval*.

Uit de vermelde aschanalyse volgt verder, dat het beste rijstmeel, dat weinig afgezifte stof bevat, toch altijd 4—5 pct. minerale stoffen, grootendeels phosphaten bezit; terwijl rijstmeel van minder qualiteit, dat rijker is aan uitgezifte stof, wel 6—7 percent aschbestanddeelen zal bevatten, waarin meer silicaten van aluinaarde voorkomen.

Aangezien de 6,8 pct. asch, die Prof. G. in het rijstmeel van v. G. gevonden heeft, uit kiezelzuur, aluinaarde, veel ijzeroxyde, geringe hoeveelheden zwavelzuur en kalk, phosphorzuur en waarschijnlijk alkaliën bestond, verklaarde hij ten slotte, dat dit rijstmeel in allen deele overeenkwam met natuurlijk onveranderd rijstmeel, zoo als dit uit den rijstpelmolen in den handel komt.

Zoo was dan nu de zamenstelling van het z.g. „rijstmeel” bekend geworden, en het bewijs geleverd, dat de beschul-

diging van vervalsching in casu op eene vergissing berustte.

Wat in de eerste plaats de stof zelve betreft, maakt haar bedriegelijke naam het wel is waar begrijpelijk, hoe, in de waarschuwing door den heer GEERTS aan het publiek gericht, dit varkensvoeder ten onrechte voor „meel van rijst” werd gehouden; maar zeker droeg zulks er niet weinig toe bij, dat de bekendmaking overal meer opzien baarde, dan zonder die vergissing het geval zoude zijn geweest.

Wat ten andere het bewijs van het niet bestaan van vervalsching aangaat, — zeer natuurlijk dat de heer v. G. de zaak daarmede niet voor afgedaan hield. Hij eischte wegens het beschuldigend artikel van den heer v. B. in de Amersf. Cour. eene schadevergoeding van f 3000 ten voordeele der armen. De rechtbank deed 30 Juni jl. uitspraak en veroordeelde den laatste tot eene schadevergoeding van f 400 en betaling van alle proceskosten.

Sedert die uitspraak schijnt de geheele rijstmeel-quaestie in vergetelheid te zijn geraakt. Dit mag bevreemdend heeten in zooverre de zaak niet bijzonder aanleiding schijnt gegeven te hebben tot onderzoekingen naar — er ten minste nog geene uitkomsten openbaar zijn gemaakt van proeven aangaande —

De werking van kryolith op het dierlijk organisme. ¹⁾

In den aanvang dezer zaak werd toch niet alleen van „vervalscht”, maar kortweg van z.g. „vergiftigd”, dus met vergiftige stof vermengd, rijstmeel gesproken, en wees de heer GEERTS op het gevaarlijke en de zeer schadelijke eigenschappen van kryolith voor menschen en dieren. Tot nog toe was, voor zoo ver ik heb kunnen nagaan, daaromtrent

¹⁾ Volgens gedane mededeeling in eene afdelings-vergadering der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde, heeft de heer F. TH. WEITZEL, veearts te Amersfoort, proeven met kryolith, ik meen op varkens, genomen. Bijzonderheden daaromtrent zijn mij niet bekend. Positieve uitkomsten schijnen echter niet verkregen te zijn.

niets bekend. Het schijnt, dat die meening geheel en al steunde op de doodelijke werking, die, volgens den heer Post, de kryolith op varkens zou uitgeoefend hebben. Aangezien wij echter nu weten, dat die varkens tegelijk met het gezegde rijstmeel geen kryolith hebben opgenomen, kan in den laatste de oorzaak van hun dood niet meer gezocht worden. De varkens te Leusden, waarop later nog een zak rijstmeel is beproefd, zijn er trouwens, naar ik meen, zeer wel bij gevaren. Het is bijgevolg duidelijk, dat in dit geval zelfs het overigens gevaarlijke „post hoc, ergo propter” geene toepassing kan vinden.

De, al ware het alleen uit een wetenschappelijk oogpunt, niet onbelangrijke vraag, of kryolith inderdaad een *vergift* verdiend genoemd te worden, — dat deel der zaak, wat men, afgescheiden van de geschiedenis die achter ons ligt, nu nog in het bijzonder de kryolith-quaestie zou kunnen noemen, — verdient inderdaad wel eene oplossing.

Als bijdrage daartoe volgt hier de uitkomst van eene reeks van:

Proeven met kryolith op een hond.

Deze proeven werden door den heer VAN ESVELD, kweekeling van het 4de studiejaar aan 's Rijks veeartsenijschool, volgens mijne aanwijzingen genomen op een groeten poedel. De kryolith werd als fijn poeder en met de noodige hoeveelheid altheeslijm en honig of stroop vermengd, ingegeven. Het dier werd steeds met de meeste zorg en naauwgezetheid geobserveerd; 3, 4 en 5 maal daags werd de lichaamstemperatuur, de hartswerking, de adembaling, de gesteldheid der excreta opgenomen, enz. De geheele reeks van proeven werd in vier gedeelten, met klimmende giften genomen; zoo als blijkt uit de volgende opgave:

A.	1e dag =	1 drachm.	kryolith.
	2e " =	2 "	"
	4e " =	3 "	"
	7e " =	4 "	"
	12e " =	5 "	"
	<hr/>		
	In 12 dagen =	15 drachm.	kryolith. (0,0585 kilo.)

B.	(Na verloop van 8 dagen.)		
	1e dag =	6 drachm.	kryolith.
	2e " =	7 "	"
	5e " =	8 "	"
	<hr/>		
	In 5 dagen =	21 drachm.	kryolith. (0,0819 kilo.)

C.	(Na verloop van ruim een maand.)		
	1e dag =	4 drachm.	kryolith.
	2e " =	5 "	"
	3e " =	6 "	"
	<hr/>		
	In 3 dagen =	15 drachm.	kryolith. (0,0585 kilo.)

D.	(Na verloop van 4 dagen.)		
	1e dag =	8 drachm.	kryolith.
	2e " =	9 "	"
	<hr/>		
	In 2 dagen =	17 drachm.	kryolith. (0,0563 kilo.)

C. en D. te zamen geven:

In 9 dagen = 32 dr. = 4 med. unc. = 0,125 kilo.

Het resultaat dezer proeven is in korte woorden zamen te vatten. De kryolith bracht in geene enkele verrichting eenige blijkbare verandering te weeg. De digestie werd niet gestoord; de eetlust bleef uitmuntend. Zelfs braking, die bij honden door prikkelende stoffen zoo licht wordt opgewekt, is niet waargenomen.

Taxis-vergiftiging van een kalf.

Door A. W. H. WIRTZ.

Den 11. Mei 1868 raadpleegde de heer R. mij aangaande de oorzaak van den dood van een kalf, dat, ruim drie maanden oud, en steeds volmaakt gezond geweest zijnde, „plotseling, na luid schreeuwen en onder groote benaauwdheid en stuiptrekkingen” gestorven was.

Op mijne vraag of het kalf in de weide was geweest, antwoordde de eigenaar, dat zulks het geval was, dat hem echter in die weide, waar steeds zijn vee liep, nog nooit zulk ongeval was voorgekomen en bijgevolg de oorzaak dáar wel niet te vinden zou zijn.

Bij het vermoeden eener vergiftiging was het gegeven ziektebeeld, in weerwil zijner beknoptheid, toch sprekend genoeg, om dadelijk eene vergiftige plant voor den geest te roepen, wier raadselachtige werking in hare gevolgen reeds zeer goed bekend was aan de Ouden; die zelfs in haar, zeker niet zonder overdrijving, het symbool van dood en rouw plachten te zien. Ik dacht alzoo aan het vergift, dat zich reeds meermalen als een tegenhanger van het acid. hydrocyanicum heeft leeren kennen, aan het vergift van den taxis-boom.

Op mijne vraag of het kalf taxis-bladen kon gegeten hebben, vernam ik, dat de weide omheind was, maar dat in een hoek, buiten die omheining, zich een perk heesters bevond, waaronder waarschijnlijk ook taxis voorkwam. Dat die plant vergiftig was, was niet alleen den eigenaar, zijn pachter, enz. onbekend, maar wekte zelfs niet weinig hunne verwondering, omdat zij zoo veelvuldig in tuinen en hagen voorkomt.

Het vermelde perk bleek bij nader onderzoek te bestaan uit navorwante boomen, nam. *Juniperus communis*, *Juniperus Sabina* en *Taxus baccata*; en de het dichtst bij de omheining

staande jonge takjes van den laatste waren in niet geringer hoeveelheid, blijkbaar versch afgegeten. Door voortgezet onderzoek verkreeg ik nog de volgende inlichtingen:

Het kalf was sinds 14 dagen in die weide geweest. Den 10 Mei, des morgens tusschen 8 en 9 ure, had de knecht het zien eten van de takjes dier boomen; hetzelfde had hij des namiddags ten 5 ure gezien. Beide malen had hij het dier er van weggejaagd. Den 11 Mei des morgens ten 6 ure had het kalf de gewone hoeveelheid melk gebruikt en was toen geheel gezond.

Anderhalf uur later hoorde de knecht, die in de nabijheid der weide was, het dier schreeuwen en zag hij het op den grond liggen. Het sloeg hevig met den kop en de beenen heen en weer, verdraaide de oogen, sperde den mond open en ademde uiterst moeilijk; de slijmvliezen van den mond en den neus waren donkerrood gekleurd; onder voortdurende trekkingen in de beenen stierf het in minder dan 10 minuten. Het schreeuwen of liever het zeer krachtig gillen was zóo sterk geweest, dat de eigenaar het op geruimen afstand in huis had gehoord en op het hooren dier angstkreeten naar de weide was geloopt.

Het vermoeden eener taxis-vergiftiging was door de vermelde bevinding en door de nader verkregen inlichtingen in de hoogste mate waarschijnlijk geworden. En voor zooverre dit voor een vergift, dat tot nog toe aan de scheikundige nasporingen is ontsnapt, mogelijk is, werd dit vermoeden tot volle zekerheid gebracht door de lijkopening.

Ik vond het kalf reeds van de huid ontdaan en den kop van den romp gescheiden. De buik was sterk uitgezet. De spieren, het vet, het bindweefsel, enz. hadden uitwendig het gewone voorkomen.

De eerste maag bevatte eene vrij groote hoeveelheid voedsel. Reeds op het eerste gezicht, maar veel duidelijker na afspoeling van den vasten en verdunning van den halfvloei-baren inhoud met water, waren gedeelten der lancet-lijnvor-

mige, eenribbige, gladde, donkergroene, aan de ondervlakte iets lichter gekleurde naalden of bladen te herkennen. Het slijmvlies der eerste maag was, vooral in de plooiën, hyperaemisch; het was bovendien zeer week, zoodat het niet alleen aan drukking weinig weerstand bood, maar zelfs gemakkelijk door afstrijken verwijderd kon worden. Deze weekheid trok echter ook de aandacht in de overige maagafdeelingen.

Aan de *dunne darmen* waren reeds uitwendig sommige zeer hyperaemische plekken zichtbaar, namelijk aan het *jejunum* en het *ileum*; terwijl de met die plaatsen in verband staande bloedvaten van het darmscheil sterk geïnjecteerd waren. Deze darmen waren met weeke contenta gevuld, waarin echter geene fragmenten van taxisbladen herkend werden.

Het slijmvlies was in het voorste gedeelte van het *duodenum* weinig of niet rooder gekleurd dan gewoonlijk; maar in het achterste gedeelte en vooral in het *jejunum* vertoonde het vleksgewijze injectie der zichtbare vaten en diffuse hyperaemie. De laatste was niet overal even sterk en veroorzaakte over het geheel eene gewolkte roodkleuring. Het sterkst was echter de aandocning van het achterste gedeelte van het *ileum*, waar het slijmvlies aan den convexen darmrand zeer bloedrijk en donkerrood gekleurd was; en, ofschoon het slijmvlies der dunne darmen in zijn geheel een gezwollen voorkomen had door de met chijl gevulde villi, (het dier had te voren eene groote hoeveelheid melk gedronken) was zulks echter op laatstgenoemde plaats in veel grootere mate het geval. Het was daar tevens bijzonder week, zelfs vrij gemakkelijk te verwijderen, waarna alsdan in de submucosa hier en daar kleine, ecchymotische bloedingen zichtbaar werden. De Peijersche klieren waren, vooral in het laatst besproken darmgedeelte, zeer gezwollen, zoodat zij met sterk gewelfde randen ver boven hunne omgeving uitpuilden.

De *dikke darmen* bevatten weinig contenta. Zij waren niet zichtbaar veranderd, met uitzondering van het voorste

gedeelte, waar de slijmvliesplooien eenigzins hyperaemisch waren.

Aan de borstingewanden was niets abnormaals te bespeuren.

De veranderingen der *hersenen* vielen duidelijk in het oog. De vaten der hersenvliezen waren sterk gevuld met donkerrood bloed. Tusschen de arachnoidea en de pia mater bevonden zich luchtblaasjes, die men door drukking gemakkelijk kon voortstrijken. (Aangezien de schedel met de meeste zorg was geopend, kon de oorzaak van dit opmerkelijk verschijnsel niet, zooals men anders wellicht zou denken, in de wijze van blootlegging der hersenen gezocht worden). De hersenen zelve waren over het algemeen hyperaemisch, maar overigens niet kennelijk veranderd.

Bij al het raadselachtige, dat de taxis-vergiftiging onzer huisdieren aanbiedt, kwam mij de mededeeling van dit geval om meer dan eene reden niet onbelangrijk voor.

Het is bekend, eensdeels, hoe somtijds òf de aandoening van het zenuwstelsel, de *narcotische* werking, òf de prikkeling, resp. ontsteking van het maag- en darmslijmvlies, de *scherpe* werking, op den voorgrond treedt, de eerste zelfs alléén aanwezig kan zijn, — anderdeels, hoe, vooral bij het rundvee, de werking der taxis niets minder dan constant, haar graad althans niet altijd aan eene bepaalde hoeveelheid der plant evenredig is.

Afgezien van de drooge bladen, waarvan de werking dikwijls sterker dan van de groene scheen te zijn, geldt het genoemde verschil ook voor de laatste op zich zelve.

De oorzaak daarvan heeft men in verschillende omstandigheden gezocht: in de groeiplaats, den tijd van het jaar, enz., maar vooral in de gelijktijdige aanwezigheid van voedsel in de verteringsorganen.

Meermalen heeft men wel is waar den invloed der taxis op onze huisdieren experimenteel onderzocht, maar voor

zoo ver mij bekend, is dit nog nooit op het rund geschied. Noch bij de beroemde proeven van VIBORG, noch bij die van HAVEMANN, noch bij de even uitnemende als talrijke experimenten van REIJNAL, CHEVALLIER en DUCHESNE is er eene enkele proef op het rund genomen.

Maar toch weten wij reeds sedert VIBORG, dat, zocals hij destijds in *Hessen* waarnam, de takken en bladen van taxis als vee- en zelfs mestvoeder gebruikt kunnen worden, wanneer het vee allengs aan deze plant is gewoon geraakt, door dat men ze eerst in kleine hoeveelheden en vooral met ander voedsel vermengd gegeven heeft. Ten andere hebben zijne proeven op paarden geleerd, dat eene overigens doodelijke hoeveelheid taxis, voor deze diersoort, onschadelijk kan zijn na vermenging met haver. Latere proeven van SIMONDS (met taxis en gewone wortelen) hebben eene dergelijke uitkomst opgeleverd.

De ervaring heeft bijgevolg geleerd, dat dieren aan het taxis-vergift gewennen kunnen, door het eerst met voedsel vermengd op te nemen. Die vermenging zal in zulk geval blijkbaar een gedeeltelijk onwerkzaam worden van dat vergift ten gevolge moeten hebben; zij zal althans daardoor ten slotte tot dezelfde uitkomst kunnen leiden, als de aanvankelijke toediening van zeer kleine hoeveelheden, nam.: de gewoonte aan — het gemis aan den noodigen aanleg voor — de werking van dit, even als van menig ander vergift.

De vraag blijft echter steeds: krachtens welke bestanddeelen heeft het voedsel het vermogen, de werking der taxis te verhinderen, door zijne toxische stoffen te veranderen.

De engelsche veearts READ (*The Veterinarian*. 1844. Blz. 257) meende, dat dit vermogen alleen is toe te schrijven aan de eiwitachtige voedingstoffen, dat deze namelijk de taxis geheel onwerkzaam zouden maken.

Deze meening wordt ten stelligste weerlegd door de boven medegedeelde waarneming. De opgenomen melk heeft hier de zeer acuut verloopende vergiftiging niet verhinderd.

Onder de bij de lijkopening gevonden veranderingen verdienen twee nog eene bijzondere vermelding.

Ten eerste, de buitengewone weekheid der slijmvliezen, die trouwens ook reeds door anderen is vermeld.

Ten tweede, de aanwezigheid van lucht tusschen de arachnoidea en de pia mater. Of deze bijzonderheid reeds door anderen is opgemerkt, is mij niet bekend. Opmerkelijk is het echter alleszins, dat wij iets analoogs bij VIBORG vinden, waar hij van de hersenen van met taxis vergiftigde paarden zegt: „Im Gehirne fand man das Blut in den Adern widernatürlich angehäuft und hier und da durch kleine Luftbläschen getrennt.“ (*Sammlung von Abhandlungen*. II. 1797. Blz. 57).

Gerechtelijke veeartsenijkunde.

ACTIO REDHIBITORIA.

Interlocutoir vonnis. Expertise. Bericht van deskundigen.

Medegedeeld door A. W. H. WIRTZ.

*Vonnis van de Arrondissements-Regtbank te Amsterdam,
Eerste Kamer. N°. 169.*

G. J. S. B., Eischer op korten termijn bij geregistreerd exploit van dagvaarding van den Deurwaarder N. van den eersten April 1800 vijf en zestig, ten dezen woonplaats gekozen hebbende ten kantore van en verschijnende bij den procureur F. E. DAMMERS, wonende te Amsterdam op de Heerengracht bij de Wolvenstraat, op en jegens

C. de G., firma J. v. d. L., wonende te Amsterdam.

Gedaagde bij bovengemeld exploit, verschijnende bij den procureur Mr. J. H. VAN ELJS.

FREDERIK ERNST DAMMERS, als procureur van den Eischer concludeert bij conclusie van Eisch., dat bij Vonnis dezer regtbank des

noods na gehouden expertise van het paard de koop en verkoop op Woensdag acht Maart 1800 vijf en zestig tusschen partijen gesloten, op grond van het bestaan van een verborgen gebrek, waarvoor de verkoper moet instaan, zal worden verklaard ontbonden, met veroordeeling van den gedaagde om tegen teruggave van het paard in quaestie aan den gedaagde hem Eischer tegen behoorlijke kwijting terug te betalen de koopsom ad zeven honderd gulden en aan den eischer te vergoeden alle kosten, schaden en intressen reeds gehad en geleden en nog te hebben en te lijden nader op te maken bij staat.

Alles met veroordeeling van den gedaagde in de kosten van dit regtsgeeding.

Bij conclusie van antwoord concludeert de Procureur des gedaagden Mr. J. H. VAN Eijs: dat het der regtbank moge behagen, den Eischer niet ontvankelijk te verklaren in zijn ingestelden eisch, immers hem deze te ontzeggen met de kosten, subsidiair zich niet verzettende tegen een deskundig onderzoek, waarvan de Eischer ter loops in zijne citatie spreekt.

De Regtbank,

Gehoord partijen,

Gezien de stukken,

Overwegende ten aanzien der feiten:

Dat de vordering met verlot van den Voorzitter op korten termijn ingesteld, strekt tot ontbinding eener overeenkomst van koop en verkoop van een groot bruin vijfjarig merriepaard met zwarten staart en manen, tusschen partijen op den achtsten Maart 1800 vijf en zestig gesloten, op grond van het bestaan van een verborgen gebrek (zwakke longen), met veroordeeling van den gedaagde om tegen teruggave van gemeld paard, aan den Eischer tegen kwijting terug te betalen de koopsom ad zeven honderd gulden, en tot schadevergoeding op te maken bij staat, met de kosten van het geding, alles des needs na gehouden expertise van gemeld paard.

Dat de gedaagde bij antwoord het bestaan van een verborgen gebrek, door den Eischer geposeerd, heeft ontkend en tot niet ontvankelijk verklaring, immers tot ontzegging der vordering cum expensis heeft geconcludeerd, doch zich tegen een onderzoek van deskundigen omtrent het pretense verborgen gebrek niet heeft verzet.

Overwegende in regten:

Dat wanneer de Eischer bewijst, dat het hem door den gedaagde verkochte paard, tijdens den verkoop, was lijdende aan een verborgen gebrek zijne vordering hem kan volgen.

Dat dit bewijs, uit den aard der zaak door een rapport van deskundigen zal moeten worden geleverd, en dat mitsdien de benoeming van deskundigen aan eene verdere beslissing moet voorafgaan.

Gezien de artikelen 1540, 1542 en 1543 van het Burgerlijk Wetboek, 222 en volgenden en 56 van het Wetboek van Burgerlijke regtsvordering.

Alvorens ten principale te beslissen.

Beveelt dat door deskundigen zal worden onderzocht, of het door den gedaagde aan den Eischer op den achtsten Maart 1800 vijf en zestig verkochte paard, thans onder bewaring van F. V. te Amsterdam , des tijds was lijdende aan een verborgen gebrek, te weten, *zwakke longen*;

Benoemt voor het geval partijen zich over de keuze van deskundigen niet in der minne kunnen verstaan, nu voor alsdan tot deskundigen: C. A. W. VAN HOORN, G. SINCK en J. MARS, paarden arts bij het regiment Dragoniers alhier in garnizoen.

Beveelt dat de gekozene officieren en benoemde deskundigen ter terechtzitting dezer regtbank van den negentienden April 1800 vijf en zestig, des voormiddags ten elf ure, de bij de wet gevorderde eed zullen afleggen.

Gelast dat de gekozene of benoemde deskundigen binnen acht dagen na de eedsaflegging schriftelijk rapport ter Griffie dezer regtbank zullen nederleggen.

Reserveert de kosten, tot de beslissing ten principale.

Gedaan en gewezen door de Heeren Mrs.: Jhr. C. DEDEL President, S. WILDSCHUT en L. A. A. VAN WENSEN, regters en ter openbare terechtzitting van de Eerste Kamer van den vijfden April 1800 vijf en zestig uitgesproken in tegenwoordigheid van de Heeren Mrs.: J. C. BILLEVELD substituut-officier van justitie en H. J. VAN DE POLL substituut-griffier.

(Get.) C. DEDEL.

„ H. J. VAN DE POLL.

s.-griffier.

(De partijen hadden met de door de Rechtbank benoemde deskun-

digen genoeg genomen; doch de Heeren VAN HOORN en MARS ter eedsaflegging opgekomen, verklaarden alstoen van de expertise te moeten afzien, omdat zij alleen met *deskundigen* wenschten te confereeren. De beide eerstondergeteekende experts, daarna door partijen benoemd zijnde, namen die opdracht aan, *op voorwaarde*, dat de derde expert zijn zoude een persoon, dien zij als *deskundige* konden erkennen en met wiens medewerking zij zich konden vereenigen. Dien ten gevolge hadden zij het genoeg zich toegevoegd te zien den Heer HUFFNAGEL.)

Wz.

Bericht van deskundigen.

De Arrondissements-Rechtbank te Amsterdam, 1ste Kamer, heeft bij vonnis van den vijfden April 1800 vijf en zestig, n°. 169, bevolen, dat in zake G. J. S. B., wonende te Z., contra C. de G., firma J. v. d. L., Dz. wonende te A., door deskundigen zal worden onderzocht, of het door den laatstgenoemde aan den eerstgenoemde, op den achtsten Maart laatleden verkochte paard, thans onder bewaring van F. V. Gz., vroeger H. S. in de Amstelstraat n°. 405 te Amsterdam, destijds was lijdende aan een verborgen gebrek, te weten „zwakke longen”.

De ondergeteekenden ANTOON WILLEM HUBERT WIRTZ, Leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht, WILLEM JACOB EDUARD HEKMEIJER, Rijks-Veearts der 1ste klasse te Utrecht, JOHAN HUFFNAGEL, Rijks-Veearts der 1ste klasse te Haarlem, door partijen als deskundigen tot dit onderzoek benoemd, en als zoodanig op den derden Mei laatstleden, des morgens ten elf ure voor dezelfde Rechtbank beëdigd, hebben zich op laatstgenoemden dag begeven naar den stal van F. V. Gz., alwaar hun des namiddags ten twee ure door de partijen, vertegenwoordigd die des eischers door de Heeren Mr. J. A. N. TRAVAGLINO, Advokaat en F. DAMMERS, Procureur, die des gedaagden door de Heeren Mr. J. A. MOLSTER, Advokaat en Mr. J. H. van EIJS, Procureur, is

aangewezen een groot, bruin, vijfjarig merriepaard met zwarten staart en manen als zijnde het paard in quaestie.

De ondergeteekenden hebben daarna dit paard naauwkeurig onderzocht. Hetzelve was zeer goed gevoed, en vertoonde in stand, houding, blik en gedrag alle kenteekenen van gezondheid; de bloedsomloop had regelmatig plaats; de ademhaling geschiedde met gewone snelheid en zonder eenig bezwaar; hoest was moeielijk kunstmatig op te wekken doch hij was overigens kort en krachtig; zoodat in de verrichting der ademhalingswerktuigen, waarop het onderzoek meer bepaald werd gericht, geene afwijking van den gezonden toestand was waar te nemen. Zij moeten hierbij tevens nog opmerken, dat het paard gedurende meer dan zes weken zijne plaats in den stal niet had verlaten. Zij lieten het paard, dat dan ook buiten den stal komende zeer opgewekt en vroolijk was, dadelijk in eenen sterken draf eenige malen op en nederloopen, en onderzochten het telkens na plotseelingen stilstand uit die beweging, doch konden in de snelheid en wijze van ademen en het opvolgend bedaren daarvan niets onregelmatigs waarnemen. Zij lieten verder het paard, op omstreeks een half uur afstand van den stal, buiten de stad brengen, alwaar het met een ander paard ingespannen en gedurende nagenoeg een half uur in gestrekten draf werd gereden, tot dat het bezweet was. Gedurende dien rid heeft het paard voortdurend goed geloopt en getrokken, zonder de minste verschijnselen van loom- of traagheid; de ademhaling heeft voortdurend, waarvan zij zich ook in het bijzonder bij ophouden onder weg overtuigden, zonder ongewone inspanning plaats gehad; het paard heeft vrijwillig niet gehoest; het proestte krachtig na, toen het hoesten kunstmatig werd opgewekt; en ook na dien rid was in de wijze van ademen van het dier niets onregelmatigs te bespeuren.

Bij de opmerking door de ondergeteekenden hierboven gemaakt, dat het paard gedurende meer dan zes weken zijne

plaats in den stal niet had verlaten, voegen zij hier nog, dat deze omstandigheid hun in de gelegenheid stelde, om na het gedane onderzoek met te meer grond te kunnen oordeelen over de sterkte van longen, die, na een zoo lang tijdperk van weinig werkzaamheid, plotseling beproefd werden op de wijze als hiervoren is aangegeven. Op de vraag, hun door de partij des eischers gedaan, of het paard bij het gehouden onderzoek genoegzaam warm was gereden, want dat zulks zijn verlangen was, werd door hen geantwoord, dat aan dat verlangen ten volle was voldaan. Nadat het paard na dien rid ruim een half uur op stal had gestaan, is het nogmaals door hen onderzocht geworden, doch konden zij geen enkel verschijnsel van eenige ongesteldheid aan hetzelfde bespeuren.

Na afloop van het onderzoek, zijn hun, in antwoord op hunne daartoe strekkende vragen, door partijen de navolgende bijzonderheden medegedeeld.

De verkooper verklaarde, dat hij het paard in quaestie reeds eenige weken vóór den verkoop in zijn bezit heeft gehad, dat het in den beginne bij hem korten tijd ziek is geweest lijdende aan een' lichten goddaardigen droes, dat het daartegen veeartsenijkundig behandeld is geworden, doch spoedig hersteld was en verder tot en met den dag der levering gezond is gebleven; dat het paard den negenden Maart laatstleden per spoortrein in eenen dichten wagen is verzonden naar Z.

De kooper verklaarde te meenen, dat aan het paard vóór den verkoop eene dracht was gezet geworden, en wenschte dat de deskundigen hierop hunne aandacht vestigden. De verkooper verklaarde niet te weten of dit al dan niet het geval was geweest. Na een onderzoek door de ondergeteekenden bleek, dat twee hunner geen voldoende bewijs vonden voor het aanwezig geweest zijn eener dracht en een hunner zich van dit laatste meende overtuigd te kunnen houden; doch alle drie verklaren zij eenparig, dat het al of niet

aanwezig geweest zijn eener dracht van geen invloed zoude zijn op hunne te nemen conclusiën.

De kooper verklaarde voorts, dat hij het paard daags na deszelfs aankomst te Z. had gereden, dat het paard toen traag en lusteloos was, dat het den volgenden dag nog trager en lusteloozer, zwak en slap in het loopen was, en dit voortdurend erger werd, dat na het op stal komen het zweet spoedig naar binnen sloeg, het haar overeind ging staan, zich koortsige rillingen vertoonden en daarbij hoesten werd gehoord; dat hij derhalve het paard had geweigerd, als hebbende „zwakke longen”; dat hij het den vier en twintigsten Maart laatstleden had teruggezonden, nadat hij eerst door een veearts vóór de afreis had doen attesteeren, dat de reis van Z. naar A. aan het paard, mits gedekt zooals het toen op reis ging en geplaatst in eenen dichten wagen, geen nadeel zoude doen; van welk attest, op zegel en behoorlijk geregistreerd, inzage is gegeven.

Uit hun gedaan onderzoek van het paard concludeeren de ondergeteekende deskundigen eenparig, dat het paard op den dag der onderzoeking, den derden Mei 1800 vijf en zestig, niet lijdende was aan een verborgen gebrek, met name „zwakke longen”.

Uit de mededeelingen der partijen concludeeren de ondergeteekende deskundigen eenparig:

1°. dat, overeenkomstig de door den kooper opgegeven verschijnselen, het paard te Z., daags na zijne aankomst meer algemeene en in de volgende dagen meer duidelijke kenteekenen vertoonde eener verkoudheid, gepaard met koorts;

2°. dat zoodanige ziekte *kan* ontstaan zijn op de reis of zelfs te Z.;

3°. dat zelfs het ontstaan daarvan bij zulke gelegenheid, in zulk jaargetijde, bij een paard van dien leeftijd als het onderhavige, alleszins eene zeer gewone zaak kan genoemd worden;

4°. dat het voortdurend erger worden dier ziekte, vooral

in zulk jaargetijde, voor een noodwendig gevolg mag gehouden worden van het gebruik, dat men nog van het paard maakte, nadat het reeds ongesteld was;

5°. dat er geene redenen zijn om aan te nemen, dat die ziekte vóór de levering heeft bestaan;

6°. dat, met het oog op de ziekte, waaraan het paard, zooals de verkooper erkend heeft, vóór den verkoop geleden had, hoogstens *vermoed* kan worden, dat de vroegere ongesteldheid eene meerdere vatbaarheid of voorbeschiktheid bij hetzelfde konde achtergelaten hebben, om later door uitwendige invloeden, die verkoudheidsziekten te weeg brengen, spoediger en in ergere mate te worden aangedaan; en

7°. dat de ziekte, waaraan het paard te Z. leed, onverschillig of zij vóór den verkoop al dan niet bestond, volstrekt niet de eigenschappen bezit van een verborgen gebrek, met name „zwakke longen”.

De ondergeteekende deskundige WIRTZ is bij overeenkomst belast met het overbrengen van dit rapport ter griffie van de Arrondissements-Regtbank te Amsterdam, 1ste Kamer.

Aldus naar waarheid en op den eed door ons als deskundigen voor dit onderzoek afgelegd, opgemaakt en gesloten te Amsterdam, den negenden Mei 1800 vijf en zestig.

(Was get.) A. W. H. WIRTZ.
 „ W. J. E. HEKMEIJER.
 „ J. HUFFNAGEL.

Actio aestimatoria.

Kantongerecht Leeuwarden, Zitting 23 Sept. 1868. — Kantonsrechter Mr. J. L. HÜBER.

A had in October 1867 verkocht een koe aan B, die de koe terstond weder aan C had verkocht; C heeft de koe tot in het voorjaar 1868 in eigendom gehad en toen aan D,

een slachter verkocht. Over den tijd van deze laatste verkooping konden partijen het niet eens worden. D beweerde dat hij, toen hij in Juli de koe slachtte deze 14 weken in eigendom had gehad, terwijl C meende hij zoude wel 22 weken geleden die koe aan D hebben verkocht. In Juli slacht D de koe, na die eerst 10 weken in het land te hebben doen weiden, daar zij op zijn stal zichtbaar vermagerde; bij de slachting bemerkte D dat de koe in hevige mate leed aan parelziekte enz.; daarom sprak D C in rechten aan ten einde een gedeelte van den koopprijs terug te ontvangen, daar de koe leed aan een verborgen gebrek, voor welke de verkoper behoorde in te staan. C riep B in vrijwaring op en B riep wederom A. Dientengevolge dit vonnis.

Eene vermelding der conclusiën die in dit vonnis in het breede zijn ontvouwd, is voor den lezer van geen belang; alleen met opzicht tot de feiten en het recht worden hier de overwegingen medegedeeld:

Overwegende ten aanzien der feiten, dat de eischer bij dagvaarding stelt dat hij in het voorjaar van 1868 van gedaagde C heeft gekocht eene zwart bonte koe, welke niet vooruit scheen te gaan en te laboreeren aan eene kwaal; den 28 Juli ll. de koe heeft geslacht, bij welke slachting zoude zijn gebleken dat het rund laboreerde aan parelziekte of gortigheid, waarna hij den gedaagde C bij exploit van 6 Aug. 1868 heeft gesommeerd tot restitutie van *f* 44.80 als gedeltelijke teruggave van den koopprijs, en, hieraan niet voldaan zijnde, bij hetzelfde exploit heeft geroepen voor ons rechter ten einde een condemnatoir vonnis te erlangen.

Overwegende dat voor dit oogenblik ter zijde kunnen wor- gelaten alle verdere genomene conclusiën.

Overwegende gesteld dat bewezen zij, dat de koe in kwestie met dat ongemak was behebt, — dat de gedaagde de koe „zonder gebreken” had verkocht, — dat de gedaagde verplicht is voor de verborgen gebreken in te staan, — dat

in dat veronderstelde geval de eischer volgens Art. 1547 B. W. verplicht is de redhibitoire of aestimatoire actie in te stellen binnen een korten termijn, overeenkomstig den aard der gebreken en met inachtneming der gebruiken van de plaats alwaar de koop is gesloten.

Overwegende dat naar luid van het oude Friesche recht de actie redhibitoir of koopsvernietiging moest ingesteld worden binnen 6 maanden, de actie aestimatoir binnen twee maanden.

Overwegende dat daargelaten kan worden de kwestie of de eischer de koe 22 weken of 14 weken heeft in bezit gehad, daar hij bij dagvaarding heeft erkend dezelve althans tien weken in de weide te hebben laten loopen.

Overwegende dat de eischer dit heeft gedaan uithoofde de koe in plaats van aan te winnen, verminderde.

Overwegende dat hij alzoo meer dan 10 weken schijnt bekend te zijn geweest met den niet goeden toestand van het rund, en nu eerst na elf of twaalf weken de actie aestimatoir instellende, den termijn heeft laten voorbijgaan binnen welken in dit gewest daar voor was gesteld.

Gezien Art. 56 Burgerl. Rv.

Rechtdoende in naam des Konings

Verklaren den eischer D in zijn vordering tegen den gedaagde C niet ontvankelijk, ontzeggen hem die en veroordeelen hem in alle kosten dezer procedure.

(In het *Weekblad van het recht*, No. 319 komt voor een vonnis van het kantongerecht te Bergum 26 Jan. 1842, waarin de termijn wordt gesteld op 6 weken.

Oud Friesch recht te vinden bij HUBER, *hedendaagsche rechtsgeleerdheid* in den titel over de duurzaamheid der actien, en NAUTA, *Decisiones*, n° 138.) (Ingezonden.)

HANDELINGEN DER MAATSCHAPPIJ
TER
BEVORDERING DER VEEARTSENIJKUNDE
in NEDERLAND.

Algemeene Vergaderingen.

Derde Algemeene Vergadering, gehouden 5 September 1865.

In den tweeden jaargang van het Tijdschrift is (in de tweede helft, uitgegeven in September 1866) op blz. 241 medegedeeld, dat, wegens het niet ontvangen van eenig verslag dier vergadering, voorloopig niets anders omtrent hare handelingen kon medegedeeld worden, dan hetgeen Dr. MULDER, redacteur der Landbouw-Courant, uit eigen aantekeningen had bekend gemaakt.

Toen mij later de notulen dier vergadering zijn geworden, is mij gebleken, dat er, behalve eenige destijds ingekomen en tot opname in het tijdschrift bestemde stukken, slechts weinig bij de mededeeling van Dr. MULDER was te voegen, ten einde het verslag zoo volledig mogelijk te maken.

Een en ander vindt hier eene plaats; in aansluiting aan het kort verslag, dat voorkomt in jaarg. II, blz. 241—43, waar tevens het programma voor deze vergadering is te vinden.

De vergadering werd bijgewoond door de heeren: Dr. C. G. VON REEKEN, Onder-Voorzitter, F. TH. WEITZEL, 2de Secretaris, B. J. AALBERS, afgevaardigde van de afd. Zuidholland, H. VOETELINK, L. van DRIEL, J. HUFFNAGEL, H. J. H. STEMPEL, J. A. HINZE,

J. M. F. KEGELAER, J. M. D. WESTHOLZ, J. KÖHLER, A. F. STICKEL-SCHOEMAKER, J. W. E. HEKMEIJER en het corresponderend lid Dr. L. MULDER.

De volmacht van den afgevaardigde der afd. Zuidholland werd niet in orde bevonden, ten gevolge waarvan de heer AALBERS slechts eene persoonlijke stem kon uitbrengen.

Door den 2^{den} Secretaris werden in ontvangst genomen de volgende contributiën: van de afdeeling Zuidholland f 22,50; van de heeren HUFFNAGEL, A. F. STICKEL-SCHOEMAKER, J. C. en J. M. F. KEGELAER, ieder f 3,00; van de heeren WESTHOLZ en VOETELINK eene halfjarige contributie van f 1,50. Totaal f 37,50.

De heer W. J. E. HEKMEIJER leverde een breedvoerig betoog, dat de toen ontstane Veeziekte geene andere dan de runderpest was, en dat men verkeerd handelde door aan deze ziekte een anderen naam te willen geven. Zijne opmerkingen en de daaruit voortgevloeide discussiën gaven aanleiding tot het met eenparige stemmen genomen besluit, dat de vergadering hare meening ten deze openlijk zoude uitspreken. Zij heeft haar corresponderend lid Dr. MULDER verzocht, in deze haar tolk te willen zijn, aan welk verzoek op verplichtende wijze voldaan is in het hiervoren vermeld kort verslag der vergadering, opgenomen in de Landb.-Courant van 7 September 1865.

Aangaande de *varkensziekte* werd medegedeeld, dat zij niet zoude voorkomen bij varkens, die dierlijk voedsel ontvangen.

Met betrekking tot de opgegeven onderwerpen (zie het programma) waren ingekomen de volgende mededeelingen:

Punt 1. *Costuumwetten*. Mededeeling van den heer VAN HULST over «onkant uijer». (Zie Bijlage A.)

Punt 3. *Onderkenning der parelziekte*. Mededeeling van den zelfde. (Ibid.)

Punt 5. *Oorzaken der taaije melk*. Mededeeling van de heeren VAN HULST (Bijlage A), J. C. KEGELAER (Bijlage B), en DEIJERMANS (Bijlage C).

Punt 6. *De geschikste tijd voor de inenting der longziekte*. Mededeeling van den heer VAN HULST. (Bijlage A).

Eene bijlage D bevat een uittreksel van het verslag van den toestand en de werkzaamheden der afd. Zuidholland gedurende 1864/5.

WIRTZ.

Bijlage A.

Punt 1. Costuumwetten. Mijne vroegere mededeeling, dat voor elk onkant kwartier, volgens plaatsgebruik f 6,00 schâvergoeding kan gevorderd worden, was niet juist; dit betreft toch alleen de schoopskoeijen, zooals ik later ben ingelicht; maar in den gewonen of kleinen veehandel, kan men voor een onklaar achterkwartier f 14,00 en voor een vóorkwartier f 7,00 schâvergoeding eischen; zelden wordt dit echter gedaan, wijl de koopman om zijne reputatie, veelal zulk eene koc ruilt voor eene andere. Overigens blijft mijns inziens ook daarop van toepassing, 't geen ik vroeger als mijn gevoelen mededeelde, n. l. dat het meer eene *tegemeetkoming* is, wijl het bedrog meest in onwetendheid geschiedt.

Punt 3. Onderkenning der Pokziekte. Volgens mijne ervaring is de onderkenning der pokziekte bij gevleeschde of vette koeijen (als ze dit ooit goed worden), moeilijk op te maken; alleen uit hunnen minderen groei, in vergelijking met anderen, onder gelijke omstandigheden verkeerende, zou men daartoe misschien kunnen beshuiten. Nu een jaar 2 of 3 geleden, werd mijn advies gevraagd in eene regtskwestie van dien aard; een koopman, tevens slager, had n. l. halver zomer van een veehouder eenige koeijen gekocht, die te vetten liepen en wel om in 't najaar te leveren. — Die levering geschiedde op verzoek van den kooper nog eenige weken later dan bedongen was; hij ontving ze zonder eenige aanmerking te maken en weidde ze zelf nog tot diep in 't najaar. Toen stierf een der koeijen, die van het begin af de minst vette geweest, en bij hem later in den groei teruggedaan was, aan de pokziekte. — Die schade nu, wilde hij geheel op den verkooper verhalen, maar het kantongerecht te W. stelde hem, geheel overeenkomstig mijn advies, in het ongelijk; wijl de verkooper na zulk een lang tijdsverloop niet meer aansprakelijk kon gesteld worden voor eene ziekte, die even goed na den verkoop en na de levering kon ontstaan zijn; bovendien, hij had bij den koop zelf hare achterlijkheid opgemerkt en bij de levering geene aanmerking gemaakt.

Punt 5. Taaije melk en slecht boteren er van. — Die klagt heb ik de veehouders meermalen hooren uiten en schier altijd heb ik de oorzaak er van gevonden in eene gestoorde spijsvertering; was die verbeterd, dan hield ook het gebrek op, dat ik dikwerf heb

zien verdwijnen op het geregeld 's morgens toedienen van een handvol komijnzaad.

Punt G. Tijd van inënten. Het najaar komt mij voor de geschiktste tijd te zijn, om het vee in te enten. — Het heeft dan weinig of geen last meer van de vliegen en behoeft dus den staart minder te gebruiken; bovendien kan de operatie dan vooral het kalfdragend vee niet schaden, terwijl de beweging in de vrije lucht niet dan heilzaam zijn kan voor de bijkomende zwelling en de wondjes. — Staan de dieren stal en zijn de staarten opgebonden, dan heeft de circulatie daarin niet zoo vrij plaats; hangen ze los, dan worden zij en de wondjes door het zand, de meststoffen, enz. ligtelijk verontreinigd en kunnen de laatsten, door de onzuivere stallucht, wel eens een minder gunstig karakter aannemen.

D. VAN HULST.

Bijlage B.

Toen ik ten vorigen jare het voorstel deed om op de volgende vergadering de oorzaken van *taaije melk en het slecht boteren er van bij de koeijen*, te bespreken, deed ik zulks meer om over die zaak te worden ingelicht, dan wel om er zelf veel van aan het licht te brengen.

Ik zal mij veroorloven, het een en ander wat mij van het bedoelde melkgebrek is bekend geworden, bij deze mede te deelen.

Meermalen ben ik in de gelegenheid geweest, genoemd gebrek waar te nemen en te behandelen, en ik kan er met genoegen bijvoegen, dat ik sinds eenige jaren, er steeds in geslaagd ben, hetzelfde te verhelpen. Het blijft mij dus meer om het wetenschappelijke, dan wel, om het practische gedeelte dezer ziekte te doen.

Een geval, dat bijzonder mijne aandacht heeft getroffen, wil ik ik in het kort mededeelen.

Op den 7^{den} Maart 1864, werd ik door de weezen C. B. te E. verzocht, mij naar hunne hoeve te willen begeven, ten einde hunne koeijen waarvan zij sedert twee jaren niet anders dan ziekelijke taaije melk die niet boteren wilde, hadden verkregen, te onderzoeken en zoo mogelijk, dat gebrek te verhelpen. Dientengevolge

begaf ik mij nog denzelfden dag er heen, en onderzocht het vee, de stalling, het voeder, de melkkelder en de melkgereedschappen, benevens de melk zelve.

Op mijne vraag, of er eenige verandering in den bouw van den kelder, in de behandeling der melk, in het voeder of de wijze van toediening enz. had plaats gehad, werd mij geantwoord, dat omtrent dit alles geene verandering tegen vroegere jaren had plaats gegrepen, alles hetzelfde was gebleven, en zij vroeger nimmer last gehad hadden van melkgebreken. — Dat zij eene lange reeks van jaren dezelfde hoeve bewoonden, vroeger altijd veel en goede boter hadden verkregen, doch nu sedert twee jaren, na lang karnen, zeer weinig en slechte boter bekwamen, en hierdoor eene aanmerkelijke schade leden.

Bij het onderzoek scheen het vee volkomen gezond en zag er goed uit, de stalling was naar het gebruik alhier, goed te noemen en werd behoorlijk op tijd uitgemest en van legstroo voorzien, het voeder en de toediening er van, was zooals in vroegere jaren en zeer voldoende; de melkkelder en de melkgereedschappen als. karn, kuipen, melkvaten enz. waren goed ingericht en werden hoog zindelijk onderhouden, de melk zelve was, versch zijnde, schijnbaar volkomen van goede hoedanigheid, liet zich koken zonder te schiften, en was van goeden smaak.

Bij het staan der melk in de kleine melkvaten (teelen), werd de room aan de bovenste oppervlakte slechts in zeer geringe niet noemenswaardige hoeveelheid afgescheiden, en er zette zich geen slijmig bezinsel op den bodem af. Wanneer dezelve echter in de ronkuip werd gedaan ten einde te verzuren, te ronnen, en tot karnen geschikt te worden, dan veranderde dezelve in eene gelijkmatige drabbige massa, die, behalve de kleur, volkomen gelijk scheen aan een doorgezijgd sterk afkooksel van lijnzaad, dat zich in draden van eene aanmerkelijke dikte en lengte laat uittrekken — er werd noch wei, noch wrongel gevormd.

Wat is nu de oorzaak van dezen toestand?

Wordt de melk met te veel slijm afgescheiden?

Bevat dezelve te veel eiwitstof en te weinig kaasstof? of wordt deze laatste in zoodanige toestand afgescheiden, dat zij zich gedu-

rende de gisting in eene slijmige of eiwitaardige stof omzet?

Zijn er planten (ook in ons land?) die gegeten zijnde de melk taai maken? en heeft zoodanige melk het vermogen om deze eigenschap op andere versche gezonde melk over te brengen? ¹⁾.

Wordt er gedurende het zuur worden en ronnen der melk, een ferment voortgebracht, waardoor gezonde melk besmet en taai, lang, kan worden? ²⁾. Waarin bestaat dit ferment?

Ziedaar eenige vragen waarvan mij de oplossingen wenschelijk voorkomen.

Het wozen der ziekte heb ik gezocht in eene anomalie in de werking der ingewandszenuwen, waardoor ziekelijke wijzigingen in de functien der verterings- en melkafscheidingswerktuigen ontstaan, en hiernaar heb ik sedert eenige jaren mijn geneesplan ingerigt.

De middelen die ik ter bestrijding hiervan heb gekozen, bestaan in: ruime giften van poeder van Hellebor. alb. met bittere aromatieke medicamenten, die soms naar omstandigheden met laxerende zouten vereenigd worden.

Onder toediening dier middelen verdween alhier de ziekte in eene maand, doch keerde ongeveer 3 maanden nadien weder terug — dezelfde middelen worden nogmaals toegediend.

De ziekte verliet binnen 14 dagen de hoeve om niet meer terug te komen, — zoodat men zich sedert einde van Julij 1864 tot heden (Sept. 65) in eene goede opbrengst van melk en boter mag verheugen.

In gevallen waarbij spoedig hulp wordt verleend, duurt de ziekelijke toestand zelden meer dan vier dagen.

J. C. KEGELAER.

Bijlage C.

Over de *taaije melk en het niet boteren derzelve* zijn mij onderscheidene gevallen voorgekomen. Met succes heb ik steeds Tart.

¹⁾ Volgens het Leerboek der scheikunde van J. J. BERZELIUS, vertaald onder medewerking van G. J. MULDER, zou de *pinguicula vulgaris* de melk deze eigenschap mededeelen. — Zie gemeld werk deel VI fol. 335.

²⁾ Dr. G. C. HAUBNER — die inneren und äusseren Krankheiten der landwirthschaftlichen Haussäugethiere 4. Aufl. fol. 193 u. f. — Anclam 1858.

Emet. twee malen daags 3 dr. toegediend; met het beste gevolg.

Bij hen alwaar men een weinig melk van elk rund kan doen afzonderen is mij steeds gebleken bij een uit de koppel de oorzaak gelegen te zijn; na het rund twee á drie dagen in behandeling te zijn geweest heb ik immer dit gebrek zien ophouden.

Onlangs kwam mij wederom een geval bij J. S. te Dirksland voor bij de melk van twee koeijen, de bovengemelde behandeling werd provisioneel aan beide runderen toegediend en dadelijk van elk rund een schoteltje melk afgezonderd bewaard. Ook hier werd men van een der koeijen door de melk gewaar. Zij scheidde zich in eene dunne roomschijf welke hoog geel gekleurd was, water en een taaije lijmige kaasstof, de melk van den tweeden dag was veel beter, en die der derden dag was reeds volkomen.

Bij het karnen bleven de boterbolletjes te fijn, de melk te taai en bij veel geweld of te hard karnen gaat zij schuimen en belet daardoor het zamen hangen der boter — dikwijls zag ik goed ontwikkelde boter op emmers gekarnde melk drijven, welke door arbeiders werden gehaald nadat zij eenigen tijd in de wind of in de open lucht waren geweest.

(Van daar dat men soms het betoveren de schuld gaf en den arbeider die de meeste boter op de melk kreeg de tovenaer genoemd werd.)

DEIJERMANS.

Bijlage D.

Het verslag der afdeling *Zuid-Holland*, opgemaakt door haren secretaris, den heer J. A. ALERS en ingekomen in deze vergadering onder dagteekening van 31 Augustus 1865, bevatte het volgende aangaande de werkzaamheden der afdeling:

Afdelings-vergaderingen werden gehouden den 24 Mei en 23 Augustus 1865.

Tot de praktische mededeelingen die de leden onder elkander wisselden, behoorden onder anderen de volgende:

De Heer OVERBOSCH. Keizersnede bij eene koe.

„ » DOGTEROM. Volkomen omdraaijing van den uterus.

De Heer VAN DAM. Een geval van huidziekte, waarbij de koe zich begon te lekken, het haar van de voorpooten aflekte tot dat er bloed uitvloeide en kort daarna de dood volgde met geheel bederf van de huid.

» » VAN DAM. Mededeeling van diverse inëntingen met verschillende uitkomsten, niettegenstaande deze met dezelfde stof en dezelfde hand waren verrigt.

» » ALERS. Deelt de uitslag mede van 98 inëntingen in het laatst van 1864 en het begin van 1865 gedaan, alle met weinig merkbare werking. Op 4 van deze stallen was de Longziekte reeds uitgebroken en werd dus de inënting uit nood verrigt. Na die inënting zijn drie stallen verder van de ziekte bevrijd gebleven, op de vierde hebben nog drie ziektegevallen plaats gehad.

» » ROTSCHIED. Deelt de gunstige uitslag mede van 6829 inëntingen door hem gedaan in 1864/5.

» » SWART. Een geval van kwade speenen en een exantheem in de oxel en rondom de kroon.
Een Emphiseem bij een paard, dat alleen door scarrificeeren hersteld is.

Maar hoe belangrijk deze mededeelingen ook waren, nimmer had de Afdeeling sinds zij zich als Maatschappij constitueerde den 1 Sept. 1846, *dus in haar negentienjarig bestaan* zulk een gewichtige taak te vervullen als op hare vergadering van 23 Augustus 1865, waartoe zij zich ongeroepen gedrongen gevoelde. De mare toch dat de *Veeppest* uit Engeland ingesleept in deze provincie was doorgedrongen, mogt door haar niet onverschillig worden voorbijgegaan. Vreemd was het haar wel voorgokomen dat het Hoofd-beetuur der Maatschappij noch officieel, noch officieus eenig teeken van leven in dit opzigt had gegeven, ofschoon zij wel van terzijde had vernomen dat reeds een paar leden van hetzelfde, hetzij als daartoe afgevaardigd, hetzij individueel handelende waren opgetreden. De Afdeeling meende echter, dat spoedig en krachtig handelen in deze alleen eenig gunstig resultaat voor de toekomst

kon opleveren, en besloot dan ook nu zelfstandig de gedragslijn te volgen die zij zich voor negentien jaren bij hare oprigting reeds had voorgeschreven. De vergadering besloot en corps naar de naastbijgelegen gemeente, alwaar zich ziektegevallen voordeden, te begeven, ten einde zich van den aard der ziekte te verzekeren, en naar gelang der bevinding zich bij een kort, doch zakelijk en positief rapport te wenden tot H. H. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken en den Commissaris des Konings in de Provincie Zuid-Holland, inhoudende een verslag van die bevinding en voorstellen der maatregelen die dienden te worden genomen, ten einde de verdere verspreiding tegen te gaan. Aan dat besluit werd dadelijk uitvoering gegeven, daar zich een ziektegeval in de gemeente Delfshaven voordeed, niet ver van de plaats der bijeenkomst verwijderd. Het resultaat van dit onderzoek was alles behalve bevredigend, daar de tegenwoordig zijnde leden in volle overtuiging dit ziektegeval constateerden voor de *Hongaarsche of Podolische Veepest*.

In dien geest werd nu ook aan den Secretaris opgedragen zich tot H. H. Exc. te adresseeren met de voorstellen der te nemen politie maatregelen, welke in de volgende hoofdtrekken konden worden zamengevat.

- 1°. Het insluiten van de geheele provincie Zuid-Holland in een Cordon.
- 2°. Het oprigten van Quarantaineplaatsen, voor zooveel de verschillende gemeenten daarmede betrokken en de plaatsen van in- uit- en doorvoer van vee daartoe aangewezen zijn en
- 3°. Een verboden uit- en doorvoer van vee buiten en door dit cordon, zonder voorzien te zijn van behoorlijke gezondheidspassen door erkende veeartsen af te geven.

De overige hieruit voortvloeiende handelingen kunnen later en naar omstandigheden worden bepaald.

Aan dit besluit is dadelijk gevolg gegeven, gelijk blijkt uit een afschrift daarvan aan de Secret. van het Hoofdbestuur der Maatschappij toegezonden.

Vierde Algemeene Vergadering,

gehouden te Utrecht, op Maandag, den 24. September 1866, des
voormiddags ten 10 ure, in de Zaal naast den Schouwburg.

PROGRAMMA.

Gewone werkzaamheden.

1. Indienen der volmagten volgens art. 28 en voorstelling van bezoekers die geen lid zijn, overeenkomstig art. 12, 3 al. en art. 26.
2. Opening der Vergadering.
3. Verslag van den toestand der Maatschappij.
4. Benoeming van eenen hoofdbestuurder in de plaats van den Heer VON REEKEN, art. 20.
5. Rekening en verantwoording benevens in ontvangst nemen der contributiën, art. 12.
6. Voorstellen van het hoofdbestuur.
 - a. Brieven van rouwbeklag aan de nageblevene betrekkingen van de overledene Veeartsen TIMMERS en VAN DAM.
 - b. Adres aan de Hooge Regering, met verzoek eene wet op de uitoefening der Veeartsenijkunde en der Veeartsenijkundige politie in het leven te roepen.
7. Enz.

Veeartsenijkundige mededeelingen.

- a. Opgaven omtrent de Runderpest en andere heerschende veeziekten. 1865/66.
- b. Opgave der inëntingen bij runderen en schapen in 1865/66.
- c. Genees-, heel- en verloskundige gevallen, veeceelt, hoefbeslag en hoefziekten, instrumenten en operatiën.

PAUZE.

Bespreking van opgegevene onderwerpen.

1. F. C. HEKMEIJER. Ofschoon in ons land betrekkelijk weinig processen ten gevolge van koop en verkoop der huisdieren plaats hebben, komen die echter voor. Het *Burgerlijk Wetboek* geeft daartoe de regelen aan de hand. Behalve deze wetten bestaan er in sommige streken nog plaatselijke regelen, waarnaar men zich gedraagt en waaraan men gewoon is zich stilzwijgend te onderwerpen. Deze wetten, die dikwijls in strijd zijn met de bepalingen van het *Burgerlijk Wetboek*, worden *costuum wetten* genoemd, en zijn daarom van gewicht, wijl de regter, die, volgens Art. 1547 van genoemd Wetboek, in aanmerking moet nemen bij het vellen van zijn vonnis.

Er is niets bekend van deze plaatselijke wetten, en echter was de kennis daarvan van veel gewigt. — Men vraagt daarom eene opgave daarvan, in de verschillende streken van ons land, om daarvan een geheel te vormen, ter plaatsing in het tijdschrift.

2. HENGEVELD. (Opgave aan) over de ziekten en gebreken die eigen zijn aan het klimaat. Vergelijk hiermede bl. 127 van het tijdschrift, 1^e jaarg.
3. OVERBOSCH. Hoe kan men de pokziekte onderkennen bij geveleede en vette koeijen?
4. VAN HULST. De onderhuidsche inspuiting van geneesmiddelen heeft in den laatsten tijd in de menschelijke geneeskunde veel opgang gemaakt. Is deze geneeswijze reeds op de dieren toegepast, en, zoo ja, bij welke ziekte en met welk resultaat?
5. KEGELAER. Wat zijn de oorzaken van taaije melk en het slecht boteren der melk bij de koeijen?
6. VAN DAM. Welke tijd van het jaar acht men het geschikste voor de inënting der longziekte bij het rundvee, en wat zijn in het algemeen de eigenschappen van goede inëntstof?
7. ALERS. Wat is de meest algemeene vorm waaronder de influenza optreedt, en in welke betrekking staat deze ziekte tot de keelziekte en de longziekte der paarden?
8. F. C. HEKMEIJER. In Duitschland heeft men bij de biggen van de *kleine* engelse varkenrassen vet-degeneratie van bijna alle

deelen des ligchaams waargenomen, waaraan zeer vele biggen sterven. Is die ziekte ook hier te lande bekend? Zoo ja, welke middelen worden daartegen aangewend?

9. SNELLEN. Wat is de oorzaak van het zoogenaamde bruisen der melk?
10. HENGEVELD. Welke middelen zijn er aangewezen tegen het inslepen van besmettelijke veeziekten door middel van spoorwegen, en ter voorbehoeding tegen besmetting van gezonde dieren die in de waggons vervoerd worden?
11. Opgave van onderwerpen voor de Algemeene Vergadering.
12. Sluiting der Vergadering.

Vastgesteld te Utrecht, op den 4. September 1866.

*Het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering
der Veeartsenijkunde in Nederland,*

J. B. SNELLEN, *Voorzitter.*

F. TH. WEITZEL, *2^e Secretaris.*

Verlag der 4de Algemeene Vergadering.

Tegenwoordig waren de Heeren J. B. SNELLEN, J. H. SMIT, L. VAN DRIEL, H. J. H. STEMPEL, J. T. LAMERIS, J. A. HINZE, D. C. VALEWINK, J. WESTHOLZ, C. J. SANDKUYL, F. TH. WEITZEL, A. W. H. WIRTZ, W. DOGTEROM, J. KÖHLER, het eerelid de Heer Jhr. Mr. GEVERS DEYNOOT en de Corresponderende leden Dr. E. MULDER en Dr. H. J. BROERS.

1. Er zijn geene gevolmagtigden der afdeelingen of bezoekers ter vergadering tegenwoordig.

2. De Voorzitter opent nu de vergadering en schetst daarbij den toestand der Maatschappij, die in het laatste jaar geacht kan worden te zijn vooruitgegaan. De Maatschappij telt 69 gewone, 1 Eere- en 3 corresponderende leden. Te bejammeren is het echter, dat het getal afdeelingen beperkt is gebleven tot drie. De Voorzitter verheugt zich, dat de Maatschappij in de gelegenheid is geweest hare adviezen en invloed bij 's Lands Hooge Regeering te doen gelden in zake de heerschende Runderpest. Hij verzoekt verder voorlezing van de notulen van het hoofdbestuur, en het

adres aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal ingediend omtrent de veeziekte. (Zie Bijlage A). Hij besluit zijne toespraak met een warmen wensch voor den bloei der Maatschappij.

De Heeren W. DOGTEROM en J. KÖHLER zijn intusschen ter vergadering gekomen. Hunne volmagt als afgevaardigden der afd. Z.-Holland wordt in orde bevonden. De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

4. Tot lid van het hoofdbestuur in de plaats van den Heer C. G. VON REEKEN, werd met 16 van de 26 uitgebrachte stemmen gekozen de Heer L. SWART te Barendrecht, wien van deze benoeming door den Secretaris kennis gegeven zal worden.

Mededeeling van ingekomen stukken: 1°. Concept-reglement der Algemeene Nederlandsche Landbouw-vereeniging. Over dit onderwerp wordt het woord gevoerd door het eere-lid den Heer Jonkheer Mr. GEVERS DEYNOOT die de zaak toelicht en aanbeveelt. 2°. Verslag der afdeeling Zuid-Holland, van haren toestand en werkzaamheden. (Zie Bijlage B.) 3°. Bericht van den Heer F. C. HEKMEYER, dat hij voor de betrekking als lid van het Hoofdbestuur en Penningmeester bedankt. Op voorstel van den Voorzitter wordt er met algemeene stemmen besloten den Heer HEKMEYER uit te noodigen van zijn genomen besluit terug te willen komen. 4°. Aan een verzoek van den Heer J. C. BALLOT, om het tijdschrift der Maatschappij in ruil te ontvangen tegen het door hem geredigeerde Magazijn van Landbouw en Kruidkunde besluit de vergadering te voldoen. 5°. Verzoek van het 21ste Nederlandsch Landhuiskundig Congres te Breda tot medewerking. Drie programma's der tentoonstelling van Landbouw en Werktuigen met begeleidende missive.

5. De rekening en verantwoording wordt door eene Commissie, bestaande uit de Heeren J. H. SMIT en L. VAN DRIEL nagezien, welke adviseerde tot goedkeuring, waaraan met algemeene stemmen gevolg wordt gegeven. De rekening sluit met een nadeelig saldo van f 5,46 hetgeen echter door eenige achterstallige contributiën ruimschoots kan worden gedekt.

Er wordt besloten om den nieuw te benoemen penningmeester te verzoeken de in gebreke gebleven leden tot betaling uit te noodigen.

6. Voorstellen van het Hoofdbestuur.

a. Brieven van rouwbeklag aan de nagelaten betrekkingen van de veeartsen VAN DAM en TIMMERS.

De heer GEVERS DEJNOOT stelt voor wegens den lang verloopenen tijd na de sterfgevallen als nu geene zoodanige brieven af te zenden maar daarentegen het hoofdbestuur voor het vervolg te machtigen dit zoo het daartoe termen mocht vinden op eigen gezag terstond te doen. Dit voorstel wordt met algemeene stemmen aangenomen.

b. Op voorstel van den voorzitter besluit de vergadering na gehoudene discussien waaraan deel namen de heeren GEVERS DEJNOOT, DOGTEROM, MULDER, SMIT en VAN DRIEL, en waarbij de behoefte aan wettelijke regeling en toezicht door de verschillende sprekers in het helderst licht werden gesteld, aan de hooge regeering een adres in te dienen daarbij verzoekende eene wet op de uitoefening der veeartsenijkunde en op de veeartsenijkundige politie tot stand te brengen. De redactie van dit adres werd opgedragen aan de heeren WIRTZ, MULDER, en J. H. SMIT, die deze benoeming hebben aangenomen 1).

Het lid W. DOGTEROM stelt voor aan de regering te verzoeken aan de onlangs tot stand gekomene wet tegen de runderpest krachtige en volledige toepassing te geven en daarbij aan alle de overige op dat stuk bestaande wetsvoorschriften gestrengelijk de hand te houden. Aan de discussien hierover werd deelgenomen door de heeren GEVERS DEJNOOT, MULDER, VAN DRIEL, DOGTEROM, SMIT, de Voorzitter en de Secretaris. Het voorstel zelve werd met algemeene stemmen aangenomen en besloten op voorstel van den heer GEVERS DEJNOOT de uitvoering daarvan op te dragen aan het hoofdbestuur 2).

Door den afgevaardigde van Zuidholland werden drie vragen gericht tot het hoofdbestuur allen het administratief beleid der maatschappij betreffende welke door den voorzitter ten genoegen der vergadering werden beantwoord.

De vergadering besloot de bij het programma voor geschrevene pauze alsnu te houden.

Bij hervatting der werkzaamheden werd bij ontstentenis van

1) Dit adres is niet ingediend.

2) Dit adres, ontworpen Jan. 1867, is niet ingezonden.

den penningmeester de heer L. VAN DRIEL uitgenoodigd de zorg op zich te nemen voor het innen der contributien. Door hem werd van de afdeeling Zuidholland, tellende 16 leden, f 24,00, van den heer WESTHOLZ f 3,00 ontvangen, welk bedrag in handen van den secretaris werd gesteld.

De heeren WIRTZ en BROERS komen ter vergadering.

De heer WIRTZ stelt als leden der algemeene afdeeling voor, de heeren: DE BRUIN, HINZE Jr., VAN DER WURFF, VAN AARDE, BOSSCHER, BILLEKES en MICHELS, die bij acclamatie alle terstond worden aangenomen. De voorzitter bedankt den heer WIRTZ voor de door hem betoonde belangstelling.

Overgaande tot veeartsenijkundige mededeelingen:

a. Kwam als van zelve de Runderpest het eerste ter sprake en werden daarbij mededeelingen gedaan door de heeren SANDKUIJL, en STEMPER, van door hen bij die ziekte waargenomene opzwellings der ledematen.

De heer SMIT zag op het eiland Rozenburg gevallen van versterf en delirium.

b. Mededeelingen omtrent verrigte inenting worden geen andere gedaan dan door den Voorzitter, die verslag deed van door hem en den heer ALI COHEN gedane vruchteloze inenting op elf stuks jonge runderen met speeksel, neus- en maagslijm, afkomstig van runderpestlijders. Deze dieren werden geen van alle aangetast. Zij hadden voor de inenting reeds ongeveer 4 maanden op eene besmette en niet gedesinfecteerde zelfs niet eenvoudig gereinigde stal gestaan, doch zijn vele daarvan aan de runderpest bezweken. Even zoo werden er mededeelingen gedaan omtrent inenting van dieren welke het praeservatief VAN LEGEL, of dat van Dr. BONHOFF hadden gebruikt en daarenboven een en ander berigt, waaruit het weinig betrouwbare der geneesmiddelen van LEGEL en anderen ten duidelijkste in het oog sprong.

c. Door de heeren SMIT en VAN DRIEL werden mededeelingen gedaan van belangrijke afscheuring van den hoornschoen; de eerste zag geheele genezing; bij de laatste bleef de hoorn zacht en de hoef misvormd.

De heer SMIT beveelt ter genezing van wratten Carbolzuur aan. De heeren WIRTZ en WEITZEL geven de voorkeur aan Murias Ammoniae opgelost in azijn. De laatste zag daarvan zeer goede

resultaten zoowel bij menschen als dieren, hij vindt dit vooral van gewigt bij hondenpraktijk, waar men dikwijls wratten aan den mond aantreft en het cauteriseeren zijne bezwaren heeft.

Ook vestigt de heer WIRTZ de aandacht op het gebruik van Arsenik-zalf tegen wratten. Door denzelfde wordt een geval medegedeeld van een overtalligen hoof, bij een paard weggenomen, waaromtrent verslag zal worden gedaan in het tijdschrift.

Den heer VAN DRIEL verhaalt een geval van vruchtbaarheid bij een veulen en zal daaromtrent mededeeling doen in het tijdschrift.

De heer SANDKUIJL geroepen tot het doen eener sectie bij een plotseling gestorven kalf vond in de maag daarvan een wolle boufante vermoedelijk bij het drinken ingeslokt.

De heer STEMPEL deelt een doodelijk geval mede van een verzwering aan het hart ten gevolge van het inslikken van een stopnaald.

De heer HINZE geeft mededeeling van een paar door hem uitgevondene verloskundige instrumenten waarvan er een, bestaande in een zaag, gerecommandeerd wordt door de heeren STEMPEL en WEITZEL.

Bespreking van opgegeven onderwerpen.

Punt 1. De heer VAN DRIEL acht eene algemeene regeling van de zaak der costuumwetten wenschelijk. De heer WEITZEL verwijst naar het deswegens verhandelde op het landhuishoudkundig Congres te Maastricht, waaruit het onhoudbare van wettelijke voorschriften in deze volkomen zal blijken.

Dit punt wordt op voorstel van den voorzitter aangehouden.

Punt 2 Wordt om absentie van den voorsteller en gemis van toelichtende brieven ingevolge besluit der vorige algemeene vergadering niet behandeld en tevens niet meer aangehouden.

Punt 3. Even als punt 2.

Punt 4. Omtrent dit punt deelt de voorzitter een en ander mede over onderhuidscbe inspuitingen van Quinine en Salicine bij zeer jeugdige runderpestlijders. Deze behandeling had echter geen gunstig gevolg.

Punt 5. Algemeen was men van meening, dat de oorzaak van dit gebrek zeer verschillend kan zijn.

De Heer WIRTZ doet mededeeling omtrent waarnemingen in het buitenland, die echter niet tot stellige uitkomsten hebben geleid. Wat de melk zelve betreft, wordt ter voorkoming veelal de toevoeging van een zuur aangeraden; evenwel (!) vindt men ook potasch of soda aangeprezen.

De Heer SMIT beveelt de antiphlogistische behandelingswijze aan.

Op voorstel van den Heer GEVERS DEIJNOOT is punt 5 aangehouden.

Punt 6. Geeft aanleiding tot breedvoerige discussiën waaraan deel namen de Heeren: GEVERS DEIJNOOT, WIRTZ, VAN DRIEL, SMIT en den Voorzitter. — De Heer VAN DRIEL doet omtrent dit punt eenige belangrijke mededeelingen, zooals onder anderen: Professor RUEFF prefereert dat gedeelte aan een overigens verharde long, hetwelk in het eerste stadium der uitzweeting verkeert, en raadt aan dat evengemeld ziekelijk longengedeelte af te snijden, en de lympe er van zelf te laten uitdruipen. BENZLE *perst* de lympe uit het minst gehepatiseerde gedeelte der long, vult die in een glas, sluit dit goed, laat 1 à 3 dagen in een koude temperatuur rustig staan, tot zich een roodachtig bezinsel op den bodem vertoont en de helder gele lympe daarboven drijft. BETLLE zegt dat warme virus het gunstigst werkt. In Hasselt ziet men van het gebruik van warme virus nog wel eens doodelijken afloop; zelfs dezer dagen nog had dit plaats.

De heer WIRTZ is van oordeel, dat de eenvoudigste wijze om zuivere stof te verkrijgen, bestaat in het aansnijden van een geschikt gedeelte der longen in dier voege, dat men zooveel mogelijk de sneden richt in de lagen interlobulair bindweefsel; waarbij de stof vooreerst in ruime hoeveelheid afvloeit en bovendien niet met bloed is vermengd. Bij onmiddelijk gebruik doet die vermenging trouwens niets ter zake; maar wil men de stof eenigen tijd bewaren en verlangt men deze daarom, en terecht, zoo zuiver mogelijk, dan is daartoe, ter bezinking van bloed en van fibrinogene stoffen, die onder den invloed der dampkringslucht stollen, het eenigen tijd rustig staan laten en daarna afgieten van de bovenste laag helder vocht in den regel voldoende. De zekerste wijze van handelen bestaat echter buiten twijfel in spoedige filtratie van het vocht en daarna onmiddelijk afsluiten der lucht.

Verder waren eenige sprekers van meening dat het gebruik van

warme virus gevaarlijk is. Eenparig oordeelde men: ten 1e, dat lichtgele niet bloedige stof, verkregen door uitdruipen of uitdrukken van een aangedaan deel der long, in het eerste stadium der ziekte verkeerende, de beste is; en ten 2e, dat de meest geschikte tijd tot het doen der inenting is omtrent het begin van den staltijd. De heer GEVERS DELNOOT evenwel, beveelt voor jonge dieren vooral de maanden Februarij en Maart aan. Wordt besloten dit punt niet meer aan te houden.

Punt 7. Even als punt 2.

Punt 8. Even als punt 2.

Punt 9. Geeft aanleiding tot veel verschil van meening. Sommige leden zochten de oorzaak in het voeder, andere in de temperatuur of comotellurische invloeden; weder anderen in den toestand der gebruikte karnwerktuigen. Aan de discussien namen deel de Heeren GEVERS DELNOOT, DOGTEROM, SMIT, WITZ en de Voorzitter. Ter bestrijding van het gebrek werd door het lid DOGTEROM het gebruik van warm water bij het karnen, door den Voorzitter van heel koud water aanbevolen. Wordt besloten dit punt niet aan te houden.

Punt 10. Kan om redenen als bij punt 2 opgegeven niet behandeld worden.

Eene desbetreffende uitvoerige schriftelijke mededeeling van den heer LUTELN MAZURE is voorgelezen, en in handen gesteld van de redactie van het Tijdschrift. (Zie Bijlage C.)

Punt 11. Opgaven van onderwerpen voor de volgende vergadering worden niet gedaan.

Punt 12. Nadat de Voorzitter de leden uitgenoodigd had, als nog vraagpunten op te geven, en wel voor 1° Julij 1867, zeide hij de leden dank voor hunne tegenwoordigheid ter vergadering en sloot de debatten.

Het eerelid was de tolk der vergadering, toen hij den Voorzitter zijne ingenomenheid te kennen gaf met diens welwillende leiding der beraadslagingen, en de wensch uitdrukte, dat het hem gegund zou zijn nog langen tijd zijne krachten te wijden aan den bloei der Veeartsenijkunde, zooowel als aan die van Nederland's veestapel.

De 2e Secretaris,

F. TH. WEITZEL.

Bijlage A.

Aan
de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

Geven met verschuldigten eerbied te kennen, de ondergeteekenden JAN BARTHOLOMEUS SNELLEN, Voorzitter en FREDERIK THEODOOR WEITZEL, Secretaris der Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, dat op heden in de vergadering van het Hoofdbestuur van genoemde Maatschappij eene Commissie is benoemd, aan welke is opgedragen het uitbrengen van een adres van adhaesie omtrent het aan Uwe Hooge vergadering aangeboden ontwerp van wet tot «onschadelijkmaking van door den veetyphus aangetast en daarvan verdacht vee,» van welke Commissie de ondergeteekenden de eer hebben leden te zijn.

Dat adressanten met groot genoeg kennis genomen hebben van de indiening van genoemd ontwerp van wet, door welks aaneming aan de Hooge Regering, een volstrekt onmisbaar wapen zal worden verstrekt, tot bestrijding en uitdelging eener ramp, welke reeds veler welvaart te gronde rigtte, en waarvan de verdere gevolgen, bij meerdere uitbreiding in de eerste plaats voor den landbouw, maar ook voor den geheelen nationalen rijkdom onoverzienbaar zouden zijn.

Dat adressanten, in de meening, dat het aan geen' redelijken twijfel onderhevig kon zijn, of genoemd ontwerp zoude door de leden van de Tweede Kamer der Staten Generaal, met onverdeelden bijval zijn begroet en met algemeene stemmen aangenomen, zeer teleurgesteld waren, door de vele tegenkantingen, welke genoemd ontwerp ontmoette.

Dat toch de ondervinding maar al te droevig bewezen heeft, dat het tot nog toe gevolgde stelsel van isolement, tot groote schade voor Nederland reeds veel te lang in stand gehouden is.

Dat alle bekwame veeartsenijkundigen eenstemmig overtuigd zijn, dat alleen het stelsel van afmaken en de consequente toepassing daarvan, bij magte zijn het Vaderland van de runderpest te verlossen.

Dat adressanten zich daarom gelukkig achten, eindelijk een'

Minister aan het Hoofd van ons Binnenlandsch Bestuur te zien, die van de waarheid van bovenstaande meening overtuigd, wettelijke bevoegdheid tot de behoorlijke en doeltreffende uitvoering van het stelsel van afmaken verlangt.

Dat tegen genoemd ontwerp bezwaren zijn ingebracht, als daar zijn:

1°. dat het ook in dit adres aangeprezen middel tot uitroeiing der ziekte barbaarsch en middeleeuwsch zoude moeten worden genoemd.

2°. dat de toepassing daarvan den lande op te groote uitgaven zoude komen te staan.

3°. dat de uitbreiding der ziekte thans hare uitroeiing onmogelijk maakt.

4°. dat de toepassing van het stelsel van afmaken te groote tegenkanting bij onze landelijke bevolking zoude ondervinden.

5°. dat Nederland's vecartsen te weinig ontwikkeld zouden zijn, om zich op hun' deskundigen raad in dezen te durven verlaten, en dergelijke bezwaren meer.

Dat adressanten echter te goeden dunk hebben van de wijsheid en het doorzigt Uwer Hooge vergadering, dan dat zij het nog noodig zou achten, bij dezen breedvoerig te betoogen, dat evenzeer als het den mensch vrij staat, dieren te doden om hen tot voedsel te gebruiken, hij ook ter bescherming zijner welvaart over hun leven mag beschikken, terwijl de snelle dood door's menschen hand oneindig minder marteling voor het dier is, dan het gruwzaam lijden, waarmede de runderpest gepaard gaat; een lijden, dat bij niet toepassing van het stelsel van afmaken, al het rundvee in Nederland boven het hoofd hangt. Evenzoo is het gemakkelijk te berckonen, dat het toepassen van halve maatregelen en het stelsel van isolement, 's lands schatkist oneindig meer zal kosten, dan de opoffering van eenige duizenden runderen, gezwegen nog van het groote nadeel, dat de volksrijksdom, waaruit toch 's lands schatkist hare ontvangsten putten moet, zoowel door vecensterfte, als door gemis aan handelsdebouché en belemmering der nijverheid ondergaat, en verder nog ondergaan zal. Uitroeiing der ziekte is in een land, waar zij nooit sporadisch, doch enkel na insleping en tengevolge van besmetting voorkomt, nimmer onmogelijk en alleen dan te ontraden, wanneer zij zich over het geheele land of

het grootste gedeelte daarvan verspreid heeft. Hoewel adressanten het niet volstrekt ondenkbaar achten, dat er hier en daar bij uitzondering sommigen gevonden worden, die zich tengevolge van zoogenaamde gemoedsbezwaren niet met het stelsel van afmaken kunnen verenigen, zoo meenen zij er toch met vrijmoedigheid op te mogen wijzen, dat hunne dagelijksche ondervinding hen steeds heeft geleerd, dat finantiële overweging verreweg het grootste aandeel hadden in den tegenstand, die zich, helaas, nu en dan tegen de afmaking openbaarde; aan welk bezwaar door het ahangige ontwerp, op allezins billijke wijze wordt te gemoet gekomen. Bescheidenheid verbiedt adressanten de verdiensten uit te meten van Nederland's veeartsen. Zij achten het echter niet ongepast er Uwe Hooge vergadering op te wijzen, dat de oorzaak, waarom het veeartsenijkundig personeel alhier, niet die dienst heeft kunnen bewijzen, welke men daarvan schijnt te hebben verwacht, geenszins aan ongenoegzame ontwikkeling, aan gebrekkige kennis of aan ijver moet worden toegeschreven, maar uitsluitend aan het gemis aan wettelijke bepalingen in ons Vaderland, welke het opvolgen hunner adviezen verplichtend maken. Juist het niet opvolgen van den raad door onze veeartsen gegeven, was oorzaak van de betreuenswaardige uitbreiding, die de ramp verkreeg. Hadde men toch terstond de adviezen willen opvolgen door de Commissie wegens de heerschende veeziekte in dato 29 Augustus anno passato aan den toenmaligen Minister van Binnenlandsche zaken aanbevolen, zeker is het, dat er zich in 1866 geene gevallen van runderpest in Nederland meer zouden hebben voorgedaan. Al achten ook adressanten het niet onmogelijk, dat er in de opleiding der veeartsen eenige verbetering kan worden gebragt, zoo komt het hun toch, voor den bloei van onzen veestapel, van oneindig meer gewigt voor, dat onze veeartsen door eene billijke regeling van het regt van uitoefening der veeartsenijkunde en der veeartsenijkundige politie betere gelegenheid geopend worde, om hunne verkregene kundigheden ten nutte van 's lands welvaart aan te wenden.

Dat adressanten, overtuigd van het wenschelijke, dat de burgerleere, niet aan den Regeringspersoon, maar aan de wet te gehoorzamen, het verkieslijker zouden hebben geacht, wanneer de afmaking van aan runderpest lijdend of daarvan verdacht vee bij het thans ahangig ontwerp van wet verplichtend ware gesteld.

Dat adressanten echter erkennen, dat genoemd ontwerp alles in zich bevat, wat de Hooge Regering behoeft, om Nederland in zeer weinig tijds van de bestaande ramp te bevrijden, alle redenen, waarom adressanten zich de vrijheid veroorloven Uwe Hooge vergadering te naderen met een verzoek, waartoe zij niet zouden zijn overgegaan, zoo niet tegen het ontwerp van wet bij den anderen tak van volksvertegenwoordiging allerlei bezwaren waren geopperd. Zij vragen U eerbiedig, maar met ernst aan het ontwerp van wet tot «onschadelijkmaking van door den veetyphus aangctast en daarvan verdacht vee» Uwe goedkeuring niet te onthouden, en de krachtdadige uitvoering daarvan der Regering ten zeerste aan te bevelen.

UTRECHT, 1 September 1866.

't Welk doende,

J. B. SNELLEN.

F. TH. WEITZEL.

Bijlage B.

1865/66.

VERSLAG van den toestand en de werkzaamheden der Afdeeling Zuid-Holland, der Maatschappij ter bevordering van Veeartsenijkunde in Nederland.

Toestand der Afdeeling.

Is in alle zaken winst en verlies een hoofderschijnsel, ook onze afdeeling moest dat ondervinden toen zij op den 26. December 1865 haren hooggeschatten Voorzitter, den Heer JACOB VAN DAM van Aarlanderveen, zich door den dood zag ontnemen. Sedert den 1. September 1846 bij het oprigten der Maatschappij tot haren Voorzitter benoemd, bekleedde hij die plaats met die waardigheid, die zoo geheel eigen was aan 's mans karakter en aan zijne liefde voor al wat edel, goed en schoon was, niet alleen tot dat bij de

uitbreiding der Maatschappij in Augustus 1862 het hoofdbestuur naar Utrecht werd verlegd en de oorspronkelijke Maatschappij tot afdeeling herschapen; maar ook sedert dien tijd bleef hij in die betrekking aan het hoofd der afdeeling werkzaam, tot dat het uur van scheiden voor hem sloeg, hetgeen voor de afdeeling een gevoelig verlies was, daar hij geacht en bemind werd door allen die hem in zijnen werkkring hadden leeren kennen.

In dit verlies werd voorzien door de benoeming van den Heer L. SWART van *Barendrecht* tot Voorzitter der afdeeling, die op den 1. Mei 1.1., met algemeene stemmen tot die betrekking werd geroepen, en die zich die keuze liet welgevallen.

De afdeeling mogt zich echter ook in de aanwinst van twee nieuwe leden verheugen, zoodat zij nu bestaat uit 16 leden en 2 honoraire leden.

Ook in den toestand der geldmiddelen kwam geen noemenswaardige verandering daar ontvangsten en uitgaven ten naastenbij balanceerden.

Vergaderingen.

Afdeelings-vergaderingen werden er twee gehouden, den 1 Mei en den 20 September 1866. De laatste vergadering die in de maand Julij had moeten gehouden worden, zoo spoedig mogelijk na het ontvangen van de punten van beschrijving voor de Algemeene Vergadering, kon eerst in September belegd worden, door het later ontvangen van het Programma der vergadering.

Behalve aan de gewone huishoudelijke bezigheden en het doen van practische mededeelingen, werd de eerste vergadering voornamelijk gewijd aan de beraadslaging over de regeling van de uitoefening der veeartsenijkunde bij de wet; eene regeling, die bij het uitbreken der runderpest hoogst noodzakelijk bleek te zijn, daar de leden der afdeeling algemeen de overtuiging deelden, dat de ziekte niet die uitbreiding zou hebben verkregen, die zij bij hare ontdekking reeds bezat, wanneer de uitoefening reeds vroeger bij de wet geregeld was geweest. De vergadering besloot dan ook eenparig tot het indienen van een adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, en het adres zelve gearresteerd zijnde, droeg zij aan haren Voorzitter en Secretaris de indiening daarvan op.

Werksaamheden.

De practische mededelingen die gedaan werden, bepaalden zich hoofdzakelijk tot de runderpest, niet alleen als de meest gewigtige; maar ook in het verloopene jaar meest waargenomen ziekte. Gelijk meestal plaats heeft bij het heerschen van epizoötische ziekten, schenen ook thans de meeste sporadische ziekten te worden onderdrukt, en bepaalden zich de mededeelingen tot de meest algemeene ziektegevallen, die aan catharale aandoeningen, of aan uitwendige beleedigingen, te strenge inspanningen enz. haren oorsprong ontleenden.

In de laatste vergadering werd nog door de Commissie, daartoe in de eerste vergadering benoemd, verslag uitgebragt over den uitslag hunner zending bij den Minister van Binnenlandsche Zaken, waaruit bleek dat zij in eene bijzondere audiëntie bij zijne Exellentie ontvangen, niet alleen de meeste welwillendheid mogt onder vinden, maar ook de toezegging ontvingen dat dit onderwerp bij het Departement in ernstige overweging zoude worden genomen.

De behandeling van het ontwerp van wet tot onschadelijkmaking van door den veetyphus aangetast, daarvan verdacht of daarmede in aanraking geweest zijnd vee enz. in de 2. Kamer der Staten-Generaal, leverde daarvan het bewijs, daar de tegenwoordige Minister (HEEMSKERK) zoowel in de Memorie van beantwoording op het voorloopig verslag van de Commissie van beoordeeling, als bij de verdediging van het ontwerp door zijne Excellentie gedurende de beraadslagingen in beiden verklaarde dat hij de behandeling van eene wet, waarbij de Veeartsenijkundige politie geregeld werd, in ernstige overweging zoude nemen.

Mogt de Maatschappij dezen wensch bevreedigd zien, dan zou zij een groot gedeelte van het doel hebben bereikt, dat zij zich nu 20 jaren geleden heeft voor oogen gesteld.

's GRAVENHAGE, den 20 September 1866.

De Secretaris,

J. A. ALERS.

Bijlage C.

Welke middelen zijn er aangewezen tegen het inslepen van besmettelijke veeziekten, door middel van Spoorwegen; en ter voorbehoeding tegen besmetting van gezonde dieren die in de wagons vervoerd worden, door M. LUTELIN MAZURE.

Deze belangrijke vraag is zeker aller overweging waardig; nu onzen veestapel in de laatste halve eeuw door twee zeer doodende besmettelijke ziekten is bezocht; welker uitroeiing hoogst wenschelijk is, (om éénmaal weder binnen Neêrlands grenzen, die vrijheid van handel te zien ontstaan; die naar buiten werkende die algemeene welvaart daarstelde, welke wij hebben genoten) niet alléén; maar welke abnormale toestand wij bij uitroeiing van één of van beide ziekten, moeten trachten te verhoeden.

Onwillekeurig zal mogelijk een of ander zeggen, wat doet die vraag nu voor nut? nu die verderfelijke ziekten zijn ingeslopen? dan wij antwoorden hierop; dat het met de menschheid even gaat als met het kind, dat eenen misslag begaan hebbende, antwoordde: ik zal mij in de toekomst daarvoor trachten te vrijwaren, en hoop dus ouder en wijzer te worden. Nu moge de menschheid even als het kind ouder en wijzer worden en beseffen; dat de onvoorwaardelijke vrije handel in vee, veel tot den bloei en de welvaart van Nederland heeft bijgedragen; maar dat ook aan de andere zijde de ondervinding heeft geleerd; dat die vrije handel in vee, geen stand kan houden zonder eene goede Veeartsenijkundige policie, die het binnendringen van zoodanige ziekte verhoed of bij de hand is, om haar bij een eerste ontstaan uit te roeijen.

Niemand vertrouw ik; wacht ten deze van mij; vrijheidlievende middelen, want men moet weten; dat men met hardnekkige vijanden te kampen heeft, wier afwering menige vrijheiddoovende maatregel vordert, dan die in allen gevalle duizendmaal opwegen tegen de schaden en schokken, die zij aan de veteelt en den veehandel berokkenen.

Gaan wij na dit voorwoord tot de beantwoording der gestelde vraag over.

«Daar alle vee uit den vreemde herkomstig, ingevoerd wordende, *kan* aangedaan of besmet zijn door eene besmettelijke ziekte, zoo moet zulk of dusdanig vee, al is het niet ziek, *verdacht* beschouwd worden van door zoodanige ziekte besmet te zijn, en als dusdanig worden behandeld.

«Dit moet geschieden, vooral uit de overtuiging, dat de wetenschap geene kenteekenen aangeeft, die ons van het al of niet bestaan der infectatie overtuigen.»

Ter toepassing van dezen ook op de ervaring gegronde stelregel, moeten wij even den aard der invoeren nader beschouwen, die blijkens onze ondervinding van vierledigen aard te lande kunnen zijn, als:

- a. Invoer ter vestiging binnenlands tot aanhouding of voor de slagbank.
- b. Terugvoer van vreemde markten.
- c. Invoer ter beweiding of terugvoer van dien uit den vreemde.
- d. Doorvoer met bestemming naar buitenlands.

Al waarna zich de te nemene voorzorgen regelen; daar men in het eene geval meer dan in het andere, van het al of niet zeker bestaan van besmettelijke ziekten die op dit vee van invloed zijn geweest zich kan overtuigen.

Daar al het ingevoerd wordende rundvee overeenkomstig de regelen eener goede, niet te overdreven Veeartsenijkundige policie verdient behandeld te worden, zoo moet bij alle invoeren gelet en overwogen en nagespoord worden, het navolgende:

- 1°. De gezondheidstoestand van het vee, bij den invoer, opstalling en weiding.
- 2°. De raskenmerken van hetzelfde.
- 3°. De herkomst van het vee en de desbetreffende bescheiden.
- 4°. Het al of niet bestaan van besmettelijke ziekten ter plaatse van herkomst, welker kennisdraging voor de Veeartsenijkundige policie onontbeerlijk is.

Alle onjuiste zaken en duisterheden; zoo als gebrek aan harmonie tusschen ras en opgave van herkomst, moeten tot omzichtigheid strekken.

Daar als regel geldt, dat alle ingevoerd wordend vee, verdacht is van aangedaan te zijn door eene besmettelijke ziekte; zoo spreekt het wel van zelve, dat alle ingevoerd vee in betrekking tot de

Runderpest, Quarantaine moet houden, overeenkomstig den duur van het incubatie tijdvak ¹⁾ en in betrekking tot de Longziekte afgezonderd moet worden gestald of geweid tot de vrijlating of afslagting ²⁾ overeenkomstig den aard der Longziekte, tenzij voldoende zij bewezen, dat het vee is uit eene streek herkomstig en inheemsch alwaar geene runderpest enz. is heerschende, of tot de inlandsche ziekten gerekent wordt te behooren; als wanneer ten deze dispensatie kan worden verleend, naar aanleiding van de bevinding, des betreffende bescheiden, bewustheid van geene bestaande besmettelijke ziekten, ter plaatse van herkomst en doorvoer *door* of *op advies* van den deskundige, belast met de Veeartsenijkundige politie ter plaatse des aanvoers.

Ofschoon den in- en terugvoer ter of na beweiding met de spoorwegen, zelden voorkomt; zoo is men aan de andere zijde, op de grenzen, al zeer goed op de hoogte der bestaande besmettelijke ziekten, op de naburige grensstreken, om ten deze met juistheid te kunnen adviseren of handelen.

Noch in- of terugvoer ter of na beweiding mag plaats hebben, uit streken alwaar de Runderpest heerscht ³⁾ en ingeval van vrees voor bestaande Longziekte, moet zulk vee dat uit eene besmette streek herkomstig is, steeds afgezonderd worden gestald of geweid; en niet dan met speciale vergunning of op rapport van eenen deskundigen, worden vervoerd of ontheven van de afzonderingsmaatregelen.

Dat onder alle omstandigheden, Runderpest- of Longzieke kudden, op de grenzen zooveel mogelijk moeten worden afgewezen spreekt van zelve, dan als eenmaal den invoer is geschiedt, gelukt de terugzending zelden; het strafwetboek straft al wie zulk vee niet opsluit; en dus ook den buitenlander die eenmaal op ons gebied met zoodanig vee is aangeland; dus men verbáliseert; dan het vee

¹⁾ Zoo veertien dagen niet genoeg mogt zijn, dan volge men den zekersten weg.

²⁾ Schrijver dezès heeft ten deze meest het oog, op de smetstoffen der Runderpest en der Longziekte om derzèlver mortaliteit; daar alle andere met voor ons gevolgelijk besmettelijke ziekten, minder de maatschappelijke welvaart vernietigen.

³⁾ Deze grensstreek omvat eene strook lands door de grenzen gescheiden, ingevolge de Weener bondsakte, van eene mijl van 15 in een graad.

is en blijft ter plaatse tot groot gevaar voor den bestaanden vee-stapel; wenschelijk ware het onzes bedunkens, dat ook zonder den weg der vormen, van het voortbestaan van zulke dieren een onmiddelijk einde kon worden gemaakt; ofschoon zuik vee blijkens de bondsakte zelve, volgens de vrijgevigste voorwaarden moet behandeld worden; en welke internationale regten; steeds voorzigtigheid gebieden.

Omtrent den terugvoer van vreemde markten moet men hoogst omzigtig zijn; en vooral van die alwaar de wereldhandel zich centraliseerd; hieromtrent geldt dus de volle toepassing, tenzij blijke, dat het vee op eene grensstreek ter markt is geweest, alwaar steeds vee uit eene beperkte streek ter markt komt en alwaar geene besmettelijke ziekten grasséren; dan waarbij steeds behalve de te leveren bescheiden moet in acht genomen worden den terugweg dien het vee neemt, den tijd van afzijn, en de rigting die bij den uitvoer is gevolgd, alles te vergelijken met het renversaal afgegeven bij den uitvoer naar de markt door den ontvanger der in- en uitgaande regten enz. kunnende in de meeste gevallen; meestal den weg van terugvoer gevolgd worden, die bij den uitvoer gebruikt is; als wanneer men ter plaatse eene bepaalde contróle der identiteit kan houden.

Overwegen wij nu de zorgen bij den doorvoer in acht te nemen met betrekking op het vee uit den *vreemde* herkomstig.

Twee wegen kunnen onzes bedunkens gevolgd worden; bij den doorvoer hier te lande met de spoorwegen.

De eene is eene middelijke, de andere eene meer onmiddelijke.

Bij de eerste moet al het vee bij den invoer Quarantaine houden overeenkomstig den aard der besmettelijke ziekten; en bij de meer onmiddelijke worden de wagons op de grenzen gesloten, en onmiddelijke medegevoerd naar de plaats der inscheping, alwaar aankomende de gesloten wagons met vee, onmiddelijk in een aanpalend Quarantaine gebouw worden gebracht, om onmiddelijk of na eenige opstalling te worden ingescheept.

En nu de kapitale vraag: Welke is de beste der aangegevene wijzen van doorvoer, met het oog op den bestaanden Rhijn-spoorweg, die aan dusdanigen vee doorvoer het meeste heeft bijgedragen?

Vestigen wij dan het oog op die streken van Gelderland aan Emmerick grenzende als de drukste plaats van invoer, en op

Rotterdam als de plaats alwaar het meeste vee uit Duitschland aangevoerd wordt ter exportatie, en daarbij letten op het meer of min langdurige verblijf van zoodanig vee in het Quarantaine gebouw, in verband met de veerijkheid der streken; waardoor in laatstgemelde stad en omstreken, enkele vonken der runderpest zoo eene ontvlaming hebben te weeg gebragt, zoo geloof ik dat de schaal ten deze wel wat voor Zevenaar en omstreken zal doorslaan. Dan indien wij de zaak eens van eene andere zijde beschouwen, en vaststellen dat die stad toch een Quarantaine gebouw noodig heeft voor den in- en terugvoer te water; dat eene spoedige inscheping veelal een gevolg zal zijn van den onmiddellijken doorvoer, dat er dus minder tijd voor ziekteontwikkeling en verspreiding hier te lande overblijft, dat tijd geld is, en den handel weinig geduld heeft of kan hebben in het afdoen van zaken. Dat de tijdruimte welke het vee tot doorvoer van Emmerick naar Rotterdam noodig heeft slechts zes uren bedraagt, dat de vee-wagens zoo kunnen ingerigt worden, dat zij als geïsoleerde stallen kunnen beschouwd worden, dan vragen wij in gemoede: Zoude men niet zonder gevaar voor besmetting, vreemd vee Nederland kunnen doorvoeren van Emmerick naar Rotterdam? Wij willen het althans niet ontkennend beantwoorden, en zouden het nemen van eene proeve wel durven aanbevelen; vooral met het oog op hetgene de kunst zoude vermogen, om hier in het belang van den handel; het algemeen belang te helpen beveiligen.

Dat behalve eene bijzondere inrigting der wagons tot den doorvoer bestemd, er eene geschikte los en ladingplaats voor vee, behoort te zijn ter plaatse alwaar het Quarantaine gebouw worde gesticht is noodig, en dat beide zoo dicht mogelijk bij elkander, en zoo geïsoleerd doenlijk bij elkander eene plaats vinden; zal steeds wenschelijk zijn.

Bij deze meenen wij niet onopgemerkt te moeten laten, dat wij ten deze niet in alle kleine bijzonderheden kunnen treden, als daar zijn:

Dat de voeding en oppassing van vee in de Quarantaine gebouwen geplaatst, ten koste des eigenaars moet geschieden; dat daarin bepaalde bedienden moeten aanwezig zijn ter oppassing van het vee.

Dat het moet bevatten al die werktuigen en stoffen die ter infectering noodig zijn naar de behoefte des tijds enz., al hetwelk voor

dengenen die geen vreemdeling in de Veeartsenijkundige politie is genoegzaam bekend is.

Ten opzichte van de wagons gelden de navolgende regelen.

Dat zoo min mogelijk van wagons worde gebruik gemaakt, ten vervoere van inlandsch vee, waarmede buitenlansch vee wordt in- en doorgevoerd; *het niet te mogen gebruiken zij regel*; en wanneer dit mogt hoog noodig zijn, zij het uitzondering, en altijd onder die voorwaarden; dat er weinig of geene vrees voor insloeping van smetstof uit den vreemde zij; dat het wagons zijn, die ter plaatse behoorlijk des noodig geweest zijnde, zijn gereinigd en gedesinfecteerd, en er zoodanigen tijd zij verloop, alwaardoor door den deskundige gerust tot de in gebruikneming kan toestemmen of adviseren; aangezien er geen redelijken grond meer overblijft; om het bestaan van smetstof op of in denzelfden te veronderstellen.

Dat alle wagons, waarmede vreemd vee wordt in- en doorgevoerd moeten ingerigt zijn, dat het vee met deszelfs oppasser, goed afgesloten, als gestald kan worden, zoodat geene aanraking met inlandsch vee in andere wagons mogelijk is; dat zij eene goede verzamelplaats voor de restes enz. gedurende den doorvoer bevatten; evenmin mag nimmer vreemd vee bij en inlandsch bij vreemd vee geplaatst worden; dat de wagons met inlandsch vee, steeds ten opzichte van het vreemde vee eene plaats in den trein erlangen, die in aanmerking den luchtstroom, het minste gevaar voor besmetting aanbied. — Dat het steeds de voorkeur zal verdienen, dat bij de treinen, met vreemd vee, geen inlandsch worde vervoerd.

Dat alle wagons waarmede buitenlandsch vee is in- en doorgevoerd, die grond tot verdenking geven, ter plaatse alwaar het quarantaine moet houden, na met het vee zelve in het quarantaine gebouw te zijn gebragt, aldaar moeten worden gezuiverd, van alle hooi, stroo en restes welke moeten worden verbrand vernietigd en onschadelijk gemaakt, en voorts zelve de wagons naar de regelen der kunst moeten worden gedesinfecteerd voor en alleer denzelfden op nieuw gebruikt worden na terugvoer, ten einde alle gevaar voor besmetting en volgende transporten te voorkomen.

Nu zoude ons nog overblijven, om met een woord over de in-

rigting der Quarantaine gebouwen; en der Veeartsenijkundige policie te gewagen, dan daar ik bij de eerste mogelijk den drempel van het heiligdom der bouwkundigen zoude betreden, waarin ik minder te huis behoer, zoo wil ik mij alleen bepalen tot de vermelding, dat het zoodanig moet zijn ingerigt, dat de veronderstelde, of meer zeker daarin gebragte smectstoffen, tot het gebouw kunnen worden gelocaliseerd en vernietigd of onschadelijk gemaakt, en wat de laatste betreft zoo gelooven wij niet te veel te zeggen; wanneer wij ter nederschrijven dat de bestaande veeziekte, van hare noodzakelijkheid getuigd.

Het is toch eene goede Veeartsenijkundige policie, die waakt tegen het indringen van vreemde besmettelijke veeziekten; en voorkomt dat het leven en de gezondheid van de menschheid, door veeziekten welke haar bedreigen, in gevaar worden gebragt, dat dus iedere provincie maar vooral de grenslanden, van zoodanige bezoldigde rijksambtenaren waren voorzien, zal wel geen nader betoog behoeven; daar het bij deze Epizootie gebleken is, dat de Provinciale Veeartsen te weinig met de hoofden van het ministerie van Binnen- en Buitenlandsche Zaken in aanraking komen, als in het belang des geheelen veestapels zoo wenschelijk is: Immers eene waarschuwing tot het tegengaan van terugvoer van vee uit Engeland herwaards, ware van welke zijde ook herkomstig, nimmer te vroeg gekomen.

Dat de toepassing van al het vorenstaande in meerderen of minderen strengen zin natuurlijk afhangt van de meerdere of mindere gegronde vrees voor het inslepen van eene besmettelijke ziekte spreekt wel van zelve, en is den man van ervaring overbekend.

En hiermede geven wij alweder onze ervaring en gevoelens, ten toetsteen van anderen, moge volmaking daarvan het gevolg zijn, onze wensken ter harte worden genomen; en alzoo de wetenschap der Veeartsenijkunde niet alleen meer en meer worden opgebouwd, maar veel meer aan de welvaart van den lande dienstbaar gemaakt worden. Wel beseffende, dat zonder uitoefening en toepassing eener goede Veeartsenijkundige policie; de vrije veehandel in een land als Nederland onbestaanbaar is, zonder den veestapel onberekenbaar nadeel en deszelfs eigen ondergang te berokkenen.

OOSTBURG, den 18. September 1866.

Vijfde (Buitengewone) Algemeene Vergadering,

gehouden te Utrecht, op Donderdag den 27 Augustus 1868, des
voormiddags ten 10 ure, in het Gebouw voor Kunsten
en Wetenschappen.

P R O G R A M M A.

Door het bedanken van de meeste leden van het Hoofdbestuur, zullen de werkzaamheden dezer Vergadering zich slechts bepalen tot het hieronderstaande, voornamelijk strekkende, om de tegenwoordige toestand der Maatschappij te openbaren en de vroegere orde van zaken weder te herstellen.

1. Indienen der volmagten volgens art. 28 der wet en voorstel-
ling van bezoekers die geen lid zijn, overeenkomstig art. 12,
3 al. en art. 26.
2. Opening der Vergadering.
3. Verslag van den toestand der Maatschappij.
4. Benoeming van vier hoofdbestuurders in de plaats van de
Heeren F. C. HEKMEIJER, J. B. SNELLEN, F. TH. WEITZEL
L. SWART, art. 19 der wet.
5. Rekening en verantwoording, zoo mogelijk, benevens in ont-
vangst nemen der contributiën, art. 12.
6. Veeartsenijkundige aangelegenheden en medededeelingen.
De Pauze zal gehouden worden op den gewonen tijd.

UTRECHT, den 30 Julij 1868.

*De 1^e Secretaris der Maatschappij ter bevordering
van Veeartsenijkunde,*

G. J. HENGEVELD.

Verslag der 5de (Buitengewone) Algemeene Vergadering.

Tegenwoordig waren de Heeren W. J. E. HEKMEIJER, L. SWART,
J. HUFFNAGEL, J. B. SNELLEN, A. W. H. WIRTZ, A. HISSINK,

J. A. HINZE, W. DOGTEROM, B. J. AALBERS, J. H. MONTENS, C. J. SANDKUYL, G. J. HENGEVELD en F. TH. WEITZEL.

De Heer HENGEVELD 1^e Secretaris opende de vergadering met het leveren eener schets van de wording der Maatschappij en van hare geschiedenis tot op het jaar 1865 en gaf zijn wensch te kennen, dat de belangstelling door zoovele opgekomen leden betoond, een bewijs mogt blijken te zijn van het eenparig verlangen om den goeden geest der Maatschappij te herstellen en te bevestigen.

Op voorstel van den Heer SNELLEN afgetreden Voorzitter, die zich op verzoek der vergadering nog met hare leiding had belast, tot de vacante plaatsen in het Hoofdbestuur waren aangevuld, werd er onmiddellijk overgegaan tot de aan de orde zijnde, en bij het programma voorgeschreven punten van behandeling, en wel:

1. De notulen der vorige Algemeene Vergadering worden door den 2^e Secretaris gelezen en daarna goedgekeurd.

De Heer F. W. VAN DULM wordt tot lid der algemeene afdeeling voorgesteld en aangenomen.

De volmagten der afdeelingen Utrecht en Zuid-Holland worden door eene Commissie, bestaande uit de Heeren L. SWART en J. HUFFNAGEL nagezien en in orde bevonden.

De afdeeling Zuid-Holland vertegenwoordigde 18 stemmen. De Utrechtsche afdeeling 13 stemmen.

De Voorzitter zegt, dat hij vernomen heeft, dat niet alle bij het programma opgegeven leden voor het Hoofdbestuur hebben bedankt, en hij daarom voor de benoeming wenschte te onderzoeken, wie daarvoor feitelijk heeft bedankt. Uit dit onderzoek blijkt, dat behalve den Heer WEITZEL, de overige opgegeven leden bedankt hadden.

Alvorens men nu overgaat tot de benoeming van drie Hoofdbestuurs-leden, in plaats van de Heeren F. C. HEKMEIJER, J. B. SNELLEN en L. SWART, vraagt de Voorzitter naar aanleiding van art. 19 van het reglement: of de leden der algemeene vergadering tevens de titularissen van het Hoofdbestuur benoemen; of dat de regeling daarvan aan het Hoofdbestuur zelf moet worden overgelaten. Hierover bestaat verschil van meening, en worden daarover discussiën gehouden door de Heeren HEKMEIJER, HUFFNAGEL, SWART, WIRTZ en den Voorzitter.

Op voorstel van den Voorzitter wordt eindelijk met algemeene stemmen besloten, dat de leden van de Algemeene Vergadering

tevens titularissen van het Hoofdbestuur zullen benocmen.

Aan de orde van behandeling is thans het benoemen van een Penningmeester. Daartoe overgaande worden door den Voorzitter vooraf tot Commissie van stemopneming benoemd de Heeren HISSINK en VAN DULM.

Bij deze stemming bleek het, dat er 5 stembriefjes waren ingekomen, en daarvan 19 stemmen werden uitgebragt op den Heer B. J. AALBERS; terwijl de Heer HUFFNAGEL 13 stemmen bekwam, en de Heer J. H. MONTENS 2 stemmen, te zamen 34 stemmen, overeenkomende met het aanwezig zijnde getal stemgerechtigde leden.

De heer AALBERS is alzoo gekozen tot penningmeester, die nadat de Voorzitter hem met zijne benoeming geluk had gewenscht en de finantieele belangen der Maatschappij had aanbevolen, verklaart deze benoeming aan te nemen.

Bij de benoeming van een Voorzitter in plaats van den heer SNELLEN, die wettelijk afgetreden was, waren er weder 5 stembriefjes ingekomen, en daarvan werden 33 stemmen uitgebragt op den heer A. W. H. WIRTZ, terwijl de heer L. SWART 1 stem bekwam.

De heer WIRTZ is met bijna algemeene stemmen tot Voorzitter benoemd.

De Voorzitter vraagt na eene sierlijke toespraak, waarin hij den nieuw benoemden Voorzitter en de Vergadering geluk wenscht met den uitslag dezer stemming, of hij zijne benoeming aanneemt. Hierop nam de heer WIRTZ het woord en bedankte de Vergadering voor de eer hem door deze benoeming bewezen en het vertrouwen in hem gesteld; echter meende hij door zijne veelvuldige bezigheden voorloopig voor de eervolle benoeming te moeten bedanken; als redacteur van het Tijdschrift verklaarde hij zich verder bereid alles te willen aanwenden, wat tot eene goede en geregelde verschijning daarvan noodig mogt zijn.

Nadat de Voorzitter en de heeren HEKMEIJER en HUFFNAGEL te vergeefs hadden getracht den heer WIRTZ van zijn genomen besluit af te brengen, wordt op voorstel van den Voorzitter met algemeene stemmen besloten den heer WIRTZ zijne benoeming tot de volgende vergadering of zoo mogelijk korter in bedenking te geven.

Overgaande tot de benoeming van een Ondervoorzitter bleek het na het openen der 5 ingekomen stembriefjes, dat er 18 stemmen

waren uitgebragt op den heer HUFFNAGEL, 13 stemmen op den heer W. J. E. HEKMEIJER en 3 stemmen op den heer SWART.

De heer HUFFNAGEL tot Ondervoorzitter benoemd zijnde verklaart, nadat de Voorzitter hem met zijne benoeming had gefeliciteerd, deze betrekking aan te nemen.

De Voorzitter benoemt eene Commissie, bestaande uit de heeren AALBERS en MONTENS, tot het nazien der geldelijke verantwoording.

De vergadering besluit de bij het programma voorgeschreven pauze alsnu te houden.

De Voorzitter heropent de vergadering en draagt het presidium over aan den nieuw benoemden Ondervoorzitter, die met eene toespraak den Voorzitterstoel aanvaardde.

De Commissie tot het nazien van de rekening en verantwoording brengt verslag uit. Hieruit blijkt, dat de rekening sluit met een nadeelig saldo van *f* 5,46, hetgeen echter door eenige achterstallige contributien ruimschoots kan worden gedekt.

Volgens mededeeling van den 2^{den} Secretaris, onder wiens berusting het kasboek eenigen tijd is geweest, zou de kas der Maatschappij na inning der achterstallige contributie een te goed hebben van omstreeks *f* 200.

Er wordt besloten aan den nieuw benoemden Penningmeester te verzoeken de ingebreke gebleven leden spoedig tot betaling uit te noodigen.

De Vergadering besluit met algemeene stemmen over 1867 geen contributie te vorderen.

Wordt met algemeene stemmen goedgevonden de leden der Algemeene afdeeling uit te noodigen hunne woonplaatsen te willen opgeven, en die in het tijdschrift mede te deelen.

Omtrent het huishoudelijke reglement der Utrechtsche afdeeling wordt door den Voorzitter, na ingewonnen inlichtingen bij den 2° Secretaris, medegedeeld, dat zulks door het Hoofdbestuur is goedgekeurd.

Alvorens men nu overgaat tot het aan de orde zijnde punt van behandeling zegt de Voorzitter, dat het hem aangenaam zoude zijn nu van den heer WIRTZ te mogen vernemen, dat hij van zijn genomen besluit was teruggekomen.

De heer WIRTZ aanvaardde nu met eene sierlijke rede, waarin hij zich bij de Vergadering, en in het bijzonder bij het Hoofdbestuur aanbeveelt, den Voorzittersstoel.

Alsnu wordt punt 6 van het programma, veeartsenijkundige aangelegenheden en mededeelingen behandeld.

De Heeren HUFFNAGEL en MONTENS spreken over de schadelijke gevolgen waargenomen na het voederen van pulpe (afval van beetwortelsuiker-fabrieken) bij runderen. Laatstgenoemde zag daarvan verlamming en beenbreekziekte terwijl eerstgenoemde nog diarrhee en eindelijk de dood waarnam. De Heer MONTENS vraagt verder aan den Heer HUFFNAGEL op welke wijze pulpe en zijne omstreken gevoederd wordt, met of zonder bijvoeding, waarop de Heer HUFFNAGEL mededeelt de pulpe bij hem zonder eenig bijvoedsel wordt gegeven. De Heer MONTENS zegt, dat hij geene nadeelige gevolgen van het voederen van pulpe zag, wanneer het met eenig bijvoeder als lijnkoek enz. werd gegeven. De Heer HENGEVELD zegt, dat de verschijnselen van het voederen daarvan ondervonden overeenkomst hebben met de peeënziekte der paarden, waargenomen in Zeeland. Verder raad hij aan, om bij pulpe eenig bijvoedsel te geven opdat verhouding bestaat tusschen stikstofhoudende en stikstoflooze zelfstandigheden.

Naar aanleiding van een stuk dezer dagen voorkomende in het Utrechtsch Dagblad over bremvlieg-larven onder de schapen, vraagt de Heer GHSBERS eenige inlichtingen. De Heer WIRTZ zegt, dat gemeld stuk eenige onjuistheden bevat, en deelt verder aan de vergadering over deze ziekte eenige bijzonderheden mede, waaronder ook het voorkomen van Lucilia-larven in straalkanker bij een paard.

De Heer HUFFNAGEL spreekt over de schadelijke gevolgen waargenomen na het inenten tegen de longziekte met nog warme stof. De Heer HEKMEIJER integendeel ondervond van warme stof goede uitkomsten.

Als middel tegen de schurft der schapen, beval de Heer HUFFNAGEL nog aan het Engelsche middel bestaande uit glycerine en kreosoot.

De Heer SNELLEN vraagt naar een voor behoedmiddel tegen Lucilia-larven der schapen, waartegen de Heer HUFFNAGEL aanbeveelt hepar sulphuris.

Als geneesmiddel daartegen, prijst de Heer WIRTZ aan de benzine. Volgens ZEd. heeft de kreosoot weinig invloed op die larven.

De pokziekte onder de schapen, welke in den laatsten tijd op verschillende plaatsen geheerscht heeft, wordt door de Heeren

HUFFNAGEL, HEKMEIJER, WIRTZ en HENGEVELD besproken, alsmede de inenting daartegen.

Als punt van behandeling voor de volgende algemeene vergadering, wordt door den Heer SNELLEN opgegeven:

Is er een voorbehoedmiddel bekend tegen den huidworm der schapen? Zoo niet, acht men met het oog op de oorzaak der ziekte, het mogelijk zulk een middel te vinden; zoo ja, langs welken weg?

Door den Heer HUFFNAGEL wordt het voederen van pulpe opgegeven. Dit onderwerp zal voor de aanstaande algemeene vergadering door den voorsteller nader omschreven worden toegezonden.

De Heer AALBERS wenschte de proeven van PAARLBERG omtrent de runderpest te bespreken.

De Voorzitter sluit de vergadering.

De 2^e Secretaris,

F. TH. WEITZEL.

VERSLAG van den toestand en de werkzaamheden der Afdeeling Zuid-Holland der Maatschappij ter bevordering van Veeartsenijkunde in Nederland, in 1867/8.

Stil en kalm doorleefde de Afdeeling het jaar 1867 als in een winterslaap, terwijl het meerendeel harer leden zich beijverden door de toepassing van de wet van 19 April 1867 (Staatsblad n°. 30), de runderpest van onzen vaderlandschen bodem te helpen weeren, dat, onder Gods zegen, in deze provincie tot een gelukkig einde kwam; daar het laatste geval zich voordeed in de gemeente *Stuipwijk* den 16 December 1867.

Verschillende omstandigheden gaven tot die schijnbare rust aanleiding, waartoe niet weinig medewerkte het stilzwijgen, dat van uit het H. B. der Maatschappij werd bewaard; totdat het bestuur der Afdeeling, dat voortdurend door herbenoeming, sedert 1866 was aangebleven, meende zoowel de Afdeeling als de geheele Maatschappij uit hare rust te moeten opwekken, waartoe berigten

van verschillende zijden over genomen ontslag enz. haar gereede aanleiding gaven.

Inmiddels was door deze rust het ledental niet verminderd, daar zij sedert de laatste opgave 3 nieuwe leden aanwon; waartegen zij tot haar leedwezen het verlies van 1 lid moet berigten, dat zij van hare lijst roijeerde om de nietvoldoening van verscheidene jaren contributie, na daartoe bij herhaling te zijn aangemaand.

Het tegenwoordig ledental bestaat uit 18 gewone en 2 honoraire leden.

De toestand der geldmiddelen was voldoende, daar de laatste verantwoordingstaat van den Penningmeester een voordeelig slot aanwijst.

Vergaderingen. Afdeelvingsvergaderingen werden er in 1867 geen, in 1868 twee gehouden en wel den 16 Junij en 19 Augustus l. l., de laatste zoo spoedig mogelijk na de ontvangst van het programma voor de Buitengewone Algemeene Vergadering.

De eerstgenoemde vergadering kan uitsluitend als eene buitengewone worden aangemerkt, daar zij enkel ten doel had, den vermoedelyken toestand der Maatschappij te bespreken; en waaruit zij aanleiding meende te moeten nemen, bij het nog bestaande II. B. tot regeling der zaken van de Maatschappij aan te dringen. De tweede vergadering was, behalve aan de gewone huishoudelyke werkzaamheden, ook nog gewijd aan het doen van practische mededeelingen.

Werkzaamheden. De practische mededeelingen die gedaan werden, bepaalden zich tot de volgende:

J. B. HUIJSMANS, deelt La Ferrure periplantaire van CHARLIER mede.

E. OVERBOSCH deelt mede, dat hij in de gemeente N. Waddinxveen twee ziektegevallen heeft waargenomen, die hij verdacht hield voor runderpest, en waaromtrent nader onderzoek werd verwacht.

J. W. E. DONCKERMAN, berigt dat de varkensziekte in de omstreken van Haastrecht hevig heerscht met doodelyken afloop; terwijl

het lid OVERBOSCH nog mededeeld, dat hij een patient heeft met doorbuiging (verzwakking) der voorbeenen, waarop J. A. ALERS als commentaar op deze mededeeling berigt, dat hij onder behandeling heeft gehad een paard met uitstorting in de inwendige

buiging van het handwortelgewricht, zoodat dit gewricht niet kan gestrekt worden; maar bij het nederzetten der voet een sterke buiging behield. Eerst laauwwarne badingen en latere inwrijvingen van jodium oplossing, had den geheele herstelling aangebragt.

's GRAVENHAGE, den 20 Aug. 1868.

Namens het Bestuur der Afdeeling,

De Secretaris,

J. A. ALERS.

Zesde (Buitengewone) Algemeene Vergadering,

gehouden te Utrecht, op Woensdag den 10 Maart 1869, des voormiddags ten 10 ure, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen.

P R O G R A M M A.

Te bespreken de wetsontwerpen:

- a. tot regeling van het veeartsenijkundig Staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie;
- b. tot regeling van de uitoefening der veeartsenijkunst.

In het bijzonder te overwegen, in het belang van den vaderlandschen veestapel en der veeartsenijkunde, in hoever deze wetten aan het voorgestelde doel kunnen beantwoorden.

Om het groote belang dezer hoogst gewigtige zaak heeft het Hoofdbestuur gemeend, daarvoor eene buitengewone vergadering te moeten beleggen, waarbij het den wensch uitdrukt, dat zij door vele leden zal worden bijgewoond.

De leden die nog niet met den inhoud dezer wetten mogten

bekend zijn, kunnen ze vinden in de bijlagen der *Staatscourant* van 1868—1869, vel N°. 199 en 200.

UTRECHT, den 17 Febr. 1869.

Namens het Hoofdbestuur,

De Voorzitter,

A. W. H. WIRTZ.

De 1° Secretaris,

G. J. HENGEVELD.

Openingsrede van de Zesde Algemeene Vergadering,

gehouden door den Voorzitter A. W. H. WIRTZ.

Mijne Heeren!

Ik heet U welkom ter vergadering; en is het ooit een voorzitter gegeven dit van harte te kunnen doen, in de volle overtuiging, dat de samenkomst, die hij de eer heeft te leiden, inderdaad belangrijk mag heeten wegens den aard van haar doel, dan zeker mag ik mij daarin verheugen.

Hoog schat ik het geluk dat mij te beurt valt, U den welkomstgroot voor dèze vergadering te mogen toeroepen, met het oog op eene toekomst, waarvoor zoovelen Uwer gearbeid hebben, waarnaar Gij allen hebt verlangd. Meer dan een kwart eeuw ligt achter ons, waarin warme wenschen voor die toekomst, het eerst geuit door den voorganger onzer wetenschap in Nederland, door den grooten NUMAN, zich luider en krachtiger hebben doen hooren. De jongste twintig jaren, het waren jaren van strijd voor billijkheid, voor erkenning; van een strijd, die weinig beuoedigend, ja veelal bijna hopeloos was.

En die strijders! — velen hunner zijn, helaas, reeds heengegaan; zij hebben het doel van hun streven niet bereikt

mogen zien; maar de overigen; ja, zij vooral konden met zelfvoldoening hierneen komen, en aan hen in de eerste plaats acht ik mij verplicht hier hulde te doen.

Gaarne zou ik met U een blik werpen in de geschiedenis van den veeartsenijkundigen stand in Nederland, met U zijne kindsheid herdenken. Gaarne zou ik U schetsen, hoe hij, een vreemdeling, onbekend en onbemind, zich een weg moest banen te midden van een dikken nevel van onverschilligheid en wantrouwen, maar hoe hij als jongeling het geluk had daarbij krachtig ondersteund te worden, en daardoor vol levenslust de toekomst te gemoet ging; hoe die jongeling, nu twintig jaren geleden, door het te niet gaan van het landbouwfonds, den arm die hem steunde moest zien verlammen.

Maar neen; toen was hij geen jongeling meer, hij was man geworden en wist aan tegenspoed het hoofd te bieden. Nederland stelde zijn nut op prijs en erkende zijn recht van bestaan; want het belastte zich met de zorg voor die zijne volgelingen wilden worden. Meer deed het echter niet!

De stand was eensklaps aan zich zelf overgelaten, verdrukt als 't ware tusschen al hetgeen zich wederrechtelijk en overmoedig zijn's gelijke noemde. Het was een harde slag, die tot in de hartader doordrong; waardoor gedurende eenige jaren zijne levensbron dreigde te verstoppem. Ook ik leerde haar kennen eenzaam en verlaten, die school, vroeger zoo bevolkt.

Zich zelf bewust, dat hij een beter lot waardig was, en steunende op zijn goed recht, aanvaardde hij toen voor goed den strijd waarop ik reeds heb gewezen, den strijd tegen miskennis, tegen onbillijkheid, te feller, naarmate de erkenning en waardeering die onze kunstbroeders in het naburig België genoten eene grievende tegenstelling vormden.

Dit alles in bijzonderheden te herdenken, daartoe mag ik mij thans den tijd niet geven; maar moet ik hen dan niet noemen, zij, die in de eerste rijen streden! VAN HERTUM,

MANVIS, DEKKER, WIT, — zij zijn niet meer. Hunner kunnen wij slechts met dankbaarheid gedenken; maar nog velen zijn voor ons behouden gebleven, die nu met zelfvoldoening een blik achterwaarts zullen werpen. Hunne namen luide vermelden; — ik zou het gaarne doen, indien ik niet weehouden werd door de vrees, van de bescheidenheid te kwetsen, en ten andere, van daarbij in die groote schaar, die hen krachtig ondersteunde, mannen voorbij te zien, wier verdiensten ten deze ook eene openlijke hulde van mij zouden vorderen. En bovendien, wie Uwer kent die strijders niet; wie Uwer weet niet, hoe te midden dier schaar zich ook enkele mannen bevonden, die niet tot onzen stand behoorden; mannen van aanzien, van gezag, wien wij dankbaarheid zijn verschuldigd voor de warme sympathie, die de veeartsenijkundige stand in Nederland van hen zoo ruimschoots heeft mogen ondervinden; mannen, die zelfs in 's Lands Raadzaal onze belangen met kracht voorstonden en verdedigden.

Wilt Gij U nog eens levendig voor den geest roepen, wat onze eigen kampioenen deden; wel aan, raadpleegt dan onze literatuur en begeeft U vooral in die arena, welke zich destijds zoo goedgunstig opende voor ieder, die voor de goede zaak eene lans wilde breken; neemt dat verdienstelijke „Repertorium” ter hand, dat gedurende een zestal jaren op zoo verplichtende wijze zijne kolommen beschikbaar stelde, waar het gold de belangen van het vak in verband met die van den staat, waar het gold de erkenning en waardeering, de lotsverbetering van den veeartsenijkundieng stand in Nederland. Ziet dáár en ook elders, hoe zij arbeiden, leest, hoe zij schrijven moesten, op het gevaar af van zich een ontmoedigend „pro domo” te gemoet te hooren voeren of met een onverschillig, misschien minachtend schouderophalen te worden ontvangen.

Ziet ook, hoe vooral door hunne opwekking zoo velen, aan de spreuk der Vaderen gedachtig, zich in dien strijd

aaneensloten en die corporatiën vormden, welke zóó trotsch op hun bestaan waren, dat zelfs, toen het bewustzijn ten volle was wakker geworden, dat onze stand ook het krachtigst door één lichaam vertegenwoordigd, het schip door één roer het zekerst bestuurd zou worden, dat toen nog die vereenigingen zoo moeielijk er toe besluiten konden zich zelf te offeren, en in één nieuw lichaam op te gaan. Toch is die algemeene vereeniging eindelijk tot stand gebracht. Zij vond hare uitdrukking in de oprichting eener geheel nieuwe Maatschappij, al zij het onder een ouden naam. Laat ons steeds onze beste krachten blijven aanwenden, om het denkbeeld te helpen verwezenlijken, dat aan die oprichting ten grondslag werd gelegd.

Intusschen deden de Nederlandsche Veeartsen ieder voor zich wat zij konden, om tegenover het machtig empirisme met zijne onmetelijke, maar voor den man van eer en fatsoen onbruikbare hulpbronnen staande te blijven. Overal zag men hen meer en meer, om mij van eene uitdrukking van DARWIN'S vertaler te bedienen, uit dien „Kampf um's Dasein" zegevierend te voorschijn treden. Maar wat deed de Staat! Het zij mij vergund dit in korte woorden aan te wijzen.

Reeds in 1845 had de toenmalige Minister SCHIMMELPENNINCK een voorbereidend onderzoek bevolen naar den toestand der veeartsenijkunde hier te lande, met het oog op eene voorgenomen wettelijke regeling harer uitoefening. Kort na dien trad hij af en zijn arbeid bleef vruchteloos.

Eene poging, in December 1851 door de Regering gedaan, om de politie ten aanzien der besmettelijke veeziekten, te regelen, leed weldra schipbreuk.

Maar tien jaren na de kortstondige vreugde over de bemoeiingen van den Minister SCHIMMELPENNINCK, en thans juist veertien jaren geleden, maakte een wetsvoorstel op de uitoefening der Veeartsenijkunst, door den Minister VAN REENEN ingediend, een onderwerp van overweging uit in

de afdeelingen der Tweede Kamer. Verblijdend was de tijding eenige dagen later vernomen, dat *de meerderheid* harer leden het hoofdbeginsel dier wet, beperking van de vrijheid tot uitoefening, ten volle was toegedaan. „Wanneer „de Veeartsenijkunst eene kunst is”, zoo sprak zij, „tot „wier uitoefening wetenschappelijke opleiding een eerste „vereischte is, en ten bewijze daarvan willen wij slechts „wijzen op het programma van het onderwijs aan 's Rijks „Veeartsenijnschool, dan mag de staat niet dulden, dat „onkundigen haar uitoefenen, dat kundig en onkundig op „het gebied der Veeartsenijkunst volkomen gelijk zal staan”.

En verder: „De tusshenkomst van den staat wordt hier „gevorderd in het openbaar belang, dat in het behoud en de „verbetering van den veestapel is gelegen, en dat dan alleen „krachtig zal bevorderd worden, wanneer wetenschappelijk ge- „vormde veeartsen hunne kennis wijden niet alleen aan de „behandeling van het zieke vee, maar ook aan veeteelt, „gezondheidsleer en veredeling der rassen”.

En dan: „Maar bovendien mag ook de staat zijne ver- „plichtingen niet uit het oog verliezen jegens degenen, die „aan eene Rijksinstelling tot veeartsen worden opgeleid. Door „gelegenheid tot die studie te verschaffen, door de gelegen- „heid aan te bieden eener openlijke erkenning van bekwaam- „heid tot uitoefening van het vak, heeft de Staat stilzwijgend „de verplichting op zich genomen om die uitoefening te „beschermen tegen de concurrentie van het empirisme!”

Ik heb die enkele woorden herinnerd, zeker niet in de meening, twijfelaars in deze vergadering te zullen aantreffen, maar alleen om nu te kunnen zeggen: Zóó sprak de meerderheid der 2e Kamer in Maart 1855, en het lang verbeide uur, waarin de Veeartsenijkunde hier te lande een nieuw leven zoude intreden, scheen toen weldra aan te breken. Maar bittere teleurstelling volgde. Zoo vervloog de stille hoop in 1845, zoo de levendige hoop in 1855.

De regeling der veeartsenijkundige aangelegenheden werd

tot bij de voorgenomen geneeskundige staatsregeling uitgesteld. En weder verliepen er 10 jaren. In Juni 1865 werd de ontworpen geneeskundige staatsregeling door den Koning bekrachtigd en — weder waren wij vergeten; maar toen, op den eigen oogenblik als 't ware, kwam er hulp opdagen.

De geduchtste vijand van den veestapel, die eenmaal de kennis van de ziekten der dieren uit de ruwste handen in den schoot van wetenschappelijke mannen deed overgaan, de plaag, die anderhalve eeuw geleden al hetgeen Veeartsenijkunde mocht heeten van het dikke stof der middeleeuwen bevrijdde, later als 't ware eene nieuwe wetenschap in het leven riep, de ramp, die in de vorige eeuw ook in ons vaderland zoo vreeselijk woedde en ook dáár de eerste stemmen deed opgaan voor de stichting eener school, die vijand had onzen veestapel besprongen. Wat te doen!

Er was immers eene Veeartsenijkunde in Nederland. Haar werd thans door den Staat de hand gereikt; maar zij was helaas te vreemd in haar land, dan dat zulks met het noodige vertrouwen kon geschieden. Zóó was het bij ons; nog erger aan geene zijde der Noordzee. En bijna had de geschiedschrijver dáár en hier moeten opteekenen: „deliberante Senatu, perit Saguntum.”

Nu had de overtuiging van de noodzakelijkheid eener veeartsenijkundige staatsregeling overal wortel geschoten, en te midden van den algemeenen jammer verdrongen zich de stemmen, die erkenning vorderden voor eenen stand, waarvan het belang helaas op zoo bedroevende wijze bewezen moest worden.

In Mei 1868 ontving de 2e Kamer de wetsontwerpen van den Minister HEEMSKERK. Ik ben zeker de tolk onzer Maatschappij, wanneer ik daarvoor hier openlijk dank zeg. Wel kwamen die ontwerpen niet in behandeling; maar de baan was gebroken. Zeven maanden later verschenen de gewijzigde voorstellen van den Minister FOCK, die thans

het onderwerp onzer overweging zullen uitmaken. De wet onzer Maatschappij geeft het Hoofdbestuur geene macht buitengewone vergaderingen uit te schrijven; maar het Hoofdbestuur heeft gemeend in het belang onzer vereeniging en dus ook in den geest harer wet te handelen door U samen te roepen. Die ontwerpen, zij hebben reeds onze warme belangstelling gewekt; wij hebben ze reeds getoetst aan de belangen, het welzijn van Neêrlands veestapel, getoetst ook aan de, naar ik hoop bescheiden, eischen van onzen stand. Welaan, aanvaarden wij thans gezamenlijk de taak, die ons allen herwaarts voerde.

Mijne Heeren, ik verklaar deze 6de Algemeene Vergadering geopend.

Ter vergadering tegenwoordig waren:

van de Afdeeling *Zuid-Holland*, uitbrengende 18 stemmen, de Heeren: J. W. E. DONCKERMANN, J. A. ALERS en E. OVERBOSCH;

van de Afdeeling *Utrecht*, uitbrengende 13 stemmen, de Heeren: W. J. E. HEKMEIJER, G. J. HENGEVELD, H. J. H. STEMPEL, A. F. VERHAAR, F. TH. WEITZEL en A. W. H. WIRTZ;

van de *Algemeene Afdeeling*, de Heeren: J. HUFFNAGEL, L. VAN DRIEL, A. I. MONTENS, I. M. D. WESTHOLZ, R. BOSSCHER, P. F. MICHELS, W. C. SCHIMMEL, E. L. VAN MERVENNÉE en T. VAN AERDE; en het corresponderend lid, de Heer A. I. JANNÉ.

Te zamen 19 leden, uitbrengende 40 stemmen.

Na de opening der vergadering neemt de Voorzitter het woord, en vraagt of er wellicht leden ter vergadering zijn, die nieuwe leden wenschen voor te stellen. Aangezien dit niet het geval is, vervolgt de Voorzitter:

Mijne Heeren! Voor wij tot de behandeling van ons onderwerp overgaan, wensch ik U eenige mededeelingen te doen omtrent punten van huishoudelijken aard.

Een eerste punt betreft het *Hoofdbestuur*.

Hoewel ik dit tevens zal moeten opnemen in het verslag van den toestand der Maatschappij, op de *gewone vergadering* uit te brengen, meende ik toch, dat het wenschelijk was reeds thans eene zaak bekend te maken, die vóór de aanstaande Algemeene Vergadering in de bijzondere afdeelingen zeker ter sprake zal komen, nam. de getroffen regeling der periodieke aftreding van de leden van het Hoofdbestuur. In aanmerking nemende, dat het jaar 1867 in alle opzichten voor onze Maatschappij als 't ware niet bestaan heeft, dat het zonder alg. vergadering is voorbijgegaan, dat geene contributie voor dat jaar zal gevorderd worden, enz. heeft het Hoofdbestuur gemeend terecht te mogen besluiten, dat hetzelfde ten opzichte van de periodieke aftreding zijner leden zal gelden. De aftreding van den 2^{den} en die van den 1sten Secretaris, resp. op 1869 en 1870 bepaald, zijn dus thans verschoven tot 1870 en 1871. De drie nieuw benoemde bestuursleden zullen verder beschouwd worden als te zijn de geregelde opvolgers hunner voorgangers en dus aftreden in het jaar, waarin de laatsten zouden afgetreden zijn, in geval zij niet bedankt hadden.

In 1869 treedt af de Penningmeester als opvolger van den Heer **HEKMEIJER**.

In 1872 de Onder-voorzitter, als opvolger van den Heer **SWART**.

In 1873 de Voorzitter als opvolger van den Heer **SNELLEN**.

Een tweede punt, dat ik reeds in onze bestuursvergadering tot een onderwerp van ernstige overweging heb gemaakt, en waarvan reeds bemoeiingen het gevolg zijn geweest, is de medewerking der leden voor het stand brengen van *nieuwe afdeelingen*. Van wege het Hoofdbestuur zijn reeds pogingen aangewend in *Gelderland*, *Zeeland* en *Limburg*, als zijnde de provinciën, waarin het aantal leden meer dan voldoende is en de gelegenheid tot onderlinge vereeniging geen te groot bezwaar oplevert. Wat de uitkomst dier pogingen zijn zal, ik weet het niet; maar dat weet ik, dat de krachtige medewerking van de leden der Maatschappij hier de machtigste hefboom zal moeten zijn tot bereiking van het doel, dat ik mij heb voorgesteld, en waarvan het bereiken stellig de gelukkigste gevolgen voor het belang onzer Maatschappij mag doen verwachten. Begeef U daartoe aan het werk; ondersteun met kracht onze pogingen; toon ons wat vriendschap, wat aandrang bij de

tijdgenooten uwer studie ten deze vermag; maakt proselieten; er zijn zoovele collega's, die slechts een lichten aanstoot behoeven om het te worden; maar bevorder vooral het ontstaan van afdeelingen, zoodat meer en meer geheel ons land hier vertegenwoordigd kan zijn, en gij zult zeker de belangen eener zaak, die uwe sympathie bezit, op de beste wijze voorstaan, en op den dank van al uwe medeleden en van het Hoofdbestuur in het bijzonder bij voorbaat kunnen rekenen.

Een derde punt eindelijk betreft het *Tijdschrift*. Zal dit vrij geregeld kunnen verschijnen, dan zijn daartoe 2 voorwaarden onmisbaar; aan beide werd tot heden niet voldaan.

De lange *lijst der achterlijke contributiën* kan U aantonen, hoe bedroevend het met de eerste voorwaarde, met den financieelen steun is gesteld. Het Hoofdbestuur zal nader overwegen, op welke wijze het zich voor het vervolg van dien steun zal kunnen en mogen verzekeren.

Thans wensch ik alleen het feit te constateeren.

Niet beter was het met de *tweede* levensvoorwaarde gesteld.

Was het voedsel der beurs ontoereikend, dat van den geest werd bijna geheel onthouden; en hetgeen opmerkelijk is, ook door leden, die bij herhaling en krachtig hun verlangen te kennen gaven, dat zij een tijdschrift en wel een geregeld uitkomend tijdschrift wenschen te ontvangen. Nog meer wat mij op 't hart ligt zou ik ten deze ter sprake kunnen brengen; maar ik wensch niet verder te gaan dan mijn plicht mij gebod, uit vrees van in de harmonie van heden een wanklank te brengen.

Laat ik U liever thans nog mededeelen, wat het Hoofdbestuur ten opzichte van het Tijdschrift heeft besloten. Toen eindelijk voorraad voor een gedeelte voorhanden was, en de hoop bestond dat de financieele steun voldoende mocht blijken, kon de uitgave bij den vorigen uitgever niet meer plaats hebben. Daar ik dit voorzien had, en ook om andere redenen eene verandering ten deze hoogst wenschelijk achtte, had ik reeds pogingen daartoe aangewend; die ik daags nadat de vorige Algemeene Vergadering mij tot het praesidium riep, hervatte; zij moesten schipbreuk lijden op de onvoldoende verdiensten, aan eene uitgave op de vroegere voorwaarden verbonden. In onze bestuursvergadering heb ik deze zaak blootgelegd. Mijne medebestuurders hebben mij toen verzocht nogmaals

pogingen aan te wenden om althans voor een eerstvolgend deel eene regeling te treffen, mij geheele volmacht gevende daarin naar eigen goedvinden te handelen, wat alle voorwaarden aanging. Ik heb die taak op mij genomen en onlangs met den heer DANNENFELSER eene overeenkomst, vooreerst voor één deel, gesloten. Het Hoofdbestuur heeft thans echter meer voor een exemplaar te betalen, en wel $\frac{1}{6}$ van den prijs meer, dan de contributie der bijzondere afdelingen voor ieder lid bedraagt. Dat nu zal op den duur onmogelijk zijn, daargelaten of het billijk is. Het Hoofdbestuur zal dus wel verplicht zijn aan eene volgende Algemeene Vergadering eene wijziging van art. 12, eerste lid, der Wet, namelijk eene verhooging van de bijdrage van *f* 1,50 voor te stellen. Het Tijdschrift zal echter in den handel in geen geval meer minder kosten dan de contributie van de leden der Algemeene Afdeling bedraagt, dus minstens *f* 3,— in plaats van *f* 2,50; eene bepaling, die mij niet onverschillig voorkwam.

Binnen niet te langen tijd kan men thans eene aflevering te gemoet zien; en hoe het dan verder zal gaan, — de tijd zal het leeren. Ik ben mij bewust, dat ik en als voorzitter en als redacteur ten deze mijn plicht heb gedaan; de leden mogen thans mede zorgen, dat het herstelde werk zoo goed mogelijk stand houde.

De Voorzitter stelt voor, eerst het wetsontwerp op de uitoefening der veeartsenijkunst te bespreken, daarna de gewone pauze te houden, en vervolgens het wetsontwerp op het veeartsenijkundig staats-toezigt en de veeartsenijkundige politie in overweging te nemen. Dienovereenkomstig wordt door de vergadering besloten ¹⁾.

¹⁾ Een behoorlijk verslag van de beraadslagingen en besluiten dezer Vergadering zal medegedeeld worden, zoodra het van Heeren Secretarissen zal zijn ontvangen.

Zevende Algemeene Vergadering,

gehouden te Utrecht, den 9 September 1869, des voormiddags ten
10 ure, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen.

P R O G R A M M A.

Gewone werkzaamheden.

1. Indienen der volmagten volgens art. 28 en voorstelling van bezoekers die geen lid zijn, overeenkomstig art. 12, 3 al. en art. 26.
2. Opening der Vergadering.
3. Verslag van den toestand der Maatschappij.
4. Rekening en verantwoording, benevens in ontvangst nemen der contributiën, art. 12.
5. Benoeming van eenen Penningmeester in de plaats van den heer AALBERS, art. 29.
6. Voorstellen van het Hoofdbestuur. Verandering (overeenkomstig art. 39) van art. 12, eerste lid, van het reglement, namelijk:
Verhooging der contributie op f 2,—.

Veeartsenijkundige mededeelingen.

- a. Opgave omtrent de runderpest en andere heerschende veeziekten 1868/69.
- b. Opgave der inëntingen bij runderen en schapen in 1868/69.
- c. Genees-, heel- en verloskundige gevallen, veeteelt, hoefbeslag en hoefziekten, instrumenten en operatiën.

Bespreking van opgegevene onderwerpen.

1. F. C. HEKMEIJER. Ofschoon in ons land betrekkelijk weinig processen ten gevolge van koop en verkoop der huisdieren

plaats hebben, komen die echter voor. Het *Burgerlijk Wetboek* geeft daartoe de regelen aan de hand. Behalve deze wetten bestaan er in sommige streken nog plaatselijke regelen, waarnaar men zich gedraagt en waaraan men gewoon is zich stilzwijgend te onderwerpen. Deze wetten, die dikwijls in strijd zijn met de bepalingen van het *Burgerlijk Wetboek*, worden *costuumwetten* genoemd, en zijn daarom van gewigt, wijl de regter, die, volgens Art. 1547 ¹⁾ van genoemd Wetboek, in aanmerking moet nemen bij het vellen van zijn vonnis.

Er is niets bekend van deze plaatselijke wetten, en echter was de kennis daarvan van veel gewigt. — Men vraagt daarom eene opgave daarvan, in de verschillende streken van ons land, om daarvan een geheel te vormen, ter plaatsing in het Tijdschrift.

2. HENGEVELD. Over de ziekten en gebreken die eigen zijn aan het klimaat. Vergelijk hiermede blz. 127 van het Tijdschrift, 1e jaarg.
3. VAN HULST. De onderhuidsche inspuiting van geneesmiddelen heeft in den laatsten tijd in de menschelijke geneeskunde veel opgang gemaakt. Is deze geneeswijze reeds op de dieren toegepast, en, zoo ja, bij welke ziekten en met welk resultaat?
4. KEGELAER. Wat zijn de oorzaken van taaije melk en het slecht boteren der melk bij de koeijen?
5. HENGEVELD. Welke middelen zijn er aangewezen tegen het ontstaan van besmettelijke veeziekten, bij *in-* en *dóór*voer van buitenlandsch vee door middel van spoorwegen en scheepvaart, en ter voorbehoeding tegen besmetting van gezonde dieren die met dezelfde vervoermiddelen vervoerd worden?
6. SNELLEN. Is er een voorbehoedmiddel bekend tegen den huidworm der schapen? — Zoo niet — acht men, met het

¹⁾ Art. 1547. „De regtsvordering, voortspruitende uit gebreken die de vernietiging van den koop ten gevolge hebben, moet door den koper aangelegd worden binnen een korten tijd, overeenkomstig den aard der gebreken, en met inachtneming der gebruiken van de plaats alwaar de verkoop gesloten is.”

- oog op de oorzaak der ziekte, het mogelijk zulk een middel te vinden en zoo ja, langs welken weg? —
7. J. HUFFNAGEL. Heeft de voeding van pulpe invloed gehad op den gezondheidstoestand der dieren die daarmede gevoederd zijn?
 8. WIRTZ. Welke resultaten heeft de aanwending der thermometrie in de veeartsnijkunde opgeleverd?
 9. WIRTZ. Zijn hier te lande waarnemingen gedaan, welke pleiten: *a.* voor de erfelijkheid, *b.* voor de besmettelijkheid der parelziekte?
 10. WIRTZ. Dat bij het paard, behalve de aan kwaden droes eigene nieuwvormingen, ook ware tuberkels voorkomen, wordt nog betwijfeld. Van daar de vraag:
Heeft men (micro- of althans macroscopisch) duidelijk herkenbare miliairtuberkels in de longen of elders gevonden bij paarden, die *niet* aan kwaden droes leden?
 11. Opgave van onderwerpen voor de Algemeene Vergadering.
 12. Sluiting der Vergadering.

Vastgesteld te Utrecht, op den 17 Junij 1869.

*Het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering
der Veeartsnijkunde in Nederland,*

A. W. H. WIRTZ, Voorzitter.

G. J. HENGEVELD, 1^e Secretaris.

Openingsrede van de zevende Algemeene Vergadering,
gehouden door den Voorzitter A. W. H. WIRTZ.

Mijne Heeren!

Toen Gij eenige maanden geleden hier heen gekomen waart en ik voor het eerst U van deze plaats mocht welkom heeten, voelde ik mij door het doel dier samenkomst gedrongen, onze 6^e Algemeene Vergadering in te leiden met een blik op het verleden.

Wij hadden ons vereenigd om een ontwerp eener veeartsenijkundige staatsregeling te bespreken, waardoor de waarde van onzen stand openlijk erkend, het recht op een door arbeid en opoffering verkregen titel gewaarborgd zouden worden; eene regeling, die hier te lande én onze wetenschap én hare beoefenaren moest bevrijden van eene parasitaire kwaal, die hen veel te lang reeds voor het oog van een oppervlakkig oordeelend publiek onkenbaar maakte, veel meer zelfs, tot een staat van vernedering, zoo niet van verachting doemde.

Hoe konden wij dus beter dien arbeid beginnen, dan met hunner dankbaar te gedenken, die sedert tal van jaren, in woorden en geschriften zich beijverd hadden, om hunnen kunstbroeders erkenning te verschaffen. Hunne ondankbare taak heb ik U geschetst in een historisch overzicht van de wording van den veeartsenijkundigen stand hier te lande en van den voortdurenden strijd dien hij tegen miskennis had te voeren, van de donkere tijden dien hij beleefd heeft en van de dagen van hoop, die nu en dan de toekomst kwamen ophelderen.

Zulk een dag was het weder, dien wij toen beleefden. Wij hoopten zelfs, dat het weldra zou slaan, het uur dat het sein kan geven voor de opkomst en den bloei van het vak onzer keuze. Wel werd die hoop toen niet verwezenlijkt, maar toch is zij levendig gebleven; en hij schijnt nabij te zijn, de dag waarop Nederland de kwaal, die ik aanwees, zal genezen, waarop het een onrecht zal hersteld hebben.

Het inleidend woord, Mijne Heeren, dat ik voor deze vergadering U wilde toespreken, heeft betrekking op eene omstandigheid, die in nauw verband staat met de historische schets waaraan ik U zoo even heb herinnerd.

Is het waar, dat eene wetenschap, die voor hare studie eigen inrichtingen van onderwijs vordert, slechts dán in een land kan gevestigd heeten, wanneer dat land die inrichtingen bezit, dan is de tijd nabij, dat wij het eerste halve-

eeuwfeest zullen vieren van de vestiging der Veeartsenijkunde in ons vaderland.

En dat zal dan samenvallen met het 25jarig bestaan van dien geest van samenwerking, van vereeniging, die nauwelijks ontwaakt, het aanzijn gaf aan zoovele veeartsenijkundige vereenigingen en vergaderingen.

Zoo bestaat het *Groninger Veeartsenijkundig Genootschap* sedert 1846, en ontstond later, den 1 September van hetzelfde jaar de *Veeartsenijkundige Vereeniging in Zuid-Holland*. Eenige dagen later, den 9 Sept. verrees het voormalig *Overijsselsch Veeartsenijkundig Gezelschap*; den 15 Mei 1847 de *Utrechtsche Vereeniging van Rijks-Veeartsen*; den 18 October daaraanvolgende de *Noord-Hollandsche Veeartsenijkundige Vereeniging*. Later werden zij door nog anderen gevolgd. Wat die vereenigingen voor de belangen van den veeartsenijkundigen stand hebben gedaan, daarop mocht ik U een vorig maal reeds even wijzen; de tijd is echter nog niet gekomen om hunne handelingen en lotgevallen tot een historisch geheel te vereenigen.

Maar reeds op den dag van heden moet ik een heugelijk feit gedenken, dat de geboorte eener Nederlandsche Veeartsenijkunde voorafging, waaraan zij haar ontstaan te danken had.

Nog enkele dagen, en het zal 50 jaren geleden zijn, dat Z. M. Koning Willem I den 13 September 1819 het besluit nam, dat hier te lande een Rijks Veeartsenijschool zou worden opgericht. Dat was dan eindelijk, na vele vergeefsche pogingen, de laatste stap die leiden moest tot het ontstaan van de school, waaraan wij allen als kunsttoefenaren ons bestaan te danken hebben.

Die gebeurtenis mocht ik niet met stilzwijgen voorbijgaan. Maar niet alleen heb ik haar in Uwe gedachte willen terugroepen; ik heb ook gemeend, dat het U wellicht aangenaam kon zijn om, als eene blijvende herinnering, van onze belangstelling ten deze te doen blijken door een besluit, waartoe ik mij straks veroorloven zal U een voorstel te ontwikkelen.

In de hoop, dat het Uwe sympathie zal mogen wegdragen en dat onze beraadslagingen mogen strekken tot bevordering van wetenschap en kunst en niet minder tot versterking van den band van eendracht en samenwerking, open ik de zevende Algemeene Vergadering der Nederlandsche Maatschappij van Veeartsenijkunde.

VERSLAG *van den toestand der Maatschappij*
en van hare geldmiddelen, uitgebracht door
den Voorzitter, in de 7^e Algemeene Ver-
gadering, gehouden 9 September 1869.

Art. 23 der Wet legt aan het Hoofdbestuur den plicht op, in de Algemeene Vergadering een verslag uit te brengen over den toestand der Maatschappij en van hare geldmiddelen.

Aangezien de Wet hier van *gewone* vergaderingen spreekt, om de eenvoudige reden dat zij, zeer waarschijnlijk bij vergissing, geene *buitengewone* algemeene vergaderingen kent, zou men van mij kunnen verwachten, dat dit verslag van de lotgevallen der Maatschappij zich, met voorbijgang der buitengewone algemeene vergadering van 27 Aug. 1868, zal uitstrekken van af de 4^e, d. i. de laatste gewone Algemeene Vergadering van 24 September 1866 tot op heden.

Meer dan eene reden maken het voor mij ondoenlijk in dat lang verleden terug te gaan. Een geheel jaar trouwens ligt achter ons, dat geen enkel spoor van zijn bestaan in ons archief heeft achtergelaten, en daarom is terecht met algemeene stemmen besloten geworden, het jaar 1867 voor onze Maatschappij, zoowel wat de periodieke vernieuwing van het hoofdbestuur als de finantieele bijdragen der leden betreft, niet in rekening te brengen.

Zoo zou dan, *Mijne Heeren*, mijne taak als verslaggever met het jaar 1868 een aanvang kunnen nemen. Het is U echter bekend, hoe ook van dat jaar vele maanden verliepen, alvorens de Maatschappij weder teeken van leven gaf. Den 16 Juni 1868 vergaderde de afdeeling Zuid-Holland met het doel den toestand der Maatschappij te bespreken. De uitkomst harer overwegingen was,

dat zij eene poging zoude wagen tot herstel van een gezonden staat van zaken. Van het Hoofdbestuur waren slechts de beide Secretarissen op hunne zetels gebleven. De afdeeling Zuid-Holland wendde zich tot den 1sten Secretaris met het dringend verzoek, dat er zoo spoedig mogelijk eene Algemeene Vergadering zou worden uitgeschreven, en noodigde de afdeeling Utrecht uit om met haar samen te werken tot verbetering van den toestand der Maatschappij. De afdeeling Utrecht ontving die uitnoodiging in hare vergadering van den 28 Juli. Beiden zagen in eene samenkomst het eenig middel tegen een dreigenden ondergang; want reeds lang hadden zich onrustbarende verschijnselen voorgedaan, en de vrees was levendig geworden, dat de jonge maatschappij in gevaar verkeerde, niet door felle bestrijding van buiten, neen door een inwendig bederf, dat hare levenssappen vergiftigde, en reeds onherstelbaar scheen te zijn.

De 1ste Secretaris riep dientengevolge de leden op tot eene buitengewone vergadering op 27 Augustus 1868. Zij, die aan die roepstem gehoor gaven, kunnen het getuigen, hoe de vrees, waarvan ik sprak, algemeen werd gedeeld; maar ook, hoe voor één doel de handen weder ineengeslagen werden, en aan vereenigde pogingen mocht gelukken, wat bijna hopeloos scheen. Gekomen in de vrees van elkander een laatst vaarwel te kunnen toeroepen, ging men heen met de voldoening, dat het gewrocht van zooveel moeite en arbeid was staande gebleven.

De 2e Secretaris heeft ons in de voorgaande buitengewone algemeene vergadering door een even nauwkeurig als uitvoerig verslag bekend gemaakt met de handelingen dier Augustus-vergadering, waarvan ik U den afloop heb herinnerd. Dat verslag zal U weldra in druk geworden.

Het toen weder voltallig geworden Hoofdbestuur heeft een rooster van aftreding opgemaakt, waarbij met voorbijgang van het jaar 1867 werd bepaald, dat: in 1869 zal aftreden de Penningmeester, als zijnde de plaatsvervanger van den Heer F. C. HEKMEIJER, wiens aftreden op dat tijdstip had moeten plaats hebben; in 1870 de 2^e Secretaris en in 1871 de 1^e Secretaris, als zijnde gekozen resp. in 1864 en '65; in 1872 de Onder-Voorzitter als plaatsvervanger van den Heer SWART; in 1873 de Voorzitter, die de door periodieke aftreding van den Heer SNELLEN in 1868 opengevallen plaats heeft ingenomen.

Thans kom ik aan een punt, Mijne Heeren, waar mijne taak minder aangenaam wordt. Ik moet U namelijk aantoonen, hoe de ijver voor het behoud onzer Maatschappij, waarvan ik zoo even met genoeg kon gewagen, toch niet in al hare leden even levendig brandde, hoe zelfs hier en daar een onverwacht koeltje in staat was dat vuur geheel uit te dooven.

Het Hoofdbestuur wenschte niets liever dan zoo spoedig mogelijk aan een algemeen verlangen te voldoen, door een der hechtste banden, mag ik zeggen, waardoor onze vereeniging wordt samengehouden nauwer toe te halen. Het wenschte zoodra mogelijk met de uitgave van een 3de deel van het Tijdschrift, waarvan in September 1866 de beide laatste afleveringen van den 2^{en} jaargang verschenen waren, een aanvang te maken. Tot zijn leedwezen moest het echter ontwaren, dat de voorwaarden, welke daartoe onmisbaar zijn, ontbraken. Aan de eene zijde eene lange lijst van achterlijke contributiën, een gemis aan finantieele ondersteuning, aan de andere eene nog grooter behoefte aan intellectueele hulp, zonder welke toch evenmin aan eene uitgave te denken valt. Tot overmaat van ramp eindelijk de overtuiging, dat om verschillende redenen een akkoord met een nieuwen uitgever noodzakelijk was.

Daar ik het laatste had voorzien, waren door mij, als mederedacteur, reeds vroeger, maar te vergeefs, pogingen aangewend om daartoe te geraken. Tot het voorzitterschap geroepen, heb ik die pogingen hervat, maar zij bleven vruchteloos wegens de geringe verdiensten aan eene uitgave op de vroegere voorwaarden verbonden. Zóó was de stand van zaken, dien ik blootlegde in eene hoofdbestuursvergadering van den 16^{den} Februari jl. Mijne medebestuurders hebben mij toen volmacht verleend, om althans voor één uit te geven deel geheel naar eigen goedvinden eene overeenkomst te treffen. De zaak is toen tot stand gekomen; de overeenkomst houdt o. a. de naar mij toescheen niet onverschillige bepaling in, dat voor het vervolg de prijs van het Tijdschrift in den handel minstens even veel, maar in geen geval minder zal bedragen dan de contributie van de leden der algemeene afdeling.

Intusschen waren bijdragen in voldoende mate ingekomen om met de uitgave een begin te maken, en zoo was dan voorloopig aan 2 voorwaarden voldaan: een uitgever en stukken ter plaatsing; maar de derde, Mijne Heeren, liet nog steeds op zich wachten.

Het Hoofdbestuur heeft toen overwogen, welke de doelmatigste wijze was om daarin te voorzien. Onze ijverige Penningmeester heeft zich gaarne de moeite getroost, per wissel een zeer groot aantal leden der algemeene afdeling in de gemakkelijke gelegenheid te stellen om van hunne belangstelling in de verschijning van ons Tijdschrift te doen blijken. Mot den toestand onzer geldmiddelen zult Gij straks in kennis worden gesteld; maar nu reeds mag ik het niet verzwijgen, de pogingen van onzen Penningmeester hadden eene betere uitkomst verdiend. Vele leden deden wel is waar zooals men kon verwachten; maar bij vele anderen ondervond hij eene weigering. Wij vonden echter genoegzamen steun om met de uitgave een begin te maken. Een 4de gedeelte van Deel III is reeds ter perse, en heden zult Gij in de gelegenheid zijn, voorloopig reeds met het eerste vel kennis te maken, in afwachting, dat U spoedig eene dubbel-aflevering zal geworden. Het Hoofdbestuur en de Redactie aarzelen geen oogenblik te erkennen, dat de verschijning van het Tijdschrift zeer achterlijk is; zij meenen echter, dat daarvoor afdoende en van hunnen wil onafhankelijke oorzaken bestaan, en zoo het hun aan de daartoe noodige ondersteuning niet ontbreekt, zullen zij zeker bereid gevonden worden om het achterlijk gedeelte in verloop van tijd in te halen.

Art. 12 der Wet verplicht de leden tot betaling hunner contributie. Het Hoofdbestuur heeft dus: 1°. besloten, de weigering tot betaling te zullen beschouwen als een afzien van het lidmaatschap, zoodat de Algemeene Afdeling langs dezen weg 20 leden heeft verloren. Het heeft 2°. besloten, de leden, die door hunne weigering het verlangen te kennengegeven hebben, om niet meer als lid te worden aangemerkt, zoo zij later wellicht weder als zoodanig mochten voorgesteld worden, dan slechts onder de bepaalde voorwaarde toe te laten, *dat zij vooraf aan hunne verplichtingen ten opzichte van art. 12 tot het jaar 1869 zullen hebben voldaan*. Ik darf vertrouwen, dat die besluiten Uwe goedkeuring zullen wegdragen.

Diezelfde voorwaarde heeft het toepasselijk moeten stellen op den heer SCHOUTEN, die in den aanvang van dit jaar verzocht heeft om als lid geschrapt te worden.

Vier leden zijn ons door den dood ontvallen, de Heeren: DEHNE, oud-directeur der militaire veterinaire dienst, STOLKERT, oud-paarden-

arts der 1^e klasse, WIJS, adjunct-paardenarts bij het Indisch leger, en DUNNEWOLD, veearts te Almelo. De Heer Dr. VON REEKEN heeft tot ons leedwezen voor het lidmaatschap bedankt; terwijl de Heer ROBERTON het land heeft verlaten, om de betrekking van gouvernements-veearts in Oost-Indië te aanvaarden.

Tegenover dit verlies van 27 leden der algemeene afdeeling staat eene aanwinst van 2 nieuwe leden in de afdeeling *Utrecht*, de Heeren SNIJDERS en VERHAAR, 1 nieuw lid in de afdeeling *Zuid-Holland*, de Heer DE HEER, en 14 nieuwe leden in de *Algemeene Afdeeling*, zijnde de Heeren MICHELS en BOSSCHER sedert de algemeene vergadering van 1866, (terwijl 5 andere leden toen eveneens benoemd, in de termen van de bovengenoemde besluiten vallen,) de heer VAN DULM sedert de algemeene vergadering van 1868, en sedert 1869 de Heeren SCHIMMEL, JANNÉ jun., MOUBIS, OVERBOSCH, paardenarts, KLARENBEEK, CLERCX, ARNTZ jun., VAN ESVELD, VAN DER LOEFF, MARS en VAN OPPENRAAIJ.

De Maatschappij bestaat dientengevolge op het oogenblik uit 4 eere-lid, 3 leden-correspondenten en 68 gewone leden. Van de laatste behooren 18 tot de afdeeling *Zuid-Holland*, 13 tot de afdeeling *Utrecht* en 37 tot de *Algemeene afdeeling*.

Geeft dus, vooral onder de bovengenoemde moeilijke omstandigheden het ledental reden tot tevredenheid, met het aantal der bijzondere afdeelingen is dat niet het geval; daarin toch is geene verandering gekomen. En meent niet Mijne Heeren, dat zulks wellicht te wijten is aan gemis aan pogingen tot opwekking. Evenzeer als het bestuur doordrongen is van de wenschelijkheid, dat dit getal zoo groot mogelijk worde, omdat het belang en het nut onzer Maatschappij daaraan ten nauwste zijn verbonden (zooals mijn voorganger U van deze plaats reeds bij herhaling met klem van redenen heeft betoogd); evenzeer was het er op bedacht niets onbeproefd te laten om dat doel te bereiken. Met leedwezen moet ik echter mededeelen, dat de pogingen in *Gelderland*, *Zeeland* en *Limburg* tot nog toe vruchteloos zijn geweest; terwijl in de zes overige provinciën nog te weinig veeartsen lid der Maatschappij zijn om zulke poging met eenige hoop op goed gevolg te beproeven. Ik vlei mij echter nog altijd met de verwachting, dat naarmate langzamerhand de middelen van gemeenschap gemakkelijker worden; de neiging tot onderlinge samenkomst zich meer zal doen gevoelen,

met de stellige verwachting vooral, dat eene aanstaande veeartsenijkundige staatsregeling ook krachtig er toe zal bijdragen, dat een net van afdeelingen zich vorme, en dat dán meer en meer onze Maatschappij zal vertegenwoordigen het veeartsenijkundig Nederland ¹⁾).

1868/69.

VERSLAG van den toestand en de werkzaamheden der Afdeeling Zuid-Holland.

Toestand der afdeeling. Noch voor- noch achterwaardsche beweging is in den toestand van de afdeeling merkbaar, dewijl daarin, vergeleken bij het daarvan vermelde in het verslag van 1867/68, geene verandering is gekomen. Of de geheimzinnige stilte waarin zich de geheele Maatschappij scheen te wikkelen, aanstekend op haar werkte, zooveel is zeker, dat de stille en kalme rust bleef voortduren.

Ofschoon het ledental van de afdeeling geene verandering heeft ondergaan, zijn echter twee leden van woonplaats verwisseld. Een der leden heeft zich met der woon in eene andere provincie gevestigd, maar bleef nogthans lid der afdeeling.

Vergaderingen. Deze bepaalden zich tot eene buitengewone, den 9 Maart 1869 en eene gewone, den 25 Augustus daaraanvolgende. De eerste alleen ter bespreking van de ontwerpen van wet, regerende het veeartsenijkundig staatstoezicht en veeartsenijkundige politie, en dat regerende de uitvoering der veeartsenijkunst. De tweede tot de gewone werkzaamheden bij het reglement omschreven en tot voorbereiding der Algemeene Vergadering.

De practische mededeelingen bepaalden zich tot eenige meer algemeene onderwerpen, waaromtrent onderling van gedachten ge-

¹⁾ Na het uitbrengen van dit verslag werden al de in het programma bepaalde punten achtereenvolgens in behandeling genomen. Een volledig verslag van de handelingen dezer algemeene vergadering zal later medegedeeld worden, wanneer het bij de redactie zal ingekomen zijn.

wisseld werd, die op zich zelve van te weinig belang waren dan dat daarvan bijzondere melding kan gemaakt worden.

's GRAVENHAGE, den 4 Sept. 1869.

Namens het Bestuur,

De Secretaris,

J. A. ALERS.

NAAMLIJST

van de leden der Maatschappij ¹⁾.

Hoofdbestuur.

A. W. H. Wirtz, *Voorzitter* ²⁾, te *Utrecht*.
 J. Huffnagel, *Onder-Voorzitter*, » *Haarlem*.
 B. J. Aalbers, *Penningmeester*, » *Nieuw-Lekkerland*.
 G. J. Hengeveld, *Eerste Secretaris*, » *Utrecht*.
 F. Th. Weitzel, *Tweede Secretaris*, » *Amersfoort*.

Eerelid.

Jhr. Mr. D. R. Gevers Deijnoot, te *Loosduynen*.

Correspondeerende leden.

Dr. H. J. Broers, te *Utrecht*.
 A. J. Janné, » *Roermond*.
 Dr. L. Mulder, » *Arnhem*.

¹⁾ Opgemaakt na afloop der 7e Algemeene Vergadering, den 9 Sept. 1869.

²⁾ Heeft den 22 September 1869 als zoodanig bedankt.

Afdeeling Zuid-Holland.

1. B. J. Aalbers, *Penningmeester*, te *Nieuw-Lekkerland*.
2. J. A. Alers, *Secretaris*, » *'s Gravenhage*.
3. F. A. Deijermans, » *Flakkee*.
4. W. Dogterom, » *Krimpen a'd Lek*.
5. J. W. E. Donckerman, » *Haastrecht*.
6. L. van Es, » *Melissant*.
7. A. de Heer, » *Nieuwenhoorn*.
8. J. B. Huijsmans, » *Rotterdam*.
9. C. S. van Klaveren, » *Ameide*.
10. J. Köhler, » *Almkerk*.
11. J. W. F. Korndorffer, » *Rotterdam*.
12. C. A. Kühler, » *Oudshoorn*.
13. E. Overbosch, » *Gouda*.
14. J. P. Rotscheid, » *Delfshaven*.
15. P. F. Rijnenberg, » *'s Gravenhage*.
16. J. B. Snellen, » *Moordrecht*.
17. W. F. Steijgerwaldt, » *Leiden*.
18. L. Swart, *Voorzitter*, » *Barendrecht*.

Afdeeling Utrecht.

1. A. Gijsbers, te *Utrecht*.
2. F. C. Hekmeijer, » »
3. W. J. E. Hekmeijer, » »
4. G. J. Hengeveld, *Voorzitter*, » »
5. J. A. Hinze, » *Mijdrecht*.
6. A. Hissink, *Penningmeester*, » *Utrecht*.
7. C. J. Sandkuijl, » *Zeist*.
8. G. C. Schröder, » *Bunnik*.
9. W. Snijders, » *Kuilenburg*.
10. H. J. H. Stempel, *Secretaris*, » *Nieuwersluis*.
11. A. Verhaar, » *Utrecht*.
12. F. Th. Weitzel, » *Amersfoort*.
13. A. W. H. Wirtz, » *Utrecht*.

Algemeene Afdeeling.

de HH. Veeartsen:

1.	R. Bosscher,	te <i>Veendam</i> ,	<i>Prov. Groningen</i> .
2.	J. Th. van der Loeff,	» <i>Stadskanaal</i> ,	» »
3.	E. Plantenga,	» <i>Groningen</i> ,	» »
4.	F. B. Venema,	» <i>Middelstum</i> ,	» »
5.	H. Poll,	» <i>Witmarsum</i> ,	» <i>Friesland</i> .
6.	H. J. Prakke,	» <i>Leeuwarden</i> ,	» »
7.	L. Hubenet,	» <i>Dwingelo</i> ,	» <i>Drenthe</i> .
8.	A. Overbosch,	» <i>Hoogeveen</i> ,	» »
9.	A. F. van Ghert,	» <i>Deventer</i> ,	» <i>Overijssel</i> .
10.	H. Voetelink,	» <i>Zwolle</i> ,	» »
11.	J. Huffnagel,	» <i>Haarlem</i> ,	» <i>Noord-Holland</i> .
12.	A. J. Klarenbeek,	» <i>Haarlemmermeer</i> ,	» »
13.	W. H. Lampe ¹⁾ ,	» <i>Parmerend</i> ,	» »
14.	D. van Hulst,	» <i>Nieuwveen</i> ,	» <i>Zuid-Holland</i> .
15.	G. W. V. Arntz,	» <i>Bemmel</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
16.	F. W. van Dulm,	» <i>Elst</i> ,	» »
17.	J. N. Dijkman,	» <i>Lochem</i> ,	» »
18.	H. H. Laseur,	» <i>Warnsveld</i> ,	» »
19.	J. H. Smit,	» <i>Huissen</i> ,	» »
20.	J. P. C. Smit,	» <i>Arnhem</i> ,	» »
21.	J. M. D. Westholz,	» <i>Nijmegen</i> ,	» »
22.	J. C. Kegelaer,	» <i>Hulst</i> ,	» <i>Zeeland</i> .
23.	C. Mazure,	» <i>Zierikzee</i> ,	» »
24.	L. van Driel,	» <i>Eindhoven</i> ,	» <i>Noord-Brabant</i> .
25.	P. F. Michels,	» <i>Heusden</i> ,	» »
26.	A. J. Montens,	» <i>Zevenbergen</i> ,	» »
27.	L. Janné,	» <i>Roermond</i> ,	» <i>Limburg</i> .
28.	A. Clercx,	» <i>Echt</i> ,	» »

de HH. Militaire Paardenartsen:

29.	J. H. Houtzagers,	P.-A. 2 ^e kl. te	<i>Zutphen</i> .
30.	H. M. Stickel-Schoemaker,	id. »	<i>Breda</i> .

¹⁾ Tot lid benoemd in de 7de Alg. Verg., 9 Sept. 1869.

31. J. G. S. Arntz,	P.-A. 3 ^e kl. te <i>Arnhem</i> .
32. M. Stoffels,	id. » <i>Amersfoort</i> .
33. A. Overbosch,	id. » <i>Venloo</i> .
34. J. B. H. Moubis,	id. » <i>Amsterdam</i> .
35. W. C. Schimmel,	id. » <i>'s Hage</i> .
36. H. Mars,	id. » <i>Haarlem</i> .
37. W. J. P. van Oppenraaij,	id. » <i>Amersfoort</i> .
38. D. S. van Esveld,	id.

[In het begin van het jaar 1869 hebben afgezien (zie blz. 167) van het lidmaatschap der Maatschappij (*Algemeene Afdeling*):

de Heeren Veeartsen: P. WERKMAN te *Leens*, H. REIMERS te *Dalen*, E. OVERBOSCH Wz. te *Zutphen*, J. E. REICHMAN te *Hummelo*, J. M. F. KEGELAER te *Ael*, T. van AERDE, L. VAN MERVENNÉE te *Goes*, A. F. STICKEL-SCHOEMAKER te *'s Bosch*, J. TH. VAN TER VELDE te *Broekhuizen* en J. BILLEKES te *Horst*;

de Heeren Militaire Paardenartsen: A. J. de BRUYN, C. H. M. HOUBA, F. A. LUDWIG, J. L. N. WEISSENBRUCH, W. F. SCHRÖDER, J. J. HINZE, R. J. SCHOUTEN, J. LAMÉRIS, J. L. VAN DER WURFF en D. C. VALEMINK.]

VEEARTSENIJKUNDIGE INSTELLINGEN, WETTEN EN VERORDENINGEN.

Rijks Veeartsenijschool.

Vereischten tot toelating als Kweekeling. Onderwijs. Examens.

Het programma van de vereischten, om aan 's Rijks Veeartsenijschool als kweekeling of tot de bijwoning der lessen te worden toegelaten en van het onderwijs aldaar te geven, vastgesteld bij besluit van den Min. van Binn. Zaken, dd. 16 September 1851, (Staats-Courant van 17 September 1851, n°. 220. Ook opgenomen in *Het Repertorium* van VAN HASSELT en HEKMEIJER, 4^e jaargang 1851, blz. 350.) werd vervangen door een programma, vastgesteld bij besluit van 13 October 1860 (Staats-Courant van 14 en 15 October 1860, n°. 224. Ook opgenomen in de „*Verhandelingen*, enz. of *Verslag van de 11^e en 12^e Algemeene Vergaderingen van het Nederlandsch Veeartsenijkundig Genootschap*; Utrecht, 1861; blz. 241).

In het programma van 1860 bleven de vereischten tot toelating als kweekeling onveranderd, nam. leeftijd van 16 tot 24 jaren, en de kennis van de rekenkunst, de gronden van de spraakkunst der Nederduitsche taal, de gronden der algemeene en vaderlandsche geschiedenis en de beginselen der aardrijkskunde. Art. 7 bevatte echter de volgende nieuwe bepalingen: „Bij het einde van elk studiejaar wordt door

de leeraren der school, onder voorzitterschap van den directeur, een examen afgenomen van elken leerling, om daarnaar te beoordeelen of hij tot een volgend studiejaar kan overgaan. Bij niet voldoende bekwaamheid blijft de leerling in hetzelfde studiejaar." „Bij het einde van het laatste studiejaar wordt het examen als veearts afgelegd voor eene commissie, onder voorzitterschap van den directeur, bestaande uit de leeraren der school en 3 daartoe door den Minister benoemde deskundigen." Art. 8 regelde de verdeeling van het onderwijs over de 4 leerjaren en de verschillende examina. Als afzonderlijk leervak werd opgenomen de ziektekundige ontleedkunde, en weggelaten de geschiedenis der epizoötiën.

Een nieuw programma werd vastgesteld bij Min. besluit van 9 Mei 1864 (Staats-Courant van 10 Mei, n°. 110). De vereischten voor het admissie-examen (art. 1) werden daarin vermeerderd met de kennis van: 1°. de beginselen van de fransche of hoogduitsche taal, zoodat de adspirant, zonder grove fouten, uit eene dier talen in de Hollandsche taal kan overbrengen; 2°. de wiskunde, tot en met de leer van de evenwijdige lijnen. Art. 5 bepaalde dat de vereischten voor de toelating der kweekelingen ook voor hen gelden, die alleen onderwijs verlangen te ontvangen; zoodat de bepaling, dat de uitwonende leerlingen bij hunne toelating den leeftijd van 18 jaren moeten bereikt hebben, hierdoor was vervallen. Art. 7 bevatte de nieuwe bepaling: „Moet een inwonend kweekeling meer dan twee jaren in hetzelfde studiejaar blijven, dan wordt hem zijne verdere inwoning en verpleging in het gebouw ontzegd. Het staat hem dan vrij als uitwonend kweekeling van het onderwijs gebruik te maken." Art. 8 onderging enkele wijzigingen.

Het programma van 1864 werd in December 1865 gewijzigd en opgenomen in een reglement voor 's Rijks veeartsenijsschool, dat thans nog geldende is, en waarvan een uittreksel hier volgt.

WIRTZ.

UITTREKSEL uit het Reglement voor 's Rijks
Veeartsenijschool, vastgesteld bij beschikking
van den Minister van Binnenlandsche Zaken
van 12 December 1865, n°. 217, 9de af-
deeling.

§ 2. *Van de kweekelingen.*

Art. 20.

Die verlangen als kweekeling te worden toegelaten, moeten hun 17de jaar hebben bereikt, doch niet ouder zijn dan 24 jaren, en bij examen doen blijken goed leesbaar te kunnen schrijven en kennis te bezitten van:

- a.* de gronden van de spraakkunst der nederduitsche taal;
- b.* de beginselen van de fransche of hoogduitsche taal, zoodat de aspirant, zonder grove fouten, uit eene dier talen in de hollandsche taal kan overbrengen;
- c.* de beginselen der algemeene en vaderlandsche geschiedenis;
- d.* de beginselen der aardrijkskunde;
- e.* de rekenkunde, bijzonder van de gewone en tientallige breuken, met toepassing op het nederlandsch stelsel van maten en gewigten, alsmede van de evenredigheden en het trekken van den vierkantwortel uit getallen;
- f.* de stelkunst, tot en met de vergelijkingen van den eersten graad, met drie onbekenden;
- g.* de meetkunst, de leer van de evenwijdige lijnen, van de driehoeken en de vierhoeken, tot en met de gelijk- en gelijkvormigheid der drie- en veelhoeken.

Art. 21.

Dit examen zal jaarlijks vóór den aanvang van den nieuwen cursus, door de leeraren der school, in tegenwoordigheid van den directeur worden afgenomen.

De aspiranten melden zich daartoe vooraf bij den directeur aan, met overlegging van:

een extract uit het geboorteregister;

een bewijs van goed gedrag, afgegeven door het gemeentebestuur van hunne woonplaats;

een bewijs van te zijn gevaccineerd of de natuurlijke pokken te hebben gehad, afgegeven door een erkend geneesheer.

Art. 22.

Indien zich meer aspiranten aanmelden dan er kunnen geplaatst worden, zullen zij, die bij het examen moest hebben uitgemunt, als inwonende kweekelingen worden aangenomen. De overigen, die bij het examen hebben voldaan, kunnen als uitwonende kweekelingen het onderwijs bijwonen.

Art. 23.

Die verlangen alleen onderwijs en niet tevens huisvesting en verpleging in de school te ontvangen, moeten aan artt. 20 en 21 voldoen.

Art. 24.

De kweekelingen moeten zich behoorlijk van boeken, instrumenten, kleederen en linnengoed voorzien, ter goedkeuring van den directeur.

Art. 25.

De directeur regelt de leefwijze der kweekelingen buiten den tijd der lessen en waakt voor hunne gezondheid en zedelijkheid.

Art. 26.

De leerlingen zijn verplicht zich gedurende de lessen ordelijk te gedragen.

Indien zij de orde storen, moeten zij zich op bevel van den leeraar verwijderen.

De leeraar geeft van het voorgevallene onmiddellijk kennis aan den directeur.

Art. 27.

Bij herhaald onordelijk gedrag gedurende de lessen, of bij onzedelijk gedrag en bij wederkerende ongehoorzaamheid aan de reglementaire voorschriften in het algemeen, kan de raad van

bestuur aan den Minister voorstellen eenen kweekeling van de school te verwijderen.

§ 3. *Van het onderwijs.*

Art. 28.

Aan 's Rijksveeartsenijschool wordt onderwijs gegeven in:

- a. de natuurkunde;
- b. de scheikunde;
- c. de kruidkunde;
- d. de leer der voedende en vergiftige inlandsche planten;
- e. de dierkunde en de beginselen der vergelijkende ontleedkunde;
- f. de natuurlijke geschiedenis der huisdieren en exterieur;
- g. de ontleedkunde en histologie;
- h. de physiologie;
- i. de leefregelkunde;
- k. de veeteelt;
- l. de algemeene ziektekunde en geneesleer;
- m. de ziektekundige ontleedkunde;
- n. de bijzondere ziektekunde en geneesleer;
- o. de geneesmiddelleer en vergiftleer;
- p. de recepteerkunst en artsenijsbereidkunst;
- q. de heelkunde;
- r. de leer der operatien en verbanden;
- s. de verloskunde;
- t. de genees-, heel- en verloskundige kliniek;
- u. de geregteijke veeartsenijskunde en veeartsenijskundige politie;
- v. de geschiedenis der veeartsenijskunde;
- w. het theoretisch en praktisch hoefbeslag.

Art. 31.

Elk leerjaar vangt aan den 1sten September.

Er zijn jaarlijks twee vacantien: eene van den 1sten tot den 15den Maart en eene van den 15den Julij tot den 1sten September.

Art. 34.

De leercursus kan in vier studie jaren voleindigd worden. Bij het einde van eik studiejaar wordt door de leeraren der school,

onder voorzitterschap van den directeur, een examen afgenomen van elken leerling, om daarnaar te beoordeelen of hij tot een volgend studiejaar kan overgaan. Bij niet voldoende bekwaamheid blijft de leerling in hetzelfde studiejaar.

Moet een inwonend kweekeling meer dan twee jaren in hetzelfde studiejaar blijven, dan wordt hem zijne verdere inwoning en verpleging in het gebouw ontzegd. Het staat hem dan vrij als uitwonend kweekeling van het onderwijs gebruik te maken.

Bij het einde van het laatste studiejaar wordt het examen als veearts afgelegd voor eene commissie, onder voorzitterschap van den directeur, bestaande uit de leeraren der school en 3 daartoe door den Minister van Binnenlandsche Zaken benoemde deskundigen.

Art. 35.

Het onderwijs en het examen wordt geregeld als volgt:

Eerste leerjaar.

Winter-cursus.

Kruidkunde.
Dierkunde.
Natuurkunde.
Ontleedkunde.
Oefening in het ontleden.
Recepteer-enartsenijbereidkunst
Oefeningen in de apotheek.
Theoretisch hoefbeslag.
Praktisch hoefbeslag.

Zomer-cursus.

Kruidkunde.
Anorganische scheikunde.
Natuurlijke geschiedenis en exterieur van het paard.
Natuurlijke geschiedenis en exterieur der overige huisdieren.
Physiologie.
Oefening in het ontleden.
Oefeningen in de apotheek.
Praktisch hoefbeslag.

Bij het einde van het eerste leerjaar: overgangsexamen in bovenstaande leervakken, met uitzondering van de anorganische scheikunde, ontleedkunde en physiologie.

Tweede leerjaar.

Winter-cursus.

Kruidkunde.
Dierkunde.

Zomer-cursus.

Kruidkunde.
Anorganische scheikunde.

Natuurkunde.
 Ontleedkunde.
 Oefening in het ontleden.
 Algemeene ziektekunde.
 Recepteer- en artsenijsbereidkunst.
 Oefeningen in de apotheek.
 Theoretisch hoofbeslag.
 Praktisch hoofbeslag.

Natuurlijke geschiedenis en exterieur van het paard.
 Natuurlijke geschiedenis en exterieur der overige huisdieren.
 Physiologie.
 Oefening in het ontleden.
 Algemeene geneesleer.
 Oefeningen in de apotheek.
 Praktisch hoofbeslag.

Bij het einde van het tweede leerjaar: eindexamen in de kruidkunde, dierkunde, natuurkunde en anorganische scheikunde, recepteer- en artsenijsbereidkunde, exterieur, theoretisch en praktisch hoofbeslag. Overgangsexamen in ontleedkunde, physiologie, algemeene ziektekunde en geneesleer.

DERDE LEERJAAR.

Winter-cursus.

Organische scheikunde.
 Ontleedkunde.
 Oefening in het ontleden.
 Veeteelt.
 Leefregelkunde.
 Algemeene ziektekunde.
 Ziektekundige ontleedkunde.
 Bijzondere ziektekunde en geneesleer.
 Kliniek.
 Geneesmiddelleer en vergiftleer.
 Heelkunde.
 Verloskunde.

Zomer-cursus.

Beschrijving der voedende en vergiftige gewassen.
 Physiologie.
 Oefening in het ontleden.
 Veeteelt.
 Leefregelkunde.
 Algemeene geneesleer.
 Ziektekundige ontleedkunde.
 Bijzondere ziektekunde en geneesleer.
 Kliniek.
 Geneesmiddelleer en vergiftleer.
 Heelkunde.
 Operatien.
 Geschiedenis der vecartsenijskunde.

Bij het einde van het derde studiejaar: eindexamen in de leer der voedende en vergiftige gewassen, organische scheikunde, ontleedkunde, physiologie, veeteelt, leefregelkunde, algemeene ziekte-

kunde en geneesleer, geschiedenis der veeartsenijkunde. Overgangsexamen in de bijzondere ziektekunde en geneesleer, ziektekundige ontleedkunde, geneesmiddelleer en vergiftleer, heekunde en verloskunde.

VIERDE LEERJAAR.

Winter-cursus.

Organische scheikunde.
Ziektekundige ontleedkunde.
Bijzondere ziektekunde en geneesleer.
Kliniek.
Geneesmiddelleer en vergiftleer.
Heekunde.
Operatien.
Verloskunde.
Geregtelijke veeartsenijkunde en veeartsenijkundige politie.
Exterieur van het paard, toegepast op dienstgebruik, op uitwendige gebreken, alsmede de hoefziekten.

Zomer-cursus.

Praktische oefeningen in de scheikunde.
Ziektekundige ontleedkunde.
Bijzondere ziektekunde en geneesleer.
Kliniek.
Geneesmiddelleer en vergiftleer.
Heekunde.
Operatien.
Oefeningen op het fantôme.
Geregtelijke veeartsenijkunde en veeartsenijkundige politie.
Exterieur van het paard, toegepast op dienstgebruik, op uitwendige gebreken, alsmede de hoefziekten.

Eindexamen :

Onderzoek naar de deugdelijkheid van genees- en voedingsmiddelen. Opsporen van vergiften. Geneesmiddelleer en vergiftleer. Ziektekundige ontleedkunde. Bijzondere ziektekunde en geneesleer. Heekunde. Verloskunde. Toegepast exterieur en hoefziekten. Geregtelijke veeartsenijkunde en veeartsenijkundige politie.

Bij Kon. besluiten van 25 Maart en 26 April 1860 was bepaald : dat door de kweekelingen, welke in de eerste 4 jaren aan 's Rijksveeartsenijsschool zullen geplaatst worden, te beginnen met 1 September 1860, jaarlijks als bijdrage voor onderwijs, huisvesting en verpleging, zal worden betaald f 200, en door hen die verlan-

gen alleen onderwijs en niet tevens huisvesting en verpleging in die school te ontvangen, f 50 's jaars; en

dat de gelden te betalen door, of ten behoeve van elk, die als kweekeling in 's Rijksveeartsenijschool zal worden opgenomen, zullen voldaan worden in twee gelijke termijnen op 1 September en 1 Maart.

Deze bepalingen werden voor den tijd van 4 jaren, te beginnen met 1 Sept. 1864, vernieuwd bij Kon. besluit van 8 Mei 1864; en nogmaals voor den tijd van één jaar, in 1868 en in 1869.

Wz.

**Verslagen van den staat der Rijksveeartsenijschool,
over de jaren
1862/63, '63/64, '64/65, '65/66, '66/67 en '67/68. ¹⁾**

voorkomende in de

REGEEINGSVERSLAGEN VAN DEN STAAT DER HOOGHE, MIDDELBARE
EN LAGERE SCHOLEN.

1862/63. De regeling en verdeling van het onderwijs bleef grootendeels dezelfde. Aan sommige leervakken is eenige uitbreiding gegeven.

Aan 't eindexamen hebben drie kweekelingen deel genomen. De blijken van bekwaamheid daarbij aan den dag gelegd waren van dien aard, dat de door den Minister van Binnenlandsche zaken benoemde commissie zoowel ten aanzien van de vorderingen der adspiranten, als van de methode van onderwijs een gunstig oordeel heeft uitgebragt.

Van 24 kweekelingen van het 1ste, 2de en 3de studiejaar zijn na voldoende examen 21 tot een volgend studiejaar overgegaan; 3 hunner, van het 1ste jaar, die aan dit examen niet hadden voldaan, zijn in dezelfde klasse gebleven.

Aan 't vergelijkend examen om als kweekeling voor rekening van

¹⁾ Zie het verslag over 1861/2, in dit Tijdschrift, 1ste jaarg., blz. 180-1.

Wz.

het Departement van Oorlog tot paardenarts te worden opgeleid, hebben acht aspiranten zich onderworpen. Drie daarvan werden geplaatst.

Voor het toelatingsexamen hebben zich 12 aspiranten aangemeld; 10 zijn als kweekeling opgenomen.

Het onderwijs werd gedurende dezen cursus door 39 inwonende kweekelingen, waaronder 5 voor rekening van het Departement van Oorlog, bijgewoond.

Aan de ziekenstallen der inrigting werden in behandeling genomen 505 paarden, 2 ezels, 19 runderen, 2 schapen, 25 geiten, 9 varkens, 312 honden, 27 katten, alsmede eenige huisvogels, in 't geheel 917 dieren.

Behalve de gevallen van uitwendige belediging en van zoodanige aandoeningen welke meer tot het gebied der heekunde behooren, werden ruim 100 dieren aangebragt tot het ondergaan van kleinere operatiën. Deze werden meerendeels onder opzicht van den leeraar door de kweekelingen van het 3de en 4de studiejaar verrigt. Ook de voor het onderwijs aangekochte dieren gaven ruime gelegenheid om zich in het doen van operatiën te oefenen. De operatiën van de zoogenaamde kleine chirurgie hebben de kweekelingen van het 3de jaar meermalen ten uitvoer gebragt en daarin eene groote handigheid verkregen even als in het aanleggen van middelen van bedwang en van heekundige werktuigen.

De meest voorkomende groote en gevaarlijke operatiën werden door de oudste kweekelingen met goed gevolg ten uitvoer gebragt.

Door den aankoop van drie voor de ontleedkundige lessen bestemde koeijen zijn de oudste kweekelingen in staat gesteld om zich in de ovariëtomie zoodanig te bekwamen, dat deze kunstbewerking, bij het afleggen van het oindexamen, door hen met vaardigheid en eenen gunstigen afloop is ten uitvoer gebragt.

Het praktisch onderwijs in de verloskunde, voor zoover zulks betrekking heeft op het aanleggen van verloskundige werktuigen, het reponeren van onregelmatige ligging van het foetus en het ontleden en verkleinen daarvan, heeft, even als in vroegere jaren, met behulp van het fantôme plaats gehad. Daartoe werden 27 kalveren aangekocht. Dit gedoopte van het onderwijs heeft echter door het aankopen en aanhouden van een vijftiental koeijen eene

aanmerkelijke uitbreiding erlangt. Op verschillende tijden hebben deze runderen regelmatig afgekalfd.

Het beloop der geheele verlossing, van de voorboden af tot het uitdrijven der nageboorten, werd bestendig door de kweekelingen van de beide laatste leerjaren waargenomen. Aan twee lunner, tot het 4de studiejaar behoorende, werd vergund om, in tegenwoordigheid van den leeraar, het dier te exploreren, en beurtelings werd aan hen de zorg voor de verlossing opgedragen. Op deze wijze heeft dit onderwijs eene zeer gewenschte rigting gekregen. Vroeger verlieten de meeste jongelieden de school, zonder eene koe te hebben zien afkalven. Thans zijn zij daarmede geheel gemeenzaam geworden. De uitkomsten van dit verbeterd onderwijs zijn zoodanig, dat het verrigten van regelmatige en onregelmatige verlossingen gerustelijk aan de kweekelingen van het 4de jaar kan toevertrouwd worden. Tegennatuurlijke verlossingen zijn slechts eenmaal bij een paard en een ezel, twee malen bij koeijen voorgekomen.

De ambulatoire kliniek heeft gelegenheid gegeven om 83 paarden, 708 runderen en 132 schapen in behandeling te nemen.

Als voorbehoedmiddel tegen de besmettelijke longziekte werden, zoowel op reeds besmette als nog onbesmette stallen, 568 inentingen verrigt. De waarde dezer kunstbewerking als voorbehoedmiddel tegen verdere besmetting heeft zich bij bovenstaande inentingen op nieuw bevestigd.

Het aantal der voorgeschreven en aan de inrigting gereed gemaakte recepten bedroeg 4294.

De toestand der gebouwen, met uitzondering van de ziekenstallen, is voldoende. Deze laatsten echter verkeeren in een slechten staat.

(In het den 12 December 1865 uitgebracht verslag der commissie uit de 2^e Kamer der Staten-generaal, belast met het onderzoek van het Regeeringsverslag betreffende den staat van het onderwijs in 1862/63, komen aangaande de Vceartsenijschool geene opmerkingen voor. Wz.)

1863/64. ¹⁾ De regeling en verdeeling van het onderwijs bleef met eenige uitbreiding dezelve als in vorige jaren.

De inrigting had het verlies te betreuren van den heer J. JENNES, na eene langdurige ongesteldheid op den 22sten Mei 1864 overleden.

Te zijner vervanging is bij Koninklijk besluit van 8 Junij 1864 benoemd de heer A. W. H. WIRTZ, paardenarts der 2de klasse bij het leger.

Het gedrag der kweekelingen was over het algemeen gepast.

Velen hebben zich door vlijt en ijver onderscheiden; bij eenigen echter ontbrak voldoende lust tot studie en zucht naar kennis.

Gestrenger examens bij den overgang tot een volgend studiejaar zullen naar verondersteld mag worden, van gunstigen invloed zijn.

Aan het eindexamen hebben 8 kweekelingen deel genomen. Aan allen werd de rang van vecarts toegekend. Zes hunner zijn met lof bevorderd.

Van de 27 leerlingen van het 1ste, 2de en 3de studiejaar zijn, na voldoende afgelegd overgangsexamen, 24 tot een volgend studiejaar toegelaten; de drie overigen, die, wegens beperkte geestvermogens of gebrek aan ijver, aan dit examen evenmin als aan dat van 1862 hebben kunnen voldoen, moesten in dezelfde klasse blijven. Op hen is derhalve de tweede alinea van art. 7 der voorwaarden, waarop kweekelingen aan deze inrigting worden toegelaten, toegepast. Van de daarbij gegeven vergunning, om als uitwonend kweekeling de lessen te blijven bijwonen, heeft slechts één kweekeling gebruik gemaakt; twee hebben de school verlaten.

Voor ééne plaats om als kweekeling voor rekening van het Departement van Oorlog tot paardenarts te worden opgeleid, hebben zich 13 adspiranten aangeboden. Ofschoon drie hunner bij het vergelijkend examen zeer voldaan hadden, kon slechts één benoemd worden.

Na voldoende afgelegd toelatingsexamen zijn 12 adspiranten voor

¹⁾ In de inleiding van het Verslag over '63/64 wordt, na de opmerking, dat nu voor het eerst eene rubriek aan het middelbaar onderwijs kon gewijd worden, medegedeeld, dat onder die rubriek onder anderen hunne plaats schein aangewezen aan de Landhuishoudkundige school te Groningen en aan de Vecartsenijschool, als *mede, wat hare hoofdstrekking betreft, tot het middelbaar onderwijs behoorende.*

veearts als kweekelingen tot de school toegelaten, waarvan 10 in wonende en 2 uitwonende.

De lessen van den cursus 1864/65 worden derhalve door 38 inwonende en 3 uitwonende kweekelingen bijgewoond; onder dezen zijn er 5, die tot paardenarts bij het leger worden opgeleid.

Aan de kliniek zijn behandeld 482 paarden, 16 runderen, 40 geiten, 348 honden, 24 katten en 48 stuks gevogelte, te zamen 910 zieke dieren.

Tot het ondergaan van kleinere operatien, die in den regel door kweekelingen van het 3de leerjaar verrigt worden, werden bovendien aangebragt 73 dieren.

De ambulatoire kliniek leverde wederom eene gunstige gelegenheid tot oefening en waarneming. Op die wijze werden buiten het terrein der school behandeld 96 paarden en 83 runderen.

De kweekelingen van het 4de jaar waren tegenwoordig en behulpzaam bij 15 regelmatige verlossingen bij koeijen en 3 bij paarden. Onregelmatige verlossingen kwamen niet voor. De overige praktische oefeningen in de verloskunde hebben met behulp van het fantôme plaats gehad. Daartoe werden 27 kalveren gebruikt.

In de apotheek werden 3088 recepten gereed gemaakt.

Aan de hoefsmederij zijn 412 paarden beslagen, waaronder 1347 ijzers gelegd zijn; buitendien werden 123 kunstijzers aangelegd bij paarden wegens voetgebreken.

Voor het onderwijs in het hoefbeslag, de operatien en de dissectie werden 29 paarden aangekocht, voor beide laatstgenoemde oefeningen nog bovendien 9 runderen en 3 geiten.

De hulpmiddelen voor het onderwijs zijn behoorlijk onderhouden en naar de behoeften aangevuld.

De verzameling voor ontleedkunde werd met belangrijke praeparaten, gedeeltelijk als geschenk ingezonden, gedeeltelijk door den ijverigen prosector vervaardigd, verrijkt.

Aan de gebouwen zijn eenige herstellingen verrigt.

De ziekenstallen echter blijven in slechten toestand verkeerren.

Ook het lokaal voor dissectie bestemd is ondoelmatig.

(In het den 15 Maart 1866 uitgebracht verslag der commissie uit de 2. Kamer, belast met het onderzoek van het Regeeringsverslag betreffende den staat van het onderwijs in 1863/64, komen

opmerkingen voor naar aanleiding van de twee laatste alinea's van vorenstaand verslag over den staat der Veeartsenijsschool. Deze opmerkingen zijn reeds medegedeeld in dit Tijdschrift, 2de jaarg. 1865, blz. 249.) Wz.

1864/65. Het onderwijs is op dezelfde voet als vroeger vrij geregeld gegeven. Ongesteldheid echter van sommige leeraren was oorzaak dat nu en dan lessen gestaakt werden.

Het gedrag der kweekelingen was over het algemeen gepast en heeft nimmer aanleiding gegeven tot ernstige berisping. Hun ijver liet evenwel te wenschen over. Lust om zich wetenschappelijk te ontwikkelen, en liefde voor de wetenschap werd bij weinige en dan nog in geringe mate aangetroffen. Zoowel het eindexamen als de verschillende overgangsexamens waren verre van uitstekend.

Van de elf kweekelingen, die zich, na den afloop van den vierjarigen cursus, aan het eindexamen hebben onderworpen, zijn slechts 3 met lof, en 3 zonder deze toevoeging tot veeartsen bevorderd; aan de vijf overige is de rang van veearts slechts bij meerderheid van stemmen toegekend.

De beide kweekelingen van het 3de studiejaar hebben bij het overgangsexamen niet voldaan, en zijn mitsdien in dezelfde klasse gebleven. Uit dien hoofde kan er na den afloop van den cursus 1865/66 geen eindexamen afgenomen worden.

Van de 14 kweekelingen van het 2de studiejaar werd aan vijf en van de 14 van het 1ste studiejaar aan twee, mede wegens onvoldoend afgelegd examen, de bevordering tot eene hoogere klasse ontzegd.

Aan het vergelijkend examen van hen, die voor rekening van het Departement van Oorlog, ten einde tot paardenarts te worden opgeleid, eene plaatsing als kweekeling verlangden, hebben zich 10 aspiranten onderworpen, waarvan 3 zijn aangenomen.

Tot het toelatingsexamen voor burgerveearts hebben zich 14 aspiranten aangemeld. Slechts 5 hunner hebben daarbij voldaan.

De lessen gedurende den cursus 1865/66 werden derhalve door 35 kweekelingen bijgewoond, waaronder 2 niet inwonende en 5 voor rekening van het Departement van Oorlog.

Aan de ziekenstallen der inrigting werden behandeld, aan in-

en uitwendige ziekten lijdende, 422 paarden, 15 rundren, 25 geiten, 329 honden, 29 katten en 29 stuks gevogelte en enkele andere dieren. Bovendien werden nog aangevoerd 187 dieren, meestal honden en katten tot het ondergaan van kleinere operatiën. Van de 437 grootere huisdieren (paarden en runderen) zijn hersteld 390, verbeterd 11, gestorven of afgemaakt 25; van de overige bleef de afloop onbekend, doch deze mag over het algemeen als gunstig aangemerkt worden.

De ambulatoire kliniek heeft minder dan in vorige jaren gelegenheid gegeven tot waarneming en behandeling van zieke dieren buiten het terrein der school. Op die wijze werden slechts in behandeling genomen 39 paarden, 26 runderen, 3 honden en 1 varken.

De inenting als voorbehoedmiddel tegen de besmettelijke longziekte werd, zoowel onder besmette als niet besmette veestapels, met gunstig gevolg bij 121 runderen verrigt.

Veertien regelmatige verlossingen, bij de runderen aan de inrigting toebehoorende, hebben in tegenwoordigheid en met medehulp der kweekelingen van het 3de en 4de studiejaar plaats gehad.

In de apotheek zijn 2423 recepten gereed gemaakt; de dagelijks voorkomende winkelvoorschriften en eenvoudige tincturen werden mede bereid.

De receptuur van het afgelopen jaar wijst, met die van het voorgaande vergeleken, eene vermindering aan van ruim 600 recepten.

Dit verschil is het gevolg zoowel van het geringer aantal zieke dieren, hetwelk ter behandeling aan de inrigting is aangeboden, als van de mindere veeartsenijkundige hulp die van buiten verlangd werd. De oorzaak hiervan schijnt te zoeken in de gedurige afwisseling van de leeraren met het klinisch onderwijs belast en het optreden van personen die, bij de veehouders weinig of niet bekend, aanvankelijk althans, dat vertrouwen niet ondervinden, hetwelk aan den vorigen leeraar JENNES was geschonken.

Aan de hoefmederij werden 369 paarden beslagen, waaronder, met inbegrip der kunstijzers voor paarden wegens voetgebreken, 1232 ijzers gelegd zijn.

Voor het onderwijs in de operatiën, de ontledkunde en het hoefbeslag werden eenige dieren aangekocht. Ook de aan de inrigting gestorven dieren zijn voor deze lessen gebezigd.

Voor de oefeningen in de praktische verloskunde en het ontleden

van het kalf met behulp van het fantôme werden 14 kalveren gebruikt.

De hulpmiddelen voor het onderwijs zijn behoorlijk onderhouden en zooveel mogelijk naar behoefte aangevuld.

Voor de verzameling van physische instrumenten werden aangekocht 6 platen met beweegbare deelen tot opheldering der stoomwerktuigen, 24 houten ligchamen tot verklaring van de kristalvormen en nog eenige voorwerpen van minder belang.

De verzameling van scheikundige praeparaten en toestellen werd door vernieuwing van het gebruikte in stand gehouden. Aan het zoölogisch kabinet werden eenige praeparaten toegevoegd.

Voor de bibliotheek werden onderscheidene belangrijke werken aangekocht, de tijdschriften en vervolgwerken zijn bijgehouden.

De gebouwen, ofschoon in het dagelijksche onderhoud werd voorzien, laten op den duur te wenschen over. De ziekenstallen zijn ondoelmatig ingerigt; eene gelegenheid om honden op te nemen en te plaatsen bestaat niet; het lokaal waarin de dissectielessen plaats hebben is vochtig en donker; ook de ruimte is ontoereikend om voldoende gelegenheid tot oefening in het ontleden te verschaffen.

1865/66. Aan het voornemen om met den aanvang van den cursus 1865/66 het onderwijs, volgens het vroeger vastgestelde programma, voort te zetten, kon wegens de afwezigheid van twee van de vier leeraren, die tijdelijk met het toezigt over de vecartsenijkundige dienst tot wering van den veetyphus waren belast, geen gevolg gegeven worden. Deze afwezigheid en de staking van eenige lessen, die daarvan het noodzakelijk gevolg was, hebben op den gang der studie een nadeeligen invloed gehad.

Het gedrag der kweekelingen heeft nu en dan aanleiding tot berisping gegeven. Een van hen heeft zelfs, ter voorkoming van onaangename maatregelen te zijnen opzigte, de school moeten verlaten.

De eind-examina, die in het midden van Julij plegen afgenomen te worden, hadden wegens de cholera omstreeks eene maand vroeger plaats, zoodat de zomercursus moest bekort worden en er dien ten gevolge geen genoegzame tijd overbleef om sommige vak-

ken geregeld af te handelen. De praktische oefeningen in de scheikunde, alsmede de lessen in toegepast extérieur geregtelijke veeartsenijkunde en politie, die alleen voor de kweekelingen van het 4de jaar gegeven worden, vielen van zelf weg, omdat er geen kweekelingen van dat leerjaar aanwezig waren.

Het onderwijs werd door 35 kweekelingen, waaronder 2 niet inwonende, bijgewoond.

Tot het toelatingsexamen, dat dit jaar in September is afgenomen hebben zich 15 adspiranten aangemeld, doch slechts 14 onderwierpen er zich aan. Van dezen hebben 12 voldaan, zoodat de lessen van den cursus 1866/67 werden bijgewoond door 45 kweekelingen, waaronder 5 uitwonende en 5 voor rekening van het Departement van Oorlog, om als paardenarts bij het leger te worden opgeleid.

Aan de ziekenstallen der inrigting werden behandeld 287 paarden, 15 runderen, 12 geiten, 3 varkens, 295 honden, 26 katten en 24 vogels. Verder werden tot onderzoek en het doen van kleine operatiën, behalve eenige doode honden en vogels, nog aangevoerd 26 paarden, 15 runderen, 9 geiten, 26 honden en 120 katten. Van de paarden zijn hersteld 204, als onherstelbaar afgevoerd 14 en gedood 3, terwijl van 66 de uitkomst der behandeling onbekend bleef. Van de 15 runderen herstelden er 14.

Het aantal paarden, dat jaarlijks ter behandeling wordt aangeboden, neemt hand over hand af. In 1862/63 bedroeg dit getal 507, in de volgende jaren 482, 422 en 287. Deze vermindering is hoofdzakelijk het gevolg van den minder goeden staat der ziekenstallen.

Buiten het terrein der school zijn minder dieren behandeld dan in voorgaande jaren. De oorzaak daarvan was de runderpest. Dikwerf toch moest de behandeling van beesten, op plaatsen waar de epizootie aanwezig was, in het belang van den veestapel derinagting geweigerd worden.

In de apotheek zijn 1655 recepten gereed gemaakt. Ook werden weder de winkelvoorschriften en de eenvoudige tincturen bereid.

De vermindering der receptuur bij voorgaande jaren moet, behalve aan de in vroegere verslagen reeds genoemde oorzaken, ook aan de bovengemelde vermindering der dagelijksche praktijk worden toegeschreven.

Aan de hoefmederij werden 353 paarden beslagen, waaronder, met inbegrip der kunstijzers voor paarden wegens voetgebreken, 1181 ijzers gelagd zijn.

Voor de oefeningen in de operatieve heekunde, de ontleedkunde en het hoefbeslag zijn aangekocht 20 paarden. De aan de inrichting gestorven dieren zijn mede voor de lessen gebezigd.

De hulpmiddelen voor het onderwijs zijn behoorlijk onderhouden en aangevuld.

De botanische verzameling en het zoologisch kabinet werden met een aantal voorwerpen verrijkt. Zoo werden aan de verzameling van pathologische voorwerpen 54 praeparaten toegevoegd, waaronder hoogst belangrijke die tot de veepest betrekking hebben.

Voor de bibliotheek werden weder eenige werken aangekocht. De tijdschriften zijn bijgehouden.

In het dagelijksch onderhoud der gebouwen wordt geregeld voorzien, maar de verbeteringen, die blijkens het voorgaande verslag noodig zijn, kwamen nog niet tot stand.

1866/67. Het onderwijs is geregeld gegeven, met uitzondering der aan den leeraar HENGEVELD opgedragen lessen, die, wegens voortdurende afwezigheid van dezen leeraar, slechts gedeeltelijk door den paardenarts DE BRUYN vervuld werden. Ook de lessen in het praktische hoefbeslag moesten geruimen tijd, wegens ziekte en overlijden van den onderwijzer in dit leervak, gestaakt worden.

Het onderwijs werd door 45 kweekelingen, waaronder 5 niet inwonende, bijgewoond. Hun gedrag, gedurende de lessen, gaf geene reden tot aanmerking. De weinige lust om zich te bekwamen en de geringe ambitie, die zich bij de meeste openbaarde, om uit te munten, gaven aanleiding dat de tijd in ledigheid en tot het plegen van baldadigheden werd misbruikt. Aan een inwonend kweekeling is, wegens onbehoorlijk gedrag, de verdere inwoning in het schoolgebouw ontzegd; hem is echter vergunning verleend om de lessen als uitwonend kweekeling bij te wonen.

De overgangs-examens hebben op den 13^{den} Junij 1867 een aanvang genomen en zijn op den 22sten daaraanvolgende geëindigd.

Over het algemeen, echter met zeer gunstige uitzondering van

de kweekelingen van het 2de leerjaar, waren de vorderingen weinig bevredigend. Behalve de reeds genoemde mindere lust om zich toe te leggen en te bekwamen, schijnen gemis aan tact van studeren, en de gebrokkige wijze die zij daarbij volgen, gemis aan algemeene ontwikkeling en eene onvoldoende, hoogst oppervlakkige kennis van voorbereidende wetenschappen, daarvan de hoofdoorzaken te zijn.

Aan het eind-examen hebben 10 kweekelingen, waaronder drie, die tot paardenarts waren opgeleid, deel genomen. Door 4 hunner werd zeer goed voldaan; zij werden *met lof*, de overigen zonder deze bijvoeging tot veeartsen bevorderd.

Tot het toelatings-examen hebben zich 14 aspiranten aangemeld, slechts 12 zijn opgekomen. *Vijf* hunner hebben voldaan, *zeven* werden afgewezen.

Aan de ziekenstallen der inrigting werden behandeld 339 paarden, 53 runderen, 14 geiten, 2 schapen, 3 varkens, 249 honden, 34 katten en 31 stuks gevogelte.

Van de paarden zijn hersteld 245, als onherstelbaar afgevoerd 17, gestorven of gedood 7; terwijl van de overigen de uitkomst der behandeling onbekend bleef.

Van de 53 runderen, die in behandeling kwamen, waren 35 aan de runderpest lijdende; hiervan zijn 26 gestorven. Van de overige 27 herstelden 26, terwijl omtrent een de uitkomst onbekend bleef.

Buiten het terrein der school werden 14 paarden en 30 runderen behandeld. De oorzaak dat dit cijfer niet die hoogte bereikte als vroeger, was, even als in het voorgaande jaar, toe te schrijven aan het heerschen der runderpest.

Buitendien werden door de kweekelingen meerdere, waaronder belangrijke operatiën gedaan op dieren in het belang van het onderwijs aangekocht. Voor de oefeningen in de operatieve heilkunde en de ontleedkunde werden gebezigd 25 paarden en één ezel; voor laatstgenoemde lessen nog bovendien de aan de inrigting gestorven dieren, waaronder 25 runderen.

Niettegenstaande de meest zorgvuldige aanwending van voorzorgsmaatregelen brak op den 9^{den} Januarij 1867 de zoo gevreesde runderpest onder het aan de inrigting behorende rundvee uit.

Voor de kweekelingen opende deze ziekte een ruim veld voor

onderzoek en waarneming en gaf hun gelegenheid om zich van nabij en zeer naauwkeurig met den aard der ziekte, hare verschijnselen en de pathologische veranderingen welke zich in de verschillende organen voordoen, van nabij bekend te maken.

In de apotheek zijn 1918 recepten gereed gemaakt. Ook de dagelijks voorkomende winkel-voorschriften en eenvoudige tincturen werden bereid.

Ofschoon dezelfde redenen, die reeds in de beide laatste jaren tot eene aanzienlijke vermindering der receptuur aanleiding gaven, bleven bestaan, zoo wijst evenwel het afgelopen schooljaar eene vermeerdering aan van 213 recepten.

Aan de hoefsmederij werd een zeer gering aantal paarden beslagen. De langdurige ziekte van den onderwijzer en de vacature door zijn overlijden ontstaan waren daarvan de oorzaak. In plaats van den overleden VAN DER KLUGT is, na een vergelijkend examen, als onderwijzer in het praktische hoefbeslag benoemd P. J. PLENAAR, korporaal hoefsmid bij het 3de regiment huzaren.

De hulpmiddelen voor het onderwijs in de natuur- schei- en dierkunde zijn behoorlijk onderhouden en door aankoop uit het Kabinet van wijlen den hoogleeraar VAN LIDTH DE JEUDE aanzienlijk vermeerderd. Aan de verzameling van pathologische voorwerpen werden belangrijke praeparaten, gedeeltelijk tot de runderpest betrekking hebbende, toegevoegd. Buitendien werd deze verzameling vermeerderd met een aantal afgietsels in gips, die de pathologische veranderingen van verschillende organen bij runderpest, naauwkeurig en juist voorstellen.

Omtrent den toestand der gebouwen valt weinig meer te zeggen dan hetgeen in vroegere verslagen meermalen herhaald is. In het dagelijksch onderhoud werd voorzien, maar het aanbrengen van belangrijke en kostbare verbeteringen, waartoe anders de toestand der gebouwen en vooral die der ziekenstallen wel aanleiding zoude geven, scheen niet geraden, omdat het voornemen bij de Regering bestond wetsontwerpen tot regeling van alles wat de veeartsenijkunde betreft en daaronder ook regeling van het onderwijs in de veeartsenijkunde in gereedheid te brengen.

1867/68. Het onderwijs werd geregeld gegeven, met uitzondering echter der lessen in de scheikunde, die gedurende den zomercursus meermalen zijn gestaakt, wegens ongesteldheid van den leeraar met dat onderwijs belast. De lessen in heel- en verloskunde, veeteelt en leefregelkunde zijn, ten gevolge van de terugkomst van den leeraar HENGEVELD, hervat en op geregelde wijze voortgezet.

Het onderwijs is bijgewoond door 38 kweekelingen, waaronder drie die voor rekening van het Departement van Oorlog tot paardenarts bij het leger werden opgeleid. Ofschoon hun gedrag buiten de lessen tot geene ernstige aanmerkingen heeft aanleiding gegeven, was, in den regel, de studieijver zeer gering en waren de vorderingen weinig bevredigend; de uitslag der disciplinaire en overgangsexamens was dien ten gevolge vrij ongunstig. Van de 8 kweekelingen van het eerste leerjaar werden slechts 4 tot de lessen van een volgend jaar toegelaten. Van de 8 kweekelingen van het 2de jaar zijn drie bevorderd en moesten vijf in dezelfde klasse blijven; terwijl van de 12 kweekelingen van het 3de leerjaar slechts 5 met algemeene en de overige met eene geringe meerderheid van stemmen tot de lessen der vierde klasse werden bevorderd.

Aan het eindexamen, hetwelk in tegenwoordigheid der tijdelijke commissie van examinatie werd afgenomen, hebben zich 8 kweekelingen onderworpen, aan wie allen de rang van veearts werd toegekend, doch zonder bijvoeging der woorden «met lof» op het diploma. Het gemis aan ijver voor gezette studie en aan lust om zich te bekwamen, schijnt, behalve aan minder aanleg en ontwikkeling, ook voornamelijk te moeten worden toegeschreven aan te oppervlakkige kennis van voorbereidende wetenschappen. Meer en meer blijkt het dat het toelatingsexamen met groote gestrengheid afgenomen, of de eischen daarvan hooger gesteld moeten worden.

Voor het toelatingsexamen voor den cursus 1868/69 hebben zich 16 adspiranten aangemeld; twee zijn niet opgekomen, slechts 3 hebben een voldoende examen kunnen afleggen, elf werden afgewezen.

Aan de ziekenstallen der inrigting zijn opgenomen en behandeld 758 dieren.

De volgende tabel geeft een overzicht der opgenomen diersoorten en van de uitkomst die de behandeling gehad heeft:

DIERSOORT	Opge- nomen.	Hersteld of gebeterd	Gestor- ven of gedood	Afloop onbekend
Paarden	344	264	9	71
Runderen	22	18	2	2
Geiten	11	9	2	"
Varkens	2	2	"	"
Honden	316	213	26	77
Katten	29	17	4	8
Gevogelte	34	15	10	9
Totaal	758	538	53	167

Buiten het terrein der school zijn in behandeling genomen 40 paarden, 89 runderen en 3 varkens; van de eerstgenoemde diersoort zijn hersteld 31, afgemaakt 1, bij 8 bleef de uitkomst der behandeling onbekend. Van de runderen herstelden 70, 7 zijn gedood of afgemaakt.

Bij de verlossingen, die de aan de school toebehoorende runderen opleverden, waren de kweekelingen van het 4de jaar tegenwoordig en behulpzaam; voor de oefeningen op het fantôme werden 10 kalveren aangekocht.

De operaties, die door de kweekelingen van het 4de jaar onder medehulp van het 3de jaar zijn verrigt, bedragen 211. Voor deze oefeningen, alsmede voor de dissectiellessen werden aangekocht 19 paarden, 2 runderen, 1 ezel en 4 honden; voor laatstgenoemde lessen werden buitendien gebezigd de dieren die aan de inrigting waren gestorven of op verlangen van de eigenaars werden gedood.

In de apotheek zijn gereed gemaakt 2552 recepten; ook de eenvoudige tincturen en de dagelijks voorkomende winkelvoorschriften zijn aldaar bereid.

Was de receptuur in de laatste jaren steeds afnemende, zoo maakte het laatstvoorgaande jaar daarop eene gunstige uitzondering door eene vermeerdering van ruim 200 recepten; het afgelopen schooljaar wijst eene vermeerdering aan van ongeveer 700 recepten. Het schijnt dat het door de veebezitters aan de inrigting geschon-

ken vertrouwen, hetwelk wegens redenen reeds vroeger opgegeven zeer verminderd was, meer en meer terugkeert.

In de hoefsmederij werden door de kweekelingen van het 1ste en 2de leerjaar 413 ijzers van verschillend model vervaardigd en aangelegd bij paarden, die aan de inrigting wegens hoefgebreken behandeld werden, of bij voorwerpen die in het belang van het onderwijs¹⁾ waren aangekocht.

Het materieel voor het onderwijs in schei- en natuurkunde is behoorlijk onderhouden en aangevuld.

De zoölogische verzameling en die voor ontleedkunde telt thans 3965 nummers; die voor ziektekundige ontleedkunde 1229.

In het dagelijksch onderhoud der gebouwen werd voorzien, doch de verbeteringen die aan het schoolgebouw en de ziekenstallen moesten worden aangebracht, bleven nog achterwege.

De Veeartsenijschool op de Staatsbegrootingen voor de jaren 1866, '67, '68, '69 en '70.

Staatsbegrooting voor 1866. Hoofdstuk V, *Binnenl. Zaken*; 4de afdeeling, *Medische politie*.

Art. 61. Jaarwedden en verdere belooningen van den directeur, de leeraren, ambtenaren, bedienden en arbeiders aan 's Rijks Veeartsenijschool, mitsgaders schrijffloonen:

a.	tractementen van den directeur en de leeraren .	f	10000
b.	tractementen der verdere ambtenaren	-	2700

(Dezelfde reden, waarom ten vorigen jare de wedde der leeraren aan de veeartsenijschool werd verhoogd, geldt voor den prosector en custos der kabinetten en voor den onderwijzer in het hoefbeslag. Daarom is onderdeel b met f 400 verhoogd, ten einde hun tractement met f 200 te vermeerderen.)

c.	schrijffloonen, loon der bedienden en arbeiders. .	-	2320
			<hr/>
			te zamen f 15020

1) Over de Staatsbegrooting voor 1865, zie dit Tijdschrift, 2de jaarg., blz. 115; over die voor 1864, *ibid.*, 1ste jaarg., blz. 179.

Art. 62. Voeding en verpleging der kweekelingen en bedienden aan 's Rijks Veeartsenijschool, subsidien voor de verzamelingen en verdere inrigtingen van onderwijs, onderhoud en lasten der gebouwen, onderhoud en aankoop van meubelen en gereedschappen, vuur en licht, aankoop en voeding van runderen, administratieve en verdere uitgaven:

a.	kosten van voeding en verpleging	f	8600
b.	subsidien voor het onderwijs.	-	2500
c.	onderhoud en lasten der gebouwen, onderhoud en aankoop van meubelen en gereedschappen, mitsgaders vuur en licht	-	4000
d.	schrijfbehoeften, drukloonen en kleine huishoudelijke uitgaven.	-	100
e.	voeding van zieke dieren in de stallen der school opgenomen.	-	7000
f.	aankoop en voeding van runderen	-	1500

te zamen f 23700

Bedrag van artt. 61 en 62 f 38720

In de *Wet op de Middelen voor 1866* komen onder de rubriek «verschillende ontvangsten en toevallige baten» voor:

Baten, voortvloeiende uit het beheer van 's Rijks Veeartsenijschool f 11000.

[Deze baten waren voor 1864 geraamd op f 8500; hare opbrengst heeft bedragen f 10786,43^s. Voor 1865 waren zij geraamd op f 9500, en heeft hare opbrengst bedragen f 10190,90^s.

In 1866 bedroegen zij f 10704,97^s.]

In het *Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs van de 2de Kamer der Staten-Generaal voor het ontwerp van Wet tot vaststelling van hoofdstuk V der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1866* komt ten opzichte van Art. 61 het volgende voor:

«Met het oog op de bestaande omstandigheden en op de verhooging van uitgaven, die wederom voor de Veeartsenijschool wordt voorgedragen, werd eenige nadere inlichting wegens de uitkomsten dier instelling wenschelijk geacht. Bepaald verlangde men het aantal veeartsen, van de school afkomstig en thans als zoodanig werk-

zaam, te kennen. Door sommigen werd twijfel geopperd, of het onderwijs op de school wel in allen opzichte voldoende is. Aan de theoretische vorming der kweekelingen wilden deze leden gaarne allen lof toekennen, maar het ontbrak onzen wetenschappelijken veeartsen naar het scheen, dikwijls aan praktische bekwaamheid. Bij de thans heerschende veeziekte moet dit op nieuw zeer sterk zijn uitgekomen. De reden zal wel in onvoldoende praktische opleiding te zoeken zijn, en men vroeg dan ook, of daarin geene verbetering te brengen ware. In verband hiermede werd in eene afdeeling de opmerking gemaakt, dat het zeer gewenscht zou zijn indien meer zieke beesten aan de inrigting ter verzorging wierden toevertrouwd. Door het lager stellen der verplegingskosten zou de toevoer daarvan zeer zeker worden bevorderd. Men ontveinsde echter niet, dat indien deze kosten al te laag wierden berekend, daardoor ligt aanleiding tot misbruik zou worden gegeven.»

In de *Memorie van Beantwoording* antwoordde de Minister daarop het volgende:

«In het *Verslag over den landbouw*, in het vorige jaar uitgegeven, komt op blz. 163 een nominatieve staat voor van de veeartsen, van 's Rijks Veeartsenijschool afkomstig. Dat het onzen veeartsen zoo algemeen aan praktische bekwaamheid zou ontbreken, als het verslag schijnt te meenen, mag worden betwijfeld. Van de praktische geschiktheid, voor zoo ver die bij het eindexamen aan de examinerende commissie blijken kan, wordt gunstige getuigenis afgelegd. Voor hetgeen in den regel van de veeartsen wordt gevorderd, ontbreekt het hun niet aan bekwaamheid. Wat hun ontbreekt, is welligt voldoende voorbereidende vorming, eer zij de Veeartsenijschool bezoeken, algemeene ontwikkeling. Men mag hopen dat ook daarop de nieuwe organisatie van het middelbaar onderwijs gunstig zal werken.

Indien bij de thans heerschende veeziekte sommige veeartsen niet in alle opzichten hebben voldaan, eischt de billijkheid in het oog te houden, dat men hier te doen heeft met eene zeldzaam voorkomende ziekte, die zich in een halve eeuw niet in Nederland had vertoond en aan onze veeartsen, ook aan de oudere, niet uit eigen aanschouwing kon bekend zijn. Wanneer men de uitkomsten van

de behandeling der aan rundertyphus lijdende dieren door onze veeartsen vergelijkt met die welke in andere landen worden verkregen, bijv. in Engeland, valt de vergelijking geenszins ten nadeele der Nederlandsche veeartsen uit. De Minister zal gaarne onderzoeken, of door het lager stellen der verplegingskosten de toevoer van zieke dieren aan de school kunne bevorderd worden. Het gevaar voor misbruik, waarop ook het Verslag wijst, maakt voorzigtigheid te dien opzichte raadzaam.»

In het *Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs der 1ste Kamer* komt met betrekking tot deze artikelen voor:

«Van onderscheidene zijden werd de behoefte aangewezen, welke er bestaat aan een grooter getal bekwame veeartsen; terwijl eene nadere regeling van het onderwijs in en de uitoefening der Veeartsenij kunde wenschelijk toescheen.»

Daarop antwoordde de *Minister* (Mem. van Beantwoording):

«Dat het aantal bekwame veeartsen niet grooter is zal wel niet aan de Regering kunnen geweten worden. Op de Rijks Veeartsenij school te Utrecht staat de gelegenheid open tot het bekomen van deugdelijk onderwijs. Een nieuw reglement voor die inrigting werd onlangs vastgesteld.

Het uitnemend belang van wettelijke regeling van de uitoefening der Veeartsenij kunde ontgaat de aandacht van den ondergeteekende niet. Te zijner tijd zal een wetsontwerp te dien einde aan de Staten-Generaal worden aangeboden.»

De artt. 61 en 62 werden zonder beraadslaging door beide Kamers aangenomen.

Wz.

Staatsbegrooting voor 1867.

De artt. 61 en 62 (*Medische politie*) verschillen van die voor 1866 daarin, dat:

onderdeel *c* van art. 61 (schrijffloonen, loon der bedienden en arbeiders) verhoogd is met *f* 340 en dus gebragt op *f* 2660; (Met

de volgende toelichting: «Eene verhooging van dezen post met *f* 340 is wenschelijk, ten einde daaruit de jaarlijksche bezoldiging van den schrijver, die tevens boekhouder is, op *f* 600 te brengen en het overige als huurloon voor een knecht te besteden. Voor schrijfloon is voor het loopende jaar *f* 360 beschikbaar; deze som is te gering om daarvoor een geschikt persoon te vinden, die minstens 9 uren daags moet werkzaam zijn. Ook is er behoefte aan vermeerdering van het dienstpersoneel, door toevoeging van een knecht, die hoofdzakelijk in den ziekenstal en op de tot de inrigting behorende weilanden moet werkzaam zijn».)

onderdeel *b* van art. 62 (subsidien voor het onderwijs) met *f* 200 verminderd en dus gebracht is op *f* 2300 (omdat de werkelijke uitgaven in de laatste jaren het cijfer van *f* 2400 niet bereikt hebben);

onderdeel *d* van art. 62 (schrijfbehoeften, drukloon en kleine huishoudelijke uitgaven) met *f* 200 verhoogd en dus gebracht is op *f* 300 (omdat de som van *f* 100, ook voor 1866 toegestaan, ontoereikend blijkt te zijn om daaruit de hier omschreven uitgaven te betalen, en deze post jaarlijks aanmerkelijk overschreden wordt en nauwelijks toereikend is voor de kleine huishoudelijke uitgaven.)

Het gezamenlijk bedrag der artt. 61 en 62 is *f* 39060.

In het *Wet op de Middelen* voor 1867 zijn de baten, die uit het beheer der veeartsenijschool voortvloeien, geraamd op *f* 41000.

In het *Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs van de 2de Kamer* voor hoofdstuk V (*Binnenl. Zaken*) wordt ten opzichte van deze artikelen gezegd:

«In eene der afdeelingen werd het gevoelen uitgesproken, dat, ofschoon de opleiding der kweekelingen aan de Veeartsenijschool anders voldoende schijnt, hun niet genoeg gelegenheid gegeven wordt om waarnemingen wegens verlossingen te doen. Het denkbeeld werd daar geopperd, om een deel dier kweekelingen in 't voorjaar naar veerrijke streken te zenden, om daar van kunstmatige verlossingen getuige te zijn. Tot het vinden dier kosten kon de som van *f* 2300, bij art. 62 *b* uitgetrokken, weder tot het vorig bedrag van *f* 2500 worden verhoogd.»

De *Minister* heeft daarop geantwoord: (Mem. v. B.)

«Naar aanleiding der gemaakte opmerking zal worden onderzocht, of er redenen bestaan om aan het verloskundig onderwijs aan 's Rijks Veeartsenijschool grootere uitbreiding te geven. De kweekelingen in het voorjaar naar veerijke streken te zenden, om daar van kunstmatige verlossingen getuigen te zijn, is een maatregel waaraan groote bezwaren verbonden zijn. Alligt zou daardoor zoowel voor hen als voor den leeraar die hen zou moeten vergezellen, te veel tijd aan het overige onderwijs worden onttrokken.»

Beide artikelen werden in de *Tweede Kamer* zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd. Over art. 62 werd echter de volgende beraadslaging gevoerd:

De Heer WESTERHOFF: (Na voorlezing van hetgeen aangaande art. 62 in de Memorie van Beantwoording voorkomt.) Ik zou het betreuren; Mijnheer de President, indien men er toe mogt besluiten om het getal koeijen die aan 's Rijks Veeartsenijschool voor de verloskunde er op worden nagehouden te vermeerderen en daardoor uitbreiding zocht te geven aan het aan die school gegeven wordend onderwijs in de verloskunde. Ik heb die zaak voor eenige jaren toen men daarmede begonnen is, hier met ons toenmalig hooggeacht medelid, wijlen den heer baron VAN HEEMSTRA, vrij breed besproken en bestreden en ben nog de meening toegedaan, dat het weggeworpen geld is dat daarvoor besteed wordt. Voor natuurlijke verlossingen is dat toch niet noodig; daarbij wordt door den veehouder geen veearts geroepen, hij weet dat ook, al is alles niet zoo geheel normaal, zelf wel te redden. Alleen in moeilijke gevallen, wanneer de natuur de hulp der kunst noodig heeft, roept hij hulp in. Dus voor moeilijke, abnormale verlossingen zullen moeten dienen de dragtige runderen die men op de Utrechtsche school er op nahoudt en al verdubbelde men nu al eens het getal der daar aanwezige koeijen, ook dan nog zou men het eene zeldzaamheid mogen noemen, dat er één geval in het jaar zich voordeed, waarbij eene belangrijke knnstbewerking, bijv. de embryotomie, de verlossing moest bewerkstelligen. Die gevallen komen niet zoo menigvuldig voor als men schijnt te gelooven.

De bezwaren, die er bij den Minister bestaan, om eenige der oudere of meest gevorderde kweekelingen des voorjaars in den

kaltijd naar veerrijke plaatsen te zenden, wegen bij mij niet zwaar, en indien zij daar bij een verloskundige van naam (dat meestal empirici zijn) geplaatst werden, zouden zij in één enkel voorjaar meer zien en meer ondervinding op doen, dan gedurende een geheel menschenleven aan de school mogelijk is, terwijl zij bovendien, onder leiding van dien verloskundige, zelf handen aan het werk zouden kunnen slaan, en de rol van getuigen, zoo als de Minister meent, niet behoeven te spelen. Dat de leeraar de kweekelingen daarbij zoude moeten vergezellen achten wij volstrekt niet noodig; daardoor zou de maatregel zelfs onuitvoerbaar worden, daar de veehouders zulk een groot personeel in hunne stallen niet gaarne zouden toelaten. De kweekelingen zouden naar verschillende plaatsen gezonden moeten worden. Niet meer dan twee naar ééne plaats. Zij komen daar onder de leiding van den plattelands-verloskundige. Dat daardoor te veel tijd aan het overige onderwijs zou worden onttrokken kunnen wij evenmin toestemmen, omdat verreweg de meeste verlossingen in den tijd van omstreeks 6 weken voorvallen. Kostbaar zal deze maatregel ook niet zijn, daar een matig kostgeld voor ieder kweekeling in eene plattelands-gemeente, gedurende zes of zeven weken, en eene kleine tegemoetkoming aan den verloskundige, zeker geen groote som zal kunnen belooopen.

De praktische verloskunde, Mijnheer de President, laat zich evenmin als het goed schaven van een plank alléén uit boeken leeren. Dexteriteit in dezen, geoefendheid wordt alleen door doen, door oefening, door zelf handen aan het werk te slaan, verkregen, en wij gelooven dat ons voorstel daartoe krachtig zal medewerken, waarom wij het nogmaals aan de overweging van den heer Minister aanbevelen.

De Heer SAALJMANS VADER. Mijnheer de Voorzitter, de provincie mijner inwoning is zeer bij den landbouw geïnteresseerd, en ik neem de vrijheid, de aandacht van de Regering te vestigen op het grootte gebrek dat bij ons wordt ondervonden aan veeartsenijkundigen. Op het geheele eiland Zuidbeveland, dat eene uitgestrektheid heeft van meer dan zes uren, bevindt zich slechts één veearts en het is onmogelijk dat deze in aller behoeften kan voorzien. Dit geeft aanleiding dat velen zich moeten behelpen met empirici, en de gevolgen van de behandeling door dergelijke personen zijn voor den landbouw dikwerf zeer bedroevend.

Ik weet dat er groote bezwaren tegen de opleiding van veeartsenijkundigen bestaan, omdat men onderstelt dat bij den landbouw over het algemeen eene zekere tegeningenomenheid bestaat, en door hem de voorkeur gegeven wordt aan empirici. Dit is ook niet tegen te spreken, maar het is toch aan den anderen kant ook zeker waar, dat, wanneer men knappe jongelieden had, die werkelijk voor die zaak berekend waren, deze geprefereerd zouden worden. Ik geloof dat het eenige middel zou zijn om daarin te voorzien, dat van Regeringswege gedurende de eerste jaren eene tegemoetkoming aan die veeartsenijkundigen wierd toegestaan, waardoor die betrekking iets meer aanneemlijk zou worden, terwijl, door bewijzen van bekwaamheid tot het uitoefenen van de praktijk te geven, voor hen ook van zelf een wijdere kring zou gevormd worden om te kunnen bestaan.

Ik beveel dat dringend aan de aandacht der Regering. Wij hebben bij het naderen van de veeziekte de groote behoefte daarvan gevoeld. Men heeft zich bij ons te vergeefs geadresseerd om veeartsenijkundigen te bekomen. Dit doet dus zien dat werkelijk gebrek aan zoodanige personen schijnt te bestaan.

De Heer HEEMSKERK, *Minister van Binn. Zaken*,: Mijnheer de Voorzitter, ik zal gaarne mijne aandacht schenken aan de wenken door den geachten spreker gegeven.

Het laatste punt door den heer SAALMANS VADER aangeroerd, komt mij voor eene quaestie van geld te wezen. Wanneer eene provincie of eene gemeente of wel eenige gemeenten te zamen er prijs op stellen om een veearts in haar midden te hebben, denk ik dat tot de vervulling van dien wensch veel zal afdoen, indien men eene tegemoetkoming wil geven als hij niet dadelijk praktijk mogt verkrijgen. Geschiedt dit, dan zullen die gemeenten wel veeartsen kunnen bekomen; ten minste heb ik dat elders wel eens zien gebeuren.

De heer SAALMANS VADER: Ik wil den Minister alleen met een enkel woord antwoorden dat het verstrekken van eene toelage uit de gemeentekas groote bezwaren zou hebben, omdat bij velen nog eene te groote gehechtheid voor de empirici bestaat, en men dus ten platten lande hiertoe niet ligt zal overgaan; die toelage zoude dus moeten verstrekt worden van 's Rijks wege, zoo als ik meen dat vroeger ook heeft plaats gevonden. Wanneer het eenmaal zoo

ver is, dat men in den landbouwstand ook de overtuiging heeft gekregen van het noodzakelijke om gestudeerde personen in het vak van veeartsnijkunde te hebben, zou van zelf de behoefte aan die toelage ophouden en kon deze dus worden ingetrokken.

De heer HEEMSKERK, *Min. v. Binn. Zaken*,: Ik zal gaarne overwegen, Mijnheer de Voorzitter, of er termen zouden zijn om op eene volgende begrooting, bij leven en welzijn, eene toelage voor veeartsen te brengen. Ik durf het echter niet beloven. Ik herinner mij bepaald uit eene vroegere betrekking, dat in Noordholland eene toelage aan veeartsen werd gegeven om ze te hebben op die plaatsen waar zij bij eene eerste vestiging welligt niet genoeg praktijk zouden hebben. Ik meen dat dit ook in andere provincien plaats heeft.

De heer HARDENBROEK VAN LOCKHORST: Naar aanleiding van hetgeen de Minister aan den heer SAAIJMANS VADER heeft doen opmerken, wensch ik nog mede te deelen dat in de provincie Utrecht, wanneer de gemeente er belang in stelt om een veearts te bezitten, maar er geen zekerheid bestaat dat hij aanvankelijk door zijne praktijk zal kunnen bestaan, een subsidie door de provincie wordt verleend, mits de gemeente het *alterum tantum* bijdrage. Werkelijk wordt dus in de zaak voorzien op de wijze, door den Minister aangegeven.

In het Voorloopig Verslag der 1ste Kamer kwamen deze artikelen niet ter sprake. Ook werden zij door die Kamer zonder beraadslaging goedgekeurd.

Wz.

Staatsbegrooting voor 1868.

De beide artikelen verschillen daarin van de begrootingen voor 1866 en 1867, dat 1°. onderdeel *c* van art. 62 (gebouwen, meubelen, enz.) verhoogd is met *f* 600 en dus gebracht op *f* 4600; waarvan de toelichting zegt, dat die verhooging strekt, om het scheikundig laboratorium met gasbuizen en branders te voorzien en dat in het cijfer begrepen is eene som van *f* 2200, die behalve

voor het onderhoud, bestemd is voor onderscheidene noodzakelijke vernieuwingen aan de gebouwen.

2°. Onderdeel *e* van art. 62 (voeding van zieke dieren) is verminderd en gebracht op *f* 6000.

De toelichting luidt: «In de laatste jaren worden waarschijnlijk ten gevolge van den minder goeden toestand der stallen minder paarden ter behandeling aangeboden. De som van dit onderdeel kan dus met *f* 1000 verminderd worden.»

Het gezamenlijk bedrag der artikelen 61 en 62 is *f* 38660.

De *baten* der school worden geraamd op *f* 11000. (Zij hebben bedragen *f* 9455,37.)

Het *Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs van de 2de Kamer* bevat te dezer zake het volgende:

Art. 61. Door sommige leden werd het gevoelen geopperd, dat, naar de vruchten te oordeelen, het onderwijs op de veeartsenijschool nog altijd veel te wenschen overlaat. Tijdens het heerschen van den veetyphus hadden verscheidene rijksveeartsen getoond, niet de noodige bekwaamheid en geschiktheid voor hunne betrekking te bezitten. Er bestonden voorbeelden, dat deze veeartsen verklaard hadden, dat een rund aan veetyphus leed, terwijl dit later bleek niet het geval te zijn geweest. Andere leden intusschen verklaarden, dat men in hunne provinciën over de rijksveeartsen tevreden was. Zij toonden daar opgewassen te zijn voor hunne taak.

Art. 62. De aantekening 7 bij het onderdeel lit. *e* van dit artikel klinkt zonderling. Er wordt daarin gezegd, hetgeen trouwens van elders blijkt, dat er gestadig minder zieke paarden naar de veeartsenijschool ter behandeling worden gezonden en dat dit waarschijnlijk aan den slechten toestand der stallen te wijten is. Als natuurlijk gevolg liet zich verwachten, dat gelden voor de verbetering der stallen wierden aangevraagd. In plaats daarvan wordt de som voor de voeding van zieke dieren blootweg verminderd. Daaruit moet voortvloeijen, dat hoe langer zoo minder paarden naar de instelling gezonden worden, en dus de gelegenheid voor de kweekelingen afneemt, om zich, wat dit onderdeel van het vak betreft, te bekwamen. Zoo er geen afdoende maatregelen genomen kunnen worden om de paardenstallen te verbeteren, ware het beter

die geheel te slechten en aan dezen tak van onderwijs vaarwel te zeggen. Of zou het ook in aanmerking komen, kweekelingen der school tijdelijk bij onze regimenten cavalerie te detacheren, om daar zich in het genezen van zieke paarden te oefenen?

Het antwoord van den Minister HEEMSKERK (Mem. van Beantwoording) luidt:

«Art. 61. Dat het onderwijs aan 's Rijks Vecartsenijschool zoo slechte vruchten zou dragen als door sommige leden wordt beweerd, meent de ondergeteekende te moeten betwijfelen. Dat, zooals overal in de maatschappij het geval is, niet alle veeartsen even bekwaam zijn, wie zal het ontkennen? In het algemeen echter hebben zij bewijzen gegeven van kunde en uitnemende diensten tot wering van den veetyphus bewezen. Dat er soms verschil van gevoelen heeft bestaan over den aard der ziekte waardoor een stuk vee was aangetast, kan geen verwondering baren. Even als dit met vele andere ziekten ook bij den mensch het geval is, is de diagnose van den veetyphus in de eerste periode niet altijd zeker. Soms kan alleen de lijkopening daaromtrent zekerheid geven.

Art. 62. Het ligt in de bedoeling der Regering bij de wetsontwerpen tot regeling der veeartsenijkundige politie en van de uitoefening der veeartsenijkunde, ook een ontwerp betreffende het onderwijs in de veeartsenijkunde aan te bieden.

De noodzakelijkheid van verbetering van de gebouwen der veeartsenijschool, ook van de paardenstallen wordt erkend. Partiële verbeteringen thans aan te brengen scheen minder raadzaam.»

Deze artikelen zijn door de 2de Kamer zonder beraadslaging aangenomen. Het Voorloopig Verslag van de Rapporteurs der 1ste Kamer bespreekt ze niet, en ook in de zitting dier Kamer kwamen zij niet ter sprake.

Wz.

Staatsbegrooting voor 1869.

In deze komt de veeartsenijschool, in plaats van in de afd. Medische politie, in de 7de afd. *Onderwijs* voor. (Artt. 134 en 135).

De kosten der school zijn even hoog geraamd als voor 1868, met uitzondering van onderdeel *c* van het tweede artikel, dat van *f*4600 tot *f*4000 is teruggebracht, zoodat het totaal van beide artikelen *f*38060 bedraagt.

De *baten* zijn geraamd op *f*11000.

De inrichting kwam bij het onderzoek van en de beraadslagingen over deze begrooting niet ter sprake; vooral, naar het scheen, omdat men een wetsvoorstel over het veeartsenijkundig onderwijs te gemoet zag.

Wz.

Staatsbegrooting voor 1870.

In de 7de afdeeling, *Onderwijs*, zijn de beide artikelen betreffende de veeartsenijschool verhoogd als volgt:

art. 141, onderdeel *c* met *f*90 (wegens de verhoogde huurloonen en daggelden voor stalknechts en arbeiders);

art. 142, onderdeel *b* met *f*200 (omdat de som van *f*2300 onvoldoende, bovendien aankoop eener kast voor simplicia noodig is, en ook de catalogisering der bibliotheek uitgaven vereischt);

onderdeel *e* met *f*250 (wegens den hoogen prijs van het hooi).

Het totaal van beide artt. bedraagt *f*38600.

De *baten* zijn geraamd op *f*10000.

Het *Voorloopig Verslag* zegt bij art. 141:

«Bij het lezen van het jongste verslag over de scholen heeft het de aandacht getrokken, dat bij het toelatingsexamen voor 's Rijks veeartsenijschool, nu daarbij grootere gestrengheid heerscht, zoo veel adspiranten moeten worden afgewezen, en dat het eindexamen op die instelling geen zeer voldoende resultaten oplevert¹⁾. Zou de Minister ook iets omtrent de waarschijnlijke oorzaken van dit

¹⁾ Zie hiervoren blz. 194.

ongunstig verschijnsel kunnen mededeelen? Is het waar, wat men beweert, dat de directeur der instelling niet doceert?»

Het antwoord van den *Minister* (Mem. v. Beantw.) luidt:

«Dat er voor het toelatingsexamen voor 's Rijks Veeartsenijschool meer adspiranten dan vroeger worden afgewezen, nu daarbij grootere gestrengheid heerscht, kan geen verwondering baren. Tot die grootere gestrengheid heeft de ondervinding van de minder voldoende resultaten van het eindexamen aanleiding gegeven. De directeur en de leeraren hebben terecht begrepen dat jongelieden wien het aan voldoende voorbereidende opleiding ontbreekt niet tot bekwame veeartsen gevormd kunnen worden. De invloed van dien maatregel op de eindexamens kan eerst in 1871 blijken.

Het is waar dat de directeur der instelling niet doceert. Bij zijne aanstelling in 1851 is dit door hem als voorwaarde gesteld. De werkzaamheden van den directeur eener instelling als deze, waar 30 à 40 jongelieden inwonen, zijn van grooten omvang en schijnen bij die aanstelling zwaar te hebben gewogen.»

De artikelen werden in beide Kamers zonder beraadslaging aangenomen.

Wz.

Personeel aan de Rijks Veeartsenijschool.

Directeur.

Dr. P. H. J. WELLENBERGH. (19 Febr. 1851.)

Leeraren.

F. C. HEKMEIJER. (19 Febr. 1851.) Veearts der 1^e klasse.

Leeraar in: ontleedkunde, weefselleer, physiologie, natuurlijke geschiedenis en exterieur van het paard, theoretisch hoefbeslag en hoefziekten, recepteer- en artsenijsbereidkunde, gerechtelijke veeartsenijskunde en veeartsenijskundige politie en geschiedenis der veeartsenijskunde.

Dr. J. R. E. VAN LAER. (19 Febr. 1851.)

Leeraar in: natuurkunde, scheikunde, kruidkunde, leer der voedende en vergiftige inlandsche planten, dierkunde en beginselen der vergelijkende ontleedkunde.

G. J. HENGEVELD. (30 Aug. 1853.) Veearts der 1^e klasse.

Leeraar in: natuurlijke geschiedenis en exterieur der huisdieren met uitzondering van het paard, leefregelkunde, veeveelt, heekunde, leer der operatiën en verbanden, verloskunde en kliniek.

A. W. H. WIRTZ. (8 Juni 1864.) Veearts der 1^e klasse.

Leeraar in: ziektekundige ontleedkunde, algemeene ziektekunde en geneesleer, geneesmiddelleer en vergiftleer, bijzondere ziektekunde en geneesleer en kliniek.

Onderwijzers.

A. HISSINK. (10 Sept. 1855.) Veearts der 1^e klasse.

Opziener der kweekelingen en onderwijzer in de artsenijsbereidkunst.

A. TH. VERHAAR. (Maart 1856.)

Prosector en custos der kabinetten.

P. J. PLIJNAAR. (1 Sept. 1867.)

Onderwijzer in het praktisch hoefbeslag.

NAAMLIJSTEN

VAN DE KWEEKELINGEN DER RIJKS VEEARTSENIJSCHOOL,
in de schooljaren 1866/67, '67/68, '68/69 en '69/70.

1866/67.

Vierde Studiejaar.

1. W. C. Schinmel ¹⁾ ,	van <i>Amersfoort</i> ,	Prov. <i>Utrecht</i> .
2. J. B. H. Moubis ¹⁾ ,	» <i>Tegelen</i> ,	» <i>Limburg</i> .
3. G. A. Reimers,	» <i>Dalen</i> ,	» <i>Drenthe</i> .
4. L. T. Janné,	» <i>Roermond</i> ,	» <i>Limburg</i> .
5. A. Overbosch ¹⁾ ,	» <i>Epe</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
6. J. de Heer,	» <i>Goudszwaard</i> ,	» <i>Z.-Holland</i> .
7. H. de Boer,	» <i>Leek</i> ,	» <i>Groningen</i> .
8. W. Sniijders,	» <i>Zuid-Beijerland</i> ,	» <i>Z.-Holland</i> .
9. A. J. Klarenbeek,	» <i>Zaandam</i> ,	» <i>N.-Holland</i> .

Derde Studiejaar.

10. J. E. A. Houben,	van <i>Horst</i> ,	Prov. <i>Limburg</i> .
11. K. J. Werkman,	» <i>Leens</i> ,	» <i>Groningen</i> .
12. A. G. A. Clercx,	» <i>Weert</i> ,	» <i>Limburg</i> .
13. H. A. H. van Driel,	» <i>Eindhoven</i> ,	» <i>N.-Brabant</i> .
14. J. H. Sorber,	» <i>Weesp</i> ,	» <i>N.-Holland</i> .
15. P. C. Buiterse,	» <i>Oosterland</i> ,	» <i>Zeeland</i> .
16. H. Mars ¹⁾ ,	» <i>Utrecht</i> ,	» <i>Utrecht</i> .
17. D. J. B. Rutgers,	» <i>Doesburg</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
18. H. S. Hamstra,	» <i>Strens</i> ,	» <i>Friesland</i> .
19. L. Hermkes,	» <i>Horst</i> ,	» <i>Limburg</i> .
20. G. J. Eggink Dz.,	» <i>Laren</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
21. H. S. Luurs ²⁾ ,	» <i>'t Zandt</i> ,	» <i>Groningen</i> .

¹⁾ Militaire kweekeling.

²⁾ Externe kweekeling.

22. F. W. van Dulm,	van <i>Elst</i> ,	Prov. <i>Gelderland</i> .
23. P. A. van den Munckhof,	» <i>Venray</i> ,	» <i>Limburg</i> .
24. G. W. V. Arntz,	» <i>Bemmel</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
25. J. F. P. Schönfeld,	» <i>Bellingwolde</i> ,	» <i>Groningen</i> .
26. F. Mos,	» <i>Assen</i> ,	» <i>Drenthe</i> .

Tweede Studiejaar.

27. D. F. van Hsveld ¹⁾ ,	van <i>Amersfoort</i> ,	Prov. <i>Utrecht</i> .
28. M. J. Hengeveld ²⁾ ,	» <i>Utrecht</i> ,	» <i>Utrecht</i> .
29. W. J. P. van Oppenraaij ¹⁾ ,	» <i>Bemmel</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
30. J. Th. van der Loeff,	» <i>Stadskanaal</i> ,	» <i>Groningen</i> .
31. M. J. P. H. Thomassen,	» <i>Grondsoeld</i> ,	» <i>Limburg</i> .

Eerste Studiejaar.

32. J. F. Schlüter ¹⁾ ,	van <i>'s Hage</i> ,	Prov. <i>Z.-Holland</i> .
33. J. van den Berg ²⁾ ³⁾ ,	» <i>Utrecht</i> ,	» <i>Utrecht</i> .
34. C. van der Have,	» <i>Oosterland</i> ,	» <i>Zeeland</i> .
35. M. T. Verdenius,	» <i>Grijpskerk</i> ,	» <i>Groningen</i> .
36. W. B. Franken ³⁾ ,	» <i>Doesburg</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
37. K. J. Poll,	» <i>Harlingen</i> ,	» <i>Friesland</i> .
38. C. F. Reichman,	» <i>Hummelo</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
39. W. J. G. Meerstadt,	» <i>Zutphen</i> ,	»
40. D. van der Sluijs,	» <i>Dirksland</i> ,	» <i>Z.-Holland</i> .
41. C. P. A. Boelen ⁴⁾ ,	» <i>'s Hage</i> ,	»
42. C. Brugma,	» <i>Groningen</i> ,	» <i>Groningen</i> .
43. G. J. F. van Olst,	» <i>Amsterdam</i> ,	» <i>N.-Holland</i> .
44. P. Vet ²⁾ ,	» <i>Ursem</i> ,	»
45. J. Kleiburg ²⁾ ,	» <i>Lekkerkerk</i> ,	» <i>Z.-Holland</i> .

¹⁾ Militaire kweekeling.

²⁾ Externe kweekeling.

³⁾ Heeft in Maart 1867 de school verlaten.

⁴⁾ Heeft na afloop van het schooljaar 1866/67 de school verlaten.

(De kweekeling J. P. DUTILH, van het 1ste studiejaar heeft na afloop van het schooljaar 1865/66 de school verlaten.)

Aan het admissie-examen, in September 1866, werd deel genomen door 14 adspiranten, waarvan 12 zijn toegelaten.

1867/68.

Vierde Studiejaar.

1. K. J. Werkman,	van <i>Leens</i> ,	Prov. <i>Groningen</i> .
2. A. G. A. Clercx,	» <i>Weert</i> ,	» <i>Limburg</i> .
3. P. C. Buiterse,	» <i>Oosterland</i> ,	» <i>Zeeland</i> .
4. F. W. van Dulm,	» <i>Elst</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
5. G. J. Eggink Dz.,	» <i>Laren</i> ,	» »
6. Y. S. Hamstra,	» <i>Strens</i> ,	» <i>Friesland</i> .
7. H. A. H. van Driel ¹⁾ ,	» <i>Eindhoven</i> ,	» <i>N.-Brabant</i> .
8. D. J. B. Rutgers,	» <i>Doesburg</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
9. J. H. Sorber,	» <i>Weesp</i> ,	» <i>N.-Holland</i> .

Derde Studiejaar.

10. H. Mars ²⁾ ,	van <i>Utrecht</i> ,	Prov. <i>Utrecht</i> .
11. G. W. V. Arntz,	» <i>Bemmel</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
12. H. S. Luurs ³⁾ ,	» <i>'t Zandt</i> ,	» <i>Groningen</i> .
13. L. Hermkes,	» <i>Horst</i> ,	» <i>Limburg</i> .
14. P. A. van den Munckhof,	» <i>Venray</i> ,	» »
15. J. F. P. Schönfeld,	» <i>Bellingwolde</i> ,	» <i>Groningen</i> .
16. F. Mos,	» <i>Assen</i> ,	» <i>Drenthe</i> .
17. D. F. van Esveld ²⁾ ,	» <i>Amersfoort</i> ,	» <i>Utrecht</i> .
18. M. J. Hengeveld ³⁾ ,	» <i>Utrecht</i> ,	» »
19. W. J. P. v. Oppenraaij ²⁾ ,	» <i>Bemmel</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
20. J. Th. van der Loeff,	» <i>Stadskanaal</i> ,	» <i>Groningen</i> .
21. M. J. P. H. Thomassen,	» <i>Grondsveld</i> ,	» <i>Limburg</i> .

¹⁾ Overleden te Eindhoven, den 28 Jan. 1868.

²⁾ Militaire kweekeling.

³⁾ Externe kweekeling.

Tweede Studiejaar.

22. J. F. Schlüter ¹⁾ ,	van 's Hage,	Prov. Z.-Holland.
23. D. van der Sluijs,	» Dirksland,	» Z.-Holland.
24. C. F. Reichman,	» Hummelo,	» Gelderland.
25. W. J. G. Meerstadt,	» Zutphen,	» »
26. J. Kleiburg ²⁾ ,	» Lekkerkerk,	» Z.-Holland.
27. C. van der Have,	» Oosterland,	» Zeeland.
28. G. J. F. van Olst,	» Amsterdam,	» N.-Holland.
29. K. J. Poll,	» Harlingen,	» Friesland.

Eerste Studiejaar. *)

30. P. Vet ²⁾ ,	van Ursem,	Prov. N.-Holland.
31. M. T. Verdenius,	» Grijskerk,	» Groningen.
32. C. Brugma,	» Groningen,	» »
33. G. A. Blindenbach,	» Aardenburg,	» Zeeland.
34. H. J. L. II. Houba,	» Horst,	» Limburg.
35. E. A. Kok,	» Rotterdam,	» Z.-Holland.
36. J. F. Laméris,	» Sebaldeburen,	» Groningen.
37. J. G. Steijaard,	» Middelburg,	» Zeeland.

(De kweekelingen J. F. SCHLÜTER van het 2de en C. BRUGMA van het 1ste studiejaar hebben na afloop van het schooljaar 1867/68 de school verlaten.)

Aan het admissie-examen, in Juli 1867, werd deel genomen door 12 adspiranten, waarvan 5 zijn toegelaten.

¹⁾ Militaire kweekeling.

²⁾ Externe kweekeling.

*) De 5 laatstgenoemden in alphabetische volgorde.

1868/69.

Vierde Studiejaar.

1. D. F. van Esveld ¹⁾ ,	van <i>Amersfoort</i> ,	Prov. <i>Utrecht</i> .
2. M. J. Hengeveld ²⁾ ,	» <i>Utrecht</i> ,	» »
3. W. J. H. van Oppenraaij ⁴⁾ ,	» <i>Bemmel</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
4. M. J. P. H. Thomassen,	» <i>Grondsveld</i> ,	» <i>Limburg</i> .
5. G. W. V. Arntz,	» <i>Bemmel</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
6. H. Mars,	» <i>Utrecht</i> ,	» <i>Utrecht</i> .
7. J. Th. van der Loeff,	» <i>Stadskanaal</i> ,	» <i>Groningen</i> .
8. H. S. Luurs ²⁾ ,	» <i>'t Zandt</i> ,	» »
9. J. F. P. Schönfeld,	» <i>Bellingwolde</i> ,	» »
10. L. Hermkes,	» <i>Horst</i> ,	» <i>Limburg</i> .
11. F. Mos,	» <i>Assen</i> ,	» <i>Drenthe</i> .
12. P. A. van den Munckhof,	» <i>Venray</i> ,	» <i>Limburg</i> .

Derde Studiejaar.

13. J. Kleiburg ²⁾ ,	van <i>Lekkerkerk</i> ,	Prov. <i>Z.-Holland</i> .
14. D. van der Sluijs,	» <i>Dirksland</i> ,	» »
15. C. F. Reichman,	» <i>Hummelo</i> ,	» <i>Gelderland</i> .

Tweede Studiejaar.

16. C. van der Have,	van <i>Oosterland</i> ,	Prov. <i>Zeeland</i> .
17. K. J. Poll,	» <i>Harlingen</i> ,	» <i>Friesland</i> .
18. W. J. G. Moerstadt;	» <i>Zutphen</i> ,	» <i>Gelderland</i> ,
19. G. J. F. van Olst,	» <i>Amsterdam</i> ,	» <i>N.-Holland</i> .
20. J. F. Laméris,	» <i>Sebaldeburen</i> ,	» <i>Groningen</i> .
21. M. T. Verdenius,	» <i>Grijpskerk</i> ,	» »
22. P. Vet ²⁾ ,	» <i>Ursem</i> ,	» <i>N.-Holland</i> .
23. H. J. L. H. Houba,	» <i>Horst</i> ,	» <i>Limburg</i> .

¹⁾ Militaire kweekeling.²⁾ Externe kweekeling.

Eerste Studiejaar. *)

24. G. A. Blindenbach,	van <i>Aardenburg</i> ,	Prov. <i>Zeeland</i> .
25. E. A. Kok,	» <i>Rotterdam</i> ,	» <i>Z.-Holland</i> .
26. J. G. Steijaard,	» <i>Middelburg</i> ,	» <i>Zeeland</i> .
27. G. J. M. Beekman,	» <i>Roermond</i> ,	» <i>Limburg</i> .
28. P. A. F. H. Boots,	» <i>Venloo</i> ,	» »
29. J. Mazure,	» <i>Zierikzee</i> ,	» <i>Zeeland</i> .

(De kweekelingen STEIJAARD van het 1ste en VAN OLST van het 2de studiejaar hebben in Jan. en Maart 1869 de school verlaten. De kweekeling VET van het 2de studiejaar heeft na afloop van het schooljaar 1868/69 de school verlaten.

Aan het admissie-examen, in Juli 1868, werd deel genomen door 14 adspiranten, waarvan 3 zijn toegelaten.

1869/70.

Vierde Studiejaar.

Geene.

Derde Studiejaar.

1. J. Kleiburg ¹⁾ ,	van <i>Lekkerkerk</i> ,	Prov. <i>Z.-Holland</i> .
2. D. van der Sluijs,	» <i>Dirksland</i> ,	» »
3. C. F. Reichman,	» <i>Hummelo</i> ,	» <i>Gelderland</i> .
4. J. F. Laméris,	» <i>Sebaldeburen</i> ,	» <i>Groningen</i> .
5. H. J. L. H. Houba,	» <i>Horst</i> ,	» <i>Limburg</i> .
6. C. van der Have,	» <i>Oosterland</i> ,	» <i>Zeeland</i> .
7. M. T. Verdonius,	» <i>Grijpskerk</i> ,	» <i>Groningen</i> .
8. W. J. G. Meerstadt,	» <i>Zutphen</i> ,	» <i>Gelderland</i> .

*) De 3 laatstgenoemden in alphabetische volgorde.

¹⁾ Externe kweekeling.

Tweede Studiejaar.

9. K. J. Poll ¹⁾ ,	van <i>Harlingen</i> ,	Prov. <i>Friesland</i> .
10. G. J. M. Beekman,	» <i>Roermond</i> ,	» <i>Limburg</i> .
11. J. Mazure,	» <i>Zierikzee</i> ,	» <i>Zeeland</i> .
12. P. A. F. H. Boots,	» <i>Venloo</i> ,	» <i>Limburg</i> .
13. G. A. Blindenbach,	» <i>Aurdenburg</i> ,	» <i>Zeeland</i> .
14. E. A. Kok ¹⁾ ,	» <i>Rotterdam</i> ,	» <i>Z.-Holland</i> .

Eerste Studiejaar. *)

15. L. de Bruin,	van <i>Krimp.a/d Lek</i> ,	Prov. <i>Z.-Holland</i> .
16. J. Folmer,	» <i>Amsteloeben</i> ,	» <i>N.-Holland</i>
17. J. Hoogland ¹⁾ ,	» <i>Utrecht</i> ,	» <i>Utrecht</i> .
18. J. Jansma,	» <i>Lippenhuizen</i> ,	» <i>Friesland</i> .
19. A. van der Meulen,	» <i>Gemonde</i> ,	» <i>N.-Brabant</i> .
20. W. M. Mingels,	» <i>Kessel</i> ,	» <i>Limburg</i> .
21. J. Poels,	» <i>Oostrum</i> ,	» »
22. H. van Staa,	» <i>Sneek</i> ,	» <i>Friesland</i> .
23. A. J. Vlamings,	» <i>Dinteloord</i> ,	» <i>N.-Brabant</i> .

Aan het admissie-examen, in Juli 1869, werd deel genomen door
13 adspiranten, waarvan 9 zijn toegelaten.

EINDEXAMENS AAN DE RIJKS VEEARTSENIJSCHOOL

in 1867, '68 en '69.

1867.

Benoemd tot veearts, *met lof*, de Heeren: W. C. SCHIMMEL, G. A. REIMERS, W. SNIJDERS en L. T. JANNE.

¹⁾ Externe kweekeling.

*) In alphabetische volgorde.

Benoemd tot veearts, de Heeren: J. B. H. MOUBIS, A. OVERBOSCH, J. DE HEER, H. DE BOER, A. J. KLARENBEER en J. E. A. HOUBEN.

1868.

Benoemd tot veearts, de Heeren: K. J. WERKMAN, A. G. A. CLERCX, F. W. VAN DULM, G. J. EGGINK Dz., Y. S. HAMSTRA, P. C. BUTERSE, D. J. B. RUTGERS en J. H. SOBBER.

1869.

Benoemd tot veearts, *met lof*, de Heeren: D. F. VAN ESVELD en M. J. HENGEVELD.

Benoemd tot veearts, de Heeren: M. J. P. H. THOMASSEN, W. J. P. VAN OPPENRAAIJ, H. MARS, G. W. V. ARNTZ en J. TH. VAN DER LOEFF.

Opleiding van Kweekelingen

VOOR DE MILITAIRE VETERINAIRE DIENST,
aan de Rijks Veeartsenijschool.

Van af het jaar 1824 werden van wege het Dep. van Oorlog kweekelingen aan de Rijks Veeartsenijschool geplaatst, ten einde tot Paardenarts bij het leger te worden opgeleid. Van dat jaar tot en met 1838, dus gedurende 15 jaren, is tienmaal zoodanige plaatsing geschied, gezamenlijk ten getale van 20 kweekelingen. Daarna heeft gedurende 16 jaren geene aanstelling van militaire kweekelingen plaats gehad. In 1855 werd de opleiding hervat, en van toen af tot heden, dus gedurende 14 jaren, zijn achtmaal kweekelingen als zoodanig aangesteld, gezamenlijk ten getale van 16

(waaronder één, die reeds aan de school aanwezig, in 1856 tot militair kweekeling benoemd werd). ¹⁾

Het hervatten dier opleiding geschiedde bij een Kon. besluit van 27 Augustus 1855, hetwelk bepaalde:

1. dat op 's Rijks Veeartsenijschool te *Utrecht* mede eenige kweekelingen voor rekening van het Departement van Oorlog zullen worden opgenomen, ten einde voor de Militaire Veterinaire dienst te worden opgeleid;
2. dat de jaarlijksche bijdrage voor ieder dier kweekelingen, welke op *driehonderd en vijftig gulden* (ƒ 350) wordt vastgesteld, in *twee* termijnen, en wel op den 1 October en 1 April van ieder jaar, door het Departement van Oorlog aan de Administratie van 's Rijks Veeartsenijschool zal worden voldaan;
3. dat de ouders of voogden van de kweekelingen, die voor rekening van het Departement van Oorlog aan 's Rijks Veeartsenijschool worden geplaatst, voldoende borgtogt zullen moeten stellen voor de terugbetaling der verstrekte sommen, wanneer de kweekeling zich aan zijne bestemming onttrekt of wegens traagheid of slecht gedrag wordt ontslagen;
4. dat de kweekelingen, die het onderwijs bij 's Rijks Veeartsenijschool voor rekening van het Departement van Oorlog gedurende *een* of meerdere jaren hebben bijgewoond, zich moeten verbinden, om het Rijk in de betrekking van paardenarts *tien* achtereenvolgende jaren te blijven dienen;
5. dat na het voleindigen van den leertijd de kweekelingen, die bij een af te leggen examen blijken hebben gegeven van voldoende bekwaamheid voor de betrekking van paardenarts bij ons in aanmerking worden gebracht tot paardenarts van de 3e

¹⁾ In de Staatsbegrooting voor 1870, Hoofdstuk Oorlog, zijn uitgetrokken ƒ 600, als „Bijdragen voor de opleiding van 3 kweekelingen voor de Militaire Veterinaire Dienst, aan 's Rijks Veeartsenijschool, à ƒ 200”. Hieruit volgt, dat in 1870 weder 3 militaire kweekelingen geplaatst kunnen worden; aangezien de laatst opgeleide 3 kweekelingen in Juli 1869 tot Veearts bevorderd en sedert December als militaire paardenartsen werkzaam zijn.

klasse bij het leger, onverschillig of er op dat oogenblik al dan niet vacatures in dien rang aanwezig zijn;

6. dat de benoeming en het ontslag der kweekelingen geschiedt door Onzen Minister van Oorlog. De voorwaarden van admissie, het getal der telken jare op te nemen kweekelingen, enz. worden door hem, in overleg met Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, geregeld.

Dien ten gevolge werd in dato 18 September 1855 door den Minister van Oorlog een Voorschrift nopens de admissie, enz. dier kweekelingen vastgesteld.

Den 10 Augustus 1865 zijn de daarin voorkomende bepalingen in enkele punten gewijzigd geworden, in den vorm van het onderstaande, thans geldende voorschrift.

WIRTZ.

VOORSCHRIFT nopens de admissie, enz. aan 's Rijks Veeartsenijschool te *Utrecht*, van kweekelingen, ten einde, overeenkomstig het bepaalde bij 's Konings besluit van den 27 Augustus 1855, N°. 32, voor rekening van het Departement van Oorlog voor de Militaire Veterinaire dienst te worden opgeleid.

Art. 1.

De toelating bij 's Rijks Veeartsenijschool heeft slecht éénmaal in het jaar plaats, en wel op den 1 September, zijnde de eerste dag van het studiejaar.

Art. 2.

De jongelieden op 's Rijks Veeartsenijschool voor rekening van het Departement van Oorlog toe te laten, moeten zijn *Nederlander*. Zij moeten op den 1. September van het jaar, waarop zij op 's Rijks Veeartsenijschool komen, den vollen ouderdom van zeventien jaren hebben bereikt, en niet ouder zijn dan een en twintig jaren. Zij

zullen van een onberispelijk gedrag en vrij van alle lichaamsgebreken moeten zijn.

Art. 3.

De ouders of voogden van hen, die verlangen als kweekeling te worden toegelaten, moeten zich verbinden om zoolang het verblijf van hunne zonen of pupillen aan 's Rijks Veeartsenijschool zal duren, voor hunne kleeding, boeken, instrumenten, enz. naar behooren te zorgen en wel overeenkomstig de bepalingen, daaromtrent bij de Veeartsenijschool vastgesteld of nog vast te stellen.

Art. 4.

Ouders of voogden die verlangen dat hunne zonen of pupillen bij de Veeartsenijschool worden opgeleid, moeten daartoe een verzoekschrift indienen aan den Inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt, door wien die jonge lieden vervolgens tot het afleggen van een examen bij 's Rijks Veeartsenijschool zullen worden toegelaten.

Art. 5.

Dit verzoekschrift moet inhouden den naam, de woon- en geboorteplaats van vader en moeder of van voogden.

Art. 6.

Het verzoekschrift moet vergezeld gaan

1. van eene verklaring waaruit blijkt, dat de aspirant *Nederlander* is;
2. van de geboorte-acte van den aspirant; en
3. van eene verklaring van eenen geneesheer, inhoudende dat de aspirant gevaccineerd is of de kinderpokken heeft gehad;
3. voor hen, die door hunnen ouderdom in de termen der Nationale Militie mogten vallen, een bewijs, dat zij aan hunne verplichtingen op dat stuk hebben voldaan.
5. een bewijs van goed gedrag afgegeven door het gemeentebestuur van de woonplaats van den aspirant.

Art. 7.

De aankondiging betrekkelijk het tijdstip van examen, wordt in de Staats-courant geplaatst met opgave tevens der vereischte voorwaarden.

Art. 8.

Het examen loopt over de volgende vakken :

- a.* Het schrijven eener goede leesbare hand.
- b.* De gronden van de Nederlandsche taal.
- c.* De gronden van de Fransche en de Hoogduitsche taal zoodat de aspirant zonder grove fouten uit die talen in het Nederduitsch moet kunnen vertalen.
- d.* De algemeene en vaderlandsche geschiedenis en aardrijkskunde.
- e.* 1. De rekenkunst, bijzonder van de gewone en tientallige breuken, met toepassing op het Nederlandsch stelsel van maten en gewigten.
2. De stelkunst tot en met de vergelijkingen van den eersten graad met drie onbekenden.
3. De meetkunst, de leer van de evenwijdige lijnen, van de driehoeken en de vierhoeken, tot en met de gelijk- en gelijkvormigheid der veelhoeken.

Art. 9.

De aspiranten worden vóór het examen geneeskundig onderzocht aan 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen te Utrecht, zullende zij, die voor de militaire dienst niet geschikt worden bevonden, niet tot het afleggen van examen worden toegelaten.

Art. 10.

Het examen wordt afgenomen door de Leeraren aan 's Rijks Veeartsenijschool in tegenwoordigheid en onder de leiding van den directeur. Zij maken daarvan een tabellarisch rapport op, waarin

de aspiranten worden geplaatst naar de orde van kunde, die zij in de hierboven opgegeven vakken aan den dag hebben gelegd.

Bij gelijke kunde, komt bij de aspiranten in de eerste plaats in aanmerking, de meerdere kennis in verschillende talen, in de rekenkunde en in de geschiedenis en aardrijkskunde.

Art. 11.

Dat tabellarisch verslag zal door den directeur van 's Rijks Veeartsenijschool worden overgelegd, aan den Inspecteur van de geneeskundige dienst der Landmagt; die vervolgens aan het Departement van Oorlog, die jongelingen ter plaatsing als kweekeling voorstelt, welke naar rangorde van kunde bij het examen verkregen, het eerst daarvoor in aanmerking verdienen te komen.

Art. 12.

De Kweekelingen zullen zich aan de bepalingen bij het Reglement van Orde voor de Veeartsenijschool vastgesteld, of nog vast te stellen moeten onderwerpen.

Art. 13.

De geheele leercursus in de verschillende vakken der Veeartsenijschool zal vier jaren duren.

Art. 14.

De Directeur der Veeartsenijschool, zal om het half jaar aan den Inspecteur van de Geneeskundige dienst der Landmagt doen toekomen, een verslag omtrent de kweekelingen die voor rekening van het Departement van Oorlog, in het afgelopen half jaar op de school tegenwoordig zijn geweest; zullende dat verslag de noodige inlichtingen moeten bevatten, wegens het gedrag, de vlijt en de gemaakte vorderingen der kweekelingen.

Art. 15.

Het ontslag uit de betrekking van kweekeling zal niet worden

gegeven, dan wegens gebrek aan aanleg en lust voor de studie, wegens wangedrag en zedenbederf en wegens lichamelijke gebreken, die hem ongeschikt maken, om verder voor de dienst te worden opgeleid.

Art. 16.

Wanneer een kweekeling om reden in het vorig artikel vermeld, niet langer bij 's Rijks Veeartsenijschool kan verblijven, zullen zijne ouders of voogden bij tijds daarvan worden onderrigt, ten einde het ontslag voor hunnen zoon of pupil te kunnen aanvragen.

Indien de ouders of voogden in gebreke mochten blijven, hieraan te voldoen, zal het ontslag van zoodanig kweekeling door den Inspecteur van de Geneeskundige dienst der Landmagt aan den Minister van Oorlog worden aangevraagd.

Art. 17.

De Kweekelingen zullen op voordragt van den Inspecteur van de Geneeskundige dienst der Landmagt door den Minister van Oorlog uit hunne betrekking worden ontslagen.

Art. 18.

De ouders of voogden van de jongelingen, die voor eene plaatsing als kweekeling voor rekening van het Departement van Oorlog aan 's Rijks Veeartsenijschool in aanmerking komen, zijn gehouden, om vóór de benoeming van hunne zonen of pupillen tot kweekeling, zich te verbinden, of eene voldoende borgtogt te stellen, dat de sommen ten behoeve van die jongelingen verstrekt terug worden betaald, ingeval de kweekeling zich aan zijne bestemming onttrekt, of wegens traagheid of slecht gedrag wordt ontslagen.

De deswege te passeren acte van borgtogt behoort te worden ingerigt naar het bestaande model.

Art. 19.

Jaarlijks, tegen het einde van den leercursus, zullen de kweekelingen van het 4e studiejaar bij een te houden vergelijkend examen

bewijzen moeten geven van hunne verkregene kundigheden, zoo voor de betrekking van veearts als van paardenarts der 3e klasse bij het leger, volgens het vastgestelde of nog vast te stellen programma van examen.

Het examen als *veearts* zal worden afgenomen volgens de regelen voor de veeartsenijschool vastgesteld of nog vast te stellen.

Het examen als paardenarts van de 3e klasse zal, onder voorzitting van een Eersten Officier van Gezondheid, daartoe door den Inspecteur van de Geneeskundige dienst der Landmagt te bestemmen, worden afgenomen door eene commissie, bestaande uit de Leeraren der Veeartsenijschool benevens twee Paardenartsen der 1e klasse.

Art. 20.

De Kweekelingen zullen vervolgens, naar gelang der aan den dag gelegde bewijzen van hunne verkregen bekwaamheden worden gerangschikt, en in die volgorde door den Inspecteur van de Geneeskundige dienst der Landmagt, voor eene betrekking tot Paardenarts bij den Minister van Oorlog in aanmerking worden gebragt.

De Veeartsenijkundige dienst

IN

NEDERLANDSCH OOST-INDIE.

A. Veeartsen bij de burgerlijke dienst.

In 1854 werd in ieder van de 3 Afdeelingen van Java een gouvernements-veearts aangesteld, ter beschikking van den directeur der kulturen, maar met de bevoegdheid van tevens de particuliere praktijk uit te oefenen.

In de Staats-Courant van 15 Januari 1853 was door den Min. van Koloniën eene oproeping gedaan voor deze betrekking; waaraan verbonden was, behalve eene gratificatie van f 600 voor uitrusting en aanschaffing van instrumenten, een tractement van f 1800 'sjaars,

met eene jaarlijksche verhooging van f 100 bij ijverige plichtsbe-
trachting, en pensioen na twintigjarigen Indischen dienst.

Voor de particuliere praktijk der Europeesche veeartsen werd,
bij besluit van 25 Junij 1854, een tarief van betaling voor de be-
handeling van paarden vastgesteld. Dit tarief bepaalt: voor een
onderzoek van één paard aan de woning van den veearts f 1, en
voor eene visite op een afstand van niet meer dan 3 palen f 2;
voor het doen eener aderlating, het zetten eener dracht, het openen
van gezwollen en andere kleine operatiën f 2; voor het castreeren
van een hengst f 5—10; voor het verlossen van eene merrie f 10;
en voor de bereiding en levering van geneesmiddelen 25 pct. boven
den inkoopsprijs.

De eerstaangestelde veeartsen waren: in de

1e afdeeling, standplaats *Batavia*, P. NOORDIJK, benoemd 24 Mei 1854.

2e afdeeling, standplaats *Samarang*, H. T. D. F. VAN DOORNUM, be-
noemd 20 Mei 1854; nadat hij als gepasporteerd sergeant
van het Indisch leger, sedert Aug. 1853 met de waarneming der
betrekking was belast geweest.

3e afdeeling, standplaats *Soerabaija*, J. VAN DER WEIJDE, benoemd
24 Mei 1854.

De veearts NOORDIJK vertrok in 1866 met verlof naar Nederland.
Den 14 April van dat jaar werd in zijne plaats met de waarneming
der betrekking belast (later aangesteld) F. H. VOIGT, (afkomstig,
naar ik meen, van de veeartsenijschool te Dresden) destijds gepas-
porteerd sergeant van het Ned. Ind. leger.

De veearts VAN DOORNUM werd in September 1859, wegens be-
rispelijk gedrag, uit 's lands dienst ontslagen. In de 2e afdeeling
werd 26 Jan. 1863 benoemd de adjunct-paardenarts REEDIJK van
het Indisch leger.

De veearts VAN DER WEIJDE vertrok in 1864 naar Nederland en
is aldaar overleden. In de 3e afdeeling werd 28 Juni 1864 benoemd
de veearts S. C. LE ROY. Na diens overlijden in 1866 werd de
gouv.-veearts REEDIJK overgeplaatst van de 2e naar de 3e afdeeling
en tevens belast met de leiding der school voor inlandsche veeart-
senijkundigen te Soerabaija, welke vroeger aan VAN DER WEIJDE,
later aan LE ROY opgedragen was geweest. De 2e afdeeling bleef

na dien vacant; zoodat nog in de eerste helft van 1868 slechts 2 gouv.-vecartsen aanwezig waren: de Heeren VOIGT en REEDIJK, resp. in de 1e afd. (Batavia) en 3e afd. (Soerabaija).

Den 10 Jan. 1868 werden, ter voorziening in de bestaande behoefte, door den Min. van Koloniën *twee* of *drie* veeartsen opge-roepen op de volgende voorwaarden:

Overlegging van:

a. een bewijs van zedelijk gedrag, afgegeven nà dagtekening der bekendmaking, door burgemeester en wethouders der gemeente van inwoning van den verzoeker;

b. een certificaat van voldoening aan de wet op de nationale militie;

c. eene door eenen bevoegden geneesheer afgegeven verklaring op zegel, houdende dat de verzoeker is van een gezond lichaamsgestel en vrij van voor de dienst in Nederl. Indië hinderlijke gebreken; en

d. hun diploma van veearts, verkregen aan 's Rijks Veeartsenij-school te Utrecht.

Bij gelijke geschiktheid wordt de voorkeur gegeven aan ongehuwden, en aan hen, die den leeftijd van 35 jaar niet te boven zijn.

Aan de betrekking van veearts bij de burgerlijke dienst in Nederl. Indië zal een traktement worden verbonden aanvankelijk van f 200 's maands, telken jare, behoudens ijverige plichtsbetrachting, vermeerderende met f 100 's jaars.

Ten opzichte der bepalingen omtrent verlof, pensioen, enz. ook wat hunne echtgenooten en kinderen betreft, staan de veeartsen in Indië in allen deele gelijk met de overige burgerlijke landsdienaren dáár te lande.

De voordelen verbonden aan de uitzending van hier, als gesteld ter beschikking van den Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië, om te worden benoemd tot veearts bij de burgerlijke dienst dáár te lande, bestaan in:

1°. een voorloopig traktement van f 100 's maands, ingaande met den dag van inschepping in eene der zeehavens in Nederland voor de reis naar Batavia, waarop, vóór het vertrek, een voorschot van vier maanden wordt uitgekeerd;

2°. eene gratificatie voor uitrusting en aanschaffing van instrumenten, enz., ten bedrage van *f* 1000.

3°. Overtocht naar Batavia, voor 's Gouvernements rekening als passagier der *eerste* klasse op den gebruikelijken voet. Gehuwd zijnde, ook voor het hen vergezellend wettig gezin.

Daarentegen moet door belanghebbenden vóór het vertrek, schriftelijk de verbindtenis worden aangegaan, tot de onverwijilde terug-gave aan 's lands kas in Nederl. Indië van alle golden, welke aan hen en te hunnen behoefte zullen zijn voldaan, zoo wegens gratificatie voor uitrusting enz., als wegens overtocht naar Indië, bijaldien zij binnen den tijd van *vijf* jaren na hunne aankomst op Java, hetzij op eigen verzoek, hetzij ten gevolge van dienstweigering, plichtverzuim of andere berispelijke gedragingen (het geval van wél bewezen ziels- of lichaamsgebreken alléén uitgezonderd) uit 's Gouvernements dienst worden ontslagen.

De mededinging was bij deze oproeping opengesteld tot ult^o. Februari 1868. Deze poging der Regeering om ten spoedigste te voorzien in een gemis aan vecartsenijkundige hulp, dat zich bij het uitgebreid en langdurig heerschen van miltvuur meer dan ooit had doen gevoelen, had echter geen onmiddelijk gevolg.

Bij beschikking van den Min. van Koloniën van 2 Junij 1868 werd de Heer G. ROBERTON, Veearts der 2e klasse, Paardenarts 3e klasse bij het 2e Reg^t. Huzaren, ter beschikking gesteld van den Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië om bij de burgerlijke dienst daar te lande te worden geplaatst.

In de Staats-Courant van 30—31 Mei 1869 verscheen weder eene oproeping voor Gouvernements-Veeartsen in Indië, die geheel gelijk was aan de vorige, wat voorwaarden, enz. betreft, met uitzondering der laatste alinea. Deze bepaalde namelijk, dat de veeartsen zich moesten verbinden tot terugbetaling van gelden, enz., «bijaldien zij binnen den tijd van vijf jaren na hunne aankomst op Java, anders dan ten gevolge van wel bewezen ziels- en lichaamsgebreken buiten eigen toedoen ontstaan, uit 's Gouvernements dienst worden ontslagen.»

De mededinging werd opengesteld tot ult^o. Juni 1869.

Deze oproeping bleef weder langen tijd zonder gevolg.

Het personeel der burgerlijke veeartsenijkundige dienst aldaar bestaat thans nog slechts uit drie personen, de Heeren VOIGT,

ROBERTON en REEDIJK, resp. in de 1e, 2e en 3e afdeeling, te Batavia, Samarang en Soerabaija; maar zal binnenkort vermeerderd zijn met den veearts TH. VAN AERDE, die in December 1869 door den Min. van Koloniën ter beschikking gesteld is van den Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië om aldaar geplaatst te worden.

(Zie verder onder C.)

B. Veeartsenijkundig onderwijs te Soerabaija.

In het Verslag der Commissie uit de Tweede Kamer over het »Verslag over het beheer en den staat van Nederlandsch Indië in 1854», uitgebracht in de zitting van 1856/57, kwam (blz. 13) het volgende voor: «Ondanks het *nut* voor den veestapel op *Java* te wachten van de werkzaamheden dezer 3 uit Nederland gezonden ¹⁾ veeartsen, verdient het denkbeeld overweging om ook inlanders voor de veeartsenijkunde te bekwamen; te meer, omdat met lof wordt melding gemaakt van den goeden aanleg dier jongelieden voor de geneeskunde.»

Aan dit denkbeeld werd gevolg gegeven door het Indisch besluit van 6 Augustus 1860, waarbij eene proefneming bevolen werd tot opleiding van 5 inlanders voor de veeartsenijkunde, door den gouvernements-veearts te Soerabaija (de Heer VAN DER WEIJDE), en voor dat doel *f* 1250 in eens en *f* 5063 voor twee jaren beschikbaar werd gesteld.

De leerlingen werden gekozen uit den gegoeden stand en uit verschillende gewesten van Java, en ontvingen eene toelage van *f* 15 's maands. In de laatste helft van 1861 werd met het onderwijs een aanvang gemaakt; en wel slechts met 4 hunner, afkomstig uit de residentiën Soerabaija, Rembang, Passaroean en de Preanger-Regentschappen, dewijl als vijfde leerling, in de residentie Samarang geen geschikt jongeling, die lust voor de zaak had, te vinden was.

¹⁾ „Uit Nederland gezonden” waren alleen de veeartsen NOORDIJK en VAN DER WEIJDE. De veearts VAN DOORNUM was vóór zijne aanstelling sergeant bij het leger in Indië.

Volgens eene mededeeling in het *Bataviaasch Handelsblad*, Editie voor Nederland, 1862, No. 3, werden gedurende het tweede halfjaar 1861 behandeld: 99 paarden, 4 runderen en 1 buffel, te zamen 104 dieren; waarvan 24 paarden, 3 runderen en 1 buffel in de ziekenstallen der school verpleegd waren. Men verwachtte destijds stellig dat er meer runderen en buffels ter behandeling zouden gezonden worden, wanneer het maar algemeen onder de inlandsche bevolking zou bekend zijn, dat de zieke dieren aan de school verpleegd worden, zonder de minste betaling voor geneesmiddelen, voeding, enz.

Een verslag over den staat dezer inrichting gedurende het tweede jaar van haar bestaan (1 Juli 1862—1 Juli 1863) is overgenomen in den 1ⁿ jaarg. van dit tijdschrift, blz. 181.

In het *Verslag over het beheer en den staat van Ned. Indië over 1866* werd opgegeven, dat in dat jaar een der kweekelingen, na met gunstig gevolg het eindexamen voor eene daartoe benoemde commissie te hebben afgelegd, in het genot werd gesteld van *de in 1865 toegestane toelage van f 15 's maands*.

Sedert hare oprichting tot en met 1866 heeft de school in het geheel 6 veeartsen opgeleverd.

Gelijk reeds vermeld werd, is de Heer VAN DER WELDE in 1864 opgevolgd door den Heer LE ROY en deze in 1866 door den Heer REEDIJK.

In 1867 werd de school, vroeger alleen toegankelijk voor jongelieden van enkele gewesten op Java, ook opengesteld voor inlanders van andere gewesten zoowel op als buiten Java. Ten gevolge van dezen maatregel werd zij al aanstonds bezocht door 2 leerlingen uit Timor, die zich boven hunne medeleerlingen (3 Javanen) schijnen te onderscheiden door meerdere verstandsontwikkeling, buitengewoon sterk geheugen en bijzonderen ijver. Van 3 leerlingen werd op het einde van 1868 verwacht, dat zij spoedig wegens voldoende kennis de school zouden kunnen verlaten.

(Zie verder onder C.)

C. De burgerlijke veeartsenijkundige dienst op de begrootingen van Nederlandsch Indië voor 1869 en 1870.

Voor het jaar 1869 werden de uitgaven voor de onderafdeeling *Veeartsenijdienst* geraamd (en door de Staten-Generaal toegestaan) als volgt:

a.	Traktementen van de Veeartsen voor 's Gouvernements burgerlijke dienst, 5 á f 2400.	f 12000
b.	Periodieke traktementsverhooging voor de Veeartsen van 's Gouvernements burgerlijke dienst	» 2600
c.	Reis- en verblijfkosten aan de Veeartsen voor 's Gouvernements burgerlijke dienst	» 3000
d.	Opleiding van Veeartsenijkundigen te Soerabaija	» 3963
e.	Tegemoetkoming aan inlandsche Veeartsen, die de Veeartsenijschool te Soerabaija na voldoende examen hebben verlaten	» 900
f.	Reiskosten voor de kweekelingen bestemd voor de Veeartsenijschool te Soerabaija, van hunne woonplaats naar Soerabaija en terug	» 100
	Totaal	f 22563

De uitgaven voor het onderdeel *d* hadden betrekking op:

1	Veearts (toelage)	f 1200
1	Hoefsmid	» 168
	Traktement en reiskosten van 5 leerlingen á f 280.	» 1400
	Verdere uitgaven	» 1195
	Totaal	f 3963

De begrooting voor 1870 is voor de onderafdeeling *Veeartsenij-dienst* gelijk aan die voor 1869; met uitzondering van het onderdeel *b*, dat geraamd is op f 1200, d. i. f 1400 minder; omdat de veearts, ten wiens behoefte voor 1869, wegens het eindigen van zijn verlof, op verhooging werd gerekend, niet naar Indië is teruggekeerd. (De Heer NOORDIJK.)

[In de begrooting voor 1870 komt nog o. a. voor: in de onderafdeeling »Brievenpost»: geneesmiddelen voor en verpleging van zieke paarden f 1300, hoefbeslag f 10000; — in de onderafd. »Paardenpost»: geneesmiddelen voor en verpleging van zieke paarden f 1200, hoefbeslag f 10000.]

D. Militaire Veterinaire dienst.

Bij het regiment Oost-Indische Cavalerie, waarvan de organieke sterkte 523 troepenpaarden bedraagt, en dat verdeeld ligt in de garnizoenen Rijswijk, Soerabaja, Salatiga en Fort Willem I, waren in 1867—68 werkzaam 5 paardenartsen; namelijk: 1 P.-A. der 1e klasse (kapitein), 2 P.-A.ⁿ der 2e klasse (1e luitenant), (waarvan één gedetacheerd van het Nederl. leger) en 2 Adjunct-paardenartsen (2e luitenant).

De P.-A. der 1e kl. geniet een traktement van *f* 4200, en *f* 480 fouragegeld; de P.-A.ⁿ der 2e kl. een traktement van *f* 2250 en *f* 480 fouragegeld; de Anjunct-P.-A.ⁿ een traktement van *f* 1950 en *f* 240 fouragegeld. Allen ontvangen bovendien indemniteit voor huishuur.

Op de begrooting voor 1870 komen voor: 1 P.-A. 1e kl., 1 P.-A. 2e klasse en 3 Adjunct-P.-A.ⁿ

In 1869 is het veterinaire personeel niet voltallig geweest. De Adjunct-paardenarts J. C. WUS, den 24 Mei 1864 benoemd, was den 31 December 1868 overleden. In Juni 1869 is in zijne plaats benoemd de vecarts J. H. SORBER, thans op reis naar Indië.

Het personeel der militaire veterinaire dienst in Indië bestaat thans uit de volgende Paardenartsen:

Paardenarts 1e kl. A. DE VOS, benoemd tot P.-A. 3e kl. hier te lande den 6 Juni 1846, tot P.-A. 2e kl. bij het Oost-Indisch leger den 13 September 1849, tot P.-A. 1e kl. den 4 Februari 1858; geplaatst te Rijswijk.

Paardenarts 2e kl. E. H. A. H. BOUDEWIJNS, benoemd tot P.-A. 3e kl. hier te lande den 27 September 1860, tot P.-A. 2e kl. den 14 October 1864, en voor den tijd van 5 jaren gedetacheerd naar Oost-Indië in September 1865; geplaatst te Salatiga.

Paardenarts 2e kl. J. C. D. MINLOT, benoemd tot Adjunct-P.-A. den 3 Januari 1857, tot P.-A. 2e kl. den 7 Juli 1865; geplaatst te Fort Willem I.

Adjunct-paardenarts J. J. POSTMA, benoemd tot P.-A. 3e kl. hier

te lande den 27 September 1850, overgeplaatst bij het O.-I. leger in 1863; geplaatst te Soerabaija.

Adjunct-paardenarts I. H. SORBER, benoemd in Juni 1869.

WIRTZ.

Provinciale Veeartsenijkundige Dienst.

Drenthe.

Resolutie van *Gedeputeerde Staten van Drenthe*, van den 7^{den} Juni 1865, houdende verdeling van de provincie in veeartsenijdistricten.

1°. In de provincie zullen bestaan zeven veeartsenijdistricten, en in elk van die districten zal een veearts zijn gevestigd, onder genot eener toelage uit de provinciale fondsen, ten bedrage van *tweehonderd gulden* 's jaars, voor zoover de daarvoor noodige gelden op de begroting der provincie zullen worden beschikbaar gesteld en onder de verplichtingen, bij eene door het collegie gegevene instructie omschreven.

2°. De districten zullen zijn zamengesteld uit de navolgende gemeenten :

het 1ste district uit de gemeenten : *Assen, Norg, Rolde, Smilde en Westerbork* ;

het 2de district uit de gemeenten ; *Beilen, Diever, Dwingelo, Havelte en Vledder* ;

het 3de district uit de gemeenten : *Hoogeveen, Oosterhesselen, Ruinen, Zuidwolde en Zweelo* ;

het 4de district uit de gemeenten : *Meppel, Nijveen, Ruinerwold en de Wijk* ;

het 5de district uit de gemeenten : *Coevorden, Dalen, Emmen en Sleen* ;

het 6de district uit de gemeenten : *Anlo, Borger, Gasselte, Gieten en Odoorn* ;

het 7de district uit de gemeenten : *Elde, Roden, Peize, Vries en Zuidlaren*.

3°. Van deze districten zullen de hoofd- of standplaatsen zijn .
van het 1ste district de gemeente *Assen* ; van het 2de *Dwingelo* ; van
het 3de *Hoogeveen* ; van het 4de *Ruinerwold* ; van het 5de *Dalen* ; van
het 6de *Borger* ; van het 7de *Peize*.

4°. Wanneer eenig district onvervuld mogt zijn , zullen de ge-
meenten , tot zoodanig district behoorende , door Gedeputeerde Sta-
ten voor den tijd der vacature toegevoegd worden aan een of meer
der omliggende districten , zonder dat evenwel de veeartsen der
laatstbedoelde districten daardoor aanspraak zullen krijgen op de
provinciale toelage.

Bij Resolutie van *Gedeputeerde Staten van Drenthe* , van den
7^{den} Juni 1865 , werd vastgesteld de volgende

*Instructie voor de Veeartsen in de provincie Drenthe ,
die uit de provinciale fondsen toelage genieten.*

Art. 1.

De Veeartsen zullen binnen de provincie moeten gevestigd zijn
in zoodanige gemeente en op zoodanige standplaats , als hun door
Gedeputeerde Staten zal worden aangewezen.

Art. 2.

Elk hunner heeft een bepaald district , zamengesteld zoo als door
Gedeputeerde Staten is of zal worden vastgesteld.

Art. 3.

Zij zijn verplicht op de openbare veemarkten , welke binnen hun
district gehouden worden , van den aanvang tot aan het einde der
markt , tegenwoordig te zijn en den gezondheidsstaat van het daar
aanwezige vee , als runderen , paarden , schapen en varkens te on-
derzoeken en bij bevinding of bij vermoeden , dat eenig stuk vee
door eene besmettelijke ziekte ware aangedaan , daarvan aan den
Burgemeester der gemeente , waar de markt gehouden wordt , ter-

stond verslag te doen, ten einde op de onverwijde verwijdering von zoodanig ziek of verdacht vee order kunne worden gesteld.

Art. 4.

Zij zijn bovendien verpligt, om zoodra zij in de uitoefening der praktijk of op eenigerhande wijze kennis bekomen, dat onder de paarden, runderen, schapen of varkens binnen hun district eenige besmettelijke ziekte of eenige ziekte, welke dreigt algemeen heerschende te worden, is ontstaan, daarvan ten spoedigste kennis te geven en verslag te doen aan het collegie van Gedeputeerde Staten en aan den Burgemeester der betrokkene gemeente, en om, zoolang de ziekte voortduurt, dit verslag minstens telken acht dagen te herhalen.

Art. 5.

Zij zijn verder verpligt, op schriftelijken last van den Commissaris des Konings, van Gedeputeerde Staten, of van het bestuur of het hoofd van het bestuur van eenige tot hun district behoorende gemeente, zich tot het doen van onderzoekingen van ziek vee, of tot zoodanige andere einden, als bij de lastgeving mogt zijn opgedragen, te begeven naar de daarin aangewezen plaatsen en van hunne bevinding en verrigtingen onmiddelijk daarna aan de autoriteit, van wie de lastgeving is uitgegaan, verslag te doen.

De lastgeving van 's Konings Commissaris of van Gedeputeerde Staten kan zich ook uitstrekken tot het doen van onderzoekingen of het verrigten van diensten op plaatsen, welke in een ander district gelegen zijn.

Art. 6.

Wanneer de Vccartsen op schriftelijken last, als in artikel 5 bedoeld, zich buiten hunne woonplaats begeven, genieten zij uit de provinciale fondsen daarvoor, overeenkomstig het besluit van de Staten dezer provincie von 16 Oct. 1850, n°. 13, de volgende schadeloosstelling:

a. wegens reiskosten voor elke 3½ mijl (een uur gaans), voor de heen- en terugreis te zamen f 0,40, de gedeelten van dezen afstand voor een geheel gerekend;

ð. wegens verblijfkosten niets, met uitzondering echter, dat aan hen voor het bezoeken van elke veemarkt, behalve de reiskosten onder letter *a* vermeld, zal worden betaald de som van *f* 2,50.

Art. 7.

De veeartsen zullen telken drie maanden, en wel vóór 5 Januarij, 5 April, 5 Julij en 5 October, aan Gedeputeerde Staten inzenden een verslag nopens den gezondheidstocstand van het vee in hun district, over het dan verloopene kwartaal.

Art. 8.

Zij dienen van berigt op de stukken en voldoen aan de aanschrijvingen, welke door den Commissaris des Konings, het Collegie van Gedeputeerde Staten of het bestuur of het hoofd van het bestuur van eenige tot hun district behoorende gemeente tot dat einde aan hen worden in handen gesteld of gerigt.

Art. 9.

Zij zijn verpligt te waken tegen overtredingen van het reglement tot voorkoming van het ontstaan en van het verspreiden der longziekte onder het rundvee in de provincie Drenthe, vastgesteld door de Staten dezer provincie den 27 Maart 1864, n°. 43, en goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 21 April 1864, n°. 43, en, bij ontdekking van overtredingen, overeenkomstig artikel 15 van dat reglement, proces-verbaal deswege op te maken en aan het betrokken Openbaar Ministerie ter vervolging in regten op te zenden.

Overijssel.

In het *Verslag van de Gedeputeerde Staten over den toestand der provincie in 1867* komt het volgende voor:

Veeartsen van wege de provincie aangesteld met eene toelage van *f* 200 's jaars zijn gevestigd te *Zwolle, Deventer, Kampen, Steenwijk, Gramsbergen* en *Borne*. Die te *Zwolle* geniet van de gemeente

Zwollerkerspel eene toelage van *f* 60 's jaars; die te Kampen uit de gemeentekas *f* 250. Een ander in laatstgenoemde gemeente gevestigde niet gegradueerde veearts ontvangt almede *f* 156 uit de gemeentekas.

Een verzoek van den tijdelijken prov. veearts J. H. W. VAN DER HORST om verhooging zijner jaarwedde werd afgewezen. Naar aanleiding van een dergelijk verzoek van den veearts H. VOETELINK te Zwolle, werd met het oog op de bijzondere diensten die van hem, bij het uitbreken van eenige gevallen van veepest waren gevorderd, en den ijver waarmede hij die had verleend, eene gratificatie toegestaan van *f* 150.

Overeenkomstig een voorstel van Gedep. Staten, besloot de Vergadering der Prov. Staten om de buitengewone veeartsen, aangesteld met het oog op de heerschende veeziekte, tot 1 Mei 1868 in dienst te houden; tevens werd aan Gedep. Staten overgelaten de regeling der kringen, binnen welke de 7 door de provincie bezoldigde veeartsen dienst zullen moeten doen en de bepaling der plaats waar zij zich zullen hebben te vestigen.

Gedep. Staten benoemden tot prov. veearts ter standplaats *Borne* E. W. H. LANTMAN. Eene oproeping van sollicitanten ter vervulling van nog twee bestaande vacatures te *Almelo* en *Stad Ommen* is zonder gevolg gebleven.

Het *Verslag over 1868* vermeldt alleen, dat er 6 van wege de provincie aangestelde veeartsen zijn in de 6 boven vermelde plaatsen.

Friesland.

De *Staten van Friesland* hebben den 21 November 1866 besloten op de prov. begrooting voor 1867 beschikbaar te stellen eene som van *f* 1500, voor subsidie aan gemeenten ter tegemoetkoming in harerzijds te verstrekken toelagen aan geëxamineerde veeartsen, en bepaald dat de gemeentebesturen om in het genot van zoodanige subsidie te worden gesteld, zich tot Gedep. Staten kunnen wenden, die voor elke door de gemeentebesturen aan veeartsen te verstrekken toelage hoogstens een gelijk bedrag zullen toeleggen; met dien verstande evenwel, dat de bijdrage der provincie nimmer hooger zij dan *f* 250, en voorts onder de voorwaarde, dat die veeartsen

gehouden zullen zijn, om, indien zij daartoe worden geroepen, hunne diensten aan de provincie te verleen in den kring waarvoor zij zijn aangesteld.

In het *Verslag van Gedep. Staten over den toestand der provincie in 1867* komt voor eene lijst van de namen en standplaatsen der «gegradueerde» en «niet gegradueerde» veeartsen.

In die lijst van 59 personen ontmoet men 6 «veeartsen», zijnde:

I. Cransberg,	gemeente <i>Gaasterland</i> ,	standpl. <i>Balk</i> .
H. J. Prakke,	» <i>Leeuwarden</i> .	
I. B. Kielstra,	» <i>Smallingerland</i> ,	standpl. <i>Opeinde</i> .
P. van Staa,	» <i>Sneek</i> .	
N. B. Kielstra,	» <i>Tietjerksteradeel</i> ,	standpl. <i>Hardegarijp</i> .
H. C. Poll,	» <i>Wonseradeel</i> ,	» <i>Witmarssum</i> .

In 1866 waren 7 veeartsen en 46 als veearts gepatenteerde personen in deze provincie aanwezig.

Drie veeartsen hebben, blijkens genoemd *Verslag*, eenige toelage genoten, namelijk: PRAKKE, *provinciale veearts*, *f* 500 gewoon, en *f* 500 buitengewoon uit de prov. fondsen en *f* 70,40 uit de kas der gemeente voor het toezicht op de wekelijksche veemarkt aldaar; VAN STAA te Sneek *f* 150 van die gemeente voor het toezicht op het aldaar geslachte vee; POLL, die door het gemeentebestuur van Wonseradeel als gemeentevaearts is aangesteld op eene jaarlijksche belooning van *f* 500.

In het *Verslag over 1866* was reeds melding gemaakt van eene oproeping van sollicitanten voor eene plaats als veearts te Dokkum, van wege de gem. Westdongeradeel en omliggende gemeenten. In het jaar 1867 bleef die plaats onvervuld.

In het *Verslag over 1868* komen voor: 8 veeartsen en 59 gepatenteerde personen. De twee veeartsen, die zich in genoemd jaar in de provincie gevestigd hebben, zijn: H. DE BOER, te Dokkum in het najaar van 1868 benoemd door de besturen van Westdongeradeel en omliggende gemeenten op eene jaarwedde van *f* 350, (waartoe de provincie *f* 175, West- en Oostdongeradeel ieder *f* 50 en Dokkum *f* 25 bijdragen,) en IJ. HAMSTRA, die door de gemeente Menaldumadeel ter standplaats *Menaldum* is aangesteld op eene jaarwedde van *f* 500, (waartoe de helft door de provincie wordt bijgedragen) en den 1 Nov. '68 in functie is getreden.

Utrecht.

De *Gedep. Staten* dezer provincie hadden op de begrooting voor 1869 gebracht: *a.* eene jaarwedde van *f* 300 voor den *veearts in dienst der provincie* (den Heer I. W. E. HEKMEIJER) en *b.* vergoeding van reis- en verblijfkosten bij dienstverrigtingen op last van het provinciaal bestuur *f* 300.

Tegen deze voorstellen werden van verschillende zijden bezwaren geopperd, (Zitting der Provinciale Staten van 14 Juli) vooral op grond, dat, wegens het ophouden van het heerschen der veepest, het veeartsenijkundig toezicht op den veestapel van wege de provincie, als buitengewone maatregel, moest eindigen, even als met 1 Juli om dezelfde reden de veeartsen van rijkswege van dat toezicht ontheven werden. Men achtte een provincialen veearts niet meer noodig, omdat men meende, dat bij voorkomende gevallen, waar eenig onderzoek moest plaats hebben, door de gemeente-veeartsen in de behoefte kon worden voorzien.

De Voorzitter daarentegen betoogde de dringende noodzakelijkheid van altijd een veearts beschikbaar te hebben voor de dienst der provincie en werd hierin bijgestaan door den Heer van Nooten, die, wegens de slechte regeling van de veeartsenijkundige dienst hier te lande, zich met dit voorstel ingenomen verklaarde, en het verder toelichtte en verdedigde als volgt: «De post is op de begrooting gekomen op aanvraag van het hoofd eener gemeente, die tot onderzoek een veearts had gevraagd; op de vraag, wie dezen vergoeding moest geven, is beslist, dat wie de last had gegeven tot de dienstverrigting ook betalen moest, en dien ten gevolge is de post op de begrooting gekomen en sedert dien tijd er op gebleven. Het benoemen van gemeentevceartsen hangt van de willekeur der gemeenteraden af. Hun wordt gevraagd, of zij gelden voor dat doel op de begrooting willen brengen en dan geeft de provincie een gelijk bedrag. De gemeenteraden nu zijn hiertoe dikwijls weigerachtig; bij het uitbreken van ziekten onder het vee behoort er toch toezigt te zijn. Na 1 Juli zijn de gemeenten in dat opzigt in een ongunstiger toestand geraakt, want nu moeten deze de kosten van onderzoek betalen, terwijl dit voor dien tijd van rijkswege gedaan werd. Er moet echter onderzoek gedaan wor-

den, zoodra er aangifte van veeziekte is, onverschillig welke; dat onderzoek kan niet geschieden door een empiricus, maar moet worden ingesteld door een bevoegd deskundige.»

Het voorstel der Commissie, strekkende om dezen post van f 600 te doen vervallen, werd verworpen met 23 tegen 13 stemmen, en de post vervolgens zonder hoofdelijke omvraag goedgekeurd.

Gelderland.

Het door *Gedep. Staten*, bij besluit van 6 Dec. 1865, in werking gestelde besluit van de Staten dier provincie van den 9 November van genoemd jaar, houdende, dat «ter beoordeeling van Gedep. Staten aan de veeartsen, door de gemeentebesturen benoemd of te benoemen eene toelage uit de provinciale fondsen kan worden verleend, ten bedrage van het gemeentelijk traktement aan hen toegelegd of toe te leggen, doch niet hooger dan f 200 's jaars en onder voorwaarde dat zij ter beschikking van Gedep. Staten zullen zijn» heeft de gewenschte gevolgen gehad.

Van de 22 veeartsen, die thans in Gelderland praktizeeren, hebben 7 zich ná het in werking treden van dezen maatregel aldaar gevestigd; maar men mag aannemen, dat ook grootendeels dóór dezen maatregel die provincie het aantal harer veeartsen met de helft zag vermeerderen.

WIRTZ.

Politie-maatregelen tegen kwaden droes.

I. De afmaking van militaire paarden, lijdende aan verdachten en aan kwaden droes.

In de *Instructie ter regelmatige waarneming van de Vétérinaire Dienst bij het Leger*, vastgesteld door den Min. van Oorlog, den 19^{den} December 1862, was bepaald:

1°. (Art. 19.) Dat alle paarden welke behebt zijn met *worm* of met *terouderde ontsteking van het slijmvlies der neusholte* (hetzij oorspronkelijk of bijkomend), onder de benaming van *valschen droes*, *steendroes*, *verdachten droes* bekend, moeten voorgedragen worden tot het afmaken, zoodra die paarden *meer dan drie maanden aanhoudend onder behandeling* zijn geweest.

2°. (Art. 24.) Dat paarden, waarbij de *kwade droes* zich in *hevigen graad* vertoont, of die *gelijktijdig* door den *worm* zijn aangedaan en *ten eenemale ongeneeslijk* worden *beschouwd*, *dadelijk* moeten afgemaakt worden, op last van den kommandeerenden officier van het korps, na een gedetailleerd voorstel van den eerstaanwezenden paardenarts en zonder voorafgaande magtiging van den Minister van Oorlog.

Deze bepalingen zijn in December 1868 door den Minister gewijzigd geworden; zoodat art. 19 en het aangehaald gedeelte van art. 24 sedert dien tijd luiden als volgt:

Art. 19. «Paarden, lijdende aan *chronischen* of *verdachten droes*, mogen niet langer dan gedurende drie achtereenvolgende weken behandeld worden, en *moeten*, wanneer zich in dien tijd geene beterschap heeft ingesteld, onmiddellijk daarna tot het *afmaken* worden voorgedragen.

„Heeft zich echter werkelijk beterschap opgedaan, dan kan de behandeling nog gedurende den tijd van drie weken ter beproefing van verdere genezing worden voortgezet. Van de aanwijzing daartoe zal bij een gedetailleerd verslag, door den paardenarts in te zenden, moeten blijken.»

Art. 24. «Paarden waarbij de *kwade droes* zich vertoont, of die door *worm* zijn aangedaan, moeten, zonder voorafgaande magtiging van den Minister van Oorlog, op last van den kommandeerenden officier van het korps, *dadelijk* worden afgemaakt.» Enz.

II. De onteigening van kwaaddroezige paarden en het bedrag der schadeloosstelling.

De Minister van Binn. Zaken heeft den 14. Augustus 1869, dienangaande eene missive aan de provinciale besturen gericht, ten

gevolge waarvan aan de gemeentebesturen als 's Ministers gevoelen is bekend gemaakt :

1°. dat, wanneer een kwaaddroezig paard behoorlijk wordt afgezonderd en verder de noodige voorzorgen tegen verspreiding worden genomen, er bij de onteigening en afmaking niet zooveel haast is, dat die niet zouden kunnen wachten op een besluit van het collegie van Gedeputeerde Staten, en de Minister daarom niet kan toegeven dat er dringende noodzakelijkheid bestaat tot onteigening door de Gemeentebesturen ;

2°. dat, wat betreft de waarde van een kwaaddroezig paard, men moet in aanmerking nemen, dat naar het oordeel van veeartsenijkundigen, afmaking van kwaaddroezige paarden alleen dan behoort te geschieden, wanneer zij niet vatbaar zijn voor herstelling, dat daarom in art. 25 van het jongste Wetsontwerp, regelende het veeartsenijkundig Staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie, de bepaling is opgenomen dat «de Burgmeester verplicht is afmaking te bevelen van paarden aan kwaden droes of aan huidworm lijdende, wanneer zij door den Rijksvecarts geoordeeld worden voor geene herstelling vatbaar te zijn;» en dat derhalve de waarde van zoodanig paard niet grooter is dan die van zijne huid, d. i. volgens den directeur van 's Rijks veeartsenijsschool, niet meer dan tien gulden, zijnde de gemeentebesturen verzocht om zich in voorkomende gevallen dienovereenkomstig te gedragen, door bij de aangifte van een aan kwaden droes lijdend paard onverwijld voor behoorlijke afzondering te zorgen en daarvan onmiddellijk aan Gedeputeerde Staten kennis te geven, met verdere mededeeling van bijzonderheden.

Eene opmerking ad II.

Het mag zeker bevreemding wekken, dat op het gebied der *veterinaire politie* nog recht van bestaan wordt toegekend aan de vraag, of *kwade droes* geneeslijk is.

Het in bovenstaande aanschrijving aangehaald art. 25 van het wetsontwerp van December 1868 gaf, bij het onderzoek in de Afdelingen der Tweede Kamer, aanleiding tot de in het Voorloopig Verslag voorkomende vraag: «met welk doel hier *de afmaking om*

besmetting tegen te gaan ondergeschikt gemaakt is aan het oordeel van den veearts of het aan kwaden droes of aan huidworm lijdend paard al dan niet voor herstelling vatbaar is.»

De in deze vraag neergelegde meening, dat dieren, welke lijden aan eene ziekte, die, *ter voorkoming van besmetting*, de afmaking *noodzakelijk* maakt, ook steeds moeten afgemaakt worden, onverschillig of zij voor genezing vatbaar zijn of niet, is in abstracto zeker zoo consequent mogelijk. Maar ook in zijne toepassing is dit beginsel niet alleen altijd de zekerste, maar bovendien in den regel de meest bruikbare grondslag voor eene krachtige en afdoende politie, die, door uitsluiting van individueele meeningen, van loven en bieden en schipperen, zich verre weet te houden van hinkende maatregelen.

Zeker is dit echter het geval met de politie tegen *kwaden droes*. En inderdaad mag het een verkeerde maatregel heeten, de afmaking van een kwaaddroezig paard afhankelijk te stellen van de opinie van een veearts over de geneesbaarheid van het dier.

Hoe vreemd het overigens moge voorkomen, er zijn, volgens de vorenstaande ministeriële missive, veeartsenijkundigen, voor wien deze de grenzen der kunst, zoowel in prognostisch als in therapeutisch opzicht, veel verder schijnen te liggen dan men tot heden algemeen aanneemt.

Genoemd art. 25 is trouwens in het thans aanhangig wetsontwerp van Sept. 1869 vervallen, omdat bijzondere maatregelen tegen bepaalde besmettelijke ziekten daarin niet voorkomen, maar daarentegen voorgesteld is, dat deze door den Koning, bij algemeen maatregel van inwendig bestuur, eene commissie van deskundigen gehoord, zullen vastgesteld worden.

WIRTZ.

De Veeartsenijkundige Wetsontwerpen

BEOORDEELD DOOR

W. H. MONTENS.

Onder dien titel ¹⁾ komt in de *Purmerender Courant* van 28 Maart j.l. een ingezonden stuk voor, handelende over de bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediende wetsontwerpen op vecartsenijkunde betrekking hebbende. Mijn vroeger gemaakt voornemen om die zaak publiek te bespreken, had ik weder laten varen. Na het lezen van bedoeld stuk, vatte ik echter op nieuw het plan op mijn oordeel over die wetsontwerpen ook eens medetedeelen. Ik dacht dit van af mijn standpunt geschikt te kunnen doen; immers met eene meer dan veertigjarige praktische loopbaan als rijksveearts achter mij, geloof ik in de gelegenheid te zijn geweest eenige ondervinding op te doen en dus een woordje te mogen meêpraten, terwijl mijn bejaarde leeftijd mij zal vrijwaren tegen alle verdenking van eigenbelang bij deze of gene wettelijke regeling der zaak. Mijne jaren zijn te ver verlopen om nog op eene of andere wijze daar voordeel in te zien. Liefde voor het vak en belangstelling in den veestapel en in den toestand mijner vakgenooten in het alge-

¹⁾ Dit stuk is overgenomen uit de *Landbouw-Courant* van 22 April 1869, No. 16, waar het voorkomt onder het opschrift „Veeartsenijkundige politie”. Het bevat eene beoordeeling van de artt. 8, 26 en 33 van het eerste der in December 1868 ingediende wetsontwerpen, die beide o. a. voorkomen in het *Bijblad van de Landb.-Ct.* 1869, No. 6 en 7. Zooals bekend is, zijn die wetsontwerpen van den Minister Fock in de Afdeelingen der 2de Kamer onderzocht en is het Voorloopig Verslag daarover verschenen in dato 29 Juni 1869. Aangezien deze voorstellen echter in het zittingjaar 1868/69 niet behandeld en dus vervallen waren, werden zij in September 1869 op nieuw, maar in menig opzicht gewijzigd, ingediend.

Wat de door den Heer MONTENS besproken artikelen betreft, deze vindt men in de *nieuwe* wetsontwerpen van den Min. Fock onder de artt. 7, 22 en 29.

In genoemd art. 7 is de bepaling, dat de districts-veeartsen niet zullen praktizeeren, behouden. In art. 22 komt de door M. besproken alin. onveranderd voor. Art. 29 onderwerpt het verbod van vervoer, enz. aan regels, nader vast te stellen voor iedere ziekte in het bijzonder, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur, overeenkomstig art. 33 (nieuw).

WIRTZ.

meen zijn mijne beweegredenen. Door publieke bespreking de aandacht te vestigen op bestaande gebreken of liever onpraktische bepalingen in de wetsontwerpen, zou mogelijk aanleiding kunnen gegeven worden tot het uitlokken van discussien en amendementen bij de behandeling in de Tweede Kamer en eene wijziging van sommige artikelen der ontwerpen ten gevolge kunnen hebben. Ik zal mij echter enkel bepalen tot de wetsontwerpen, zooals zij daar liggen en door Z. E. den tegenwoordigen Minister van Binnenlandse Zaken zijn ingediend en ook daarover kan ik volstaan met slechts weinige artikelen ter sprake te brengen, want naar ik verneem is het resultaat der op 10 Maart j.l. te Utrecht gehouden buitengewone algemeene vergadering der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijk. in Nederland geweest, dat aan de regering en de leden der Tweede Kamer een adres zou worden aangeboden, waarin de artikelen 2, 23, 24, 25, 27, 28 en 34 van het wetsontwerp tot regeling van het veeartsenijkundig staats-toezigt en de veeartsenijk. politic, en de artikelen 1, 11 en 20 van het ontwerp tot regeling der veeartsenijkunst besproken worden. Ik vertrouw, dat de bepalingen in die artikelen op bedoelde vergadering genoegzaam gewikt en gewogen zullen zijn om die verder met stilzwijgen voorbij te kunnen gaan.

Een enkel woord daarom alleen over de artikelen 8, 26 en 33 van het ontwerp van wet tot regeling van het veeartsenijk. staats-toezigt en de veeartsenijk. politic.

Vooraf echter even over de door Z. E. den Minister bij dat ontwerp gevoegde memorie van toelichting. Daarin wordt voorondersteld, dat een tiental rijksveeartsen (dat is dus nog niet één in elke provincie) in staat zullen zijn om een goed veeartsenijk. staats-toezigt in geheel het land te kunnen uitoefenen. Hoe schoon dit theoretisch ook klinken moge, mijne veelvuldige ondervinding ook bij verschillende besmettelijke en heerschende ziekten, waarbij ik in de provincie Noordbrabant de autoriteiten ten dienste stond, vooral tijdens het bestaan van het fonds van den landbouw, hebben mij de vele bemoeijenissen van een veearts van toezigt te goed leeren kennen om niet dadelijk in te zien, dat dit in de praktijk moet falen. De bemoeijenissen van den rijksveearts zijn veel te groot om die in zoo uitgebreiden kring goed te kunnen verrigten. Men denke toch niet, dat de aangiften van aan besmettelijke ziek-

ten lijdende dieren, of althans daarvan verdacht, zoo zelden zullen zijn; hier is het een aan of verdacht van kwaden droes, daar worm, elders een of andere vorm van miltvuur, in een andere streek weder pokken, longziekte, hondsdoelheid, enz. enz.; dan weder heerschende ziekten, die het gevolg zijn van algemeen nadelige invloeden van weersgesteldheid, slecht voedergewin enz. Zoo althans ging het tijdens het bestaan van het fonds van den landbouw, toen het requireren van den rijksveearts aan de betrokken gemeenten niets kostte, even als ook nu weder het geval zal worden, daar de onkosten voor het Rijk zullen komen. Dat zoogenaamde verdachte ziektegevallen veelvuldig zullen voorkomen, is ligt te begrijpen, daar het grootste gedeelte der praktiserende veeartsen zal bestaan uit niet opgeleide menschen (empirici). De meest gewone ziekten kunnen hun vreemd, onbekend en daardoor verdacht voorkomen; daarbij komt nog, dat in Art. 15 van het ontwerp tot regeling van de uitoefening der veeartsenijk. aan elk praktiserend veearts de verplichting wordt opgelegd om bij het voorkomen van voor mensch of dier gevaarlijke of besmettelijke ziektegevallen onder het vee daarvan aangifte te doen. Om zich nu tegen bestraffing te vrijwaren en alle verantwoordelijkheid van zich af te werpen, zullen zij natuurlijk bij den minsten twijfel omtrent den aard of het wezen der ziekte den rijksveearts laten ontbieden, gezwegen nog van de kunstmiddeltjes, die wel eens door den veehouder en den patent-veearts worden gebezigd, om bij moeilijke, slepende patienten kosteloos (voor rekening van den Staat) het advies van den rijksveearts in te winnen. De rijksveearts zal zich overal en met alles, al of niet noodzakelijk, hebben te bemoeijen. Daarbij komen dan nog al de overige bemoeijingen, bedoeld in art. 10 en 11, als: het bezoeken der markten, openbare verkooping van vee, alsmede het inspecteren der apotheken, instrumenten, enz. enz.

Mag het er voor gehouden worden, dat één man in eene geheele provincie, hetzij groot of klein, ter behoorlijker tijd, des vereischt met den noodigen spoed, in zoo grooten kring en op zoo groote afstanden dit alles zal kunnen verrigten? Bij het onverhoeds uitbreken eener besmettelijke ziekte, hangt toch zeer veel af van de spoedig in het werk te stellen maatregelen; indien de ziekte door vertraging reeds eene uitbreiding kan verkrijgen of bij snel

verloopende ziekten, zooals miltvuur, de dieren bij aankomst van den veearts reeds lang gestorven en zelfs reeds opgeruimd zijn, dan kan dit geen goed staatstoezicht worden genoemd. Neen, naar mijn bescheiden oordeel zijn daartoe minstens een dertigtal personen noodig; twee, drie tot zelfs vier, al naar de uitgestrektheid en de veerijkheid, in elke provincie. Eerst dan zal men op een goed toezicht kunnen rekenen en zal de veestapel en de Staat er mede gebaat zijn en dit toch is het algemeen, het nationaal belang, dat in het oog moet worden gehouden.

't Is waar, een zoo groot aantal veeartsen van toezigt, die allen onmiddelijk onder den Min. van Binnenlandsche Zaken moeten werkzaam zijn, is lastig en eenigzins bezwaarlijk voor eene geregelde samenwerking, om welke reden het welligt verkieslijker ware, een klein aantal inspecteurs of onder welke benaming dan ook te benoemen, die alleen onmiddelijk onder de Regering zouden staan, maar waaronder de overige zouden werkzaam zijn. Ook in Pruissen en België hebben de veeartsen van toezigt een niet zoo ver uitgebreiden werkkring en de organisatie van het veeartsenijkundig staatstoezicht werkt daar zeer goed.

Maar, zal men welligt vragen, hoeveel moet eene zoodanige regeling met een zoo groot personeel jaarlijks dan niet aan het land kosten? Mijn antwoord is: weinig of niets meer dan door Z. E. den Minister in de memorie van toelichting wordt beraamd. De sleutel hiervan is gelegen in art. 8 van het wetsontwerp. In dit art. toch wordt gezegd, dat de rijksveeartsen de veeartsenijkunst niet mogen uitoefenen. Bij zoodanige bepaling, ja, zouden de jaarlijksche uitgaven voor den Staat groot worden, want mogen zij de praktijk niet uitoefenen, dan moeten zij natuurlijk een groot salaris hebben. Wordt echter art. 8 in dien zin gewijzigd, dat de veeartsen van toezigt, althans zeker de ondergeschikten, in den hen overblijvenden tijd de praktijk wel mogen uitoefenen, zooals dit ook in Pruissen en België bestaat, dan is het bezwaar reeds dadelijk opgeheven; immers in dat geval kon het vast salaris naar evenredigheid zoo veel minder zijn, dat de jaarlijksche onkosten uit de staatskas weinig of niets meer zouden bedragen. Wel wordt in de memorie van toelichting op dat art. gezegd: «De uitoefening der veeartsenijkunst schijnt met de betrekking van rijksveearts niet te kunnen zamengaan. Zij moeten toezien op de handelingen der

veehouders en behooren dus van deze onafhankelijk te blijven.» Wij moeten hier vragen, zijn de veeartsen hier te lande in morelen zin, in trouw en eerlijkheid, die van ouds in het Nederlandsch volk zoo zeer geroemde eigenschappen, bij die in België en Pruissen zoo ver ten achter? Zouden zij zoo weinig pligtbesef kennen? Zouden zij zoo weinig zelfstandigheid bezitten om zich zoo maar door eenig lief of leed van hunne verschuldigde pligten te laten afbrengen? Wij kunnen dit niet gelooven. Het staat toch immers ook in te naauw verband met zijn eigen belang, zoowel wat zijn goeden naam als zijne finantien betreft, want wacht hem bij pligtverzuim niet eene schorsing en ontslag, zooals in art. 2 der wet wordt bepaald? Daarenboven zal hij door een fatsoenlijk, vast salaris onafhankelijk genoeg zijn om de veehouders niet naar de oogen te moeten zien, terwijl hij juist door zijne praktijk in de gelegenheid is pas ontstane besmettelijke ziekten en misbruiken te leeren kennen en tegen te gaan, terwijl dan ook niet een aantal goede veeartsen, waaraan toch reeds zoo zeer behoefte bestaat, aan de belangen van den veestapel worden onttrokken, terwijl daarenboven in tijden van gevaar bij het heerschen van besmettelijke ziekten der Regering in plaats van slechts tien een dertigtal veeartsen ten dienste zullen staan, waarover zij te beschikken heeft, terwijl zij in het omgekeerde geval al zeer spoedig gebruik zal moeten maken van de bevoegdheid haar in art. 12 der wet gegeven om tijdelijk rijksveeartsen aan te stellen, hetgeen vele moeilijkheden en groote geldelijke opofferingen van de Regering zou eischen. En indien de vast gesalarieerde veeartsenijkundige ambtenaren niet te vertrouwen zijn, indien zij in den hun overblijvenden tijd de praktijk mogen uitoefenen, dan vraag ik, en hierop diende wel gelet te worden, hoe zal het dan gesteld zijn met de tijdelijk benoemde veeartsen van toezigt? Zou er niet veel meer te twifelen zijn aan menschen, die men slechts voor weken of maanden noodig heeft en daarna weder worden ontslagen? En deze menschen heeft men juist noodig in tijden van gevaar bij het heerschen of dreigen van besmettelijke ziekten, wanneer de resultaten der te nemen maatregelen voor het grootste gedeelte zoo niet geheel afhangen van de flinke toepassing daarvan. Is er dan niet veel meer gevaar, dat deze tijdelijk benoemden huiverig zullen zijn om door het toepassen van strenge maatregelen in ongenade bij de veehouders te vallen en daardoor

hunne praktijk, waarvan zij later weder geheel moeten leven, te zien verlopen? Verscheidene veeartsen bij het heerschen der runderpest tijdelijk voor de Regering werkzaam geweest zijnde, zullen dit best gevoelen.

Ik geloof genoeg gezegd te hebben, om duidelijk te doen uitkomen, dat eene wijziging van art. 8 in bovenbedoelden zin noodzakelijk is, daar het te vreezen is, dat dit anders altijd om de groote jaarlijksche uitgaven, aan eene goede regeling van het veeartsenijk, staatstoezicht zal in den weg staan.

Welligt zal men zeggen: Daar het blijkt, dat in het door de Maats. ter bevordering der veeartsenijk. aangeboden of aan te bieden adres geene aanmerkingen op art. 8 worden gemaakt, schijnt men er in bovongezegde vergadering anders over gedacht te hebben. Ben ik goed ingelicht, dan heeft dit aldaar een punt van langdurige discussie uitgemaakt, een gedeelte tegen, een gedeelte voor wijziging, ook in bovenbedoelden zin. De laatsten moeten wel is waar eene kleine minderheid hebben gehad, maar daar tegenover staat, dat juist de beide ter vergadering aanwezige personen, die uit den aard hunner betrekking tot de meest bevoegde en onpartijdige beoordeelaars kunnen worden gerekend, voor wijziging gestemd waren.

In de tweede alinea van art. 26 wordt gezegd: «Het vee wordt verdacht gehouden, enz.» «zich met aan eene dier ziekten lijdend vee van dezelfde orde in dezelfde verblijfplaats bevindt of in de laatste 10 dagen bevonden heeft, of daarmede in onmiddellijke aanraking is geweest.» Heeft dit alleen betrekking op runderpest, of kan dit ook op andere ziekten, als longziekte, hondsdolheid enz. worden toegepast? In het laatste geval is de tijd van 10 dagen zeker veel te kort. Het is mij niet regt duidelijk.

In art. 33 wordt het vervoer van versch vleesch, vet enz. van eene besmette hoeve of weide verboden, onverschillig welke besmettelijke ziekte daar ontstaan is. Voor sommige ziekten is dit zeer goed, b. v. runderpest, miltvuur, maar is dit bij andere ziekten wel noodzakelijk, b. v. schurft, zelfs longziekte, indien het vleesch eenmaal koud geworden is? Is dit schoeijen op eene leest van alle besmettelijke ziekten wel aan te raden? Ik geloof, dat het zelfs nadeelig is, omdat daardoor in vele gevallen een aan het Rijk niets kostend middel tot uitroeijing der ziekte wordt ontno-

men, n. l. het voor rekening van den eigenaar op de plaats slagten en later ter consumptie uitvoeren van goed gevoede, eerst aangetaste dieren in eene kudde bij de eerste verschijnselen der ziekte.

Wel wordt in dat art. gezegd: «Uitzonderingen op dit verbod kunnen in zeer bijzondere gevallen door Onzen Commissaris in de provincie worden verleend» maar als die uitzondering kan verleend worden, kan zij ook geweigerd worden; dit hangt af van het persoonlijk gevoelen van den Commissaris des Konings en in elk geval zal dat eene ongelijke toepassing geven in de verschillende provinciën, iets wat zooveel mogelijk behoort vermeden te worden.

Zevenbergen, 11 April 1869.

Adres over de Veeartsenijkundige Wetsontwerpen. ¹⁾

Aan HH. Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Mijne Heeren!

De ondergeteekenden, leden van het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering van Veeartsenijkunde, voldoen bij dezen aan eenen hun opgedragen aangename taak, om Uwe Hoogmogende bekend te maken met de gevoelens dier Maatschappij aangaande de ingediende wetsontwerpen:

1°. ter regeling van het Veeartsenijkundig Staatstoezicht en de Veeartsenijkundige Politie en

¹⁾ De veeartsenijkundige wetsontwerpen van December 1868 werden in eene Buitengew. Alg. Verg., den 10 Maart 1869 besproken. (Zie voren, blz. 148.) Een verslag dier vergadering is nog niet bij de redactie ingekomen. Bovenstaand adres is ingediend ingevolge eene opdracht van de Alg. Verg. aan het Hoofdbestuur, om de Tweede Kamer en de Regering bekend te maken met de gevoelens der Maatschappij over de toen aanhangige wetsontwerpen. Door toevallige omstandigheden is aan die opdracht niet voldaan. In den tijd tusschen die Alg. Verg. en de vaststelling van dit adres, zijn de bedoelde wetsontwerpen andermaal (Sept. 1869), maar met verschillende wijzigingen ingediend. WIRTZ.

2°. ter regeling van de Uitoefening der Veeartsenijkunst.

Zij beginnen met hunnen eerbiedigen dank te betuigen voor de indiening dezer beide wetsontwerpen en voor den ernst, waarmede de onderwerpen daarin behandeld en door de afdeelingen Uwer Kamer in het voorloopig verslag zijn beoordeeld geworden.

Blijkbaar is het bij het gewijzigde eerstgenoemde wetsontwerp, dat de regering aan de vele wenschen in het voorloopig verslag uitgedrukt is te gemoet gekomen en dit heeft willen doen. Dit wetsontwerp is thans zoodanig ingerigt, dat het, naar het bescheiden oordeel der ondergeteekenden, tot grondslag kan dienen voor wettelijke bepalingen ter voorkoming en bestrijding van alle besmettelijke veeziekten, ieder naar zijnen bijzonderen aard.

Dit toch is het voornamelijk doel dezer wet en door haar wordt aan eene groote behoefte voldaan. Met de regering moeten ook ondergeteekenden bekennen, dat indien er reeds in vroegere jaren zoodanig eene wet had bestaan, een wensch die door onze Maatschappij herhaaldelijk bij adressen is te kennen gegeven, de besmettelijke veetyphus of veepest ons land in 1865 niet zou bezocht, ten minste er niet lang verwijld zou hebben.

Wenschelijker was het voorzeker geweest, dat deze wet zich slechts behoefde te bepalen tot voorzorgsmaatregelen bij in- en doorvoer van vee en men zich toenmaals had gelieven te onderwerpen aan onze raadgevingen, aan de bestaande voorschriften in art. 459—462 van het C. P. en aan de opvolging der aanvragen tot onteigening; maar de ondervinding die men daarbij heeft opgedaan, dat het meerendeel van den boerenstand en hunner besturen zich niet geneigd betoonden om door overreding en naar mildere wetten zich aan schijnbaar harde maatregelen te onderwerpen, zoo kan het niet anders of de ingediende wet moet welkom zijn en dit te meer omdat zij naar ons oordeel volkomen doeltreffend kan geacht worden, waarom ondergeteekenden eer-

biedig verzoeken dat deze wet aangenomen mag worden.

Wat betreft het andere ontwerp van wet ter regeling van de uitoefening der veeartsenijkunde, zoo betuigen de ondergeteekenden, dat zij niet zonder leedgevoel met het vorige zoowel als met het tegenwoordige ontwerp kennis gemaakt hebben. Zij gevoelden bij de aankondiging er van zich niettemin zeer verplicht aan de regering en dankbaar, dat zij na vele jaren vruchteloos vragens, zoo door de Maatschappij als andersins, zich welwillend geneigd betoonde aan den wensch van de uitoefenaren der wetenschappelijke veeartsenijkunde gehoor te geven. Stelde de inhoud van het vorig ingediende ontwerp hen eenigzins te leur, die teleurstelling vermeerderde toen zij inzage bekwamen van het voorloopig verslag der Tweede Kamer Staten-Generaal en het daarop ingediende jongste wetsontwerp, dat thans aan de overweging van Uwe Hoogmogenden is aangeboden. Daarom wagen de ondergeteekenden het hunne gedachten daarover vrijmoedig en kort aan Uwe Hoogmogende te openbaren.

In den strengsten zin is de voorgedragen wet eene begunstiging der empirie. Voor zich zelven achten de oudere ambtgenooten de ingediende wet overbodig, daar zij de empirie reeds lang overwonnen hebben, maar met het oog op de belangen van den vaderlandschen veerijkdom, op het wetenschappelijk veeartsenijkundig onderwijs, op de ambtsbroeders die om finantiele redenen den strijd moesten opgeven en een ander middel van bestaan zoeken, op hen die slagtoffers zijn, niet der empirie, maar der onkunde en dwepelij van den boerenstand zoowel in hunne partikuliere praktijk als bij het ten uitvoer leggen van wettelijke bepalingen ter voorkoming en bestrijding van besmettelijke veeziekten, en eindelijk met het oog op de tegenwoordige en aanstaande jonge veeartsen dan had men in het onderhavige wetsontwerp iets anders, iets beters, iets billikers mogen verwachten.

Wenschelijker was eene wet die *schielijker* tot het beoogde doel voerde, zonder afbreuk te doen aan de empiristen van naam en verdienste die daaronder konden lijden. In aanmerking nemende, dat de eerste veeartsen reeds in 1826 de veeartsenijschool verlieten en dat er eerst na verloop van 43 jaren eene wet op de regeling van de uitoefening der veeartsenijskunde wordt ingediend, een ontwerp dat het uitzigt oplevert nog even zoo lang met de empirie te moeten wedstrijden als reeds verlopen is, zoodat er ongeveer eene eeuw verloopt eer dat de empirie wettig wordt losgelaten, want onwettige kwakzalvers zullen er wel altijd blijven bestaan, dan mogen ondergeteekenden wel zeggen, dat er gewaakt wordt en bescherming verleend aan de empirie tot in haar verre nageslacht, terwijl de opgeleide veearts zijne kracht slechts moet vinden in zijne intellectuele meerderheid. Het spreekt van zelf dat deze meerderheid hem wel goed te hulp komt, maar eer dat hij die aan de voorstanders der empirie kan aantonen, daarmede verloopt soms veel tijd omdat deze hem niet raadplegen, en gedurende dien tijd begeven hem zijne finantiele krachten, weshalve het niet meer dan regtvaardig is, daarin te gemoet te komen door eene spoedigere werking der wet, waarbij tevens zal voldaan worden aan de eischen van vooruitgang des tegenwoordigen tijds en de belangen van landbouw en veeteelt. Ondergeteekenden wagen het hierbij nog te voegen, dat hoe sneller de wet werkt er des te meer opgeleide veeartsen te wachten zijn. Ouders en voorgeden zullen hunne zoons en pupillen, zoo als tot heden meermalen is geschied, niet meer terughouden van eene rijksinstelling als de veeartsenijschool. Daarenboven zal deze door een grooter aantal leerlingen worden bezocht, waardoor de uitgaven van die inrigting gebaat zullen worden. Ook zullen de belanghebbenden en de gemeentebesturen meer pogingen aanwenden om zich van opgeleide veeartsen te bedienen.

De ondergeteekenden stemmen toe, dat er onder de oudere

empiristen velen zijn aan wien men, om hunnen practischen zin, tact en om hunnen wezenlijken ijver en lust, de veeartsenijkundige praktijk wel kan overlaten. Deze zijn ook voorzigtig en schroomen niet om raad bij opgeléide vecartsen in te winnen en hunne zoons naar de vecartsenijschool te zenden; maar er zijn er ook velen die slechts werktuigelijk naar eenige recepten te werk gaan, wat kruiden of geneesmiddelen bijeenrapen, zonder doel, en wier ziekteverklaringen in geregte-lijke of politiegevallen wel uitwijzen hoever hunne kennis en ondervinding reikt. Daar dit laatste soort van oudere gedienden toch aan het toezigt van district-veeartsen en adjuncten onderworpen worden, zoo kunnen, wanneer het vee-dokteren hun éénig bestaan uitmaakt, ondergeteekenden ook bij hunne toelating vrede hebben, hoewel zij het beter zouden achten, wanneer er eenige schifting kon plaats hebben naar eenig gemakkelijk programma van onderzoek, niet naar de mate hunner kennis, maar slechts naar de mate hunner ondervinding en tact.

Er zijn echter grootere grieven, waarbij de belangen van den veestapel en der eigenaren niet gebaat worden. Volgens art. 14 van het wetsontwerp, kunnen lieden als veearts toegelaten worden, die slechts twee jaren de praktijk hebben uitgeoefend. Wanneer iemand gedurende de jaren 1868 en 1869, zich als veearts heeft gevestigd en die betrekking exploiteert, dan bezit ook dezen zonder slag of stoot het radicaal van veearts. Zou de veestapel er zoo zeer onder lijden, wanneer de termijn van twee jaren verlengd werd? Zijn dit nu ook mannen van ondervinding? Een jong veearts van de School komende na vierjarige drukke studie, na moeilijke examens te hebben doorgestaan, na minstens de behandeling van een paar duizend patienten uit de dierenwereld bijgewoond, daarbij hulp verleend of wel zelf behandeld te hebben, staat gelijk met eenen die sedert twee jaren de veeartsenijkundige praktijk bij de hand heeft gevat! Gedurende die 4 jaren aan de School doorgebracht, doen de eersten eene onder-

vinding op, die hem gedurende zijn gansche leven van nut is. Dit ten minste kunnen de ondergeteekenden bevestigen.

Nog eene opmerking wenschen de ondergeteekenden onder de aandacht te brengen.

Volgens de 2^e alinea van art. 14 wordt er slechts eene geringe mate van kennis vereischt, voor hen die nog geen twee jaren de veeartsnijkundige praktijk hebben uitgeoefend, om den titel van veearts te bezitten. Hoe komen deze geringe eischen overeen met die welke men vordert van jonge lieden, die 4 en 5 jaren aan de School hebben doorgebracht. Het jongste examen leverde het voorbeeld op, dat de eischen voor het eindexamen van veearts zoo hoog werden opgevoerd, dat er vijf van de dertien jongelieden door de meerderheid der commissie van examinatoren niet werden bekwaam geoordeeld, om het diploma te ontvangen.

De ondergeteekenden meenen te mogen opmerken, dat er of in het eerste geval te weinig of in het andere geval te veel geëischt wordt. Zoude het zulk een verlies voor den veestapel zijn, indien die empiristen van beneden de 2 jaren aan een volledig examen onderworpen werden, doch wat minder zwaar dan aan de veeartsenijschool, ten minste indien die tijdsbepaling behouden moet blijven.

Over het algemeen houden de veeartsen het er voor, dat het onderhavige ontwerp te éézijdig is door de buitengewone begunstiging der empirie, hetgeen, zocals gezegd is, waarschijnlijk is voortgevloeid uit zorg der regering om deze zoo hoogst noodzakelijke regeling door Uw Hoogmogenden te zien goedkeuren.

De veeartsen zijn voor eene afstemming ten hoogste beducht, zoowel in het belang voor den welstand van onzen rijken veestapel, als uit liefde voor de geregelde uitoefening en meerdere verbreiding der wetenschappelijke veeartsnijkunde. Niet alle opgeleide veeartsen zijn uitstekend, maar dit is in ieder vak van studie aan de akademiën hetzelfde. Niet alle gepromoveerde doctoren zijn geschikt voor de prak-

tijk, en zoo zijn ook niet alle meesters in de rechten een sieraad van de balie.

Toch is het wenschelijk, dat er een einde komt aan de anomalie tusschen het onderwijs in de veeartsenijkunde en de uitoefening van dit vak, tusschen de gestudeerde en ongestudeerde personen die het uitoefenen.

Het zoude een groote ramp zijn indien het onderhavige wetsontwerp door Uw Hoogm. afgestemd werd. Daarom wenschen de ondergeteekenden het Uwe Hoogmogenden niet lastig te maken en zich enkel te bepalen tot de bede, dat het Uwe Hoogmogenden moge behagen, om bij wijze van amendement, den in art. 14 gestelden termijn van *twee* jaren te willen brengen op *vier* jaren; opdat er althans eenige billijke overeenstemming is met den leertijd aan de Rijks Veeartsenijschool en de door het wetsontwerp veronderstelde voldoende oefentijd van den empirist.

Kan er door Uwe Hoogmogenden nog iets beters aan het ontwerp worden toegevoegd, ter gunste van de uitoefenaren der wetenschappelijke veeartsenijkunde, het kan niet anders dan ten voordeele van onzen Vaderlandschen veestapel en der bezitters daarvan zijn.

Met vertrouwen op Uwer Hoogmogende wijze beslissing en verlicht oordeel, verwachten de ondergeteekenden, dat deze geringe bede hun wel zal ingewilligd worden.

*De leden van het Hoofdbestuur der Maatschappij
ter bevordering van Veeartsenijkunde,*

J. HUFFNAGEL,

2^e Voorz., Provinciaal Veearts van Noord-Holland.

G. J. HENGEVELD,

1^e Secr. en Veearts der 1^e klasse.

F. TH. WEITZEL,

2^e Secr., Gem.-veearts der 1^e kl. te Amersfoort.

Utrecht, den 18 Nov. 1869.

**Eene stem in de Tweede Kamer, vóór eene wet op de koop-
vernietigende gebreken van huisdieren.**

De Heer Mr. CORNELIS, Afgevaardigde voor het district Roermond, heeft bij de algemeene beraadslagingen over het Hoofdst. Justitie van de Staatsbegrooting voor 1870, bij den Minister aangedrongen op eene wet betreffende de redhibitoire gebreken, *met vaststelling der laatste bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur.*

Hij deed zulks in de volgende bewoordingen :

«Ik wensch een onderwerp aan de aandacht van den Minister te onderwerpen, hetwelk ten eenen male uit het oog verloren wordt, en nogtans van groot belang is.

«Ik bedoel de behoefte die er bestaat aan aanwijzing en aanvulling der wettelijke bepalingen betreffende de verborgen gebreken bij verkoop van vee.

«Vier of vijf artikelen met verwijzing naar een algemeenen maatregel van inwendig bestuur, de onderscheidene soorten van koopvernietigende gebreken inhoudende, zouden voldoende wezen lastige, langdurige en kostbare processen te voorkomen.

«In die wet zou een bepaalde termijn moeten voorgeschreven zijn, binnen welken de regtsvordering moet worden aangelegd, en niet zoo als thans in art. 1547 Burgerlijk Wetboek voorkomt, waarin de woorden zijn gebezigd: *korten termijn* en *plaatselijke gebruiken.*

«De kooper zou zich binnen dien tijd moeten wenden tot een kantonregter tot benoeming van 1 of 3 deskundigen, die beëdigd verslag zullen uitbrengen.

«De wet moet inhouden dat de zaak als spoedvereischend moet worden behandeld.

«De Minister zal door de indiening van dergelijke wet, die hem hoogstens een halven dag aan zijne gewone werkzaamheden zal ontnemen, eene groote dienst doen aan landbouwers en veehandelaars.»

Die stem heeft geen weerklank gevonden in de Kamer. De Minister heeft de aanvraag niet beantwoord, zoodat zijn gevoelen over dit punt van wetgeving, waaromtrent de meeningen der veeartsenijkundigen zeker verre van eenstemmig zijn, onbekend is gebleven.

In de regeling dezer zaak, zooals de Heer CORNELIS die wenschelijk acht, komt echter een punt voor, dat de aandacht trekt en tot eene opmerking noopt.

Aangaande de koopvernietigende gebreken bij den veehandel eene afzonderlijke wet te maken, welke die gebreken zelve niet bepaalt, maar de bepaling daarvan overlaat aan eenen algemeenen maatregel van inwendig bestuur, — dus aan den betrokken minister, tevens, zooals van zelf spreekt, met de bevoegdheid om die bepaling naar goedvinden te wijzigen; — zoodanige wetgeving komt ons wel wat vreemd voor.

Inderdaad, eene vrijwaringswet voor den veehandel, waarin juist het voornaamste ontbreekt, namelijk de bepaling voor welke gebreken vrijwaring zal bestaan en hoelang voor elk dier gebreken die vrijwaring zal duren; — wij kennen er geen voorbeeld van.

WIRTZ.

GEMENGDE MEDEDEELINGEN EN PERSONALIA.¹⁾

Buitenland.

Denemarken.

Kopenhagen. De directeur der Veterinaire en Landbouw-Academie ROSENÖRN is in 1869 benoemd tot Minister van eeredienst en onderwijs. In zijne plaats is aangesteld de lector BENDZ. De Prof. der staatsveeartsenijkunde en veterinaire-physicus TSCHERNING is sedert 1 Aug. '69 op verzoek ontheven van zijne betrekking, waartoe benoemd is de veearts H. BAY. ROSENÖRN en de Proff. BAGGE en BARFOED ontvingen het ridderkruis der Dannebrogssorde.

Rusland.

Bij keiz. besluit van 2 Dec. '68 werd de instelling bevolen van een eigen *bestuur voor veeartsenijkundige zaken*. Dit bestuur, sedert 1 Jan. '69 in werking, bestaat uit eene *veterinaire afdeeling* bij het geneeskundig departement van het minist. van binn. zaken en uit een *Veterinair-Comité*. De leden der veterinaire afdeeling staan in rang, enz. gelijk aan die van het geneeskundig departement. Het Veterinair-Comité bestaat, onder voorzitterschap van den voorzitter van den medicinaalraad, uit werkelijke leden en raadgevende leden. De *werkelijke leden* worden gekozen uit de departementen voor geneeskunde en oeconomie van het minist. van binn. zaken, uit de veeartsenijschool te Petersburg, uit de minis-

¹⁾ Aangezien het tijdschrift in de jaren 1867—68 niet verschenen is, zijn thans in deze rubriek óók mededeelingen opgenomen aangaande feiten, die in genoemde jaren plaats hadden en uit een of ander oogpunt vermelding verdienen.

teriën van oorlog, van finantiën en van wegen en rivieren, en uit het bestuur der rijks-stoeterijen. Het comité kiest zelf, onder goedkeuring van den min. v. binn. zaken, zijne *raadgevende leden* uit de professoren der veeartsenijkunde, de veeartsen, artsen en voornamc landhuishoudkundigen. Het kiest een secretaris; die den hoogsten wetenschappelijken graad in de veeartsenijkunde moet bezitten. Aan het comité is opgedragen: toezicht, onderzoek, het nemen van maatregelen, enz. ten opzichte van alle veeartsenijkundige aangelegenheden, zoowel wat het zuiver wetenschappelijk gedeelte als de uitoefening van het vak betreft; bovendien van alles wat betrekking heeft op den veestapel, den veehandel en het vervoer van vee, de veeverzekerings, enz.. In het comité hebben bovendien zitting twee gedeputeerden der veehandelaars, met recht van stem over alle aangelegenheden die op het vervoer van vee betrekking hebben; zij worden, voor den tijd van 3 jaren, door de veehandelaars uit hun midden gekozen. — Enz.

Deze instelling zal voorloopig gedurende 3 jaren in werking blijven; daarna zullen er, zoo noodig, de op grond van verkregen ervaring wenschelijke wijzigingen in gebracht worden.

Zij is voorwaar een heugelijk verschijnsel, eene groote schrede op den weg der emancipatie van een vak, dat trouwens in het hoognoorden reeds menig bewijs van waardeering heeft ontvangen; getuige o. a. de inrichting der Scandinavische scholen; getuige ook het jeugdige, het zoo welig opgegroeide Dorpat.

Den 1. Jan. '69 is tevens in werking getreden eene nieuwe wet aangaande het *politie-toezicht op*, en eene *te betalen belasting voor het drijfvee*. Deze wet bevat bepalingen omtrent de te volgen wegen, de aangifte van ziek vee, de aanstelling van *veeartsen* en *ondergeschikten* op bepaalde stations aan genoemde wegen, het toezicht door deze ambtenaren te houden en de maatregelen door hen te nemen (nader te bepalen door het Veterinair-Comité), de oprichting van stallen ter verpleging van ziek vee, de door de veehandelaars op te brengen belasting, terwijl de behandeling van hun ziek vee kosteloos geschiedt, enz. — De belasting bedraagt voor rundvee: te Petersburg per stuk 40 cent, te Moskau 30 cent, en op alle andere botaalplaatsen 20 cent; voor schapen, varkens en kalveren in de talksmelterijen (salganen) 2 cent per stuk; enz. — De opgebrachte gelden zijn bestemd tot bekostiging van het veteri-

nair bestuur, tot bezoldiging van de aangestelde veeartsen en ondergeschikten, tot ondersteuning van het veterinair-instituut te Petersburg, tot oprichting van stallen, het nemen van politie-maatregelen, enz. — De aangestelde veeartsen ontvangen een traktement van ruim *f* 1900, de ondergeschikten van ongeveer *f* 575, beiden met recht op pensioen. Hun aantal zal uitgebreid worden, naarmate zulks noodig blijkt en de opgebrachte belasting het mogelijk maakt. De rijkskas heeft vooreerst voor de instelling van het comité en de aanstelling der veeartsen bijna *f* 77000 voorgeschoten.

Dorpat. De Dorpat'sche school vierde in Jan. '69 met haar gewone jaarfeest tevens haar twintigjarig bestaan. Te dezer gelegenheid werden door den Raad der school tot eere- en corresponderende leden benoemd: ADAM te Augsburg, BENDZ te Kopenhagen, BRUCKMÜLLER te Weenen, CHODNEW te Petersburg, ERCOLANI te Turijn, FORSTER te Weenen, FÜRSTENBERG te Eldena, LEISERING te Dresden, LUNDBERG te Stockholm, MAY te Weihestephan, PROBSTMAYR te Munchen, RUEFF te Hohenheim, TSCHERNING te Kopenhagen, WEISS en WÖRZ te Stuttgart, ZANGGER te Zurich en ZLAMAL te Pesth. — Bij gelegenheid van het jaarfeest in '67, werden tot eereleden benoemd de professoren: RÖLL, PILLWAX en MÜLLER te Weenen, HERTWIG en SPINOLA te Berlijn, HAUBNER te Dresden, GERLACH te Hannover, FUCHS te Carlsruhe en GAMGEE te Londen.

Prof. Dr. BRAUELL, die vroeger 10 jaren te Wilna en Kasan, daarna gedurende 20 jaren te Dorpat de anatomie, physiologie, alg. pathologie en pathologische anatomie onderwezen heeft, is in Jan. '69 naar Duitschland teruggekeerd, met een pensioen van 1680 Z. Roebels (ruim *f* 3200). In zijne plaats is aangesteld Dr. A. ROSENBERGER.

Noordduitsche Bond.

De vorming van eene Noordduitsche Vereeniging van Veeartsen beproefd — maar mislukt.

Vergadering van Veeartsen te Berlijn.

In 1867 werd in de Alg. Verg. van de Vereeniging van Rijn-Pruisische Veeartsen besloten eene samenkomst te bewerken van afgevaardigden der veeartsenijkundige vereenigingen in den Noordduitschen Bond, ten einde te beraadslagen over de noodzakelijk geachte wijzigingen in de regeling der veeartsenijkundige aange-

legenheden en de pogingen te bespreken, die tot het verkrijgen daarvan zouden kunnen leiden. De Vecartsenijkundige Vereeniging te Berlijn stelde dientengevolge voor, die samenkomst te houden te Berlijn den 18^{den} en 19^{den} Mei 1868, bij gelegenheid van het 50jarig jubilé van Prof. GURLT, dat op 20 Mei zou gevierd worden. Dit voorstel werd aangenomen en dienovereenkomstig door eerstgenoemde vereeniging eene uitnoodiging aan alle vereenigingen gericht. Maar (!) in het programma voor de feestviering, dat later door een comité, bestaande uit de Heeren ESSE, HERTWIG en KÖHNE, resp. administratief directeur, professor en leeraar der Vecartsenij-school te Berlijn, bekend gemaakt werd, was sprake van de oprichting van een «*Norddeutscher thierärztlicher Verein*». Daarna (of daardoor?) bleek echter, dat de Bond (de politieke) op de vecartsen niet sterk bindend werkt en ten andere, dat óók zij geen voorstanders van «*Annexirung*» zijn; immers, op de beide vergaderingen schitterden — door hunne afwezigheid de niet-pruisische én de geannexeerd-pruisische vecartsen. Of het was door de vrees van nog eens geannexeerd te worden, of om andere redenen; genoeg, de toekomstige Noordduitsche Vereeniging viel in het water.

Uit het later uitgegeven *Bericht über die am 18. und 19. Mai 1868 in Berlin abgehaltene Versammlung Norddeutscher Thierärzte, und über die am 20. Mai stattgefundene Jubelfeier des Herrn Geheimen Medizinalrath Prof. Dr. Gurlt* blijkt, dat als 1ste punt van het programma behandeld werden de *beroepsaangelegenheden der veeartsen*. Aangezien tot nog toe alle pogingen om eene wettelijke regeling der bevoegdheid tot uitoefening der veeartsenijkunst te verkrijgen in Pruisen (waar het beroep van veearts geheel vrij is, maar (!) een castreerder vooraf examen moet afleggen) schipbreuk hadden geleden, hadden de vereenigingen van Rijn-Pruisen, Silezië, Berlijn en Westfalen zich reeds tot den Rijksdag gewend met het verzoek, dat bij de aanstaande nieuwe «*Gewerbeordnung*» voor den Noordduitschen Bond, de veeartsenijkunst mocht opgenomen worden in de categorie dier beroepen, voor wier uitoefening alleen bevoegdheid kon verkregen worden door een af te leggen examen.

Het 2de punt had betrekking op de *eigen vertegenwoordiging der Veeartsenijkunde in het bestuur*. Men verlangde te dien opzichte de aanstelling van een veeartsenijkundige aan het ministerie en bij het te verwachten centraal-bestuur der medische politie voor den Noordd.

Bond; maar bovendien achtte men het hoogst noodig, dat de Kreits-veeartsen en bovenal de Veterinair-assessoren en Departements-veeartsen eene instructie ontvingen, die hun een zelfstandigen werkring opende, zoodat zij niet langer de toeschouwers behoeften te spelen van hetgeen de medicinaal-raden goedvinden op veeartsenkundig gebied uit te voeren. (Eene ontboezeming, die ons even achter de schermen voert en zien laat, dat, in weerwil der meermalen geroemde organisatie van den *burgerlijken* veeartsenkundigen dienst in Pruisen, het vak dáár toch in technisch opzicht, nog stevig door «Herren Medizinalräthe», en wat dies meer zij, in den leiband wordt gehouden.)

Als 3de punt kwam *de militaire veeartsenkundige dienst ter sprake*. Hier gaven de besluiten van den Min. v. oorlog, dat van af 1 Oct. '68 van de militaire kweekelingen, ter admissie aan de Veeartsenijschool dezelfde voorbereidende kennis als van de burgerlijke zal gevorderd worden, — dat (van af 1 April '68) aan eene te Berlijn opgerichte militaire hoefsmidsschool hoefsmeden zullen gevormd worden (waarin men zoo gelukkig was een begin van scheiding (!) tusschen de functiën van hoefsmid en van paardenarts te herkennen), enz. aanleiding tot het voorstellen van een adres van dankbetuiging aan dien minister. Terecht zeker merkte de Kreits-veearts SAUBERG uit Kleef op, dat dankbetuiging niet te pas kwam in een land waar alle paardenartsen nog onderofficiersrang hebben (terwijl hij den toestand in Nederland daartegenover stelde) en waar men in de *geanneeerde provinciën* de paardenartsen, die officiersrang bezaten, *gedegradeerd* heeft. (Recht gnädig!) Toch besloot de vergadering den Minister te bedanken, maar hem tevens lotsverbetering en zelfstandigheid voor de paardenartsen te vragen. — Ten 4de werd besloten, in plaats van een genootschap, een centraal-comité uit de noordduitsche veeartsenkundige vereenigingen op te richten, dat, waar het noodig mocht blijken, voor de gemeenschappelijke belangen moest waken. (Dus iets in den geest van ons voormalig Centraal Veeartsenk. Genootschap; maar met minder geregelden werkring.) Enz.

De uitoefening der veeartsenkunst in den Noordduitschen Bond. Aan den Rijksdag van den Noordduitschen Bond werd in Maart '68 het ontwerp van eene nieuwe «Gewerbe-Ordnung» ingediend. Daarin kwam voor, dat artsen, apothekers en vroedvrouwen als zoodanig

eene approbatie noodig hebben (d. i. examen moeten afleggen). Men maakte daaruit op, dat, even als in de Pruisische Gewerbeordnung van 17 Jan. 1845, (die echter van veesnijders en vilders een bewijs van bekwaamheid vorderde!!) de uitoefening der veeartsnijkunst in den Noordduitschen Bond vrijgelaten, dus de kwakzalverij veroorloofd zou blijven.

In eene aan de Commissie van den Rijksdag voor genoemd onderwerp ingediend memorie, heeft Prof. GERLACH gewezen op de afschaffing der kwakzalverij in *Hannover* (1863) en in *Saksen en Saksen-Weimar* (1858) en voorts met klem van redenen het groote nut daarvan betoogd, zoowel met het oog op de veterinaire politie als in het belang van den veeartsnijkundigen stand.

In de zitting van 17 Juni '68 verdedigde de afgevaardigde Graaf zu Solms-Laubach het *niet vrijlaten* van de uitoefening der veeartsnijkunst vooral op grond van art. 4 der bondswet, waarin aan den Bond was opgedragen het toezicht op en de wettelijke regeling van de medische *en de veterinaire* politie. Aangezien de laatste echter alleen aan wetenschappelijk gevormde veeartsen kan toevertrouwd worden, deze dus reeds daarom noodzakelijk zijn en bijgevolg hun stand niet onderdrukt maar aan dien der artsen gelijkgesteld moet worden, had hij als amendement voorgesteld, óók de veeartsnijkunst onder die beroepen op te nemen voor wier uitoefening vooraf bewijzen van bekwaamheid moeten geleverd worden.

De rapporteur Dr. Stephani verklaarde in antwoord hierop: dat in de Commissie voorgesteld was geworden het begrip «artsen» te specialiseeren, als «tand- en oog-artsen», maar dat die voorstellen niet zijn aangenomen, omdat er nog vele andere artsen zijn, zooals ook «veeartsen»; dat wel is waar twijfel was geopperd of de «veeartsen» artsen waren, maar daarop geantwoord was, dat zij zulks waren «so gut wie die Schweisshunde Hunde seien» (grootte hilariteit van den Rijksdag); dat bijgevolg nu onder «artsen», alle artsen moesten begrepen worden.

Daarna werd genoemd amendement door den voorsteller ingetrokken en de volgende paragraaf aangenomen: «Voor de uitoefening van een beroep wordt een bewijs van bekwaamheid niet meer gevorderd. Deze bepaling is echter niet van toepassing op de uitoefening van het beroep der *artsen*, apothekers, vroedvrouwen, advocaten, notarissen, stuurlieden en loodsen.»

In dato 25 Sept. 1869 heeft de bondskanselier eene verordening uitgevaardigd aangaande het examen der «artsen, tandartsen, veeartsen en apothekers». De volgende bepalingen zijn een uittreksel uit de derde afdeeling, die betrekking heeft op het

Veeartsenijkundig examen in den Noordduitschen Bond.

Het examen moet afgelegd worden aan eene Noordduitsche Veeartsenijsschool, voor eene commissie bestaande uit den directeur en het collegie van leeraren, waaraan van overheidswege geschikte veeartsen kunnen toegevoegd worden. De candidaten moeten de kennis bezitten, die vereischt wordt voor de toelating tot de tweede klasse van een Noordduitsch gymnasium of van eene Noordduitsche reaalschool en minstens gedurende 3 jaren aan eene Noordduitsche veeartsenijsschool ¹⁾ onderwijs ontvangen hebben in de gezamenlijke veeartsenijkundige leervakken.

Het examen is verdeeld in 3 gedeelten: het *clinisch* examen, het *technisch-operatief* examen en het *eindexamen*.

Het *clinisch* examen, af te leggen voor eene commissie van 3 examinatoren, bestaat in het onderzoeken, onderkennen en behandelen gedurende minstens 3 dagen van twee zieke dieren. De candidaat moet na het onderzoek en de onderkenning een ziekteverslag opmaken en een diarium houden; waarna over beide gevallen nog een mondeling examen plaats heeft. Hij moet de noodige artseneijen zelf gereedmaken en wordt door den leeraar der pharmacie afzonderlijk geëxamineerd in de *warenkennis* en de *pharmaceutische chemie* en *techniek*.

Het tweede gedeelte, evenzoo af te leggen voor eene commissie van 3 examinatoren, heeft betrekking op *anatomie*, *akiurgie* en *hoefbeslag*. Het bevat:

1) in de anatomie: *a*) de ligging der deelen (situs), *b*) de vervaardiging van een praeparaat, *c*) de verklaring van een of meer praeparaten *ex tempore*;

2) in de akiurgie: 3 verschillende operatiën, te verrichten na voorafgegane demonstratie;

¹⁾ Berlijn, Hannover, Dresden en de universiteit Giessen.

3) in het hoefbeslag: a) het leggen van een beslag, b) het beslag van zieke hoeven.

Het *eindexamen*, af te nemen door 4 leden in tegenwoordigheid der geheele commissie, heeft betrekking op alle veeartsenijkundige vakken voor zooverre zij niet reeds in de beide eerste gedeelten bijzonder behandeld zijn geworden.

Om tot een volgend gedeelte toegelaten te worden, moet de candidaat in het voorgaande voldaan hebben. *Voldaan* heeft hij, als het examen geweest is: *witmundend* of *zeer goed* of *goed*. *Niet voldaan*, als het geacht wordt *middelmatig* of *slecht*. Bij gelijkheid van stemmen beslist de voorzitter. De eindbeoordeeling wordt opgemaakt uit die der afdelingen; «*witmundend*» mag zij alleen luiden, als de candidaat in ieder afzonderlijk onderwerp van examinatie eene hoogere beoordeeling dan «*goed*» heeft verkregen.

De beide eerste gedeelten van het examen worden afgelegd in den loop van den zomerse semester, zoodat het eindexamen aan het einde van het leerjaar kan aanvangen. De namen der toegelatenen worden aan den bondsraad bekend gemaakt.

Deze bepalingen zijn niet van toepassing op het examen van de voor den dienst in het bondsleger bestemde paardenartsen.

Pruisen.

De lecraren der veeartsenijkunde aan de Landbouw-academie te Eldona en het Landbouw-instituut te Halle, Dr. FÜRSTENBERG en Dr. ROLOFF werden in het laatst van '67 tot Professor bevorderd. Prof. FÜRSTENBERG werd in '69 benoemd tot ridder der Wasa-orde van Zweden en tot ridder van den Rooden Adelaar 4e kl. De leeraar der veeartsenijkunde aan de Landbouw-acad. te Proskau, Dr. DAMMANN heeft den titel van Prof. ontvangen.

Den departements-veearts Dr. JACOBY te Erfurt is vergunning verleend den titel van professor te voeren, waartoe hij het praedicaat van den hertog van Saksen-Coburg en Gotha had ontvangen. De departements-veearts LÜTHENS is benoemd tot ridder van den Rooden Adelaar 4e kl., en tot ridder der orde van Albrecht van Saksen.

Berlijn. De leeraar Dr. SPINOLA, in het laatst van '67 tot professor benoemd, is onlangs op pensioen gesteld. De leeraar MÜLLER werd benoemd tot ridder van den Rooden Adelaar 4e kl., en tot ridder

der Saksische Huisorde van Ernest. De directeur, Prof. Dr. GURLT, die verzocht had tegen 1 April '70 op pensioen te worden gesteld, en gedurende den loopenden winter-cursus nog de pathol. anatomie onderwezen heeft, terwijl de leeraar MÜLLER voor dezen cursus de anatomische voorlezingen had overgenomen, is onlangs gepensioneerd.

Den 20. Mei '68 vierde de Vecartsenijschool het jubilé van haren directeur, die op dien dag 50 jaren aan de inrichting werkzaam was geweest, waarvan bijna 20 jaren als technisch directeur. Het feest droeg echter méér dan een huiselijk karakter. De hooggeschatte GURLT werd als 't ware overstelpt met gelukwensen. Van hinde en verre stroomden hem de sprekendste bewijzen van sympathie toe en een groot aantal van Pruisen's vecartsen (op 3 na, allen zijne leerlingen!) zag hij om zich vereenigd. De minister van eeredienst overhandigde hem de orde van den Rooden Adelaar 2e kl.; eene deputatie van de medische faculteit der universiteit bracht hem, bij monde van Prof. Virchow, hare hulde onder aanbieding van een adres; Prof. HERTWIG, die 45 jaren lang met hem gearbeid had, wijdde hem een feestgeschrift, handelende over proeven aangaande het bloedvatenstelsel der huiszoogdieren; de Veeartsenijschool te Dorpat zond hem een eere-diploma; van de gezamenlijke veeartsen van Pruisen ontving hij vorstelijke geschenken; voorts talrijke adressen, albums, enz.; terwijl het feest besloten werd met een diner, waaraan o. a. 180 veeartsen deel namen.

Naar de uitvoerige en enthousiastische beschrijvingen te oordeelen, was het inderdaad een feest, — prachtig en den prins der wetenschap waardig, — algemeen en den priester der wetenschap een schitterend bewijs van dankbaarheid.

Hannover. De hoofdleeraar GÜNTHER werd in het laatst van '67 tot professor benoemd; terwijl de directeur der school, Prof. GERLACH, tevens veterinaire-assessor en lid van het medicinaal-collegie tot Medicinaalraad werd bevorderd.

Een (eerste) «Jahresbericht» dezer school voor 1868 is uitgegeven door GERLACH. Het bevat eene uitvoerige geschiedenis van de inrichting, alsmede van de na den dood van LAPPE (1854) opgeheven Veeartsenijschool te Göttingen. Het wetenschappelijk gedeelte van dit verslag bestaat alleen uit eene uitmuntende verhandeling van GERLACH over kwaden droes. Het aantal kweekelingen bedroeg (einde 1868) 46.

Saksen.

Leipzig. Prof. BRAUPELL, uit Dorpat naar Duitschland teruggekeerd (zie voren), heeft zich te Leipzig gevestigd. Openlijk verklaarde hij in Jan. '69 («Wiener Vierteljahresschrift»), dat hij echter niet van plan is zich in zijn Tusculum aan een dolce far niente over te geven; eene verklaring, die trouwens voor dezen rusteloozen en hoogst verdienstelijken arbeider op het veld der wetenschap bijna overbodig mocht heeten. Maar gelukkig het land, waar zulk een ijver zijn voldoening kan vinden, waar de wetenschap van méér dan aalmoezen leeft; zoo brengen de «Blätter für Pferdezucht, etc. Jahrg. VII, 1870, No. 1» het bericht, dat aan de universiteit te Leipzig een *instituut voor anatomie en physiologie der huisdieren* wordt opgericht, onder de leiding van Prof. BRAUPELL. —

Saksen-Weimar.

In het groothertogdom is eene organisatie van den veeartsenijkundigen dienst tot stand gekomen en sedert 1 Jan. '69 in werking. In ieder der 5 «Bezirke» (die te zamen $\frac{1}{10}$ grooter zijn dan onze provincie Friesland en in bevolking met de laatste overeenkomen) is een «Bezirksthierarzt» aangesteld. Zij zijn in hun vak geheel zelfstandig werkzaam (dus geëmancipeerd!) en aan het districtsbestuur als «Veterinair-physicus» toegevoegd. Zij genieten een traktement van *f* 375 en *f* 88 «Pferdegelder», met recht op pensioen.

Boven hen staat een «Oberthierarzt», waartoe benoemd is Prof. E. FALKE te Jena.

Jena. De medische faculteit heeft den veearts F. A. ZÜRN, medicinaal-assessor aldaar, in '69 tot doctor honoris causa benoemd. ZÜRN was in het begin van '68 benoemd tot leeraar der veeartsenijkunde aan het Landhuish. instituut der universiteit, en tevens tot veeartsenijkundig referent bij het ministerie en buiteng. lid der medicinaal-commissie met den titel van medicinaal-assessor.

Hessen-Darmstadt.

Giessen. Het veeartsenijkundig instituut te Giessen maakt deel uit van de medische faculteit der universiteit. Na den dood van Prof. VIX (1866), is het gekomen onder directie van den

veearts Dr. PFLUG, vroeger leeraar te Wurzburg, en onlangs benoemd tot gewoon prof. der geneesk. faculteit. Hij en Dr. LEONHARDT (onlangs te Bern beroepen) zijn de speciale leeraren der vecartsenijkunde; terwijl de veterinaire studenten bij verschillende professoren onderwijs ontvangen in de natuurwetenschappelijke en de algemeen-geneeskundige vakken. Om student in de veeartsenijkunde te kunnen worden, moeten inlanders volledig gymnasiaal onderwijs hebben genoten; terwijl voor buitenlanders geene bepalingen bestaan. Zij die als *doctor der veeartsenijkunde* willen promoveeren, moeten voor de medische faculteit een examen afleggen in alle vakken der veeartsenijkunde. Het instituut te Gies-sen telt (naast Berlijn, Hannover en Dresden) onder de veeartsenijscholen van den Noordduitschen Bond, waarvan Opper-Hessen deel uitmaakt.

In den winter-semester 1868/69 telde het instituut 15 studenten in de veeartsenijkunde. Na afloop van dien promoveerden 3 tot doctor. — In Ang. '69 promoveerde voor de medische faculteit aldaar tot «*doctor medicinae et chirurgiae veterinariae*» de vecarts ANACKER, redacteur van «*der Thierarzt*».

Hamburg.

Den 28. Jan. '69 overleed G. W. SCHRADER, politie-veearts aldaar, geboren 24 Nov. 1792. Zooals bekend is, heeft Schrader zich verdienstelijk gemaakt voor de veterinaire biographie en (vooral de oude) bibliographie, en werd hetgeen hij daarover met zeer veel zorg had verzameld, door HERRING vermeerderd en uitgegeven als *Biographisch-literarisches Lexicon der Thierärzte aller Zeiten und Länder*, etc. in 1863, ter gelegenheid van het eeuwfeest van de oprichting der eerste Vecartsenijschool. Reeds vroeger had hij eene verzameling van *Veterinärisehe Antiquitäten und Curiosa* medegedeeld in het Magazin f. d. ges. Thierhk. hg. von Gurlt und Hertwig, 1856—59.

Zuid-Duitschland.

De Zuidoitsche veeartsen (Beieren, Wurtemberg, Baden en het groothertogdom Hessen) zullen in het vervolg bijeenkomsten houden, waartoe het denkbeeld is uitgegaan van Prof. FUCHS te Carlsruhe. Die bijeenkomsten zullen vooreerst ten doel hebben om,

wegens de groote overeenkomst, die er in landhuishoudelijke en andere toestanden der Zuydduitsche staten bestaat, ook zooveel mogelijk te streven naar gelijkvormigheid in de uitvoering van alle officieele veeartsenijkundige maatregelen, die op het algemeen welzijn betrekking hebben, maar in het bijzonder ten opzichte der veterinaire politie en der gerechtelijke veeartsenijkunde. De eerste samenkomst zou plaats hebben in 1870 te Stuttgart, maar is wegens het 4de internationaal veeartsenijkundig congres, dat dit jaar te Brussel zal plaats hebben, tot 1871 uitgesteld.

Beieren.

De reorganisatie van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst, waarvan de noodzakelijkheid reeds zoo vele jaren met aandrang was betoogd geworden, scheen eindelijk in 1868 tot stand te zullen komen. De Minister von Hörmann had de zaak krachtig ter hand genomen; zij vond in hem een warm verdediger, maar de Tweede Kamer heeft zich slechts met een gedeelte van zijn plan vereenigd. De regeering had *f* 52000 aangevraagd tot aanstelling van: 1 veearts aan het ministerie van binnenl. zaken, bij de afdeling medische politie, 8 veeartsen bij de (provinciale of) Kreitsbesturen en 153 «Bezirks»-veeartsen. (Dus 162 van rijkswege aangestelde veeartsen voor het geheele land, dat ruim tweemaal zoo groot is als Nederland.) Zij zouden een traktement genieten van resp. *f* 800, *f* 600 en *f* 300. De Tweede Kamer heeft de aanvraag voor de «Bezirks»-veeartsen afgewezen, en vooreerst slechts *f* 7650 toegestaan om de 9 eerstgenoemde plaatsen te bezetten, resp. á *f* 1000 en *f* 800.

Ten gevolge der nieuwe wet op de beroepen, van 30 Jan. '68, kan dat van hofsmed in Beieren, sedert dien tijd, vrij (d. i. zonder voorafgaande bewijzen van bekwaamheid) uitgeoefend worden.

Dr. G. MAY, Prof. der veeteelt en veeartsenijkunde aan de Landhuishoudkundige Centraalschool te Weihestephan is tot ridder 1e kl. der orde van St. Michael benoemd.

München. De directeur der Veeartsenijsschool, Prof. FRAAS werd 16 April '67 op verzoek gepensioneerd. Op genoemden datum trad in zijne plaats de regiments-paardenarts PROBSTMAYR, tot directeur en prof. benoemd. De adjuvant FESER werd in '67, de leeraar in het hofbeslag K. SCHREIBER in '68 tot professor bevorderd. Het

onderwijzend personeel bestond nadien uit 7 professoren, 1 docent en prosector en tijdelijke assistenten voor de kliniek.

Wurzburg. De laatste directeur van het voormalig veterinair-instituut aan de universiteit aldaar (thans hoefsmidsschool) Prof. Dr. A. SCHMIDT is den 14. Jan. 1869, in den ouderdom van 62 jaren gestorven. De leeraar der inrichting G. PFLUG werd in het begin van '68 tot buiteng. prof. aan de univ. te Giessen benoemd. Tot leeraar in het hoefbeslag is in 't laatst van '68 aangesteld de veearts J. DICCAS.

Wurtemberg.

Stuttgart. De cursus der Veeartsenijschool, die in 1821—42 éénjarig en in 1842—68 tweejarig was, is sedert 1868 driejarig. Deze verbetering maakt deel uit van eene reorganisatie der school, die in '68 heeft plaats gehad. Het onderwijzend personeel bestond in '68 (reeds sedert enkele jaren) uit: 4 professoren (waaronder de directeur) voor de veeartsenijkundige vakken (waarvan een tevens de dierkunde onderwijst), 1 professor voor natuur- en scheikunde, terwijl de plantenkunde door een professor van het polytechnicum onderwezen wordt, 1 leeraar voor hoefbeslag en hoefziekten en 1 veearts als assistent; te zamen 8 docenten.

De directeur, Prof. HERING is in 1869, na een diensttijd van 47 jaren, op verzoek gepensioneerd, en heeft ter erkenning zijner uitstekende diensten het kommandeurs-kruis 2e kl. der Frederiksorde ontvangen. HERING zal nog als redacteur van het *Repertorium* werkzaam blijven. Het is algemeen bekend, hoe dit tijdschrift nagenoeg geheel het veeartsenijkundig Europa vertegenwoordigt en onder anderen ook aan de Italiaansche literatuur op vele plaatsen ingang verschaft, waar zij dezen anders niet zou vinden. Het mag dan ook een bewijs van hulde, maar van dankbaarheid tevens hoeten, dat de *Società reale e nazionale veterinaria* bij gelegenheid van het congres der Italiaansche veeartsen, in Sept. '69 den hoogstverdiensfelijken man benoemde tot eereid en eerevoorzitter.

Tot directeur der school is benoemd Dr. RUEFF, Prof. aan de Landbouw-academie Hohenheim. De referendaris voor veeartsenijkunde bij het medicinaal-collegie, de medicinaalraad STRAUB heeft den titel en den rang van Opper-medicinaalraad ontvangen.

Zwitserland.

Zurich. Tot professor aan de Veeartsenijschool werden in het begin van '68 benoemd: MEIJER voor kliniek, METZDORF voor physiologie en pathologische anatomie, en BERDEZ voor anatomie, operatieve en hoefbeslag. De prosector SIEDAMGROTZKY werd in '69 benoemd tot hoofdleeraar.

Bern. De Veeartsenijschool heeft in '69 eene reorganisatie ondergaan. De professoren GILBER, RYCHNER en KOLLER zijn op pensioen gesteld, en in hunne plaats zijn voor den tijd van 10 jaren aangesteld: als directeur en professor, PÜTZ, leeraar aan het Landhuish. instituut te Denklingen, en als prof., METZDORF te Zurich. Onlangs is tevens aan deze school beroepen Dr. LEONHARDT, veeartsnijkundig docent aan de universiteit te Giessen.

Oostenrijk.

Weenen. De directeur der Veeartsenijschool Dr. RÖLL is in '67 benoemd tot ridder der orde van Frans Jozef (Oostenrijk) en der orde van St. Stanislaus (Rusland). De gepensioneerde directeur Dr. F. ECKEL is den 4. Maart '69, in den ouderdom van 72 jaren overleden.

België.

Statistiek der veeartsen. Den 31 Dec. '67 waren in België 552 personen, die krachtens de wet van 11 Juni 1850 bevoegdheid hadden tot uitoefening der veeartsnijkunst; namelijk: 392 «médecins vétérinaires» en 160 «maréchaux vétérinaires». In 1852, toen de wet in werking kwam, bedroegen die getallen resp. 584, 325 en 256. Hieruit volgt, dat in verloop van 16 jaren het aantal veeartsen vermeerderd is met 67 (20,6 pct.); terwijl het aantal «maréchaux» (de bij examen toegelaten empiristen) verminderd is met 96, (37,5 pct.). Het geheele aantal bevoegde personen is verminderd met 29 (5 pct.). — De *Bulletin du Conseil supérieur d'agriculture* voegt hierbij de opmerking, dat het aantal bevoegde personen nog meer zal verminderen, in weerwil dat de Veeartsenijschool jaarlijks een twaalfstal veeartsen levert, en er bijgevolg nog geene ophooping is te vreezen, wanneer de wet gehandhaafd wordt.

Kosteloos openbaar onderwijs in Zoötechnie. Bij min. besl. van 27 Dec. '66 werden kosteloze, openbare lessen (conferentiën) over de

fokkerij, de opvoeding en de hygiëne der huisdieren ingevoerd. Zij werden in de volgende jaren bij afwisseling, in verschillende gemeenten gegeven door daartoe benoemde gouvernements-veeartsen, onder directie en toezicht der provinciale commissiën van landbouw. De veeartsen ontvangen eene toelage. Bij het besluit was een programma opgegeven, dat een aantal hoofdpunten ter behandeling bevatte, verdeeld in de volgende 4 afdeelingen: 1) toegepast extéricour en redhibitoire gebreken; 2) veeteelt in het algemeen, verzorging van fokdieren en jongen; 3) voedsels en voeding; 4) lucht, stalling, verpleging, enz. — Zóó leverde het voortvarend België eene proeve ter realisering van de denkbeelden, door A. SANSON in zijn «*Les Missionnaires du progrès agricole*» bekend gemaakt.

Kosteloos onderwijs in het Hoefbeslag. Bij min. besl. werden in Febr. '68 kosteloze, openbare lessen (conferentiën) over het hoefbeslag voor hoefsmeden ingevoerd. Zij zijn in '68 en '69 gegeven aan de Veeartsenijschool te Cureghem door Prof. DEFAYS in het fransch, door den repetitor VAN VIJVE in het vlaamsch, te Namur door den g.-veearts GUIJOT, altijd op zondag morgen in de maanden Maart April en Mei, later ook te Peruwelz (Henegouwen) door den g.-veearts CONTAMINE. In Mei '69 werd eene examen-commissie benoemd, waarvoor de personen, die voornoemd onderwijs genoten hadden, examen konden afleggen ter verkrijging van een *certificaat van bekwaamheid*. Voor die commissie zijn tot dat doel 86 hoefsmeden verschenen; terwijl aan 46 hunner zoodanig certificaat is uitgereikt geworden. — Alweder een maatregel die toejuiching vordert én navolging verdient!

Cureghem. Het programma van het onderwijs aan de Veeartsenijschool werd in '68 vermeerderd met lessen over de beginselen van den landbouw, de mineralogie en geologie. Bovendien werd een cursus over vleeschkeuring ingevoerd, die gegeven wordt in het slachthuis van Brussel, door den hoofdinspecteur, den veearts VAN HERTSEN.

De repetitoren N. GILLE en J. B. DERACHE werden den 7. Maart '67 tot buiteng. prof. benoemd. De Directeur der school, Prof. DELWART werd den 20. Dec. '67, op verzoek op pensioen gesteld (ten bedrage van 5814 francs 's jaars). Den 25. Dec. werd tot zijn opvolger benoemd, en den 4. Jan. '68 als zoodanig geïnstalleerd,

Prof. THIERNESSE, die tevens belast bleef met het onderwijs in de ontleedkunde. Den 23. Febr. '68 leed de school een zwaar verlies door den dood van den professor der physiologie I. B. HUSSON, oud 40 jaren. De repetitoren E. HUSSON voor natuur- en scheikunde en Dr. WEHENKEL voor kliniek werden den 30. Jan. en 29. Febr. '68 tot buitengew. professor benoemd. Het onderwijs der kliniek, vroeger door DELWART gegeven, ging over op Prof. DEFAYS, die voor de operatieleer vervangen werd door Prof. DERACHE; terwijl de physiologie, etc. aan E. HUSSON (broeder van den overledene) en de medische pathologie aan WEHENKEL werden opgedragen. Maar reeds den 5. Nov. '68 moest de school ook het verlies van den jongeren HUSSON betreuren. Tot repetitoren werden benoemd de veeartsen: A. DEGIVE den 24. Oct. '66, M. LAHO den 30. Jan., V. LORGE den 30. Maart en E. VAN VILVE den 27. Nov. '68.

Het onderwijzend personeel bestaat thans uit 7 professoren en 4 repetitoren; een der laatsten neemt een vacant professoraat waar. (Welk een contrast met wat men ginds noemt «la riche Hollande» !)

Prof. MELSSENS werd in '67 tot ridder van het Legioen van Eer benoemd; Prof. THIERNESSE tot eereid van de Vereeniging van veeartsen te Petersburg. Prof. GILLE werd den 24. April '69 tot titulair lid en Prof. DEFAYS den 6. Nov. '69 tot corresponderend lid der Koninklijke Academie van Geneeskunde benoemd.

Frankrijk.

De inspecteur-generaal der Veeartsenijscholen H. BOULEY werd den 2. Maart '68 benoemd tot lid van het *Institut de France* (*Académie des Sciences*). Sedert 30 jaren had deze geleerde instelling geen veeartsenijkundige onder hare leden geteld. De laatste was HUZARD (vader), gestorven in 1838. De vacature in de sectie landhuishoudkunde, door BOULEY vervuld (en waarvoor REISET zijn mededinger en de eerste candidaat was), was ontstaan door den dood van den beroemden RAYER. Den 18. April werd den hoogst verdienstelijken inspecteur-generaal een luisterrijk feestmaal aangeboden door 138 professoren, veeartsen en paardenartsen.

Bij kon. besl. van 26 Nov. '67 werd BOULEY (tegelijk met de professoren CLAUDE BERNARD te Parijs en VIRCHOW te Berlijn) benoemd tot buitenl. eereid der Kon. Acad. v. Geneeskunde van België.

Den 15. Maart '69 overleed te Parijs, in den ouderdom van 89 jaren, de deken van den veeartsenijkundigen stand aldaar, de met roem bekende BOULEY aîné, oud inspecteur-generaal der remonten, enz.

De organisatie van het *onderwijs der zoötechnie* met betrekking tot het *paard* werd bij besluit van 25 Jan. '69 opgedragen aan den door zijne uitnemende geschriften over extérieur, natuurl. historie, enz. alom bekenden RICHARD (du Cantal), directeur der voormalige Ecole des haras. RICHARD heeft den rang van inspecteur-generaal ontvangen en is belast met het invoeren van cursussen of conferenties over de paardenfokkerij, in de streken waar deze het meest gedreven wordt. Veeartsen zullen uitgenoodigd worden hem in de vervulling dezer hoogst belangrijke taak krachtig ter zijde te staan. (Zooals onder België vermeld is, was dâar reeds het initiatief genomen om de veeartsenijkunde meer onmiddellijk dienstbaar te maken aan den bloei der veeteelt.)

Bij besl. van 14 Jan. '69 werd aan de keiz. schaaphouderij te Haut-Tingry (Pas-de-Calais) eene *school voor schaapherders* opgericht. Tot directeur is benoemd de veearts DUTERTRE, directeur der schaaphouderij en onder-inspecteur van den landbouw. De leertijd duurt 2 jaren. Het onderwijs en de verpleging zijn kosteloos en bij het verlaten der school ontvangen de leerlingen een certificaat en bovendien eene som van 300 frs, zijnde het gewone loon voor twee jaren in hun toekomstig beroep.

Op het jaarlijksch *congres der geleerde genootschappen* werden in '68 toegekend: een 1e prijs (genecs- en heekunde) van 2500 frs. aan Prof. CHAUVEAU te Lyon voor zijne onderzoekingen over *vaccine primitive*; een 2e prijs (experim.-physiologie) aan Prof. BAILLET te Alfort voor zijne verhandeling over de *natuurl. geschiedenis der ingewandswormen van de voornaamste huiszoogdieren*.

De *Académie des sciences* heeft den 5. Maart '66 den prijs Monthyon (Médecine et chirurgie) van 2500 frs toegekend aan Prof. CHAUVEAU te Lyon en zijne medewerkers VIENNOIS en P. MEYNET voor hunne onderzoekingen over het *verband tusschen vaccina en variola*; aan BAILLET, destijds prof. te Toulouse, en FILHOL de helft van den prijs Barbier (eene stichting van 2000 frs voor eene belangrijke ontdekking in chirurgie, therapie, pharmacie of medische botanie) voor hunne onderzoekingen over *Lobium temulentum*.

In 1867 eene eervolle vermelding aan Prof. COLIN voor zijne onderzoekingen over de *dierlijke warmte*. Den 14. Juni '69 eene som van 1000 frs aan Prof. COLIN te Alfort, tot voortzetting zijner onderzoekingen aangaande *de trichinen en de trichinose*; eene eervolle vermelding aan Prof. GOUBAUX te Alfort voor zijne onderzoekingen over *het bestaan blijven van het foramen Botalli bij het rund*.

In de jaarlijksche zitting der *Académie de Médecine* van 17 Dec. '67 werd de prijs Portal toegekend aan TRASBOT, chef de service te Alfort, en CORNIL voor hunne verhandeling over *melanosis*.

Alfort. Prof. BAILLET en Prof. COLIN werden in Aug. '67 en '69 tot ridder van het Legioen van Eer benoemd.

Lyon. Prof. ST. CYR werd in Maart '69 benoemd tot ondervoorzitter der «*Société des sciences médicales de Lyon*», om in '70 het voorzitterschap te bekleeden. Prof. CHAUVEAU werd in '67 tot corresp. lid der Belg. Acad. van Geneeskunde benoemd.

Toulouse. ARLOING, chef de service te Lyon, werd den 24. Juni '69 tot prof. in anatomie, extérieur en zoölogie benoemd. ARLOING heeft van de *Société impériale et centrale d'Agriculture de France* eene gouden medaille ontvangen voor zijne onderzoekingen over de *vergelijkende ontleedkunde van den haas, het konijn en de leporide* (het haas-konijn).

Engeland.

Prof. MORTON, een van Englands meest verdienstelijke en geverde veeartsenijkundigen, is den 4. April '68, in den ouderdom van 68 jaren overleden. Van 1828 tot '60 onderwees hij aan het *Royal Veterinary College* te Londen de chemie, pharmacologie en toxicologie. Bekend zijn zijne op eigen kosten genomen proeven over de werking van braakwijnsteen, croton, arsenik, chloroform, purgeermiddelen, enz.; zijne analyses van steenen (*Calculous concretions in the ox, horse, sheep and dog*. 1844.); maar bovenal zijn *Manual of pharmacy for the student of veterinary medicine*, waarvan de 1ste druk in 1837, de 7de in '68 is uitgekomen. In '44 verschenen onder zijne redactie de *Transactions of the Veterinary Medical Association* (sedert de oprichting van dit genootschap in '36, door YOUATT als *Abstract of the Proceedings of the V. M. Association* bij den *Veterinarian* uitgegeven), die 3 jaren later weder onder de hoofdredactie van MORTON overgingen in *the Veterinary Record* (1845-50).

In '55, na den dood van W. PERCIVALI, werd MORTON met Prof. SIMONDS eigenaar en uitgever van den *Veterinarian*.

BROWN, docent der anatomie aan dezelfde school, stierf in den ouderdom van 25 jaren.

Den 17. Juli '69 overleed, in den ouderdom van 71 jaren, W. I. GOODWIN (de zoon van den om zijn *New system of shoeing horses* bekenden J. GOODWIN). In '47 tot veearts benoemd, werd hij spoedig daarna door aanbeveling van den Russischen gezant als paardenarts der keizerlijke stallen te Petersburg aangesteld. In '21 benoemde de keizer van Rusland hem tot lid 1ste klasse, voor veeartsenijkunde, van de Maatschappij van geneeskundigen. Later volgde hij zijn vader te Londen op en was veearts der koninklijke stallen onder George IV, Willem IV en Victoria.

Spanje.

Spanje bezit 4 veeartsenijscholen. De school te *Madrid* met 5jarigen leercursus telde in '67 509 leerlingen. De scholen te *Saragossa*, *Cordova* en *Leon*, met 4 jarigen cursus, hadden er resp. 213, 69 en 62. Een totaal van 853!

Italië.

Het koninkrijk Italië bezit 14 veeartsenijscholen, terwijl bovendien *Rome* zijne eigene heeft. De Italiaansche scholen zijn echter, wat de inrichting en den omvang van het onderwijs betreft, van drieërlei aard. Inrichtingen waar de veeartsenijkunde in haar geheelen omvang, met hare hulpwetenschappen, zelfstandig onderwezen wordt, zoogenaamde *hoogere (staats-)veeartsenijscholen* zijn alleen die te *Turijn*, *Milaan* en *Napels*. Zoogenaamde *lagere veeartsenijscholen*, ook door den Staat onderhouden, zijn die te *Parma*, *Modena*, *Bologna* en *Pisa*, welke met de universiteiten vereenigd zijn (even als dergelijke instituten in Duitschland bestaan) en waar de leerlingen de lessen in de natuurk.- en natuurhist. vakken bij de professoren der universiteit volgen. De docenten aan laatstgenoemde inrichtingen zijn echter hooger bezoldigd en geven bovendien minder lessen per week (3) dan die der hoogere scholen (6).

Deze 7 staatsscholen bezitten jaarlijks omstreeks 200 leerlingen en kosten jaarlijks bijna 300000 franken, waarvan slechts ruim 1/6 aan de 4 lagere wordt besteed.

Een derde soort inrichtingen zijn de *provinciale veeartsenijscholen*, ook *vrije* of, wegens den aard en den minderen omvang van het onderwijs, *populaire* scholen genoemd. Deze zijn geheel onafhankelijk van den Staat. Zij bestaan te *Ferrara*, *Perugia*, *Urbino* en *Palermo*.

Turijn. De school, na Lyon (1762) en Alfort ('65) de oudste, vierde den 10. Sept. '69 het eeuwfeest van haar bestaan; bij welke gelegenheid o. a. onder medewerking van het «Nationaal Genootschap van veeartsenijskunde» gedurende 3 dagen een congres van veeartsen werd gehouden.

Tot directeur der school werd in '68 benoemd Prof. Cav. PEROSINO; terwijl Cav. CHRISTIN tot prof. der hygieine en materia medica werd aangesteld.

Milaan. Tot directeur en prof. der bijz. pathol. en therapie en med. clinicus werd in '68 benoemd Prof. TOMBARI van de veeartsenijschool te Turijn; tot prof. der anatomie en physiologie, Prof. LEMOIGNE van de veeartsenijschool te Parma. Buitendien zijn er nog werkzaam: 4 professoren, nam. BRAMBILLA voor theor. hoefbeslag, chirurgie en chir. clinicus, CAPELLI voor chemie en botanie, BASERI voor pharmacologie, uitw. paardenkennis en hygieine, CORVINI voor zoölogie en pathol. anatomie; 3 assistenten voor clinicus, anatomie en chemie; een leeraar in het pract. hoefbeslag; enz.

Napels. Tot directeur werd in '68 benoemd Prof. Cav. VALLADA.

Bologna. De beroemde Prof. Conte ERCOLANI, eene ster der eerste grootte aan onzen wetenschappelijken hemel, werd in '68 tot president van de medisch-chirurgische faculteit der universiteit benoemd.

Pisa. De Prof. der veeartsenijskunde aan de universiteit (het daarmede verbonden veterinair instituut) TONELLI is den 4. April '68 in den ouderdom van 73 jaren overleden. Den 21. Oct. '68 werd tot tit. prof. voor zoöatriek en clinicus aan de universiteit benoemd O. PIÉTRO. adsistent voor alg. path., path. anat. en med. clinicus aan de veeartsenijschool te Napels.

Palermo. Tot prof. der populaire veeartsenijskunde werd benoemd de veearts N. CHICOLI; tot leeraar der anat. en physiol. de adsistent PAPI van de school te Parma.

Nederland.

Eereblijken. Wegens hunne verdiensten in zake de bestrijding der runderpest, werden benoemd: den 27. Sept. 1867, tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw de Heer Dr. H. VAN CAPELLE, Referendaris aan het Ministerie van binnenlandsche zaken, Afdeeling Medische Politie; den 2. Febr. '68, tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw de Heer J. B. SNELLEN, veearts en landbouwer te Moordrecht, nabij Gouda; den 26. April '68, tot Ridder der Orde van de Eiken Kroon de Heer J. HUFFNAGEL, provinciale veearts van Noord-Holland te Haarlem.

De Heeren W. H. MONTENS en L. VAN DRIEL, veeartsen te Zevenbergen en te Stratum, ontvingen in het laatst van '69 van de provinciale commissie van landbouw in Noord-Brabant, ieder eene marmeren pendule met twee standaard-coupe's ten geschenke, als blijk van erkentelijkheid voor de door hen tijdens de runderpest van 1865—67 bewezen diensten.

Op het DERDE INTERNATIONAAL CONGRES VAN VEEARTSEN TE ZURICH (2—7 Sept. 1867) was Nederland officieel vertegenwoordigd door 3 afgevaardigden, de Heeren: Dr. H. VAN CAPELLE, Referendaris aan het Ministerie van binnenl. zaken, Dr. P. H. J. WELLENBERGH, Directeur der Rijks-Veeartsenijschool en J. B. SNELLEN, (niet praktizeerend) veearts en landbouwer.

Veeartsen, corresponderende leden van Geneeskundige Raden.

ART. 23 der *Wet regelende het geneeskundig Staatstoezigt* van 1 Juni 1865 (in werking getreden den 1. November 1865) luidt:

«De geneeskundige raad is bevoegd, binnen den kring, waarvoor hij is aangesteld, corresponderende leden te benoemen.

Deze deelen aan den raad en de geneeskundige ambtenaren alle noodige of gevraagde inlichtingen betreffende het geneeskundig Staatstoezigt mede.»

De Gen. Raad van *Friesland en Groningen* heeft in het begin van 1866 tot corresp. leden benoemd de Heeren H. J. PRAKKE, provinciale veearts te *Leeuwarden* en E. PLANTENGA, veearts te *Groningen*; den 30. November '69 den Heer J. C. BILLROTH, veearts te *Noordhorn*.

De Geneeskundige Raad van *Overijssel en Drenthe* heeft in 1866 tot corresponderend lid benoemd den Heer L. HUBENET, veearts te *Dwingelo*.

De Gen. Raad van *Noord-Brabant en Limburg* heeft tot corresp. leden benoemd, in de vergadering van 24 Oct. 1866, den Heer L. VAN DRIEL, veearts te *Stratum*, en in de vergadering van 3 Dec. 1868, den Heer A. J. JANNÉ, veearts te *Roermond*.

De Gen. Raad van *Noord-Holland* heeft in de vergadering van 26 November 1866 tot corresp. lid benoemd den Heer J. HUFFENAGEL, provinciale veearts te *Haarlem*.

De Raden van *Zeeland* en van *Zuid-Holland* telden in 1868 geene veeartsenijkundigen onder hunne correspondenten.

De Raad van *Gelderland en Utrecht* had in 1868 nog geene corresponderende leden benoemd.

Onder de «handelingen der corresponderende leden» vindt men in de *Verlagen van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht in de jaren 1866, '67 en '68*, wat de veeartsenijkundige correspondenten betreft, alleen vermelding gemaakt van inlichtingen, door het corresp. lid van den raad van Overijssel en Drenthe, den Heer HUBENET, na gevraagd advies, aan dien raad gegeven «betrekkelijk het gebruik van schadelijk vleesch en spek, afkomstig van aan kwaadaardige, zelfs anthraxaardige ziekten gestorven dieren te Meppel».

Veeartsenijschool.

De verdienstelijke onderwijzer in het practisch hoefbeslag J. VAN DER KLUGT overleed den 2. Maart '67, in den onderdom van 65 jaren.

Voor de door dit verlies opgevallen betrekking had in Juli '67 een vergelijkend examen plaats, voor eene commissie bestaande uit de Heeren Dr. P. H. J. WELLENBERGH, directeur der Veeartsenijschool,

A. J. DE BRUIJN en A. F. VAN GHERT, paardenartsen der 1ste klasse. Vijf adspiranten, 2 burger- en 3 militaire hoefsmeden, hebben dit examen afgelegd. De korporaal-hoefsmid P. J. PLIJNAAR van het 3de regiment huzaren werd, met ingang van 1 Sept. '67, tot onderwijzer benoemd.

Als buitengewone leden (Overeenkomstig art. 34 van het reglement voor 's Rijks Veeartsenijschool; zie voren, blz. 179.) maakten deel uit van de commissie voor het eindexamen: in 1867, de Heeren Dr. J. A. BOOGAARD, Hoogleeraar te Leiden, Dr. H. VAN CAPELLE, Referendaris aan het Min. v. binn. zaken, en Dr. G. F. VAN DOMMELEN, eerste officier van gezondheid der 1ste klasse te 's Hage; in '68, de Heeren Prof. BOOGAARD, Dr. VAN CAPELLE en Dr. A. W. M. VAN HASSELT, eerste officier van gezondheid der 1ste klasse aan de rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen te Utrecht; in '69 de Heeren Prof. BOOGAARD, Dr. VAN CAPELLE en Dr. W. KOSTER, Hoogleeraar te Utrecht.

Benoemd: De Heer TH. VAN AERDE, veearts te Neuzen, werd den 11. Dec. '69 door den Min. v. kol. ter beschikking van den Gouv.-Gen. v. Ned. Indië gesteld, om aldaar als veearts geplaatst te worden.

De Heer J. H. SORBER, veearts te Weespercarspel, werd den 13. Juni '69 tot adjunct-paardenarts bij het N.-Indisch leger benoemd.

Tot P.-Arts 3^e kl. benoemd: In 1867 de HH. veeartsen OVERBOSCH en MOUBIS, resp. bij het 2^e en 3^e Reg. Huz.. In '68 de Hr. veearts SCHIMMEL bij het 1^e Reg. Huz.. In '69 de HH. veeartsen MARS, VAN OPPENRAAL en VAN ESVELD, resp. bij het Reg. Rijd. Art., het 3^e Reg. Huz. en het Reg. Veld-Art..

De Heer A. W. H. WIRTZ, leeraar aan de Rijks Veeartsenijschool werd in 1869 tot lid van Provinciaal Utrechtsch Genootschap van kunsten en wetenschappen benoemd.

Bevorderd: De P. Aⁿ. 2e kl. WEISSENBURCH van het 2e Reg. Huz. en HINZE van het 3e Reg. Huz. tot P.-A. 1e kl., resp. bij het 4e Reg. Huz. en het Reg. Rijd. Art..

De P.-Aⁿ. 3e kl. ARNTZ en SCHOUTEN van het Reg. Veld-Art. en LAMÉRIS en VAN DER WURFF van het 4e Reg. Huz. tot P.-A. 2e kl., resp. bij het Reg. Veld-Art., het 2e, het 4e en het 3e Reg. Huz..

De P.-A. 3e kl. VALEWINK heeft in Jan. '70 een voldoende examen afgelegd voor den rang van P.-A. 2e kl.

Overgeplaatst: In Febr. 1870, de P.-A. 3e kl. MARS van het 3^e bij het 4^e Reg. Huz.; de P.-A. 3^e kl. VAN OPPENRAAIJ van het Reg. Rijd. Art. bij het 2^e Reg. Huz.

Op pensioen gesteld: De Heeren J. E. C. SCHOOK en A. F. VAN GHERT, paardenartsen der 1ste klasse bij het reg^t rijd. artill. en het 4de reg^t huzaren, werden den 22. Aug. en den 6. Sept. '69, wegens lichaamsgebreken, de eerstgenoemde op aanvraag, op pensioen gesteld. De pensioenen bedragen resp. f 1005 en f 990.

De Heer A. F. STICKEL-SCHOEMAKER, paardenarts der 3de klasse bij het 4de reg^t huzaren, was bij besl. van 13 Dec. '67, op verzoek (wegens ziekte) op non-activiteit gesteld. Bij besl. van 12 Oct. '69 werd hem, op grond van art. 42, § 2 e en art. 23 der wetten van 28 Aug. '51 (St.-bl. no. 128 en 129) een tijdelijk pensioen voor 5 jaren toegekend, ten bedrage van f 250 's jaars.

Aan den Heer P. NOORDLIK, Oostindisch ambtenaar, laatstelijk gouvernements-veearts op Java (zie blz. 225), thans met verlof hier te lande, werd met ingang van 1 Aug. '69, op verzoek eervol ontslag verleend, met toekoning van pensioen.

Gevestigd: De Heer P. C. BUITERSE, veearts te Oosterland, heeft zich den 1. Jan. '70 gevestigd te *Winterswijk*. (Toelage: f 300 van de gemeente en f 200 van de provincie.)

De Heeren M. J. HENGEVELD en G. W. V. ARNTZ, in Juli '69 benoemd, hebben zich gevestigd resp. te *Oosterbeek* (tevens voor Renkum en Doorwerth) en te *Bemmel*. (Toelagen: f 200 van de gemeenten en f 200 van de provincie.)

De Heer J. H. VAN DER LOEFF, in Juli '69 benoemd, heeft zich gevestigd te *Zuid-Laren*, zijnde de standplaats van een nieuw (8ste) veeartsenijdistrict, destijds door de staten van Drenthe ingevoerd. (Zie voren blz. 232.)

Overleden. H. HOVINGH (ben. in 1835) veearts te Stadskanaal in 1868. L. G. REMMELINK (ben. in '47), veearts te Doesburg in Aug. '68. I. C. WIJS (benoemd in '59) adjunct-paardenarts in Ned.-Indië den 31. Dec. '68, aan pokken. D. ALBERS (ben. in '44) oud-paardenarts, zeepzieder te Zutphen den 8. Juni '69 aan typhus.

Vacant. De betrekking van veearts te *Steenbergen* (N. Brabant).

NAAMLIJST
VAN DE IN NEDERLAND PRAKTIZEERENDE VEEARTSEN.
 (1 Januari 1870.)

A. Afkomstig van de Rijks Veeartsenijschool.

Namen. Jaren van benoeming. Standplaatsen.

Groningen.

1. Billroth. J. C.	1835	<i>Noordhorn.</i>
2. Plantenga. E.	1838	<i>Groningen.</i>
3. Werkman. P.	1842	<i>Leens.</i>
4. Ebens. J.	1843	<i>'t Zandt.</i>
5. Wight. T. G. J.	1847	<i>Bellingwolde.</i>
6. IJpes. P. II.	»	<i>Oude-Beerta.</i>
7. Buiskool. H.	1851	<i>Nieuwolda.</i>
8. van Setten, Jr. D.	1855	<i>Bierum.</i>
9. Laméris. K. J. F.	1862	<i>Warffum.</i>
10. Venema. F. B.	1864	<i>Middelstum.</i>
11. Werkman. H. G.	1865	<i>Uithuizermeeden.</i>
12. Bosscher. R.	»	<i>Veendam.</i>
13. Werkman. K. J.	1868	<i>Leens.</i>

Friesland.

1. van Staa. P.	1842	<i>Sneek.</i>
2. Prakke. H. J.	1847	<i>Leeuwarden.</i>
3. Kielstra. J. B.	1856	<i>Opeinde.</i>
4. Kielstra. N. B.	1862	<i>Hardegarijp.</i>
5. Poll. H. C.	1864	<i>Witmarssum.</i>
6. de Boer. H.	1867	<i>Dokkum.</i>
7. Hamstra. II.	1868	<i>Menaldum.</i>

Drenthe.

1. Mos. H.	1835	<i>Assen.</i>
2. Tietema. J.	1840	<i>Feize.</i>
3. Reimers. H.	1842	<i>Dalen.</i>
4. Hubenet. L.	1846	<i>Dwingelo.</i>
5. Ottens. G.	1860	<i>Borger.</i>
6. Overbosch, Wz. A.	1861	<i>Hoogeveen.</i>
7. Reimers. G. A.	1867	<i>Ruinerwold.</i>
8. van der Loeff. J. T.	1869	<i>Zuidlaren.</i>

Overijssel.

1. Lantman. E. W. H.	1830	<i>Borne.</i>
2. Eckhardt. J.	1837	<i>Kampen.</i>
3. Smits. J. J. U.	1840	<i>Deventer.</i>
4. Voetelink. A. H.	1842	<i>Steenwijk.</i>
5. Berghuijs. G. J.	»	<i>Deventer.</i>
6. Voetelink. H.	1846	<i>Zwolle.</i>
7. Cransberg. J.	1851	<i>Ambt-Ommen.</i>
8. Wijne. H. L. A.	»	<i>Gramsbergen.</i>

Gelderland.

1. Mossel. W.	1827	<i>Tiel.</i>
2. Aalbers. A.	1828	<i>Vorden.</i>
3. Smit. J. H.	1833	<i>Huissen.</i>
4. Rutgers. J. C.	1835	<i>Arnhem.</i>
5. Smits. L. J.	»	<i>Nijkerk.</i>
6. Wagelmans. J. J. M.	»	<i>Zevenaar.</i>
7. Reichman. A. F.	1839	<i>Hummelo.</i>
8. van der Linden. D. C.	1841	<i>Steenderen.</i>
9. Overbosch. E.	1846	<i>Zutphen.</i>
10. Beins. A.	1848	<i>Zalt-Bommel.</i>
11. Meijerink. J. H.	»	<i>Winterswijk.</i>
12. Collins. J. G.	1850	<i>Apeldoorn.</i>
13. Dijkman. J. N.	1861	<i>Lochem.</i>
14. Reichman. J. E.	1864	<i>Hengelo.</i>

15. Westholz. J. M. D.	1865	<i>Nijmegen.</i>
16. Snijders W.	1867	<i>Culenburg.</i>
17. van Dulm. F. W.	1868	<i>Elst.</i>
18. Eggink, Dz. G. J.	»	<i>Geesteren.</i>
19. Buiterse. P. C.	»	<i>Winterswijk.</i>
20. Rutgers. D. J. B.	»	<i>Doesburg.</i>
21. Hengeveld. M. J.	1869	<i>Oosterbeek.</i>
22. Arntz. G. W. V.	»	<i>Bemmel.</i>

Noord-Holland.

1. van Hoorn. C. A. W.	1842	<i>Amsterdam.</i>
2. Lampe. W. H.	1843	<i>Purmerend.</i>
3. Blaauw. J.	1844	<i>Rijp.</i>
4. Huffnagel. J.	1845	<i>Haarlem.</i>
5. Klarenbeek. A. J.	1867	<i>Haarlemmermeer.</i>

Zuid-Holland.

1. Korndörffer. J. F. W.	1827	<i>Rotterdam.</i>
2. le Comte. C. T.	1828	<i>Sommelsdijk.</i>
3. Korteweg. J.	1836	<i>Leerdam.</i>
4. Donckerman. J. W. E.	1838	<i>Haastrecht.</i>
5. van Hulst. D.	»	<i>Nieuwveen, bij Alphen.</i>
6. Swart. L.	1839	<i>Barendrecht.</i>
7. Rijnenberg. P. F.	1840	<i>'s Hage.</i>
8. Giesse. J. J.	1842	<i>Oud-Alblas.</i>
9. Alers. J. A.	1843	<i>'s Hage.</i>
10. Huijsmans. J. B.	»	<i>Rotterdam.</i>
11. Kühler. C. A.	»	<i>Oudshoorn.</i>
12. Dogterom. W.	1845	<i>Krimpen a/d Lek.</i>
13. Deijermans. F. A.	»	<i>Dirksland.</i>
14. van Klaveren. C. S.	1847	<i>Ameide.</i>
15. van Staden. E. C.	1848	<i>'s Hage.</i>
16. Warnsinck. D. L.	1849	<i>Rijswijk.</i>
17. Steijgerwald. W. F.	1853	<i>Leiden.</i>
18. Rotscheid. P. J.	1857	<i>Delfshaven.</i>

19. Overbosch. E.	1864	<i>Gouda.</i>
20. de Heer. J.	1867	<i>Geertruiet.</i>

Utrecht.

1. Hekmeijer. W. J. E.	1826	<i>Utrecht.</i>
2. Hinze. J. A.	1833	<i>Mijdrecht.</i>
3. Hengeveld. G. J.	1836	<i>Utrecht. 1)</i>
4. Weitzel. F. T.	1847	<i>Amersfoort.</i>
5. Wirtz. A. W. H.	1859	<i>Utrecht. 1)</i>
6. Stempel. H. J. H.	1861	<i>Nieuwersluis.</i>
7. Sandkuijl. C. J.	1863	<i>Zeist.</i>

Zeeland.

1. Kegelaer. J. C.	1833	<i>Hulst.</i>
2. Luteijn Mazure. M.	1837	<i>Oostburg.</i>
3. Stern. G. C.	1839	<i>Vzendijke.</i>
4. Mazuro C.	1842	<i>Zierikzee.</i>
5. Veijs. J.	1843	<i>Cudzand.</i>
6. Berghuijs. G. J. W.	1844	<i>Middelburg.</i>
7. Vermast. P. J.	1847	<i>Scherpenisse.</i>
8. Vermande. B. J.	1849	<i>Heinkenszand.</i>
9. Kegelaer. J. M. F.	1863	<i>Avel.</i>
10. van Mervennée. E. L.	1865	<i>Goes.</i>

Noord-Brabant.

1. Montens. W. H.	1826	<i>Zevenbergen.</i>
2. Rijksen. W. A.	»	<i>Veghel.</i>
3. Rovers. E. A.	1840	<i>Steenbergen.</i>
4. Noest. J. J.	1842	<i>Lith.</i>
5. van Driel. L.	1844	<i>Stratum.</i>
6. Kleuzes. P. C.	»	<i>Helmond.</i>
7. Montens. A. J.	1859	<i>Zevenbergen.</i>

¹⁾ Cliniek van de Rijks Vecartsenijschool.

8. Boots. J. C.	1860	<i>Owijk.</i>
9. Michels. P. F.	1865	<i>Heusden.</i>
10. Köhler. J.	»	<i>Almkerk.</i>
11. Houben. J. E. A.	1867	<i>Capelle.</i>

Limburg.

1. Janné. A. J.	1841	<i>Roermond.</i>
2. Nuss. J. H.	1843	<i>Heerlen.</i>
3. van ter Velden. J. T.	1849	<i>Broekhuysen.</i>
4. Billekens. H.	1857	<i>Weert.</i>
5. Billekens. J.	1865	<i>Horst.</i>
6. Janné. L. T.	1867	<i>Roermond.</i>
7. Clercx. A. G. A.	1868	<i>Echt.</i>
8. Thomassen. M. J. P. H.	1869	<i>Wijk (Maastricht).</i>

B. Afkomstig van buitenlandsche veeartsenijscholen.

Namen.	Jaren van benoeming.	Scholen.	Standplaatsen.
1. Kritzler. C.		Berlijn.	<i>Amsterdam.</i>
2. Anten. L. L.	1840	Brussel.	<i>Maastricht.</i>
3. van de Vorst. F.	1840	»	<i>Sittard. (Limburg).</i>
4. Pinckers. J. H.	1866	»	<i>Gulpen. »</i>
5. Kraeser. J. F. W.	1848	Berlijn.	<i>Aalten. (Gelderl.)¹⁾</i>

Totalen.

Groningen	13	Zuid-Holland.	20
Friesland	7	Utrecht	7
Drenthe	8	Zeeland	10
Overijssel	8	Noord-Brabant.	11
Gelderland	23	Limburg.	11
Noord-Holland	6	Nederland	124

WIRTZ.

¹⁾ Ontvangt eene toelage van die gemeente; is gevestigd te Boehold (Pruisen).

NAAM- EN RANGLIJST DER MILITAIRE PAARDENARTSEN.

Rangen en namen.	Datums van aanstel- ling en bevordering.	Korpsen en garnizoenen.
Paardenartsen 1e Klasse.		
<i>Majoor.</i>		
1. de Bruijn. A. I. (35)	III *) 13 Aug. 1834 II 30 April 1846 I 15 Oct. 1856 Maj. 30 Mei 1867	Reg. Veld-Art. <i>Utrecht.</i>
<i>Kapiteins.</i>		
2. van Laar. J. J. (30)	III 27 Aug. 1838 II 30 April 1846 I 19 April 1857	3e Reg. Huz. <i>Haarlem.</i>
3. Houba. C. H. M. (20)	III 30 April 1846 II 10 Jan. 1854 I 30 April 1858	2e Reg. Huz. <i>Roermond.</i>
4. Ludwig. F. A. (15)	III 8 Juli 1851 II 27 Sept. 1857 I 29 Dec. 1864	1e Reg. Huz. <i>'s Hage.</i>
5. Weissenbruch. J. L. N. (15)	III 20 Jan. 1854 II 22 Sept. 1861 I 22 Dec. 1869	4e Reg. Huz. <i>Deventer.</i>
6. Hinze. J. J.	III 22 Sept. 1861 II 16 Oct. 1865 I 25 Dec. 1869	Reg. Rijd. Art. <i>Amersfoort.</i>
Paardenartsen 2e Klasse.		
1. Houtzagers. I. H.	III 4 Nov. 1856 II 31 Oct. 1863	1e Reg. Huz. <i>Zutphen.</i>
2. Schröder. W. F.	III 26 Sept. 1859 II 8 Jan. 1864	2e Reg. Huz. <i>Venlo.</i>

*) III, II, I beteekenen: 3e kl. (2e luit.), 2e kl. (1e luit.), 1e kl. (kap.).

Paardenartsen 2e Klasse.

3. Stickel-Schoemaker. H. M.	III	26 Sept. 1859	Mil. Academie.
	II	12 Mei 1864	<i>Breda.</i>
4. Boudewijns. E. H. A. H.	III	27 Sept. 1860	Voor 5 j. ged. naar
	II	14 Oct. 1864	<i>O.-Indië in '65.</i>
5. Arntz. J. G. S.	III	14 Oct. 1864	Reg. Veld-Art.
	II	31 Jan. 1870	<i>Arnhem.</i>
6. Schouten. R. J.	III	14 Oct. 1864	2e Reg. Huz.
	II	31 Jan. 1870	<i>'s Bosch.</i>
7. Laméris. J.	III	16 Oct. 1865	4e Reg. Huz.
	II	10 Febr. 1870	<i>Leiden.</i>
8. van der Wurff. J. L.	III	16 Oct. 1865	3e Reg. Huz.
	II	10 Febr. 1870	<i>Haarlem.</i>

Paardenartsen 3e Klasse.

1. Meijer. F.		27 Sept. 1857	Reg. Veld-Art. <i>'s Hage.</i>
2. Stoffels. M.		14 Oct. 1864	Reg. Rijd.-Art. <i>Amersfoort.</i>
3. Valewink. D. C.		16 Oct. 1865	1e Reg. Huz. <i>'s Hage.</i>
4. Overbosch. A.		28 Oct. 1867	2e Reg. Huz. <i>Venlo.</i>
5. Moubis. J. B. H.		28 Oct. 1867	3e Reg. Huz. <i>Amsterdam.</i>
6. Schimmel. W. C.		29 Febr. 1868	1e Reg. Huz. <i>'s Hage.</i>
7. Mars. H.		21 Nov. 1869	4e Reg. Huz. <i>Deventer.</i>
8. van Oppenraaij. W. J. P.		21 Nov. 1869	2e Reg. Huz. <i>Roermond.</i>
9. van Esveld. D. F.		25 Dec. 1869	Reg. Veld-Art. <i>Utrecht.</i>

Bijvoegsel.

Het behaard dermoïd van het oog.

(Blz. 1—32.)¹⁾

Een derde geval van trichosis bij het schaap.

Bij de op blz. 19 vermelde twee gevallen van *trichosis* bij het *schaap* is nog een derde te voegen, dat door Prof. LEISERING, in het *Bericht über das Veterinärwesen im Königreich Sachsen für das Jahr 1861*, blz. 12, beschreven is.

Aan den onderrand der cornea van het rechter oog, juist op de grens der cornea en sclerotica, bevond zich *een streep wol*, die 12 mm. lang en 6 mm. breed was. De 3,5—5 cm. lange haren kwamen volmaakt overeen met grove schaapswol. De plek, waaruit zij te voorschijn kwamen, was 4—6 mm. boven den omtrek verheven en had volmaakt denzelfden bouw als de normale cutis van het schaap. Onder het dermoïd bevond zich niets ziekelijks; de plaats, waarop het zich ontwikkeld had, was glad en verschilde in geen enkel opzicht van het overig gedeelte der grens tusschen de cornea en sclerotica.

Utrecht, December 1869.

Wz.

¹⁾ Corrigenda:

Op blz.	14,	noot 2,	staat IV,	lces III.
" "	26,	regel 2 v. b.	" 1°,	" 2°.
" "	"	" 4 v. o.	" XVIII,	" XXI.
" "	29,	" 9 v. o.	" XXVII,	" XVII.